DE VSVRIS
ET COMMERCIIS ILLICITIS

Commentarij quatuor reſolutorij, ſummè vtiles, ac perneceſſarij,

IO. BAPTISTA LVPO GEMINIANO. I. C. AVTHORE,

Nunc primùm cum Summarijs, & Indice rerum, ac verborum locupletiſſimo, in lucem editi.

AD SERENISSIMVM FRANCISCVM Mediceum, Magnum Hethruriæ Ducem.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, APVD IVNTAS.

M D LXXVII.

SERENISSIMO FRANCISCO MEDICEO, MAGNO HETHRVRIAE DVCI,

JOANNES BAPTISTA LVPVS Geminianus, I. C. D.

CVM administrandæ Reipu. ratio omnis ferè peti ſoleat, aut à præceptis huiuſcemodi philoſophiæ legalis, aut ab hiſtoriæ exemplis, pro quibus capeſſendis, ſicut Principes omnes, qui ſeſe in rebus ciuilibus vſquequaque perfectos præſtare ſtudent, ſumma ope niti decet; ita te FRANCISCE Sereniſsime, ad hæc aſſequenda omnibus propenſiorem aſpicio, quippe qui rerum à MAGNO COSMO optimè geſtarum ſeriem, & domeſticam eius diſciplinam, velut imaginem præclaræ virtutis in oculis collocatam retinens, non ſolum imita-

tione dignissimam, sed quod maius est, à te longè indicas superandam, tam eximiæ prudentiæ, summique ingenij specimen nobis prætefers, postquàm huius regiminis fastigium susceptum tam iustè moderateque regis. Ad quæ tua egregia animi documenta accedit quoque mansuetudo, atque benignitas, quam incredibilem in te obseruaui, & quæ tantum in Principibus potest, ut non solum cum sint præsentes, uerum etiam maximo interuallo disiuncti homines ad se amandum summopere valeant inflammare. Quibus tot tantisque virtutibus tuis, nec non naturæ dotibus cum diu multumque exoptarim obstrictum me profiteri maximæque obseruantiæ signum in eas ostendere, non modo in hoc mihi satisfacere, sed operæpretium me facturum putaui si hasce vsurarum lucubrationes, nescio quonam meo fato conscriptas tuo auspicio ederem ratus haud tibi iniucundas fore, quando ob negociatorum frequentiam eas præ cæteris videtur exposcere hæc tua opulentissima urbs religione omniumq; virtutum genere celeberrima, & quam in dies

magis

magis reddis illuſtriorem nouis, & quidem optimis inſtitutis, ne dicam pulcherrimis, ac plurimis ſignis, ornamentis, fortiſsimiſq; munimentis. Cæterùm, niſi me fallit ſuſcepti negocij amor, liberè tibi polliceri non dubitabo fœnebre opus, maximè omnium in hac noſtra facultate præcipuum, ac memorabile, tuæq; ac vniuerſæ Chriſtianæ Reipub. vtiliſſimum. Veruntamen non ſum neſcius, me cùm ueterem, tùm uulgatam rem fuiſſe aggreſſum, & in qua pertractanda multos, & illos grauiſsimos authores rerum, tùm diuinarum, tùm humanarum plurimum ſentio laboraſſe, ut uerear, ne in hac tanta Scriptorum caterua, mea fama prorſus delitescat ſplendore, ac nobilitate eorum, qui nomen ſuppriment meum. Sed utcunque ſit, immenſi & ardui operis ſufficiet conatus, meamque in te enixam uoluntatem patefeciſſe. Ego contrà hoc à te laboris præmium petam, ut operis obtrectatores, quos noſtra forſan feret ætas, tua authoritate omninò refutes: quod tunc facilè euenire poſſe arbitror, ſi ſtudium hoc meum abſte viderint ſuſceptum ea liberalitate, qua

bonarum artium ſtudioſos amplecti ſoles, atque fouere; & ne longiori, quàm par eſt, epiſtola detinearis, iam me in præfatione ſummæ totius haud ab re de Diocletiano, & Maximiano AA. déq; priſcorum Imperatorum ſtatu loquentem fac, obſecro, audias. Vale eximium Hethruriæ prouinciæ, totiusq; Italiæ decus.

INDEX OMNIVM EORVM, QVAE IN VSVRARVM Commentarijs continentur.

A

 quomodo

Contractus

E

F

G

H

I

L

M

N

O

P

Practica

Statutum

T

V

IOAN. BAPTISTAE LVPI GEMINIANI
I. C. CLARISSIMI

De Usuris & Commercijs illicitis,

COMMENTARIVS PRIMVS
in l. Curabit, C. de action. empti.

SVMMARIVM.

1 *Diocletiani, & Maximiani, AA. uita.*
2 *Imperatores duo, pluresue simul regnarunt, & quomodo.*
3 *Imperatores eligendi, atque creandi modus.*
4 *Cæsaris nomen unde dictum?*
5 *Augusti cognomen unde dictum?*
6 *Imperatores duo, pluresue, nunquid de iure possint simul regnare?*
7 *Pontifex approbat, ungit, & coronat Imperatores.*
8 *Imperatores hodie accipiunt iura ab Ecclesia Romana, summoq; Pont.*
9 *Imperium hodie prouenit à Pont. & quando.*
10 *Pontifices duo, pluresue, simul esse non possunt.*

Prefatio.

DIOCLETIANVS & Maximianus AA. prout relatum est nobis in l. 5. sub titu. de action. empti, C. Decunæ ita rescripserunt,

Curabit præses prouinciæ compellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem pretii, quam penes se habet, cum usuris restituere; quas & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis fauor, licèt nulla mora intercesserit, generauit.

Hactenus optima Constitutio, & illa quidem non minus utilis, quàm in Repub. frequentissima. Conditores ipsius, prout inscriptio indicat, fuere Diocletianus & Maximianus, † xlij. Imperatores in ordine haud pœnitendi, nisi tanquam Christiani Dogmatis hostes acerrimi: sub eorum enim tegimine propter rebellionem plurium Tyrannorum, nec non optimorum Principum cædes, incertum diu, & quasi uagum Imperium susceptum, atque ab eis firmatum, fœliciter tandem caput extulit, quippe etiam Romana Respubl. uarietates multas patiebatur, quando nunc ad summum euehi, nunc ad minima retrahi uideretur. Diocletianus ergo ortus è Salonæ colonia, oppido Docleæ apud Dalmatiam, parentibus & gente obscurissima, militare à pueritia cœpit, stipendiaq; meruit in Gallia uti gregarius miles: dein vigente ætate ob eius corporis vires, nec non animi uirtutem atque præstantiam, fato quodam suo manuducente ac præuio, simulq; accepto augurio illo futuræ fœlicitatis, cum per omnes militiæ gradus ascendisset, etiã ad exercituum prouinciarumq; præfecturas euaserat, institutus unà cum alijs fortissimis viris admirabili disciplina Probi Imperatoris optimi, atque clarissimi. Et postremò defuncto iam Caro A. pariterq; obtruncato Numeriano C. eius filio adolescente, studio bonisque moribus prædito, factione illa Apri soceri sui Imperium inhiantis, dum milites quærerent quis uindex huiusmodi necis iniustissimæ fieret, quiq; daretur Reipub. bonus Princeps: Diocletianum domesticos tunc regentem, omnes diuino consensu A. appellauerunt, qui tandem sua manu occiso Apro illo fatali à S. P. Q. R. ipso & Aristobulo Coss. anno ab urbe condita 1053. à Christi uerò ortu 302. honoribus Augustalibus exceptus ad summum rei fastigium fuit euectus Imperiumq; sumpsit, vir ille scribæ seu libertini filius. Neque hoc mirum videri debet, quando Roma urbs optimo exemplo atque consilio laudatoq; ab omnibus instituto ita à suis conditoribus fuit ordinata, ut in ea aduenæ & peregrini regnarent, quantumuis ignobiles: nec enim magnorum Principum uirtutibus summa sciendi erat, ubi quisque esset genitus, sed qualis in Repub. fuisset. Quamobrem Diocletianus intentus ad componendum Imperium profligato, & cæso prius Carino C. altero filio Cari A. uiro alioquin impurissimo, & omnibus uitijs contaminato, Maximianum ortum agrestibus, & mercenarijs parentibus propè Sirmum, urbem Pannoniæ, consortem sibi pariter & A. legit, quem prius commilitonem habuerat sub eadem Probi A. disciplina educatum, tantaq; fuit in gubernanda Repub. inter Principes

cipes

cipes concordia, ut alter alteri nunquam repugnauerit: verum Maximianus, ut filius patri, Diocletiano obtemperabat. Vnde euasere clarissimi omnium Imperatorum, non tàm ciuilibus, quàm bellicis operibus: neque enim aut ciuiles quisquam aduersus inimicos, aut externas aduersus Barbaros totidem alias uictorias reportauit. Galliæ enim & Aegypti prouinciæ uarijs Tyrannorum conatibus tumultuantes fuerunt ab eis compositæ atque pacatæ; Britanniæ decimo post anno, quàm defecerant, receptæ sunt; Germanorum impetus repressi, eorumq; uires ferocissimæ attritæ, & quàmplures Barbaræ bellicosæq; nationes in diuersis orbis partibus domitæ. Ingens clades refecta, quam passus fuerat in Oriente eorum Dux Galerius C. à Persarum Rege, contra quem non solum vlti fuere Romanum decus, sed fœlici uictoria usi, nam prouincias quinque Transtigritanas, quæ redeunte ad urbem Traiano A. rebellauerant, non tantum subegerunt, Imperioq; adiunxerunt: verum, & quod mirum & incredibile uisum fuerat, totã Assyriam ceperant expugnata Ctesiphonte urbe, Regis Parthorum tunc sede, quam Romana arma pertransire nephas esse ducebatur, quippe hoc cecinisse ferebantur falsi uates antiquissimi, nec non uana illorũ oracula, & quòd Traianus Valerianus, & Carus A A A. illam ausi pertransire, cupiditatis seu potius temeritatis suæ pęnas luisse dicebatur. Ita ergo Imperij finibus productis atq; propagatis terræ sibi marisq; Imperium Principes isti pepererunt, neque ulla orbis terrarum pars, aut cæli tractus fuit, quo non uires suas eorum arma protulerint. Vnde redeuntes ex diuersis regionibus ad urbẽ, maximum triumphum à S. P. Q. R. decretum 18. Imperij sui anno acceperunt, nec non inclyta cognomina ab deuictis populis indita. qua de causa tanta animi superbia fuerunt elati, ut credentes & Principum & Regum se excessisse fastigium diuinam ex eo maiestatem assumere sibi cęperint adorandum se adeuntibus exhibentes Regum more Persarum, quod antea C. Caligula, Commodus, & Antoninus Heliogabalus A A A. prorsus infames, neq; ullo merito commendabiles, factitasse memorabantur; pari etiam arrogantia, seu mauis dementia, prius ut Iouem & Herculem sua tunc nũmina consalutari iusserãt eaq; cognomina sibi indidere, uelut Diocletianus Iouius, Maximianus Herculius. Sed postmodum victores isti ingenti gloria, potiti amplissimo triumpho liberati orbis, administrationi Repub. animum adiecerunt, leges cõstitutionesq; multas illustrium uirorum cõsilio promulgantes, quarum pleraq; exempla literis fuerunt tradita, & quibus adhuc etiam hodie Prin

cipes nostri utuntur ad dirimendas sedandasq; mortaliũ lites ac cõtrouersias. Cumq; haberetur fęlicissimus Principũ Diocletianus, secum sępenumero contemplans rerũ humanarũ status, quæ aut rarò, aut nunquã cõsistunt, decreuit Imperio se abdicare, & in priuatã secedere uitã. admonitus sapiẽtissimus in hoc Princeps multorũ exemplis, & præcipue gestorum Pompeij, & Augusti, quorum alter omnium aliquando gloriosissimus expectauit incertæ atque infœlicis uicissitudinis aleam; alter verò etsi fœlicissimus remansisse uideretur, tamen & acceptę in Germania clades, & domesticæ libidines, & ficus uenenati à Liuia uxore porrecti, ut cunctantem in sene animam citius educerent, hominis fœlicitatem turbauere.

Quamobrem appellatis prius decreto Senatus A A. Galerio Maximiano, & Constantio cognomine Cloron unum omnibus in Repub. sentientibus, quos CC. antea fecerunt, & affinitate iunxerat Diocletianus rem monimentis Romanorum plenè incognitam atque admirabilem peragens, quippe solum Cornelium Syllam id antea factitasse memorabatur, cum Maximiano Imperium spontè deposuit, affirmans tunc sibi illuxisse diem, & habuisse uitæ principium, cum magnis molestijs esset liberatus, in quo ueram philosophiam fuit imitatus: nam Scriptores grauissimi asserunt dominatum appetere, non esse sapientis hòminis, & id cogitasse Augustum ferunt, sed uetitum ab amicis, & M. Antonius A. quem Diocletianus inter sua numina uenerabatur, eiusque vitam & gestum studebat imitari, Imperium belluã immanem uocabat, inuitusque susceperat, tamen ambo se excusant, & rem laudabilẽ ab amicis impeditam dicunt. Flauius Vopiscus in uita Aureliani A. meminit Diocletianum iam priuatum non sine optima ratione dixisse, nihil esse difficilius quàm benè imperare. & eius erat ratio, quippe colligant se quatuor, uel quinque fumi uenditores, atque unum consilium ad decipiendum Principem capiant, & dicant quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, uera non nouit, cogitur hoc tantum scire quod illi loquuntur, creat iudices & magistratus quos fieri non oportet, amouet à Repub. quos debeat retinere, denique sit qui imperat bonus, sit cautus, sit optimus, omnino uẽditur ab aulicis. Similiter interrogatus, quæ esset potissima in Principe dos? Respondit, liberalitas & clementia. Vixit Diocletianus annis duo de octoginta, Imperauit annos xx. mansit priuatus annos x. relicto Galerio Maximiano genero ex Valeria filia. Maximianus uerò sexagenarius, cum repertus fuisset Constantino genero ex Fausta filia insidiari, eius iussu laqueo fuit iugulatus relicto Maxẽtio

tio altero filio, ex uxore Eutropia Syra muliere genito. Si conferes horum Principum mores, ualdæ inter se dissimiles apparebunt, quando Diocletianus aurei seculi parens, Maximianus verò ferrei existimabatur. Nam iste fuit consilij stolidus, ardens libidine, ferus natura, seuerus, asper, immitis. Diocletianus autē uir insignis, callidus, amans Reipub. amans suorum, & ad omnia, quæ tempus quæsierat paratus, consilij semper alti, nonnunquam tamen effrontis sed prudentis, nimia peruicacia, motus inquieti, pectoris comprimentis. Ingenia sęculi sui omnibus modis fouit, argumento nobis est, quia sub eius Imperio floruere illustres atque excellentes uiri, quorum scripta & monumenta etiam apud nos hodie extant, videlicet Aelij Spartiani, Iulij Capitolini, Aelij Lampridij, Vulcatij Gallicani, Flauij Vopisci Syracusij, à quibus ueterum Imperatorū optauit habere cognitionem. Vnde fateri necesse est, multum ei debere huiuscemodi lectionis studiosos; & ne quis miretur Diocletiani suorumque consortium uitam à nemine istorum fuisse litteris traditam, audiat Flauium Vopiscum sub Carini C. elogio dicētem, hoc ideo euenisse, & quia Claudius Eusthenius Diocletiani Epistolarum magister illam singulis libris scripsit, ac etiam quia sciebant facta Principum uiuorum non sine reprehensione dici. Opera publica & illa quidem magnifica reliquit Diocletianus: nā thermæ eius nomine Romæ sunt consecratæ, quæ inchoatę à ueteribus Principibus, fuerunt ab eo exædificatæ, & absolutæ, & secuti Principes posuere ibi statuas & seniorum & nouorum Imperatorum, quorum capita integra, & fragmenta reliqua corporum erui ex subterranea testudine fuerunt uisa, ueluti ibi post ruinas thermarū cōsecrata, & partim in Capitolium delata, partim Florentiā missa fuere, ut testatur Pomponius Lætus in compendio Romanarum historiarum, qui rem tanto magis miram literis tradidisset, si datum ei fuisset postmodum uidere urbem hanc pulcherrimè exornatam studio atque impensa primùm Cosmi & post Francisci, Serenissimorū Hethruriæ Magnorū Ducum, tot statuis antiquissimis Roma accersitis unà cum ingenti, & solida illa columna ultra 40. pedum lapidis Numidici nobilissimi. Demum Imperatoris Diocletiani uita, quæ & ciuilis, & militaris fuit, multos habuisset laudatores, si à piorum cruciatibus se temperasset, neque adeo in eos truculentus unà cum Maximiano fuisset, ex quo ipsi fœdum exitiū habuisse creduntur: nulla enim sæuitia in Christianos crudelior memoratur, quando hæc decima post Neronem clades ingens, & omnibus ante actis immanior atque diuturnior extitit: nam per x.

annos Respub. Christiana ædium sacrarum direptionib. monimẽtorum suorum incendijs, proscriptionibus innocentum, cędibusq; asperrimis & Pastorum & Martyrum fuit agitata Quippe Diocletianus, & Maximianus, uel fit, ut quo magis Christi liberatoris nostri uerum numen, atque cultum reprimere conarentur, eo maius mirum in modum auctum undique uidebant erumpere, uel ut dicit Eusebius in lib. 8. c. 1. Historiæ Ecclesiasticę. grauissimus autor, quòd ita poscerent à Deo Opt. Max. Christianorum, & præcipuè Sacerdotum mores, disciplinaque, dum quieti per multos annos ab armis, & cęde Tyrãnorum gliscebant non pietate atque religione, sed contentionibus, ambitione, & odio inter se. Ideo Principes isti aliorum, & præsertim Domitij Neronis, monstri atrocissimi, exemplo ducti, feri atque immites omnibus uiribus conati fuere hunc Christi uerum numen atque religionem perdere, & ob id piorum multi fuerunt supplicio affecti, uarijsque (& illis quidem nouis atque inauditis) tormentis correpti: pars enim in crucem acti, pars uerò bestijs obiecti, aliqui uerò flammis incensi, alij incogitato supplicij genere trucidati, atque dilaniati; nonnulli, quibus relicta esset anima, clausi in tenebris morte grauiorem uitam exigebant, ut sui ipsorum miserationem facilè erat videre apud omnes in eos immanissimos: nam quo magis efficiebantur ministri alacres & uehementes in excruciando, eo maior apparebat afflictorum constantia in tolerando. Et quæ cædes inde secutæ? Pontificum, sanctissimorum hominum, illustrium uirorum? Caius enim Pontifex unicus hoc nomine obtruncatus fuit unà cum Gabrinio suo fratre, nec non Susanna eius fratris filia. Similiter & Marcellinus secutus Pontifex. Diui quoque Sebastianus, Blasius, Christophorus, Georgius, Catherina, Barbara, Dorothea, & quàmplures alij sanctissimis moribus, atque uitæ exemplis præclari fuere martyrio consecrati, quorum numina à nobis hodie inuocantur pro nostra intercessione apud Deum Opt. Max. Fuere etiam trucidati Victorinus Pictaniç Episcopus, Pamphylus sacerdos, Archilaus, & Lucianus Episcopus, uiri doctrina atque integritate insignes.

Aliud sequitur modò explicãdum videlicet, quòd ex inscriptione huius constitutionis, & aliarum quàmplurium apparet duos, pluresvè simul regnasse Imperatores, idque clarius patebit, si legẽtur scripta Aelij Spartiani, Lampridij, Capitolini, Vulcatij, Pollionis, Vopisci, Herodiani, Sexti, Aurelij Victoris, Ammiani Marcellini Eutropij cum Paulo Orosio, Pomponij Læti, aliorumque historiæ Augustæ scriptorum, è quibus omnibus colligetur, duos, quandoque

doque tres, interdum quatuor Imperatores simul pariterq; Remp. administrasse, leges, & uti postulabat, edicta promulgantes sub omnium communi nomine. exemplo facilè nobis esse poterit, quòd constitutiones multæ Cod. videntur à binis, ternis atque etiam quaternis Imperatoribus editæ: plures enim leges apud nos literis traduntur non solum Diocle. & Maxi. sed etiam M. Antonini, & Veri, nec nõ Seueri, & Antonini & Iustiniani nostrarum legum cõstructoris. quas tulit unà cum Iustino opilione patruo, & Iustino ex sorore filio, quinimò multæ Gratiani, Valentiniani & Theodosij simul, non nullæ Gratiani, Valentiniani, Theodosij, & Archadij simul. Fuerunt tamen aliquando duo, plures ve Imperatores, sed alter tantum administrationem summumque rei fastigium retinebat, qui A. dicebatur, alter uerò neque in Imperio, neque administratione erat, sed solùm ad famam & spem Principatus ascendebat, ut post mortem A. succederet, qui C. dicebatur, ut sic CC. illi essent, qui quasi Imperatorũ filij fuissent designati, & Augustæ maiestatis hæredes, quẽadmodum Spartianus in Vita Aelij Veri C. ad Dioclet. alijque hystoriæ Augustæ scriptores explicant, ut hinc mirari non debeas, si multi legum tituli in Cod. repetiantur, in quibus litera A. vni Imperatoris nomini subijcitur, alteri uerò litera C. ut puta, Philippus Augustus, & Philippus Cæsar. erat enim titulus Cæs. leuior & minor, Augusti uerò maior & plenior. Contingebat nihilominus ipsum Cæs. nominari Augu. & sic æquo iure ad imperium admitti non expectata ipsius A. morte, quemadmodum inter multos contigit Lucio Vero, quẽ M. Antoninus è C. A. fecit, & hi sunt de quibus Iurisconsulti faciunt mentionem, cum Diuos fratres citãt. Similiter & Bassianus Antoninus fuit à Septimio Seuero patre è C. ad Imperij consortium adscitus: unde non erit mirũ, si in legum nostrarum inscriptionibus multi reperiuntur decorati titulo Cæs. tantùm, qui & postea in alijs legibus Aug. quoque titulum comperiuntur fuisse assecutos, & inter plures in illis Philippis supra relatis uideri potest, qui reperiũtur aliquando inscripti Philippus A. & Philippus C. interdũ uerò Philippus & Philippus AA. CC. qui enim A. nomen fuerant adepti, nihilominus & C. titulum retinebant & uocabantur AA. & CC. ut ex supra relatis scriptoribus colligitur, & ex nostris aduertit Andręas Tiraquellus variæ in defessæq; lectionis I.C. in Tract. Primig. 17. q. 4. opi. nu. 22. & seq. ubi hac historia infert ad errores, in quos lapsa fuit glossa, cæterique nostri Interpretes.

Sed his omissis nos potius elaborabimus in alio, quod ad hu-

A ÷ iusce

iusce rei cognitionem non alienum apparebit. Cum enim multa sint in iure nostro non satis hactenus intellecta, tum is maxime tractatus expositione indiget, quæ ad modum & ordinem Imperatores eligendi attinet, in quo nihil ab Interpretibus affertur ad eius 3 † notitiam, ut in hoc rem certam habere possimus. Nam cum ea munera antiquis cognitissima essent, non existimauerunt operę precium se facturos si longo sermone in tali explicatione commorarētur. at in præsentia propter Latinarum literarum diutinam calamitatem atque iacturam, cum ex scriptoribus plena scientia haberi nequeat, uix quicquam superest unde in certiorem semitā deducamur, nisi ex Augustæ historiæ scriptoribus obseruationes ac coniecturas quasdam pro exploratis rebus recipere uelimus. Itaq; ut huic quoque parti pro uirili opem feramus, quæ ad hunc Tractatum pertinentia ex antiquis nouisque autoribus collegi, in medium proferam. sciendum igitur Romanum Imperatorem, hoc. n. nomine potius, quàm Romuli seu Regis, cum iste, etsi alibi magnus, Romæ tamen odiosus superbusque titulus esset, C. Iulius Cæsar oppressa per eum Rep. captaque dictatura perpetua, nec nō postmodum Octauius illius successor omnibus in eum cessis appellari passi sunt uetus iusiurandū in primis ueriti, ut testatur Appianus Alex. in Proęmio historiæ Libycæ, & hoc idē antea à P. Scipione in Hispania factitatū fuisse commemorat Liuius lib. 7. Dec. 3. omissis alijs titulis à S. P. Q. R. ipsis inscriptis, ueluti Pontificis Max. Patris patriæ, Iuris proconsularis, Tribunitiæ potestatis, & Iuris quintæ relationis. quæ cognomina, seu dignitates ab ipsis fuerunt exceptæ, & in successores transmissæ, quò potentius illustriusque nomen Imperatorium facerent, & ista cognomina non uno, & eodem die simulque indicebantur, sed per diuersas uices, cum grauitati Senatus non congrueret omnia simul deferre, aut bono Principi raptum iri tot simul dignitates: ea natura ergo, & nō præceps erat ista honorum continuatio. In creandis autem uel eligendis Imperatoribus nullus certus ordo inuenitur traditus, sed legitur uariè fuisse obseruatum: initio enim Imperij, cum contigisset Principibus illis nullā fuisse uirilem stirpem, & absque naturali successore decedere, simulac aliquem sibi destinauerant, statim in filium adoptabant, suoque testamento hæredem, & Cæsarem ipsum appellantes, moxque in curia Cæs. designabatur, mortuoque Imperatore C. & A. à S. P. Q. R. maximis honoribus excipiebatur. facta uerò adoptione ludi, & alia spectacula fiebant, simulque militib. & populo donatiuum, & congiarium expendebatur: adoptionis

ptionis uerò natalem, nec non & Imperij quoque celebrari iube-
bant Imp eratores. & quoniam adoptati deueniebant in familiam
ac tribum Imperatoris, qui ſe adoptauerat, ideo nomina, ſeu cogno
mina ipſius recipiebant, atque aſſequebantur, aliquid etiam ſuæ
naturalis retinendo, ut hinc mirari non debeas, ſi in Imperatore le
gas quandoque maximam nominum uarietatem atque confuſio-
nem, ut uideri poteſt in Imperatoribus gentis Claudiæ M. Anto-
nino, & alijs quàmpluribus. Similiter adoptatus C. tantum nomine
non tamen A. donabatur, & Aelius Verus, qui Ceionius Commo-
dus dicebatur ab Hadriano adoptatus, fuit primus, qui uiuo ad-
huc Imperatore huiuſmodi nomen accepiſſet, cum antea in curia
CC. deſignati poſt mortem Imperatoris tantum, hoc & A. nomi-
ne cõſalutarẽtur, & M. Antoninus Philoſophus ab Antonino Pio
unà cũ L. Commodo adoptatus, pariterque & C. dictus, ubi poſt
exceſſum Diui Pij à Senatu, coactus fuit regimen publicum cape-
re, fuit primus qui L. Commodum, poſtea Verum Antoninum ap-
pellatum ſibi participem fecerit, atq; A. dixerit, tumq; primũ Ro.
Reſpu. duos AA. habere cępit, quo exẽplo poſtmodum duo, quan-
doq; tres, interdum quatuor AAAA. Imperium tenuere, & quan-
do CC. conſortes Imperij fiebant, & AA. uocabantur, Imperator
qui illos ſic eligebat, Fortunam regiam auream, quæ ipſos Princi-
pes comitari, & in cubiculis eorum poni ſolebat, ad cubiculum
quoque illius uocati tranſire, ſeu geminari ſtatuebat, ut quilibet
A. ipſam haberet. Vbi autem Imperatoris mors contigiſſet abſque
naturali, uel alia ſucceſſoris electione, ſtatim exercitus, ſeu mili-
tes Prætoriani, aut S. P. Q. R. Imperatorem faciebant, habitoque
Senatu per S. C. quemlibet Imperatorem approbari, nec non C. &
A. nomen indici neceſſe erat, quippe à Senatu uniuerſo ſumma
Imperij poteſtas, illa lege Regia Curiata proueniebat, Cos. uerò
unà cum cæteris Senatorib. uotis atque fauſtis illis acclamationib.
honoribusq; Auguſtalibus Imperatorem exceptũ ſalutabat, Aue,
inquiebat A. allataq; lana ac veſte purpurea humeris eius iunge-
bat, atque adorabat, inde in campum Martium ibatur, ibique co-
mitiale Tribunal aſcendebatur, atque ita referebatur, Vos ſanctiſ-
ſimi milites, & ſacratiſſimi, Vos Quirites habetis Principem, quẽ
de ſententia omnium exercituum Senatus elegit. Imperator autem
tunc populi acclamationibus exceptus, gratias agebat Senatui, &
illis, quorum cauſa fuiſſet Imperator factus, moxq; Ionis illorum
Deorum templis conſalutatis, ſacrificioq; de more illo facto in au
lam Palatinam ſe conferebat, populoq; & militibus congiarium &
donatiuum

donatiuum dilargiebatur. Qui uerò non Senatus autoritate, atq; decreto, sed suo motu, aut Principũ electione, uel quolibet alio modo Imperium arripuissent, non A A. sed Tyranni dicebantur, quorum plures assiduè excitabantur, quinimò sub Imperio Gallieni, nequam & ignauissimi A. leguntur xxx. extitisse: milites enim in diuersis Regionum partibus quandoque insueuerunt sibi Imperatores, & tumultuario iudicio facere, & idem facilè mutare, & cũ iam Senatus Romę Principem dixisset, Imperatores uarij audiebãtur creati ab exercitibus, puta in Illyrio, Oriente, in Gallia, alijsq; prouincijs Romanorum; ex quibus bella ciuilia maxima leguntur fuisse orta. Quamobrem Senatus statim illos apertè ac liberè hostes atque Tyrannos appellabat per S. C. maxima enim erat Senatus uis atque autoritas, quippe Imperij dandi, Principes nuncupandi A A. & iam factos amouendi, eaq; uigebat præsertim usque ad tẽpora Neronis, moxq; optimis A A. Imperantibus, extitit tamen per multa tempora autoritas huiuscemodi imminuta atq; oppressa, quãdo Senatus absque militũ strepitu & armis, tumultuarioq; populi concursu Imperatorem creare nequiuerit, cum milites inuiti eos accipiebant A A. quos Senatus elegisset. Illud tamen constat quòd Imperatores quomodocunque promoti neque CC. neq; A A. iure dici poterãt, nisi à S. P. Q. R. fuissent confirmati per S. C. Et quoniam fœlici quadam necessitate factum fuit, ut ista C. & A. tam clara & duratura cum ęternitate mundi nomina effloruerint, referam quid inuenerim per scriptores traditũ de ipsorum deriua-
4 tione. Nam Spartianus in uita Aelij Veri scribit, † Cæsarem fuisse nuncupatum ab Elephanto in prælio cæso, qui lingua Maurorum Cęsa dicitur, uel quia mortua matre uẽtre cæso sit natus, uel quòd cum magnis crinibus sit utero parentis effusus, uel quòd oculis cæsijs, & ultra humanum morem uiguerit. Sed quicquid uarij & obscuri de huius nominis etymologia tradatur, illud sanè constat omnibus Principibus inoleuisse illud in memoria C. Iulij Cæsaris Dictatoris perpetui, & à quo omnes secuti principiũ Imperij sum-
5 pserunt. † Augusti uerò cognomen prouenisse Munacij Planci sententia testatur Tranquillus in eius uita, cap. 7. quando contendentibus quibusdam ab Octauio Romuli cognomen assumi oportere, quasi & ipso urbis conditore Munacij sententia præualuit, ut hoc A. nomine, non tantum nouo, sed ampliori cognomine appellaretur, ex eo quia loca quoque religiosa, ex quibus augurato quid consecratur, Augusta dicantur ab auctu, uel ab auium gestu, gustuve, probatq; Tranquillus id autoritate Ennij ita scribentis,

Augusto augurio postquàm inclyta condita Roma est.
Ipsumq; nomẽ Octauio inditum inoleuit, postmodũ in omnibus secutis Imperatoribus,quo nomine A.etiã uxores,& filię Imperatorũ vocari inceperunt, teste Capitolino in uita D. Pij, & M.Anton. nec non Spartiano in uita Didij Iuliani.Parũ quoque abfuit,quin & aliud uidelicet Antonini nomẽ cunctis Imperatoribus postmodum adscriberetur, quemadmodum & illud A. & Septimius Seuerus ob nimium honorem & cultum erga M. Antoninum putauit nomen huiusmodi omnibus deinceps quasi A. imponendum, & sic ut quemadmodum AA.ita & Antonini dicerẽtur: hoc enim nomen uelut A. adeo omnium pectora obsederat, ut uelli ex animis hominum non posset, existimantium cum eo Romanum Imperium esse periturum. sed huiusmodi tàm amabile nomen illis temporibus, à tàm optimo principio ortũ paulatim per octo Antoninos usque ad sordes ultimas peruenit,unde in Heliogabalo desecit octauo istius nominis, quod uates cælestes cecinisse crederentur, ut dicit Capitolinus in uita Opilij Macrini. Non est quoque omittendum,quòd mortui Imperatores inter Deos referebantur, ac etiam Diui appellabantur: erat enim mos consecrare Imperatores,quiq; eo erant honore affecti, relati dicebantur inter Diuos, ut ostendit Herodianus lib. 4. Appellabatur etiam & A. uxor Diua,teste Capitolino in uita M.Antonini, & ideo mirari non debemus,si in ipsa historia,& in legib.Imperatores hoc tit. legantur, veluti Diui fratres,Diui Seuerus & Antoninus, & alij quàmplures.

6 † Infertur modò ex supradictis ad resolutionem haud paruæ cõtrouersiæ,dubitarunt siquidem Interpretes nostri,nunquid de iure possint eodem tempore regnare duo,pluresve Imperatores? & glo. in ca.in apibus, 7. q.1. dicit supra narrata de facto fuisse, quasi id sentiat non esse de iure, sequitur Imo. in l.ult.col.4.uers.extra glo. ff.de hære.insti. Alber.in l.bene à Zenone,col.2.uers.utrum duo,C. de quadrien.præscript.Ias.in l.licèt Imperator, in 1. notab.ff.de lega.1. & de hac opinione latè tradit Arrius Pinel. inter recentiores nemini Iurisconsultorum secundus,in l.1.par.3.nu. 16.C.de bon. mater.

Sed eademmet glo. in ca.non autem, uers.ut non succederet, 7. q.1.videtur sentire contrarium, & Alex. in d. l.licèt Imperator,in princ. dicit, de iure fieri posse, cum tamen in hoc appareat incertus, dum absque autoritate studet in hanc suam sententiam attrahere Imo.diuersa opinantem.uerum hanc opinionem firmauit expresse Tiraq.in d.Tract.Primig. 17.q opinio 4. nu.21. & 3. vnde Card.

Cardin. Alexandrinus in d.ca.non autem, num.3. sub fœdere distinctionis repugnantiam huiusmodi nititur conciliare, ut scilicet absque permissione Pontificis etiam de consensu electorum non possint esse de iure duo pluresve Imperatores: secus autem si Pontifex hoc concederet, † à quo pendet approbatio, vnctio, & ipsius coronatio, c.ad apostolicæ.de re iud.6.Clem.1.de iur.iu.cum alijs, ut per eum, quam distinctionem Cardin. Alexand. confirmat Hierony.Cagnol.I.C.ætate sua doctissimus, in l.2.nu.4. C.de rescin.uendi.ubi dicit, ex magna causa legi id aliquando fuisse factum.

7

Tu autem exemplis supra narratæ historiæ retinebis de iure esse, & creari posse duos, pluresve Imperatores, dummodo tendant concorditer ad unum, & idem Imperium, unumque sentiant in Rep.& sic ad inuicem se ipsos subalternentur, prout in illis Romanis Imperatoribus contingebat: secus tamen si dignitas, & potestas Imperij ueniret diuidenda, tunc enim aliud crederem, siquidẽ unus deberet dici Imperator, videlicet qui legitimè fuisset creatus, & electus: alter uerò Tyrannus uocaretur, & in his terminis accipi debet d c.in apibus.

Similiter illud idem accipias, dummodo confirmentur illi duo pluresve AA. à Summo Pont. Rom. à quo ista omnia dependent ut per Card. Alexand. ubi supra. † Siquidem Imperatores hodie excipiunt iura ab ecclesia summoque Pont.† à quo prouenit Imperium, quod idem uidemus testatum fuisse Innocentium, hoc nomine III. Duci Caringiæ in cap.uenerabilem, de elect.& historiæ omnes ostendunt Imperatorem à Pont.confirmari non secus ac prisci illi Imperatores honores illos Augustales, confirmationemque Imperij exciperent à S. P. Q. R. quod tunc euenisse traditum est, quãdo à Græcis in personam Caroli Magni fuit Imperium translatum de quo per Platinam in vita Leonis III.

8 9

10 Quid autem sit in Summo Pont.Rom.† nunquid duo pluresve possint simul esse? & gl. in d. canon autem, constantissime asserit in ecclesia haberi non posse nisi unum Pont.quam glo.dicit singularem Card.Florent.cons.150.quæsitum sæpe fuit à me.in fi.sequitur Tiraq.ubi supra, nu.21.Pinel.ubi supra nu.16.& rationem huiusmodi decisionis assignat Martin.Nauar.Interpres diuinarum rerumque humanarum excellentissimus, in cap.nouit, in 3. not.nu. 150.de iud.

SUMMARIUM.

11 *Definitio usuræ nulla reperitur bona.*

12 *Definitio usuræ communis, damnatur.*

Definitio

13 *Definitio usuræ à Didaco Couarruu.lata, reiicitur.*
14 *Definitio noua usuræ.*

§. I.

SED quoniam usura, opus nostrum præcipuum, satis nos urget, de qua multa uensunt dicenda: ideo his omnibus dimissis, quando non debet prologus enormior esse quàm fabula, rem ipsam aggrediar, & primùm à definitione, tanquam à suæ rei notitia, capiemus exordium, quamobrem erit uidendum, quid sit usura. Cũque plurimæ, uariæq; definitiones tam apud Iuristas, Canonistas, 11 atque Theologos tradantur,† tamen aut uix ullam comperio, quæ ipsi congruat, & quidem frequentiori DD. calculo apparet receptum, quòd usura sit quicquid sorti accedat ex pacto uel intentione præcedente. ita Innoc. Abb. Card. & Anan. in cap.1. de usur. Io. And. in reg. peccatum, col. 2. de reg. iur. 6. Salic. in rubr. C. de usur. & passim alij, qui omnes mouentur per text. in ca. usura, 14. q. 3. sumptum ex Agathēsi Concilio. uerum etsi omnes definitiones in iure dicantur periculosæ, parumque sit, quin subuerti possint ut asserit I.C. in l. omnis diffinitio, ff. de reg. iu. hanc tamen corruptã, 12 imminutamque ostẽdam.† Nam ad definitionis perfectionẽ requiritur, ut constet ex genere, & differentijs, rursus ut conuertatur cũ suo diffinito, quemadmodum apud nos traditur in l.1. ff. de testa. l.1. ff. de dolo. Bart. alij que in l.1. ff. de acq. poss. at in hac nullum adest genus, neque aliter conuertitur cum suo diffinito, ergo mala. Patet, quia etsi sorti aliquid accedat ex pacto, uel spe præcedente, attamen non sequetur, quòd per hoc sit usura, & ostendi potest in creditore illo, qui licèt paciscatur cũ debitore, ut ipse restituat sortem mutuatam cum interesse tam damni, quàm lucri: in quo casu licèt sorti aliquid accedat, attamen nemo dixerit usuram esse iuxta glo. in cap. conquestus, communiter receptam, de usur. & de hoc infra latius dicetur. Pari etiam ratione emptor, qui sortem suã expendiderit, potest cum uenditore conuenire, ut quatenus differat possessionem tradere, puta in anno, restituat precium cũ interesse ad rationem fructuum perceptorum. hoc apparet sorti accedere, & tamen nulla committitur usura, ut dicitur in hac Constitutione. Vnde Didac. Couar. uir hac nostra ætate nemini Iurisconsultorum secundus, & quẽ mihi in hoc studij genere ueluti ducẽ, atque antesignanum proposui, lib.3. var. resol. cap.1. nu.1. rectè inquit hanc solam definitionem nobis non sufficere, non propter rationem

tionem à se allegatam, dum dicit definitionem huiuscemodi indicare tantum nobis substantiam usuræ, non tamen eius crimē. hoc quippe haud uerum censeo, cum ipsa neque crimen, neque usuræ naturam definiat, ut dicitur. Qua propter ipse hoc suo doctissimo præsupposito dedit nobis aliam definitionem, quæ mihi uidetur eadem cū illa Marti. Nauar. in rub. & Sum. de usur. ait enim grauissimus iste author, quòd usura est uoluntas capiendi ultra sortem lucrum aliquod temporale ui, & causa mutui principaliter. cuius definitionis uerba repetit ipse ibi atque declarat. Sed aduertendum est, quia per hanc definitionem nullatenus existimo ad ipsius

13 usuræ certam † propriamque notitiam deueniri posse, quando ipsa non describat usuram realem & actualem, sed potius illam, quam Theologi mentalem dicunt, cuius non est intentio nostra, quando isthæc nullo modo dici poterit usura, sed conatus quidam illam committendi. Et quòd ista substantiam huius nostræ usuræ non definiat, sed potius crimē in animo & uoluntate, sentit nouissime idemmet Marti. Nauar. I.C. omni genere laudis apud nos clarus, in Commentar. super ca. si fęneraberis, 14. q. 3. nu. 15. quem legi editum in hac nostra uernacula, & uulgari lingua: & demum ne diutius immoremur in recitandis aliorum multis definitionib. hæc siquidem explicatio longum exigeret tractatum, ideo relictis alijs non putabimus infructuosum nostram interponere definitio-

14 nem. † Usura igitur ex animi nostri sententia, est *lucrum receptum à creditore pro usu rei mutuò datæ*. ita enim illam rectissimè definiri existimabimus, nam si ea diligenter inspiciatur, omnia requisita, & substantialia definitionis uidebuntur concurrere: composita enim est ex genere & differentijs, rursus & conuertitur cum suo definito, quod ut clarius pateat singula ipsius uerba exponemus. Ponitur ergo in ipsa, *lucrum*, cum nomen hoc generale sit, quando usura omnis lucrum est, sed non econuerso lucrum omne usura dici poterit, quod nulla indiget explicatione. Ponitur in ipsa, *receptum à creditore*, ut denotetur uerum, reale, & actuale lucrum consistēs in pecunia, aliaque re precio æstimabili ad exclusionem illius acquisitionis, puta amicitiæ, gratiæ, & similis beneficentiæ, quam absque uitio usuræ causa mutui creditor deducere potest in pactū, ut suo loco explicabitur, quod appellatur à Theologis lucrum, & quidem impropriè, cum potius hoc sit illud, quod DD. nostri obligationem antidoralem uocant. Similiter ponitur, receptum, quia si non reciperetur lucrum, usurarius dici puniri ve haud posset, quēadmodum ostenditur in cap. quamquam, de usur. 6. post Geminianum

num ibi nu. 4. Dicitur in illa, *pro usu*, ad differentiam illius lucri, quod recipitur pro mora ratione interesse, damni, uel lucri, & in recompensationem fructuum perceptorum, ut traditur inferius. Ponitur in ipsa, *rei*, quia uerbum hoc, teste I. C. in l. 5. ff. de uerbo. signifi. comprehendit non tantum pecuniam, in qua regulariter cõmittitur usura, ut inferius dicitur, sed alia consistentia pondere, & mensura, quibus concipit mutuum, l. 2. ff. si cer. pet. Dicitur postremò in ea, *mutuò data*, ad exclusionem illius lucri, quod fit causa emptionis, conductionis, societatis, & liciti commercij.

SUMMARIUM.

15 *Usuræ nomen æquiuocum, & analogycum.*
16 *Usuræ nomen unde dictum, seu etymologia usuræ.*
17 *Fœnus, & usura idem, reiecta Franc. Hott. sententia.*
18 *Usura ab Hebræis nuncupatur morsus.*
19 *Usuræ tres species à DD. magistraliter constitutæ.*

§. 2.

15 ILLUD etiam non censeo † omittendum, usuram in iure æquiuocum nomẽ esse, uel ut pressius loquar, analogum. Videmus enim illam quandoque capi impropriè, & latissimè pro quocunque successiuo incremento, & superabundantia, quæ ex usu cuiuslibet rei tanquam eius fructus accrescit, de quo in l. 3. §. ulti. ff. de annu. leg. & apud Ciceron. in lib. de Senectu. dum ait, Terra nunquam sine usura reddit, quod accipit. In quo loco capitur usura pro fructu seminis. & idem Tuscul. QQ. lib. 1. Natura dedit usurã uitæ sicut pecuniæ nulla præstituta die. Quandoque uerò usura capitur latè, prout in hac Constitutione, ubi augumentum omne, quod ultra precium restituitur ab emptore, usura nuncupatur. idem in l. lecta, ff. si cer. petat. & in l. si tibi 10. in princip. ff. de pact. ubi incrementum & pęna omnis conuenta ratione moræ debitoris in non soluendo ad præstitutum diem, usura dicitur. Propriè autem & strictè sumitur usura pro illa conuenta ratione usus pecuniæ debitoris, & pro lucro ipsius creditoris, cuius est definitio, & inspectio nostra, & de qua habetur in l. cum quidam, §. si pupillo, in fi. ff. de usur.

16 † Usura modò propriè sumpta, si collisionem syllabarum superstitios

stitiosè rimari uelimus à Latinis dicitur siue ab usu æris uel usu simpliciter. Nam Cicero in Verr. sic ait, Cur pyratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? Lucis ergo usura idem est, quod lucis vsus, idest vita. Dicitur ergo ab usu usura, quemadmodum & à cultu cultura, quæ alio modo à Latinis dicitur fęnus, sumpta allusione à Græca illa etymologia. quod enim Latini usuram uocant, Græci τόκον appellant ἀπὸ τοῦ τίκτω, quod est pario, sumpta metaphora à pecoribus, & alijs rebus fęcundis, quæ patiūt, & ideo fęnus quasi fętus dicitur. & quãuis Interpretes nostri & præcipuè

17 Franc. Ottom. acutissimus autor, in tit. de Vsur. discrimen ponat inter usuram & fęnus, non secus ac inter genus & speciem, ut nomen usuræ latius pateat, superiusq; sit quàm fęnus, nempe quòd fęnus duntaxat pro usura nostra propriè sumpta usurpetur, usuræ uerò nomen capiatur extensius pro quocunque augumento: attamen nomina ista confundi, & pro sinonymis in iure accipi crediderim.

18 †Hanc similiter, quam Latini usuram dixerunt, Græciq; fęnus, id quidem Hebræi morsum nuncupant. quamobrē Deuteronom. 23. ubi nos legimus, Non fęneraberis fratri tuo, Hebræi habent, Non morsum inferes fratri tuo. Et scribitur Exo. 22. si mutuò dederis pecuniam populo meo pauperi, qui tecum est, non eris ei tãquàm exactor, neque inferes ei morsum: etenim sicut dentibus canis cadaueris uiscera, sic fęnerator debitoris sui substantiam diuellit. Vnde Chrysostom. super illud Mat. 5. scitè, grauiterq; allusit, dum similis est, inquit, pecunia usurarij morsui aspidis, percussus enim ab aspide quasi delectatus abit in somnum, & per suauitatem soporis moritur, quia tunc uenenum latenter per omnia membra decurrit: sic enim qui sub usura accipit, sub tempore quasi beneficium sentit, sed vsura per omnes suas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. Hæc Diuus ille, & ex nostris, Bald. in cons. 449. ius naturale, lib. 5. ait, quòd usurarius similis est uermiculo ligni, qui ad tactum lenis apparet, sed dentes habet ita durissimos, quòd omne lignum rodit & deuorat, ita usurarius est uermis patrimonium rodens. Hæc ille. Conuenit huc quoque illius obęrati, & calamitosi uiri exemplum, de quo apud Liuium lib. 2. Dec. 1. Dionysius lib. 6. qui se in forum proijciens pannosus, promissaq; barba, & capillitio squalidus ad implorandam Quiritium fidem, aiebat æs alienum fecisse, id cumulatum usuris, primò se agro paterno, auitoq; exuisse, deinde fortunis alijs, postremò uelut tabem per uenisse ad corpus, ductum se à creditore, non in seruitium sed in

19 ergastulum & carnificinam. † Hactenus modò de nomine huius nostræ

nostrę propriæ usuræ, nunc de eius effectu agendum, & in primis quæritur quotuplex illa sit in genere sumpta. & Bald. Saly. in l. usuras, C. de usur. aliję; Iuristæ magistraliter respondent, tres constitui usurarum species, videlicet ut altera sit merè lucratiua, altera dãni restauratiua, alia demum commodi percepti recompensatiua, refert quoque & sequitur Cagnol. hic nu. 2. de quibus singillatim uenit à nobis dicendum.

SVMMARIVM.

20 *Vsura lucratoria naturali iure damnata.*
21 *Palintocia seu Anatocismum quale in usura.*
22 *Vsura quomodo possit esse de iure naturali uetita dubitatur, & eius solutio. num. 31.*
23 *Pecuniæ inuentum.*
24 *Numi æreì inuentum.*
25 *Argentei numi inuentum apud Romanos.*
26 *Aurei numi inuentum apud Romanos.*
27 *Pecuniæ usus apud exteras nationes ante Romanam originem.*
28 *Siclus apud Hebræos qualis.*
29 *Pecuniæ nullus usus in mundi exordio.*
30 *Pecuniam olim signatam in corio DD. qui credunt, reiiciuntur.*
31 *Solutio ad difficultatem, quòd usura est de iure naturali uetita.*
32 *Vsura de iure Diuino ueteris testamenti prohibita.*
33 *Vsura iure euangelico uetita.*
34 *Vsura de iure canonico prohibita.*
35 *Vsura nunquid Iurisconsultorum responsis prohibita.*
36 *Vsura nunquid per Nouellas Iustiniani prohibita.*
37 *Vsuram de iure ciuili permissam DD. qui credunt, falluntur.*
38 *Vsuræ antiquæ Romanorum, in quo differant, à nostratibus.*
39 *Vsuræ antiquitus quomodo conuenirentur.*
40 *Centesima usura qualis, & in quibus casibus conueniretur.*
41 *Intellectus ad l. periculi, ff. de naut. fœn.*
42 *Centesima usura per Nicenam Synodum omnino sublata.*
43 *Besses usuræ quæ.*
44 *Semisses usuræ quæ.*
45 *Quincunces usuræ quæ.*
46 *Trientes usuræ quæ.*
47 *Vnciariæ usuræ quæ.*
48 *Semiunciariæ usuræ quæ.*

§. 3.

IN primis igitur circa usuram lucratoriam, quæ est illa nostra propriè sumpta, adnotandum est, quòd ista omni iure, uidelicet naturali, diuino, & humano, Canonico, & ciuili reperitur prohibita. Quòd usura lucratoria naturali iure alio modo ius gentium dicto sit damnata, tenuit pluribus rationibus Didac. Couar. li. 3. †uar. resol. cap. 1. nu. 5. & ante illum Bal. in rub. C. de usur. col. 2. Ioan. And. in Mercur. reg. peccatum, de reg. iur. 6. D. Thom. Aquin. in 2. secun. q. 78. art. 1. Gabriel. Biel. in 4. sent. distinct. 5. q. 11. Conrad. de contract. q. 22. D. Antonin. Florent. in 2. par. Sum. in tit. de usur. nu. 5. Dominic. Soto lib. 6. de iust. & iu. art. 1. col. 4. & plurium, quæ ab his allegantur, illud potissimum mihi uidetur argumentum; Si quidem pecunia, in quam diximus usuram regulariter cadere, cũ sit res inanimata, impossibile est de natura, quòd ipsa fructificet, & pariat, quamobrem recipere aliquid ultra summam illam pecuniæ

niæ, erit iniquum, & contrà naturam, unde dicetur capi potius ex industria aliena, quàm de ipsa pecunia, quæ non germinat, quæ ratio est de mente Aristotel. lib. 1. Polit. cap. 6. & seq. & lib. 5. Ethico. Dicit enim Aristoteles ubi supra, quòd ars fœneratoria siue usura meritò odio habetur, quoniam quæstum facit à numo, cum nō ad hoc constitutus sit, commutationis enim causa inductus fuit; & ob id meritò Suidas ex Aristophane in nubibus fingebat usuram esse quandam feram belluam, quæ per menses & dies argentū semper gignat labente tempore, ex quo nascitur illa usura usurarum, quæ aliàs usurarū repetitio, & renouatio dicitur, quam Plutarch.

21 † in Problem. ca. 131. nomine Græco παλιντοκίαν appellat. Cicero uerò lib. 5. ad Att. epist. ult. & lib. 6. epist. 3. & seq. anatocismum nūcupauit, & istæ usuræ usuratum magna seueritate fuerunt à Rep. semper expulsæ, ut appatet in l. ult. C. de usur. rei iud. & in l. ult. C. de usur. Appianus quoque Alexandrinus ciuili, lib. 1. testatur lege quadam ueteri dispositum supra fœnus fœnerari minimè licere, qui id effecisset eandem mulctam ab illo subeundam esse, & de istis latè pertractat Franc. Ottoman. in tit. de Vsur. lib. 1. ca. 3.

22 † Sed contra supradicta apud me oritur difficultas non leuis, quomodo usura, quæ, ut dicitur, frequentius in pecunia committitur, potuerit esse uetita de iure naturali, cum non tam ex legibus, quàm ex historijs, & bonis autoribus, reque ipsa appareat, pecuniam, signatiq; numi usum fuisse inuentum longo interuallo post illud antiquum, & proprium ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit, de quo in §. singulorū, Insti. de rer. diuis. l. 1. ff. de acqui. rer. dom.

23 † Quòd autem pecunia, seu numus signatus primis hominibus, & prima illa ætate, nullatenus fuerit, significat nobis Paulus I.C. in l. 1. ff. de contrah. empt. ibi, olim non ita erat numus, & ibi adnotat Budęus.

Et si credimus C. Plinio secundo naturalis historiæ lib. 33. c. 3. uidemus apud priscos illos Roman. nullum usum fuisse monetæ

24 aureæ uel argēteæ, ac etiam æreæ. † Nam circa inuentū numi ærei, etsi Draco Corcireus in suis Commen. de lapid. gener. & Macrob. lib. Saturnal. cap. 7. tradant Ianum fuisse primum, qui æs percusserit: attamen Plinius ubi supra, ac etiam lib. 18. cap. 3. ostendit Seruium 6. & penult. Regem Roma. fuisse primum, qui æs signauerit ouium bouumq; effigie, & sic nota pecudum, à quo pecunia creditur appellata. nec mirum, quia ut etiam ipse Plin. sentit, cum Roman. initio essent manipulus pastorum & fugitiuorum, atque homines nouissimi, non fuerunt statim usi proprio ære signato, sed

 tantum

tantum ęre graui & rudi, ac ponderali ferè, ut olim Lycurgus extincto numo aureo & argenteo tanquàm origine auaritiæ excogitatæ, atque huius fęnebris turpissimi quæstus, ferreo solum utendū Lacedęmonijs proposuisse tradit Plutarch. in eius uita, & in libro Apoph. Laco. Habuit quoque teste Plutar. in lib. Problem. ueteris Roma. numi altera pars Ianum bifrontem impressum, altera

25 proram nauis aut puppim. † Argenteum uerò numum primum signatum fuisse testatur Plin. ubi supra, lib. 33. anno urbis DLXXXV. Q. Fabio Cos. quinque annis ante primum bellum Punicum & illum bigarum ac quadrigarum nota scriptum quoque reperimus apud L. Florū in 2. Epitoma Liuiana lib. 5. dicentem pop. Roma. Picentibus uictis tum primum argento uti cæpisse, & Liuius li. 4. 1. Dec. tradit patres illos Rom. æs graue plaustris ad ærarium contulisse pro bello Veientibus indicendo, & hoc ut ipse dicit, quia nōdum argentum signatum erat, & ex nostris refert Couar. Iurisconsuis uirtutibus perspicuus, in li. vet. colla. numis. cap. 2. in prin.

26 † Aureus uerò numus traditur fuisse percussus anno lxij. post percussionem argentei, autore Plinio ubi supra lib. 33.

27 † Similiter apud exteras nationes, licèt ante Rom. originem multis quidem annis fuerit numismatū usus, ut apparet ex Strabone li. 8. Aristotele in Politi. Platone, Plutarcho in Lysandro, Pausan. in Laconic. Vergil. Polid. de inuent. rerum cap. 2. Georg. Agrico. lib. 1. de precio metal. & monet. Stephano Forcatulo in Necyomancia iuris Dialo. 68. Ludo. Cæl. lib. 6. Lectio. antiq. cap. 2. & ex nostris Alberi. in d. l. 1. nu. 1. ff. de contrahen. empt. refert se legisse in scriptura authentica, quod Thares pater Abrahæ fuerit primus, qui pecuniam fabricauerit iussu Regis Nini. Herodot. uerò Halicarna. li. 1. ca. 8. ad fin. tradit Lydos primum duntaxat eorum hominum, qui sciantur, numum aureum, argenteumque ad utendum percussisse, etsi Plin. & Vergil. Polid. ubi supra, dicant hoc quidem latuisse in certo autore. Nam legitur quòd Theseus, qui regnauit Athenis temporibus iudicum Israel ante Christi aduentum amplius annorum M. CC. numum bouis signo percussisse, & in sacris Biblijs siclorum & argenteorum uidemus mentionem tam crebram fuisse factam.

28 † Est autem Siclus Hebraice Sechel antiquum uerbū & Hebræorum numisma, ut testatur Ioseph lib. 3. antiquit. cap. 12. & Suidas, quo nec Græci neque Latini usi sunt teste Budæo li. 4. de Asse, qui Siclus ut per Ioseph. quatuor dragmas Atticas habet, & sic est idem quod steter, ut inquit Hieronym Ezechiel. 3. siue semiuncia & tetradragma, quæ idem sunt, ut patet Matt. 17. ad fi. ubi

ubi dominus iussit Petro expiscatum staterem dari pro se, & illo petente didragma à singulis. De siclis autem & argenteis legitur Gen.23. ubi Abraham emit ab Ephron agrum speluncæ duplicij, & soluit ei pecuniam quadringentos siclos argenti probatæ monetæ. Similiter Genesi c.20. Ecce dedi mille argenteos fratri tuo. & Gen. 37. Vendiderunt eum scilicet Iosephum Ismaeliticis 20. argenteis. Rursus Esaiæ 46. Qui confertis aurum de loculo argentũ statera pđõeratis. Et Exodi 30. Leuit.ult. Num.3. Ezechiel.45. Sicho uerò duplex erat, alter enim dicebatur templi seu sanctuarij continens 20. obolos ad differentiam, videlicet sicli uulgaris, & ille erat semiuncialis. Alter autem siclus uulgaris erat dimidio minor, qui duas tantum dragmas, & sic quadrantem unciæ pẽdebat & 10. obolos Hebraicos ualebat. Pariter talẽtum templi capiebat centum & uiginti libras: prophanum uerò, quo uulgò utebantur, 60. tantum & sic dimidium. Et demum plura de siclo uidere poteris apud Robert. de vera mensura, põderumq; ratione, Tomo v.

29 † Vtcunque tamen ista sint, omnes præcitati autores conueniũt quòd in mundi exordio nullus fuerit pecuniæ usus, & ex nostris quoq; tradiderunt Tira. in li.1. Retract. §.1. gl.20. nu.9. & §.30. gl.1. nu.16. Couar. in lib. uet. Col. Numis. in princ. & cap.2. & seq. Arri. Pinel. in rub. C. de rescind. uend. par. 1. cap.1. nu.2. & cap.3. nu.1.

Modò quo ad solutionem difficultatis excitatę, omissis traditis per Bar. in d.l.1. ff. de cent. empt. Ias. post Cast. Alberi. & Ange. in l. ex hoc iure, nu.29. ff. de iust. & iu. Guid. Pap. dec. Delphinat. 493. Anto. Burg. in rub. de empt. & uend. col.4. dum credunt, quòd licẽt à princ. numus non esset signatus in auro, argento, uel ære, attamẽ

30 erat usus pecunię, † ꝑ ut in corio, charta, uel alia simili materia, ut etiam refert Alexand. ab Alexand. Dierum genialium lib.4. cap.15. Sed cum ista non tam historiæ quàm fabulæ anicularum uideãtur, & ijs similes, quæ in tonstrinis memorari solent, prout rectè demonstrarunt Mod. Parisiens. uirtute quan tumuis admirabili exornati, nullo tamen merito in Christiana Repub. commendabiles, in

31 Tract. de contract. q. ult. nu.799. † Ideo in casu isto breuiter dicas, quòd ad hoc ut res dicatur esse iuris naturalis, uel iurisgentium, non requiritur de necessitate, ut ipsa in mundi exordio cum hominibus fuerit, sed sufficit eam rem conuenire humano intellectui ac naturali rationi, atque ideo ab omnibus gentibus communiter in unum recipi. probatur §. ius autem ciuile, uers. quod uero, Instit. de iu. natur. gent. & ciui. sentit Franc. Conna. lib.1. cap.4. Pinel. in d. rub. C. de rescind. uend. par.1. nu.7.

Modò in proposito licèt post urbes conditas, & iura ciuilia, pecunia fuerit inuenta: attamen cum naturalis ratio dictet, improbũ ac infandum esse usurarium exercitium, cumque ob id apud omnes gentes peræquè damnetur, meritò iure naturali prohibitum dicetur, d. uersi. quòd uerò.

32 †De iure autem diuino ueteris testamenti, quòd usura fuerit dãnata, plana sunt testimonia, ut pote præcepto illo Decalogi, Non furtum facies, de quo in Exodo cap. 22. Diui enim Ambrosius, & Augustinus usuram pro furto, & rapina accipiunt, ut apparet in ca. si quis, & ca. seq. 14. q. 4. & clarius probatur hoc Ezechiæ cap. 18. ubi Dominus contra fœneratorem sic ait, quòd talis non uiuet, sed morietur. & Exodi 22. Si pecuniã dederis mutuò populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes. & Leuit. 25. Pecuniam non dabis fratri tuo ad usuram, & frugum superabundantiam non exiges. & Psalmo 14. Propheta accepit à Domino non habitaturum in templo Domini eum, qui ad usuram pecuniam dederit, aut munus de innocente acceperit. Plures aliæ autoritates ad hoc comprobãdum possent recenseri, sed quia istud apud Theologos & Iurisconsultos indubitatum pertransit, ideo omittuntur. 33 †Clari etiam iuris esse debet usuram nouo testamento uetitam esse, quando ita disposuit Concilium Lateranense, de quo in cap. quia in omnibus, de usur. & Alexander illo nomine III. Sum. Pont. tradit in cap. super eo, eod. tit. quòd usurarium crimen utriusque testamenti pagina damnatur, hocq; patet expresse, postquàm præceptum Decalogi, Non furtũ facies, de quo supra, noua lege cõfirmatur, Mat. 19. Cumque illud non fuerit ceremoniale aut iudiciale, sed morale tantum, ideo nulla in parte abrogatum adhuc uiget, §. ult. di. 6. Et demum probatur hoc in ipso Euangelio Lucæ 6. in illis uerbis, mutuum date nihil inde sperantes, quæ Vrbanus Pont. in cap. consuluit, ita fuit interpretatus ad confirmandam usurarum prohibitionem de iure Euangelico. Et licèt quibusdam uideatur per locum illum ad hoc adduci consuetissimum non probari usuram Euangelico iure prohibitam, prout tenent Neoterici Parisien. in tracta. de contract. in prin. nu. 11. And. Alciat. I. C. tantis uirtutibus laudatissimus & antesignanus Iurisconsultorum omnium, qui ius ciuile illustrauit in Parerg. lib. 6. cap. 20. Dominic. Soto lib. 6. de iust. & iu. art. 1. col. 4. qui omnes dicunt ibi non esse prohibitionem usurę, sed consiliũ mutuò dandi sine spe humanę compensationis explicando sensum illius tex. ut per Sotum. Attamen cum interpretatio huiuscemodi

modi ab ipsa Ecclesia dictante Spiritu sancto fuerit recepta, videlicet per duos Pontifices, Concilium Lateranense, nec non & alterũ Concilium Lateranense, Sessione x. sub Leone X. editum, quod expressè dixit, autoritatẽ illam Euangelij sub præcepto usuram uetare, ideo contrarium pertinaci animo asserere esset omnino hæresis, ut tradit Alfonsus de Castro in lib. de Hæres. cap. ult. pluribus ostendit Gulielmus Peraldus, Episcopus Lugdun. in Sum. de vitijs & uirtutibus, Tomo 2. Tract. de Auaritia, cap. 1. ex nostris tenet Mathesil. singul. 49. Couar. lib. 3. var. resol. cap. 1. num. 5. Nauar. in commenta. de usur. super ca. si fœneraberis, 14. q. 3. num. 7. & sequen.

34 † Quòd de iure canonico usuræ sint indistinctè prohibitæ, patet ex iuribus supra deductis, & in multis pęnis in usurarios excogitatis, de quibus ultra alios dico in ca. quanquam, de usur. 6. & de hoc nemo est qui dubitet, ideo non insistendum, quando isto iure statutum reperitur excommunicationis reatum hæresisq; notam incurrere, qui usuras non dico per leges induceret, sed licitas asseueraret, Clemen. uni. ubi Imo. post glo. nu. 28. de usur. cæteriq; Scribentes.

35 † Sed apud me residet maxima difficultas quid sit de iure ciuili, nam Iureconsultorum responsis, de quibus in Pandectis, videntur usuræ fuisse permissæ, l. lecta, ff. si cert. peta. l. placuit, cum tit. ff. de usur. & passim legi potest. Idem quoque legibus Imperatorum uidetur, de quibus in Cod. etiam si fuerint Iustiniani, l. eos, & toto tit. C. de usur. & putauit hoc Bar. in l. 1. col. 3. ubi Ias. post alios, nu. 28. C. de sum. Trin. & fi. cath. communiter tradunt dè mente iuris ciuilis usuras fuisse permissas, licèt non existimauerint permitti debere, idem Bar. in auth. ad hæc, C. de usur.

36 † Sed quid per Constitutiones Nouellas Iustiniani? & glo. in d. authen. ad hæc, tenet quòd ipse per eas prohibuerit usuras, & sic factum illud pęnituerit quod prius permiserat, idem tenet glo. in ca. quid dicam, 14. q. 4. & in cap. quia in omnibus, de usur. & in huiusmodi sententiam iuisse omnes legum glossatores, tradit Imo. in Cle. 1. nu. 8. de vsur. Abb. in cap. cum sit, num. 18. de foro compet. eumq; defendit Fortun. Garzia de ult. fine iuris illat. 5. mouentur omnes, siquidem catholicus Iustinianus in Auth. de ecclesiast. tit. in princip. mandat obseruari quatuor Concilia sicut leges, & iam Concilium Nicenum, de quo ibi, usuras execratur: ergo per illud ius fuerunt prohibitæ usuræ à Iustiniano. Alij uerò sunt opinati quòd Iustinianus usuras tolerauerit solum propter bonum publicum, & ad deterius uitandum, quemadmodum & meretriciatum, non tamen quòd illas uti licitas permiserit in foro Dei, hoc enim

per causas supradictas haud potest: Sed sicuti mortalium luxuria, ita & auaritia humanis legibus omnino restingui non ualet, atque hoc arbitratus fuit Do. Thom. 2.2.q.78. art. 1. in Responso ad 3. & in opusc. de usur. ca. 4. in fi. & glo. pen. in fi. ca. 1. x. Distinct. Ioan. And. post Gerard. de Sen. in Mercurial. Reg. peccatum, de reg. iu. 6. S. Bernardin. de Euang. ęterno, Serm. 38. c. 1. Purpurat. post alios in l. 1. num. 52. C. de sum. Trini. Ioan. Gerson de Contract. Præpo. 17. Anchar. in Repet. cap. peccati uenia. q. 2. col. 7. de reg. iu. 6. Domin. Soto lib. 6. de iust. & iu. arti. 1. col. antepen. & seq.

Multi autem existimauerunt, quòd etiam in Nouellis ipsis Iusti niani fuerint usuræ permissæ, atque hoc ipsum putauit Abb. in d. cap. cum sit, num. 18. Conrad. de contract. q. 22. conclus. 10. Couar. ubi supra nu. 6. Alciat. lib. 6. Parergon cap. 20. mouentur hi DD. & præcipuè Abb. quia ipse Iustinianus in eodem tit. de Ecclesiast. tit. in §. si quis autem, vers. si autem qui hoc facere, mandat usuras certo casu solui. idem in tit. de vsur. naut. permittit usuras certo modo, & quòd non obstet obiectio glo. in d. authen. ad hæc, uidelicet quòd in dictis Nouellis Cōstitutionibus ponantur casus speciales. rūdent enim, ꝙ si Iustinianus respexisset usurarum peccatū, nō per misisset illas etiam in ipsis casibus, quia non apparet in eis aliqua specialitatis ratio, propter quam euitetur peccatum. Et illam rationem pro communi opinione adductam, uidelicet dum tradunt Iustinianum usuram uetasse, ex quo illa quatuor Concilia admisit, hoc pacto resoluunt, quia omisso, prout dicit Abb. quòd illa Nicena Synodus, de qua in d. ca. quoniam loquitur solum de clericis, & regularibus, quorum pęna Laycis non conuenit: attamen dicūt non ualere hanc consequentiam, nam illæ suæ expressæ Constitutiones, per quas iam erant usuræ permissæ, non uidentur per hanc Iustiniani tacitam mentem correctæ, arg. l. præcipimus, in fi. C. de appella. Nam etsi illa quatuor Concilia ipse admiserit, non uidetur per hoc prohibere quæ ab ipsis Concilijs prohibentur, quod hac ratione ostendit Couarru. inquiens in simili, quòd lex diuina Euangelica mandat Rom. Pontificis Constitutionibus esse parendum, & tamen non omnia, quæ à Pontifice prohibentur, reperiuntur lege diuina prohibita. exemplificat ipse in esu carnium, qui licèt sanctissimo canone Pontificio quibusdam diebus sit interdictus, non tamen reperitur uetitus præcepto diuino.

37 † Vt hinc facilè possis ostendere, uanam fuisse disputationem huiuscemodi, in qua tot grauissimi patres ab re quidem insudarunt, utplurimum inter se dissidendo, nosq; tam instructa argumento-

rum

rum phalange miserè fluctuando. Falsum quippe credo fuisse eorum præsuppositum, nam tantum abest, ut leges illæ humanæ, seu ius ciuile, hanc nostram usuram propriè sumptam permiserit, ut ẽt existimem summo rigore de illo iure fuisse damnatam, neque Iureconsultorum responsa, A A. leges, Iustiniani Constitutiones, si rectius inspiciantur, dum usuras permitti creduntur, uidebis non de hac propria, quæ pro usu conuenitur, & quam lucratoriam uocamus, loqui, sed de alia impropria & lata, quam restauratiuam dicimus: adduci enim nequeo, ut existimem antiquos illos alioquin iustissimos, atque prudentissimos uiros, & qui nos tam optimis ac sacratissimis legibus instituerunt, fęnus istud natura, bonisq; moribus improbum, iustitiæq; commutatiuæ omnino contrarium induxisse, quinimò hoc credere nephas esse putarem, quod indicat nobis expresse Paulus I. C. in l.cum quidam, §.si pupillo, in fi.ff.de usur. dum tradit, quòd usurę non propter lucrum perentium, sed propter moram non soluentium infliguntur.

38 † Ex quo colligitur quòd usura, quæ de illo iure permittebatur, parum aut nihilum à nostra hodie permissa discrepabat, siquidem de iure illo ratione morę non soluentis certo quodam modo conueniebantur, quem quia fœneratorum aliorumq; improbissimorũ hominum, uti assolet, licentia excesserat, ideo à Iustiniano A. in d.l.eos, fuit reductum, atque taxatum. At uerò quæ hodie conceduntur, debentur & propter moram non soluentis, ac etiam ratione damni emergentis, aut lucri cessantis in creditore, quæ utplurimum grauiores sunt, & in hoc differre sentio usuras nostri temporis ab illis antiquis. Quorum, ut habeatur aliqua notitia & quonam modo apud priscos illos homines conuenirentur.

39 † Sciendum est moris fuisse apud eos usuras huiusmodi, quas morosas & punitorias dicemus, solitas conueniri Calendis, Idibus uerò illas exigi: sed apud Græcos Calendis accipiebantur, quemadmodum legitur apud Tullium lib.4.Epist.ad Atti.in Epistola de Eutychide, Gratum &c, & lib.14.in Epistola, E.Pompeiano. & Horatius Epode 2.scribit, Hæc ubi locutus fęnerator Alphius, omne relegit Idibus pecuniam, quærit Calendis ponere. Colligitur etiam ex l.lecta, ff.si cer.peta. & indicat hoc nobis illud nomen Calẽdarium, quod traditur nobis scriptum. Calendarium enim erat liber, in quo usurarũ rõ habebatur, earumq; debitores ibi adnotabantur, ut deducitur ex l.qui filium, & l. nomen, §. 1. ff. de leg. 3. l.nepoti, ff. de fun. instruc. Alciat. lib.2. Parergon, cap.23. Hinc quoque dictæ sunt illæ usuræ menstruæ, quæ singulis quibusq; mensibus pensitari,

tari, præstariq; solebant, vt colligitur ex Papiniano I. C. in l. Publia. §. Lucius, ff. deposi. apparet etiam in l. cum stipulati sumus, ff. de uerb. oblig. & deducitur ex d. l. lecta, tradit hoc Guilielm. Bud. I. C. illustri doctrina clarissimus, li. 1. de Asse, Hierony. Groslot. in cōmenta. d. l. lecta, Tiraq. in lib. 1. Retract. §. 1. gl. 6. nu. 18. Et quoniam istæ usurę diuersimodè considerantur, ut apparet ex eorum uarijs & diuersis nominibus: ideo dicendum est Iurisconsultos fuisse solitos nominare Assem omne integrum, quod per partes ueniret diuidendum, ex quo fit ut hæreditas per Assem diuidatur, l. seruū, §. ult. ff. de hęr. insti. §. hæreditas, Inst. eod. tit. facit l. sciendum, ff. qui satisf. cog. Sic illa vsura quæ summa esset Assis, dici potest respectu unius anni, & ita fuisset appellata. Verum quia Romani quamcunque sortem ad numerum centenarium redigebant causa facilioris, & cōmodioris numeri, imitantes Græcorum morē, qui oēs usuras ad minam reducebant confectum ex cētum dragmis, prout etiam mos huiusmodi apud nos inualuit. & quoniam singulis mēsibus usuræ pensitabantur, ut dicitur, pēsiones illæ sortitæ sibi fuerunt nomen ex illo numero centenario.

40 † Quamobrem factum fuit, ut usura centesima appellaretur, ideo dicta quòd singulis pensionibus unus denarius quolibet mense exigeretur, qui redactus ad sortem centum, est centesima pars, sicut ēt apud Gręcos dicitur vsura dragmalis, quę est cētesima pars minæ. Sequitur ergo quòd centesima usura, centesimo demum mense sortem conficiebat, & sic exigebatur ad rationem 12. pro centum quolibet anno, quæ centesimæ usurę sunt omnium maximæ, ut ex Demosthene refert Budæ. lib. 1. Assis, Moder. Parisi. de contract. in prin. nu. 36. licèt in traiectitijs contractibus centesimam excedere fuisset concessum ueteribus legibus, ut refert Iustinianus in d. l. eos. .1. Stipulabantur ergo centesimas usuras antiqui in certis casibus, uidelicet in traiectitia & nautica pecunia, quando conuentum esset creditoris esse periculum, l. nihil interest, ff. de naut. fęn. & istæ usuræ maritimæ uocabantur, de quibus in l. fęnerator. ff. eod. tit. prox.

41 † Conueniebantur etiam centesimę cum piscatoribus & athletis accipientibus pecuniam in apparatum, ut credit Accurs. in l. periculi, ff. eo. tit. cum tamen tex. ille non exprimat centesimam usurā. unde tenuerunt aliqui agi ibi de usuris communibus, prout credit Benuenut. Straccha, scriptor etsi recens, non tamen contemnendus, in tracta. de Asse curat. in præfat. nu. 12. quem uideas pro intellectu illius legis, quam ipse malè vnà cum glo. intellexit. Quamobrem melius explicarunt tex. illum Moderni Parisiens. de cōtract.

q.3.nu.98.dum reiecto intellectu glo.ibi,& in l. quod te,ubi Bart. colum.1.Ripa col.6.nu.23.in fi.ff.si cert.peta.& alij ubique, qui illum tex.intellexerunt loqui de mutuo.exponunt ergo ipsi quòd loquatur de certa summa semel soluenda ultra sortem,uel de maiori in casum uel euentum bonæ fortunæ,uel superlucri recipientis : & quod ultra sortem in illum euētum promittitur,aptissimè ibi precium periculi uocatur,& conuenit ibi exemplum,puta,si dē piscatori centum,ut paret se ad piscandum, ea tamen conditione, ut si non capiat perdat sortem,si uerò capiat, reddat centum quinquaginta,residuum lucretur : unde non est ibi propriè mutuum,cum non agatur,ut tantumdem reddatur, sed ut nihil, uel maior summa reddatur. erit igitur potius ibi contractus innominatus, do ut des, uidelicet do purè, sub una conditione nihil, sub alia plus des: vnde ibi nullo modo potest considerari usura,cum non labente tēpore,prout est de eius natura, sed semel sit soluendum. uerba modò illius legis sunt huiuscemodi,

Periculi precium est etsi conditione quauis pœnali non existente, recepturus sis quod dederis,& insuper aliquid præter pecuniam, si modò in aliam speciem non cadat,ueluti ea,ex quibus conditiones nascuntur, ut si manumittas, si illud non facies, si non cōualuero. Sed nec dubitabis, si piscatori erogaturo in apparatum plurimum pecuniæ dederim, ut si cepisset, redderet; & athletæ, unde se exhiberet,exerceretq́, ut si uicisset,redderet: in his enim omnibus & pactum sine stipulatione ad augendam obligationem prodest. Hactenus I. C. Exigebantur etiam centesimæ à socio pro expensis erogatis in refectione communis ædificij, vt scriptum reliquit Philippus A.in l.si ut proponas,C.de ædif.priua.l.cum duobus,§. idem respondit, ff.pro socio.Cępol.de seruit.urb.præd.cap.59.de refectione.Ias.in l.quo minus, col.19. ff.de flumi. Exigebantur etiam centesimæ ab eo,qui per sententiā condemnatus distulisset solutionem ultra quatuor mēses, vt dicit Iustinianus in l.2.C.de usur.rei iud.corrigens ibi priscas leges,quę duas centesimas inferebant,de quo in l.usuræ, C.de usur. ac etiam suam sanctionem,quæ dimidiam centesimæ statuebat, & Mathesilanus ibi dicit in tali casu hanc centesimam usuram hodie permissam,ut apparet in eius recollectis ad illum titulum. Sic etiam exigebatur centesima ab illo Tutore, & Magistratu, qui pecunias pupilli & publicas in usus suos conuertisset, ut refert Triphonius I.C.in l.qui fine, & ibi Accur.ff.de neg.gest. l. tutor, qui repertorium.§.pecunia,l.non existimo, ff.de admin.tuto.l.5. C.de usur.pupil.& de his omnibus centesimis vide Fran.Ottom. lib.1.de usur. ca.9.

42 ca. 9. † Illud tamen aduertas centesimas usuras in Nycena Synodo de anno 324. fuisse damnatas, de quo in ca. quoniam multi, 47. distin. Centesima ergo cum sit as usurarum, factum est ut reliquæ usuræ fuerint nominatæ, & distinctæ in partem ipsius assis, 43 quando minores debuissent conueniri, prout sunt † Besses, ueluti duæ partes ex tribus partibus centesimæ, & sic octo pro centum.

44 † Sunt etiam semisses, idest dimidia centesimæ, l. ult. C. de usur. fiscal. lib. 10. l. sed debitores, iuncta l. cum quidam, ff. de usur. quæ exiguntur ad rationem sex pro centum, de quibus etiam fit mentio in l. 1. in fi. C. de his qui. ut indig. l. qui semisses, ff. de usur.

45 † Reperiuntur etiam usuræ quincunces, quæ sunt propè, & ante semissem, & sic ad rationem quinque pro centum, de quibus in d. l. cum quidam, ff. de usur.

46 † Sunt etiam trientes, idest tertia pars centesimæ, & sic ad rationem quatuor pro centum, de quibus in l. 3. §. item si Reip. ff. ad leg. Falci. Hoc autē fœnus trientarium, quod minimis usuris dicebatur, exercuit Antoninus Pius A. quo patrimonio suo plurimos adiuuaret, ut refert Capitolinus in eius uita, quod etiam fecit Alexander Seuerus, ut pauperibus opem ferret, quinimò ipse hac de causa usuras fęneratorum contraxit ad trientes pensiones, & Senatores si fęnerarētur, usuras accipere primò uetuit, nisi aliquod muneris causa acciperent: postea autem iussit, ut semisses acciperent donum, munus tamē substulit, ut testatur Lampridius in eius uita.

47 † Reperiuntur quoque unciariæ & semiunciariæ usuræ, ut legitur apud Cornelium Tacitum, Annalium lib. 5. Liuium lib. 7. 1. Deca. Erat enim unciaria usura, quæ centesimo demum anno sortem æquaret, nempe duodecima pars centesimę, & uncia ipsius Assis, & sic exigeretur unus numus ad rationem centum quolibet anno, ut tradit Francisc. Balduin. in leg. 12. tab. l. 5. cuius unciariæ usuræ meminit Scæuola I.C. in l. Titium. §. præfectus, ff. de admin. tuto.

48 † Semiunciariæ autem usuræ ex unciario fęnore fuerunt confectæ, quæ ducentesimo demum anno sortem æquabant, & ex quibus soluebatur unus numus ad rationem 200. quolibet anno, quæ unciariæ & semiunciariæ usuræ in desuetudinem abierunt, & ut testatur Tacitus ubi supra, per l. 12. tab. sancitum fuit, ne quis unciarium fœnus amplius exerceret. Accidit postmodum, ut per Iustinianum A. sancitum fuerit in d. l. eos, §. 1. quòd centesimæ illæ usuræ tantummodo licerent conueniri & exigi in traiectitijs, & nautica pecunia: Besses uerò usuræ à quolibet mercatore, siue negociatore

gociatore

gociatore, Semisses autem indifferenter à cæteris hominibus: Trientes uerò fuerunt taxatæ in contractus illustrium personarum.

49 † Vt hinc clarè appareat quantum antiquitatis huius fuerit ignarus Accursius, dum in d.l.eos, uers. tertiam &c.& in ca.eam enim, uers.centesimæ, 10.q.2.& in ca.quoniam multæ, 37.distin. ubi Ioã. de Tur.Crema.credidit centesimam usuram esse, quæ scilicet in anno æquaret sortem, prout etiam tenuit Azo in Sum. C. de naut. fęn.Host.in Sum.de usur.§.ex quibus causis.ex quo errore alij etiã manarunt dum crediderunt Bessem usuram esse, quæ in uno anno cum dimidio sortem ęquaret,& sic exigeretur ad rationem 66. pro centum quolibet anno. Semisses autem æquarent sortem in duobus annis,& sic quolibet anno exigerentur ad rationem 50 pro cẽtum, ut dicit glo.in l.1.in fi.C.de his qui.ut indig. Trientes uerò essent quæ in tribus annis sortem æquarent, & sic exigerentur ad rationem 33.pro centum quolibet anno, quorum sententia atque explicatio est prorsus falsa & stolidissima, quicquid dicat Catellia. Cot.in Memorial.in uer.usura Triens.atque ex nostris rectè aduertit hoc Socin. in d. §. item si Reip. post Lucium Columellam de Agricultura, lib.3.cap.3.& Hermolaum Barbarum patritium Venetum in secundas castigationes Plinianas lib. 14. ca. 4. in prioribus, si quidem errabat postquàm semissem usuram exponebat ibi, quæ in singulos annos dimidium sortis pariat & malè. Sed de hoc optimè tradit Budæ.lib 1.de Asse & parti. Alcia.dispunct.li.3.c.1. Tiraq.li.1.Retract.§.1.glo.6.nu.18.Francisc.Ottom. li.1. de usur. cap.7.& seq. tradunt quàmplures alij relati per Couar. lib.3.Var. Resol.cap.9.nu.6.Sttaccha in Tracta. de Assecurat. in Præfat. nu. 17.& seq. omnium melius Carolus Sigonius, antiquarum rerum cæterarumq; uirtutum scientissimus, in nunquam satis laudato opere illo de antiquo iure Ciuium Romanorum, li.2.cap.11.

50 † Et ne omnes hominum facultates depascerentur, si usurę perpetuo, uel longiori tempore procederent, ideo illis quidam particularis modus fuit præscriptus, uidelicet ne supra duplum exigi possent, etiam in nautica pecunia, sed simul ac sortem æquassent, cessarent,& hoc est quod uoluit Papinianus I.C. in l.nihil interest, uers. quòd in singulos, ff.de naut.fœn.

51 † Super quo tex.cum uariæ extiterint Interpretum transpositiones, operæ precium existimaui, si ostenderem illum restitui debere ad suam pristinam, ueramq; lectionem. Communis igitur, ueraq; litera in hunc modũ legitur, *Nec pignora uel hypothecæ titulo maioris usuræ tenebuntur, pro operis serui traiectitiæ pecuniæ gratia secuti.* Deinde, *Quo in singu*

in singulos dies in stipulatum deductum est ad finem centesimæ, non ultra duplum debetur. Hactenus tex. alioquin clarissimus, uario DD. sensu effectus difficilis atque obscurus, ut nisi ad suum naturalem cursum reducatur, ueritas ex eo hauriri nequeat, quando Budæus in ipsius Adnotationibus Hierony. Groslot. in d. l. lecta, nec non Gregor. Haloander faciunt transpositionem adeo peruersam. Nam dum litera communis dicit, ad finem cētesimę, non ultra duplum debetur, ipsi legunt, ad finem non ultra duplum centesimæ debetur, intelligentes ob id, quod tex. ille loquatur de duobus centesimis, quæ conueniri poterant pro duobus commeatibus, id est pro pecuniæ traiectu, & mercium retro importatione ex ea pecunia comparatarum, ut in l. 1. illius tit. quod tamen haud uerum est, cum expresse disponat tex. de una cētesima, quæ in sui fine finiēte duplum cum sorte conficit, nec ultra progredi potest, & sic loquitur de termino, quando finiuntur usuræ, videlicet quando centesima sortem æquauit, quo casu non amplius currunt, neque debentur. Quamobrem de transpositione huiusmodi miratur Alciatus lib. 6. Parergon, cap. 15. Restituendum quoque censet huiusmodi uerborum ordinem à Budæo cæterisque mutatum, Anton. August. Hispan. ex animaduersione Lęlij Taurel. præcellenti apud
52 nos uirtute & autoritate I.C. in lib. 1. Emendationum, cap. 9. qui tamen magis magisq; transposuerunt, atque inuerterunt, text. dum existimarunt uersiculum huiusmodi, *Quod in singulos &c.* aliter legendum, atque punctuandum esse, ut uidelicet capiat principium ab illis uerbis, *pro operis &c.* ibique uersiculum incipiendum credunt, ut scilicet legatur; *Pro operis serui traiectitiæ pecuniæ gratia secuti, quod in singulos dies in stipulatum deductum est, ad finem centesimæ non ultra duplum debetur*. atque ita scribendum proponunt hac de causa, quòd nunquàm in singulos dies usuræ promitterentur, sed in menses aut nauigationem, & quod in singulos dies in stipulatum fuerat deductum, pro operis erat serui creditoris, & hanc expositionem sequitur Ottoman. li. 1. de Vsur. cap. 9. Stracca in Tracta. de Assecura. in Præfat. nu. 17. Quæ tamen lectio meritò reijci debet, prout rectè demōstrarunt Moderni Paris. de Contract. q. 4. num. 107. tum quia ita se habent omnes tex. & P. I. tum etiam quia ea attenta responsum Papiniani redderetur obscurum, & imperfectum quantum ad principalem quæst. illā, quæ est an ultra legitimas usuras liceat operas serui stipulari: decideret enim solum quo ad excessum dupli, rursus uersic. ille præcedens, Nec pignora &c. esset superfluus, cū enim ad præcedentia debeat referri, ubi de

de legitimo usurarum modo non excedendo agitur, nihil operaretur, quia non est dubium ipso iure non tenere pignora, cum principalis obligatio non teneat. Neque obstat si dicatur, quòd ibi aliquale dubium esse poterat, cum in materia usurarum toleretur aliquid uia pignoris & retentionis, quod aliàs non toleraretur, l. per retentionem, & l. pe. C. de usur. & in hoc tex. dubium tollitur, quia per pignus, & per retentionem nunquam fuit receptum nisi infra legitimum modum, l. solutum, §. si in sortem, in fi. ff. de pign. actio. Sed cum principium d. l. tantum prohibeat fęnus excedens legitimum modum, superfluum & de indubitabili esset extendere etiam datis pignoribus, & ad hoc ut text. decidat casum dubitabilem, litera punctuanda est etiam si indigeret duplici punctuatione, glo. Ioan. And. in ca. 1. vers. clarum, ubi Geminia. & Franch. de temp. ordi. 6. Vnde si referas uersiculum, nec pignora, ad sequētia, ut sit una periodus, usque ad uersic. Quod in singulos, prout litera communis iacet, tunc non ita erit de indubitabili. Neque obstat ratio Lelij Taurel. & Ant. August. videlicet quòd d. ver. quod in singulos, sit super insolito, quia etiam in dies singulos saltem in traiectitia licebat stipulari, quando ut plurimum fiebat pactum, quòd periculum non spectaret ad creditorem per certos totos menses, uel per totam nauigationem, sed usque ad certos dies duntaxat, l. in nautica, & l. fœnerator, ff. de naut. fœn. omisso quòd Papinianus in eo ver. expressim decidere uoluit usuram nō posse duplum excedere, quocunque modo, uel quacunque formula solita, uel insolita concipiatur stipulatio, uidelicet siue in singulos dies, siue in

53 menses, siue per totam nauigationem. † Vsura ergo duplum excedere non poterat, ut dicit alius tex. in l. si nō sortem, 26. in princ. ff. de condi. indeb. & hoc à Lucullo constitutum fuisse testatur Plutarchus in eius uita, idem etiam apud Aegyptios constitutum fuisse scribit Diodor. Sicul. lib. rerum antiqua. 2. Absurdum namq; legislatores censuerant accessionem in usuris maiorem esse sorte.

54 † Ex quo corruptè legi apparet uulgatiores libros in l. usuræ, C. de vsur. dum sublata negationis particula rem omnē tenebris inspersерunt, quibus usuræ exiguntur, pro non exiguntur scriptum est, & sic negatiua ibi subintelligi debet, ut ostendit quoque Alciat. lib. 1. Parergon, cap. 33. Idem etiam in eo quod interest statutum fuit per Iustinianum A. in l. uni. C. de senten. quæ pro eo quod inter. de quo etiam in l. cum sorte, 44. ff. de actio. emp. quinimò Iustinianus in casu magis dubio usuras ultra duplum prohibuit in l. penul. C. de usur. uidelicet in eo casu, quando pignora pro credito

to debitori fuissent data, quorum occasione quædam ueteres leges ultra duplum usuras exigi permittebant, & ab Anastasio constitutum est in l. iubemus, 2. C. de eroga. mil. anno. ut si actuarij, qui militibus stipendia persoluerent, aliquid eis mutuò dederint, non possint omnium usurarum numerum ultra sorris semissem extendere, idest si semisses stipulati essent, quæ annis 16. & 8. mensibus, sortem adæquant, non possint ultra annos quinque, mēses sex, & dies 20. usuras petere. Et licèt suprascriptus modus usurarū esset præfinitus, nihilominus fœneratores animo leges fraudandi nō usuras sed pœnam in stipulationem deducebant, & illas quidem lōgè maiores & grauiores, quàm usurarum definitus modus permitteret, sed diligentia Iurisconsultorum fraudes huiuscemodi fuerunt sublatæ, † & statutum fuit ut pœnam pro usuris stipulari nemo supra legitimum usurarum modum posset, de quo per Modesti. in l. pęnam, 44. ff. de usur. simile fuit sancitum per Gordianum A. in l. cum non frumentum, 16. C. de usur. Et sic notandum est quòd quamuis ante Iustinianum esset aliquis modus usurarum, tam ex consuetudine regionum, l. 1. & per tot. tit. de usur. quàm etiam ex Constitutionibus Principum, l. Constitutiones, C. eo. tamen quia adhuc ille modus grauior erat & licentiosior fiebat, ideo ad certam moderatiorem formā coarctatus est per Iustinianū in d. l. eos, §. 1. Et quoniam multi fęneratores in prouincia Mysiæ apud Thraciā videntes datum sibi fuisse modum fęnerandi excogitauerunt fraudem & malitiam, si quidem mutuò dando, terras & prædium debitorum, præsertim pauperum agricolarum, sibi pignoris hypothecæve nomine mancipabāt fructusque per manus suas uice usurarum percipiebant in graue damnum debitorum; qui non solum usum, sed etiam usumfructū prædiorum amittebant, ideo per Iustinianum lata fuit Nouella, Nullum creditorem agricolam tene. in cip. rem duram, quæ postea redacta fuit in Cod. incip. ad hæc, & hanc l. quò cunctis facilius innotesceret, Græcè & Latinè promulgari iussit, ac rursus alia lege prædictam sanctionem, quæ præsidi Mysiæ directa erat, etiam ad Illyricauas prouincias direxit, oēsq; fęnerantes etiam milites ea sanctione teneri declarauit, quæ errore primam præcedit, cum sequi debeat. disposuit ergo Iustinianus, quòd si quis fructus aridos uel pecuniam crediderit agricolis, pro unoquoque anno pro singulo modio octauam modij partem, pro solido siliquam unam exigat, terras omnino derelinquens. laborant modò Interpretes nostri in perscrutanda ueritate istarum sanctionum, nec sibi persuadere possunt, quòd Iustinianus uolens speciali fauore

55

fauore prosequi agricolas, & ultra præcedentium legum moderationes communes, eos præ cæteris ab usuris leuare, cōcedat ab eis exigi annuatim octauam modij partem in singulos modios. Atq; ita usuram ad rationem octauæ partis ipsius sortis, quæ maior esset centesima à Iustiniano extra unum casum penitus improbata, qua de causa in illis Nouellis magna esset responsorum contrarietas: disponitur enim, quòd creditores pro solido siliquam unā exigant, cuius nomen etsi rusticorum propriū sit, de quo apud Verg.

Vnde prius lætum siliqua quassante legumen.

56 in quā significationē accepit Paulus I.C.† in l.frugē, ff.de ver.sig.ut plurimū tamen pro pōdere & numi genere, prout in hoc loco sumitur, & illa est 24. pars solidi, teste Budæo, lib. 5. de asse, Alcia. in d.l.frugem, ver.siliquam, & in Trac.de Ponde.& mensur. Ant. Augusti.lib. 2. emenda.cap. 9. & seq. Et sic cum Iustinianus uoluerit, quòd exigatur una siliqua pro solido, quæ est ad rationem usuræ Trientariæ, ualde repugnaret à primo respōso, dum disponit quòd pro singulo modio exigatur octaua modij pars, & sic induxerit usuram ad rationem octauæ partis sortis, quod esset absurdum. Quā-

57 obrem Neoterici Parisiens.de Contract. † q. 1. nu. 63. ualde mirantur, & post multa dicunt, quòd ad eandem rationem accipi debet illa mensura modij, ut sic eandem usurarum proportionem intelligatur statuisse in fructibus aridis, & alijs quibuscunque rebus, quæ mutuò dātur agricolis, ut una particula legis per aliam declaretur, arg. l. 1. ff. de re.du. saltem quando est eadem ratio proportionis, nec ulla diuersitas assignari possit inter fructus aridos, & pecunias, & propterea opinantur ipsi tex. illum corruptū, & male traductum à Græci idiotosmo, & Latinitatis imperito, ut ipsi aiunt; uerum quia hoc esset uiolare, seu potius corrigere literam, quod puto temerarium, ideo retinebis illam, prout iacet, non tamen colliges ꝙ per eam sit inducta usura ad rationē octauæ partis ipsius sortis, prout legunt Interpretes, sed quòd octaua illa pars redacta ad pecuniam non excedat usuram unius siliquæ pro solido constitutā. Et sic ne absurda interpretatio fiat, credendum sit non mala traductio, sed quòd potius illa octaua modij pars valeret ad rationem unius siliquæ, quando usura fructuum non magis debeat excedere modum quàm pecuniæ, l.cum non frumentum, C.de usur.

58 & notabis quòd Modius, ut scribit Alciat.in lib.de Ponde.† & mē sur. videlicet Aegyptius & Italicus capit sextarios sexdecim, quāobrem octaua modij pars erant duo sextarij. Atque ex hoc facilè cerni potest Principes illos quantumuis Ethnicos summo studio

curasse usuras improbas ab humano commercio penitus amouendas, permissas uerò ratione morę, uel alterius pęnæ ad quosdam restrictos cancellos coarctandas; quod antea maiori cura factitasse priscos illos sapientissimos in Rep. uiros. testimonium nobis esse poterit autoritas Liuij lib. 7. Dec. 1. dum tradit P. Valerio Publicola, C. Martio Rutilio Coss. anno post urbem conditam 401. Mensarios creatos fuisse leuandi fęnoris causa, idq; ostendit his uerbis; Inclinatis semel in concordiam animis noui Coss. fęnebrem quoq; rem, quæ distinere unanimos uidebatur, leuare aggressi, solutionē alieni æris in publicam curam uerterunt, quinq; uiris creatis, quos Mensarios à dispensatione pecuniæ appellarunt, meriti ęquitate curaq; sunt, ut per omnium annalium monimenta celebres nominibus essent. fuere autem C. Duillius, P. Decius Mus, M. Papirius, Q. Publilius, & T. Aemilius. Hæc ille Cicero etiam in lib. de offic. tradidit scitè quæstus fęnerationis in odia hominum incurrisse, atque his uerbis, Tenebat enim memoria maiores suos Romanos adeo fęnerationes pecuniarum improbasse, ut usurarum licētiam multis legibus si non omnino frangerent, at certè ualde reprimerent. Quas leges nemo commemorare potuit breuius quàm Tacitus Annalium lib. 5. in hunc modum uidelicet, Sanè uetus urbi fęnebre malum, & seditionum discordiarum creberrima causa, eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primò 12. tab. sanctum, ne quis unciario fęnore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletum agitaretur, dein rogatione Tribunitia ad semiuncias redacta, postremò uetita uersura, multisq; plebiscitis obuiam itum, fraudibusq; toties repressæ miras per artes rursum oriebantur. Hactenus Tacitus, qui sensit ante 12. tab. fęnus pro libidine fuisse agitatum, idq; seditionibus causam præbuisse: probant enim hoc querelæ illius obęrati, & calamitosi uiri, cuius oratione secessionem plebis in montem sacrum factam prodit Liu. lib. 2. 1. Dec. Diony. lib. 6. quod exemplum superius relatum est. Ingētem quoque seditionem ex fęnore apparet tunc prouenisse quando Camillus Dictator exercitum in statiuis tenens ad eam restinguendam fuit accitus, quàm solito magis metuendam M. Manlius autor fecerat, qui regnum affectans hoc colore uociferandi de fęneratorum crudelitate plebem sibi conciliare studebat, idq; tum maximè quando Centurionem illum pecuniæ iudicatū uinctumq; palam liberauit rem creditori soluendo, de quo Liui. lib. 6. 1. Dec. Et maior seditio fuit Romæ cum Asellius prætor sacra faciens fuit à fęneratoribus occisus, de quo Appian. li. 1. Ciuil.

Ex

Ex quo fit ut xij. tab. cautum fuerit, ne quis unciarium fœnus amplius exerceret. Hac tamen lege non contenta plebs fuit, quin etiam C. Licinius, L. Sextius Tribuni plebis, anno urbis 376. legem promulgarunt eamq́; post decennium pertulerunt autore Liui. ubi supra, ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset triennio æquis portionibus persolueretur, & illam unciariam legem nefaria libidine fœneratorum, atq; auaritia præualente post omnino obsoleuisse ex eo existimari licet, quòd eodem anno urbis 396. relata est, C. Martio, & Cn. Manlio Coss. M. Duillio, & L. Mænenio Tribunis pleb. eā ferētibus teste Liuio li. 7. 1. Deca. Similiter dum Tacitus addit uersuram inde ab unciario fœnore ad semiunciariam redactam, legem intelligit T. Manlio Torquato, & C. Plautio Coss. post decennium latam, qua dicitur eodē teste T. Liuio, ubi supra semiunciarium ex unciario fœnus factum esse: & dum postremò Tacitus adijcit uetitam esse uersuram, legem fortasse Genutiam notauit, quā se in quibusdā annalibus inuenisse narrat Liuius ubi supra. Tulisse enim Q. Seruilio, C. Martio Coss. ann. urbis CCCCI. L. Genutiū Tribunū pleb. ad pop. ne fœnerari liceret. Itaq; ideā anno CCCCLVIII. Fabio, & Decio Cos. aliquot fœneratorib. ab Aedilib. Curulib. diē, eosq́; mulctatos ꝓdit, & ann. DLXI. iudicia in fœneratores multa seuerè accusantibus priuatos Aedilibus Curulibus facta, & quàmpluries inuenitur apud Liuium, prout li. 10. Dec. p. nec non lib. 2. Dec. 4. rursus lib. 5. Dec. 4. fœneratoribus sæpius diem dictam, multotiesq́ue damnatos, eorumq́ue mulctas in publicum redactas, & ex illis uaria ornamenta confecta.

Pœna autem in fœneratores quadrupli erat legibus constituta, ut tradit M. Cato, cum in prin. librorum de re rusti. scripsit, maiores in legibus posuisse furem dupli, fœneratorem quadrupli condemnari. & Asconius inquit quadruplatores uocatos, qui grauiorib. usuris fœnerantes accusabant, & pœna legibus constituta in quadruplū condemnari curabant. Quod autem Tacitus concludit multis plebiscitis obuiam itum esse, nimirum inter cætera Sempronium significat, cuius est mentio apud Liuium li. 5. Dec. 4. priore anno L. Cornelio, Q. Minutio Coss. hoc modo instabat, tum quòd ciuitas fœnore laborabat, & cum multis fœnebribus legibus constricta auaritia esset, uia fraudis inita erat, ut in socios, qui non tenerentur ijs legibus nomina transcriberent, ita libero fœnore obruebant debitores, cuius cernendi cum ratio quæreretur, diem finiri placuit, fœneralia, quæ proximè fuissent, ut qui post eam diem socij ciuibus Romanis credidissent, pecunias profiterētur, & ex ea die pecuniæ cre-

ditæ, quibus debitor uellet legibus ius creditori diceretur, deinde postquàm professionibus detecta est magnitudo æris alieni per hãc fraudem cõtracti, M. Sempronius Trib. pleb. ex autoritate patrũ plebem rogauit, plebesque sciuit, ut cum socijs ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idem quod cum ciuibus Romanis esset. Cùm igitur multæ essent de fœnore leges, atque aliæ alijs aut mitiores, aut acerbiores, eueniebat ut Prætores Vrbani modò hanc, modò illam in dicendo iure obseruarent, prout uel creditoribus, uel debitoribus æqui essent. Itaque anno urbis 664. Cn. Pompeio, L. Porcio Coss. cum ære alieno oppressa esset ciuitas, Prætor quoniam secundum debitores ius dicebat, ab ijs, qui fœnerabantur in foro occisus est, quod breuiter scriptum in Epitoma Liuianarum 74. Sed aliquãto magis lib. 1. Ciuilium Appianus dilatauit in hanc sententiam, Eodem tempore, inquit, optimates in urbe contendere cœpere, cum creditas pecunias cũ usuris exigerent antiqua lege uetante, ne usuras creditarum pecuniarum acciperent, & illos, qui ea conditione dedissent mulctante. Cum autem usuras longa consuetudo firmasset, creditores quidem eas ex consuetudine repetebant, debitores uerò partim usuras negabant, partim mulctas etiam se ab ijs, quòd fœnerati essent, petituros minabantur. Asellius uerò Prætor, cuius hæc erat iurisdictio, dedit illis inter se iudicia legis, & consuetudinis difficultate ad Iudices reiecta, fœneratores autem ægreferentes legem ab eo ueterẽ renouatam, ipsum in foro sacra facientem interfecerunt. Contra autem post in coniuratos Catilinæ socios obseruatum est, qui apud Salustium queruntur sibi more maiorum uti lege non licuisse, neque amisso patrimonio corpus liberum habere, tanta fœuitia fœneratorum atque Prætoris fuit. Postero uerò anno P. Sulpitius in Tribunatu legem tulit teste Plutarcho in Sylla, ne quis Senator plus H-S duobus millibus deberet, biennio uerò interiecto, L. Valerius Flaccus Cos. alteram, quam appellat Velleius turpissimam, qua creditoribus quadrantem solui iussit, Gabiniam autem legem hoc loco non numero, quod ad leuandum non ciuium, sed prouincialium fœnus pertinuit. quin etiam M. Cicero cum de nouis tabulis promulgassent Tribuni plebis, quod scriptũ est apud Dionem in Consulatu de creditarum pecuniarum iure se aliquid sanxisse significat, cùm in libris de legibus scribit, Nunquã uehementius actum est, quàm me Cos. ne solueretur armis, & castris, tentata res est ab omni genere hominum & ordine, quib. ita restitui, ut totum hoc malum de Rep. tolleretur, nũquam nec maius æs alienum fuit, nec melius, aut facilius dissolutum est. Quod

idem

idem postea Dictator Cæsar uidetur prouidisse ne fieret, cum tulit teste Suetonio, ut disiecta nouarū tabularum expectatione, quæ crebrò mouebatur, debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quisque ante ciuile bellum comparasset, deducta summa æris alieni, siquid usuræ nomine numeratū, aut perscriptum fuisset, qua conditione quarta ferè crediti deperibat, quam eādem rem idem ipse his uerbis memoriæ mandauit in prin. 3. lib. de Bello ciuili, Cum fides tota Italia esset angustior, neque creditæ pecuniæ soluerentur, constituit, ut arbitri darētur, per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum quanti quæq; earum ante bellum fuissent, atque eæ creditoribus traderentur. Hoc & ad timorem nouarum tabularum tollendum minuendumque, qui ferè bella, & ciuiles dissentiones cōsueuit, & ad debitorū tuendam existimation aptissimumē existimauit. Leges autem fœnebres labefactatas esse Ciceronis ætate inde facile ducebatur, quando idē lib. 5. & 6. Episto. ad Atticum, de lege illa Gabinia ab A. Gabinio Cos. latam commemorans, quæ non modò ius ex ea syngrapha dici uetabat, qua contra modum ab ea lege præscriptū usuræ debebantur, idest ut ne sortem quidem petere liceret, sed etiam pœnā fœneratoribus irrogabat, subiungit ipse aliud ijsdem Coss. S. C. esse factum, quo de sorte, & usuris illis, uidelicet triente, besse, semisse centesima agi permissum esset, quod ipsum Paulus, & Papinian. Iureconsulti obseruari scribunt in l. usuris, & l. pecunia, 20. ff. de usu. Quamquam fœnus adeo maiores improbarunt, ut senex Cato interrogatus quondam quid de fœneratione sentiret, respondisse feratur, idem esse fœnerari, atque hominem occidere, ut tradit Cice. lib. 2. officio. & Plato lib. 5. de leg. fœneratores in Rep. adeo damnandos esse censet, ut ei cui fœnerata pecunia est, permittat & sortē & usuram retinere. Et Aristotel. lib. 4. & hic cap 5. inuehit contra fœneratores, illosque æquiparat latronibus alijsque improbissimis uiris. Plutarchus quoque grauissimus autor, scitè ad hoc scripsit Commentarium, Quòd non oporteat fœnerari. Vt hinc meritò concludere possimus de iure Ciuium Roman. etiam antiquissimo †usurā 60 istam lucratoriam fuisse damnatam, ipsamq; mortales illi, si exercuerint, fuisse factum potius eorum corruptis moribus, nec non praua consuetudine atque peccandi licentia, quòd aliqua legum permissione, ut colligit ex Appiano lib. 1. Ciuil. expressè dicente fœnoris consuetudinem non solùm Romanos sed & Græcos & Persas plurimum abhorruisse, nec secus ac cauponādi quæstum quēdam existimauisse grauem intolerabilemque pauperibus, & inimi-

61 citias ultrò procreantem.† Sed contra nostram sententiam uidetur obstare, quia Iureconsulti tradiderunt in deposito ex nuda conuẽtione, & solius depositarij pollicitatione etiam absque mora usuras exigi posse, ita dicit tex. in l. Lucius, 24. & l. Publia, §. 1. l. Quintus, ff. deposi. & tenet glo. in l. si sacculum. uersi. ut in cæteris. eo. tit. & tenuerunt DD. omnes. Quamobrem cum usuræ huiuscemodi non appareant morosæ, nec punitoriæ, fateri oportet lucratorias legibus illis inductas. Et licèt gl. & Castrens. in d. l. Quintus, tradãt ibi non uenire usuras ex pacto, quia illud positum fuerat ex interuallo, sed propter moram, & sentiat Alberi. in 1. Par. Statuto. q. 115. tamen non per hoc negant, quin illæ debeantur ex pacto ab initio, siue incontinenti apposito etiam absque mora, ut dicit text. in d. l. Lucius, in fi.

Pro solutione tamen huiusmodi difficultatis, aduertendum est, quia aut sumus in mero, & puro deposito, prout est, quando pecunia deposita est occlusa, & signata ad instar speciei, ut eadem reddatur, & tunc in isto casu nullæ debentur usuræ, ut dicit text. in d. l. Lucius, & hoc nisi depositarius conuerteret in usus suos, quia tunc ratione illius contrectationis usuræ ab eo possunt exigi officio Iudicis, etiam si nulla mora intercesserit, & cum depositario dicitur gratius agi ad usuras, cum furti teneretur, ut dicit tex. in l. 3. C. deposi. l. qui furtum, ff. de condi. furti. duo enim genera actionum competunt tunc deponenti, l. si sacculum, §. 1. ff. deposi. Et eligẽdo uiam ciuilem, uidelicet actionem depositi, si quidem eligere tenetur, cum nequeat utrunque cumulare, l. 1. C. de furt. l. quod in hærede, §. eligere, ff. de Tributo. actio. l. cum filius, §. uarijs, ff. de leg. 2. nimirum si ei debeantur usuræ officio Iudicis, & tamen dicatur in depositarium beneficium conferri. Vnde isto primo casu usuræ non possunt dici lucratoriæ. Aut uerò sumus in casu quãdo pecunia deposita est non occlusa uel signata, sed ad numerum, ut sciatur quantum sit, & ut eadem reddatur, & tunc si depositarius in usum suum illam conuerterit, & hoc denunciauerit deponenti promittendo in eum casum illi soluere usuras, tunc exigi potuissent illæ sic nudè promissæ, etiam si nulla mora intercessisset, ac etiam deponens promisisset depositarium pecunia uti, & hoc pacto sunt intelligendæ supra relatæ leges. in quibus terminis pondero, quòd usuræ ueniebant, non quia deponẽs illas conuenisset, quia tunc non esset casus illarum legum, & ut dicit text. in d. l. Lucius, egressus fuisset depositi notissimos fines. Vñ dicẽdũ est illas substineri pp usum, quem fecisset depositarius pecuniæ depositæ, quod

cum

cum sit ad instar delicti, istæ usuræ debebunt quoque dici punitoriæ, non autem lucratoriæ: deponens quippe non habuit intentionem fœnerandi, sed tantum deponendi, qua de causa substineri debuissent usuræ sic per depositarium promissæ, argumento l. si quis nec causam, ff. si cer. pet. Quinimò etiam si non fuissent promissæ, nihilominus officio Iudicis credidissem de illo iure deberi per ea, quæ dicuntur supra in primo casu depositi. tenet hoc Bal. in l. 1. q. 10. C. pro soci. Ioan. de Anani. in cap. ult. col. 4. de usur. Deci. in l. certi condictio, §. ult. nu. 4. ff. si cer. pet. facit d. l. Quintus, & per ista cessat disputatio illa gl. in d. l. Lucius, & d. l. si sacculum, in fi. & in l. Quintus. ubi Castren. depos. dum tradunt pactum illud usuræ in continenti debere apponi, quod DD. communiter sequuntur, & aliqui etiam anxiè & superuacuò hoc disputarunt. Et in casu isto credo etiam remanere actionem depositi, & firma adhuc stare priuilegia circa illud competentia, de quibus in l. si hominem, §. quoties, deposi. l. pen. C. eod. tit. Aut uerò sumus in casu, quo deponẽs pecuniam numeratam deponit non ut eandem, sed tantundẽ reddat depositarius, & quòd illam in usus suos conuertat, & tunc usuræ debebuntur non propter illum usum depositarij sic cõcessum, sed si mora eius interuenisset, ita tex. in d. l. diem, §. 1. Quamobrẽ istæ erant usuræ morosæ, non lucratoriæ, & ratio est quia ista pecunia sic deposita conuertitur in causam mutui, cum in dominium depositarij fuerit translata, & in eius creditum abierit, & in casu isto credo extinctam tũc fuisse actionem depositi, nec non eius priuilegia, & effectum, ut per Dec. in d. l. certi condictio, §. ult. num. 4. quicquid dixerint Neoterici Parisiens. de contract. q. 83. nu. 631. in quo ipsi nimis errarunt, & non Deci. prout credunt.

62 † Et per supradicta resoluitur quoque obiectio, quę aduersus nostram sententiam oritur ex l. qui negocia, in prin. ff. manda. ubi deciditur in contractu mandati exigi posse illas usuras semisses promissas per nudam cõuentionem. nec mirum, quando ibi dominus absque ullo credendi proposito mandauit illi suo procuratori, ut pecuniam à creditoribus exigeret, quasi tacitè inter eos actum intelligeretur, ut illam exactam statim sibi remitteret. Verum cum illã procurator postea non remiserit, sed præter domini intentionem in proprios usus conuertisset, prout per Epistolam ei significauit, per quam pollicitus fuit se illam cum usuris semissibus debiturũ. rectè igitur respondit I.C. illam pecuniam non esse creditam, & illas usuras, de quibus conuentum esset deberi, quò uidelicet dominus posset illas exigere, & retinere contra procuratorem eandem

actionem mandati. Pondero ergo quòd usuræ ibi non ueniunt, ut quia dominus illas cōuenisset: si enim dominus à principio habuisset animum fœnerandi & credendi, etiam si fecisset actum sub nomine & titulo mandati, cessaret mandatum, & efficeretur mutuum, 63 † neque usuræ deberentur nisi per stipulationem post moram, ut supra dicitur, & in l. idemque, §. 1. & §. si quis Titio, & l. si remunerandi, §. apud Iulianum, eo. tit. facit l. singularia, in fi. & §. rogasti, in prin. ff. si cer. pet. Dicendum est ergo, quòd usuræ in casu isto ueniant ratione illius contrectationis, quam inscio domino fecit procurator de eius pecunia, quas etiam si non fuisset pollicitus, nihilominus credo, quòd fuissent debitæ officio iudicis ratione illius delicti, ut dictum est supra. facit d. l. idemque, §. 1. uersi. qui si non exercuit, & d. l. si uerò non remunerandi, §. si mihi. & hoc modo accipiendus est ibi Bar. intellectus post Iacobum Butrigarium, dum dicebant ibi illas nō deberi iure actionis, sed nudo officio Iudicis.

64 † Prætereà ex supra relato casu d. l. consideratur in mandatario quædam mora saltem irregularis, si non uera, ut colligitur ex d. l. idemque, §. 1. in prin. ex quo pecuniam exactam statim non remittit domino, prout inter eos tacitè actum uidebatur, & hoc modo accipiendus est sensus Alberi. in d. l. post Guid. de Suzaria, dum intelligunt usuras ibi non deberi ex pacto, sed ob moram: quare in isto quoque casu usuræ nullo modo dici possunt lucratoriæ, sed benè punitoriæ, & morosæ. & pondera tex. in d. l. idemque, §. 1. qui seruiet tibi pro gl. & commento supra relatæ l. Cæterum, ut ad id, unde in hoc diuerticulum excessi, reuertar, resoluendum erit leges 65 omnes, quibus usuræ inductæ atque concessæ dicentur, non loqui de hac nostra usura lucratoria, sed de alia in lata significatione sumpta, nempè morosa, & punitoria modis suprascriptis permissa. absurdum quippe ac nefas esse putarem Remp. tunc temporis benè institutam leges composuisse ex eo, quod reperitur natura, bonisque moribus improbum, ipsique iustitiæ commutatiuæ contrarium, nec non contra naturam, & substantiam ipsius legis.

SVMMARIVM.

66 Exercitium usurarum neque per I. C. nec per Principem, neque per cōsuetudinem etiam immemorialem, neque etiam per Rom. Ponti. potest priuilegio, dispensatione, alioque iure permitti etiam pro pio opere faciendo, & pro uita captiui redimenda.

67 Pontifex non potest dispensare super eo, quod damnatur à iure naturali, & diuino.

Pontifex

68 *Pontifex, aut alius Princeps, non potest concedere Iudæis licitum usurarum exercitium.*
69 *Intellectus ad cap. 23. Deuteronom. varij.*
70 *Tanedri collegium, quando, & qualiter institutum.*
71 *Iudæi cogi poterunt de iure ad remittendas usuras Christianis extortas.*
72 *Testator in suo testamento non potest licitè inducere usuras.*
73 *Intellectus ad l. 3. §. ult. ff. de annu. lega.*
74 *Maritus recipiens pignus pro dote promissa, non tenetur fructus in sortem computare.*
75 *Maritus cum promissore dotis pacisci potest ultra sortem certam quantitatem quot annis sibi soluendam interim dum non fuerit soluta dos & qualiter.*
76 *Maritus potest usuras petere etiam si dotis promissori dedisset dilationem ad soluendum.*
77 *Ratio decisionis cap. salubriter, de usur. quæ.*
78 *Maritus non substinens onera matrimonij non potest agere ad dotis fructus uel interesse.*
79 *Ratio alia assignatur decisionis d. c. salubriter, quæ reijcitur.*
80 *Ius Pontificium non induxit usuras fauore aliquo speciali dotis.*
81 *Usuram concessam marito fuisse fauore dotis DD. qui credunt, fallũtur.*
82 *Hæredes & cessionarij mariti poterunt easdem usuras petere, quæ ipsi marito darentur.*
83 *Remissæ quando dicantur usuræ per maritum.*
84 *Uxor soluto matrimonio non potest experiri dispositionem d. cap. salubriter.*
85 *Fundus dotalis statim mortuo uiro debet uxori cum fructibus restitui.*
86 *Vidua infra annum potest alimenta suæ dotis petere, si non habet unde se alat.*
87 *Legata quando est dos mulieri, statim debet ei restitui non expectato anno.*
88 *Vidua elapso anno potest petere usuras dotis, si hæredes mariti sunt in mora.*
89 *Vidua post annum petita dote potest agere pro suo interesse.*
90 *Vidua ubi alteri nupserit, secundus uir potest petere dotem cum usuris.*
91 *Statutum an possit usuras inducere, & quomodo.*

§. 4.

66 QVAMOBREM potius inferam, neque per Iureconsultos, nec per Principem, neque per statutum aut cõsuetudinem etiam immemorialem, neque etiam per Rom. Pont. posse priuilegio, dispensatione, alioq; iure istarum usurarum exercitium permitti, adeo ut usurarius licitè acquirat, & immunis reddatur à restitutione, etiã pro pio opere faciendo, & pro uita captiui redimenda, cap. super eo. de
67 usur. ubi ponit rationẽ ille tex. uidelicet quia summus † Põt. aliusque non potest dispensare super eo, quod damnatur à iure naturali & diuino. ita tradit Io. And. in reg. peccatũ, de reg. iu. 6. Conra. de contract. q. 25. & tribus seq. Ias. in l. 1. nu. 32. C. de sum. Trinita.
68 Imò. d. clem. 1. nu. 31. † Vnde per ista crediderim, neque Põtificem, neque alium Principem posse concedere, & dispensare Iudæis licitum usurarum exercitium erga Christianos, d. cle. 1. ubi Card. 15. q. idem Card. in cap. post miserabilem, & ca. quanto, de usur. commu nem dicit Curtius Iunior in l. eius qui in prouinciam, num. 5. ff. si cer. peta. Alex. de Neuò cons. 100. nu. 1. Iulius Clarus singulari uirtute atque iudicio I.C. in §. usura, uers. hæc autem. sequitur Couar. lib. 3. uar. resol. ca. 3. nu. 8. dicens Catholicorum Hispaniæ Regum extare Constitutiones, quæ priuilegia ab aliis Regibus concessa Iudæis ad exercendas usuras, penitus reuocant. Quæ opinio etsi mihi uideatur uerissima p supradicta, & per illud quod tradit glo. pen. in d. clem. 1. §. ult. de vsur. ubi Imo. nu. 29. qui allegant tex. Deuteron. cap. 15. ubi dicitur, Fœneraberis gentibus multis, & tu a nullo fęnus àccipies. si ergo non licet de illo iure Iudæis recipere fęnus, ergo Pontifex non potest dispensare. Contrarium nihilominus quàmplures senserunt, uidelicet Petrus Anchar. licèt dubius, cons. 243. nu. 6. Castren. consi. 398. lib. 2. & hanc sententiam firmiter amplectitur omnium latissime Alexan. consi. 1. & seq. & 107. lib. 2. & in pluribus alijs, de quibus per Cagnol. hic nu. 7. Gabri. Saray. ad Mathesil. singul. 49. nu. 13. mouetur Alex. pluribus, ut per eũ. verum quia, ut dicit Ias. in d. l. 1. nu. 36. C. de sum. Trin. incertum est an scripserit uacillante conscientia, uel potius precio redemptus,
69 ideo circa eius rationes non immorandum. † Sed ultra dicta per Alexan. urget pro hac opinione tex. in cap. 23. Deuteron. ibi dum dicitur, Non fęneraberis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno: fratri autem tuo absque usura, id quo indiget, commodabis &c. Frater autem dicebatur ille,

le,qui erat de populo, ut patet Exo. 22. uel qui est de eadem fide, ca. ad mensam, 11. q. 3. Vnde uidetur colligi quòd Iudæis licitum sit fęnerari Christianis, & si eis licet autoritate ueteris sacræ paginæ, meritò Pont. eos facilè poterit dispensare, cum per hoc non diceretur refragari iuri diuino. Quinimò per illum tex. Deuteron. credunt probari usuram non esse contra ius naturale, ex quo nihil iuri naturæ contrarium unquàm licuit Iudæis, quæ sententia est penitus reijcienda per supradicta. Et circa expositionem illius tex. uarij uaria explicant. Nam aliqui dicunt, quòd quia Deus concesserat Iudæis terram Gētilium, permisit subinde eis usuras ab eisdem accipere tanquam ab hostibus, quorũm bona in ius suum uenerant, & sic non erga omnes alienigenas, sed tantùm contra eos quibuscum bellum iustè gerebant. & rationem dicunt, quia ab his, quorum bona iure belli capi possunt, dicuntur iustæ exactiones, & adducunt tex. Ambros. à Gratiano relatum in ca. ult. 14. q.4. ubi dicitur, Ab illo exige usuram, cui meritò nocere desideras, & tradit ibi glo. D. Antoni. Florent. 2. par. Sum. tit. 1. cap. 7. §.11. Ioan. Maior in 4. distin. 15. q. 29. Ioan. à Medin. de acquis. per usurā, §. ad tertium argumentum. Ex nostris tenet Roma. singul. 269. Marsil. in l.1. §. præterea, nu. 65. ff. de quæstio. Gabriel Sara. ad Mathesil. singu. 49. nu. 16. Sozin. in reg. 3. num. 29. Lauren. Rodulf. in ca. consuluit, 2. par. q. 55. nu. 79.

Sed aduertendum est, quia talis expositio à quàmpluribus reijcitur hac ratione, quia terra Gētilium Iudæis donata non fuerat, nisi utraque ripa Iordanis, quæ 160. miliaribus in lōgitudine patebat, & 60. in latitudine. Et tamen permissio usurarum multò se latius dilatabat impunè quippe usuras exigebant: à quibuscunque Gentilium, qui remotissimis prouincijs ad illos aduentantes commercia cum illis inibant. Additur quòd ipso eo. Deuteron. ca. 23. pręceperat illis Deus, ne abominarentur Idumæum uel Aegyptum populos sibi magis alienos, atque grauiores, & tamen ab illis licite poterant usuras accipere. Vnde concludunt ipsi quòd non in ratione hostilitatis fundata fuerit illa permissio. Et quò ad text. in d. ca. ulti. dicunt nonnulli haud fuisse D. Ambrosij, sed cuiusdā alterius, ut per Conrad. de contract. q. 42. concl. 3. Alexan. de Hales Theologum irrefragabilem, 3. par. q. 66. Gabriel in 4. dist. 15. q. 11. Sed hoc est omnimodo falsum, cum reperiatur apud D. Ambros. in lib. de Tobia, cap. 15. Quamobrem sententia huiuscemodi communiter damnatur, ut post Ioan. de Anan. tradit Augustin. Berous in cap. 1. nu. 14. de usur. Hostiens. in Sum. eod. tit. §. an aliquo, 8. fallent.

lent. Ioan. de Arno. Problem. 5. Apostil. ad singul. Roma. 269. Vnde non defuerunt, qui alterum sensum huic tex. Deuteron. accõmodarint, asserentes in uer. illo, sed alieno, nullam fuisse permissionem, sed potius inhibitionem, hoc pacto exponendo, Fratri tuo non fęneraberis, sed si quis pro alieno tibi du cendus foret, ille esset à te fęnore premendus. sed hoc dicunt neminem mortalium debere existimare, atque ita negatiuè dicunt legendum esse canonem D. Ambrosij, uidelicet ab illo exige usuram, cui meritò nocere desideras. quasi dicat, sicut nulli nocere debes, sic à nullo debes petere usuras, prout explicat ibi glo. in prin. tradit Imo. in d. clemen. 1. nu. 29. & præcitati Do. Et quamuis liceat bellum gerere, & capta in eo bello efficiantur capientis, 23. q. 5. ca. dicat, & ca 2. 23. q. 7. Attamen inquiunt non debere contractum cum hoste geri illicitè, quia conuentiones istæ iam non sunt cum hoste iure belli, sed iure pacis, & commerciorum. Et quoniam sensus huiusmodi accommodari potest non sine magna literæ uiolentia, ideo dixerunt alij in tex. originali sacræ Bibliæ non inueniri clausulam illam, sed alieno, & quòd ipsa text. adiuncta fuit à Collegio illo Tanedri à Deo constituto † in deserto, uidelicet eorum 70. uirorum seniũ, qui à Moyse fuerunt congregati, ut acciperent autoritatem interpretandi omnes leges, de quibus habetur nume. 11. ubi Dominus instituens regimen totius populi ad Moysen ait, Congrega mihi 70. uiros de senioribus Israel, quos tu nosti quòd senes populi sunt ac magistri, & duces eos ad ostium tabernaculi fęderis, faciesq; ibi stare tecum, ut descẽdam, & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis, ut sustentent tecum populi onus, & non tu solum graueris. Ex quibus apparet quòd Tanedri erat collegium publici Regiminis, quibus unus pręerat de Tribu Iuda, & Rex dicebatur; & illi senes ita electi in eo collegio licèt fuerint sancti uiri, perspecta Iudęorum auaritia, ad quam summoperè inclinabantur, etiam per usuras inter se ipsos extorquendo pecunias, à quo fuerant Dei præcepto absterriti; unde ne ipsi tam sceleste facinus perpetrarent, saltem inter se permissum ab illis senibus fuit tanquam minus malum, ut fęnus ab alio acciperent, atque ita senes illi uoluerunt seruare legem diuinam intactam saltem quò ad Iudæos, quare præcepto adiunxerunt, sed alieno, quam particulã in Biblijs Hebraicis correctis non haberi, sed tantum in glossis. post alios eruditos, atq; grauissimos uiros exponit Hierony. de Luca Theolog. in Tracta. de Cambijs, in cap. incip. Restat uidere, nu. 15. Qua stante expositione cessaret omnis difficultas illius tex. Sed quoniam ipse traditus est

70

nobis

nobis à patribus atque concilijs, pro uero originali, atq; genuino ipsius Moysi, ideo illam recipere nanum ac temerarium esset: unde illa dimissa, retinebis Iudæis minimè licuisse usuram exercere etiã erga alienigenas, sed quòd dissimulatione quadam permissio illa erga alienos processerit ad maius malum effugiendum, uidelicet ne ob ipsorum auaritiam fœnus inter se quoque exercerent, ut è duobus malis minus malum ipsis toleraretur, quemadmodum etiam & meretrices permittebantur ipsis ad euitanda adulteria, cũ tamen simili figura illæ sibi fuissent uetitæ, dum præcepit Dominus, Non erit meretrix de filiabus Israel; atque hunc sensum magis communiter approbarunt Theologi, & Canonistæ, uidelicet D. Tho. 2. sec. q. 78. art. 1. ubi Caieta. Conrad. de contract. q. 24. conclus. 2. Dom. Soto lib. 6. de iust. & iu. art. 1. col. 7. & ex nostris Cardin. in d. clem. §. ul. q. 13. de usur. Anan. in d. ca. 1. col. ult. de usur. Car. à Tur. Crema. in ca. ult. 14. q. 4. Couar. li. 3. var. resol. ca. 3. nu. 6. atque huc conuenit, quod Ioseph legis Hebraicæ sciẽtissimus, refert in lib. 4. antiquit. dum absolutè ibi tradit nulli Iudæorum licuisse fęnerari neque cibum, neque potum. similiter & Eusebius lib. 8. de præparatione Euangelica, ca. 2. narrans Mosaicæ legis præcepta absolutè refert illis fuisse illicitam usuram, sub his uerbis: Non tollas quod non deposuisti, non tangas alienum, non mutues fœnore. Quamobrem apparebit ex his uera resolutio ad nostrum principalem articulum adeo dubium & controuersum, ut DD. nostri, & quidem primæ classis, nihil fuerint ausi firmare, de quo Ias. in d. l. 1. nu. 37. C. de sum. Trinit. Retinebis igitur Pontificẽ haud posse Iudæis uel alijs dispensare, ut pro usu pecuniæ licitè recipiãt precium, ipsos uerò exercere artem usurariam ex quadam praua consuetudine, seu potius ex tolerantia, & condonatione quadam Principum atque Pontificum quàm ex dispensatione. Condonatio quippe plurimum distat à dispensatione, ut ostendit Soto li. 6.

71 de iust. & iu. art. 1. col. 7. † Vnde meritò cogi poterunt Iudæi ad remittendas Christianis usuras per Principes, & sęculares potestates, cap. post miserabilem, ubi Abb. & ca. quanto, de usur. Gui. Papæ in Tracta. de contract. illici. nu. 30. Infertur etiam per supradicta ad unum, quod est ualde controuersum, & satis confusè explicatum

72 per DD. ut apparet ex traditis per Cagnol. hic nu. 8. & seq. † uidelicet, ut nec testator quidem in suo testamento licitè possit inducere usuras, & ponitur exemplum, ueluti si cui certam quantitatem legasset, & si infra tale tempus non solueretur, mandasset in singulos menses certum aliquid pro fructibus, & usuris ab hærede præstari,

tunc

tunc enim licet ualeat legatum, attamen usuræ non substinerentur ex mente Bar.in l.3.§ ult.ff.de annu.lega. & ibi sequitur Lancelot.Deci.asserens ita decisum fuisse Papiæ,idem Bar.in l.2.ff.de his quæ pœ.no.ubi Socin.nu.6.Ias.in d.l.1.num.29.& seq. C. de sum. Trin.Soc.cõs.56.nu.1.li.3.Barb.cons.66.li.2. Crauet.cõs.89.nu.1. Crotus in l.nemo potest,col.1.ff.de leg.1.Ioan.Lupus in ca.per uestras,in 6.notab.de donat. inter uir. & uxo. & demum hæc opinio est communiter recepta, ut per Couar.lib.3.var.resol. ca.1.nu.9.

Sed aduertendum est,quia in contrarium extat expressa decisio Vlpiani I. C. in d. l.3. §.ult. ubi legitur usuras in tali casu sustineri quatenus probabilem modum non excederent prout ibi, & per ista contrarium firmat Castrens.in Rub de his quæ pœ.no. in fi.& in l. 1.nu.14.C.de sum.Trin.Roma.consi.510.col.10. Alciat. lib.5. Paradox.ca.ult.Ioan.Gerson in lib.de Contract.col.antepen.citans ibi Pet. de Palud.in 3. distin.37. qui de hoc articulo nihil dicit, & sequuntur Moderni Paris.de contract.q.73.nu.482. Tu autem, licèt à cõmuni opinione non sit recedendum,ut per Cagnol.hic nume.13. attamen considerata principali ratione, super qua fundatur illa communis sententia,retineas I. C. perperam non fuisse locutum,neque illum tex.esse correctum, prout communiter putant DD. & malè. Dicunt ergo communiter Interpretes usuras nõ sustineri, quasi in facultate legatarij sit illud legatum petere, atque exactionem differre causa illud retinendi sub usuris. Vnde uolunt ipsi,quòd si per hæredem fieret quò minus legatum solueretur,tũc legatarius usuras consequi debeat ad rationem lucri cessantis, & damni emergentis. Quæ omnia si diligenter considerentur, in effectu conueniunt cum exemplo Vlpiani, quod ut facilius appareat, 73 duxi hìc recensenda verba text. cuius sunt huiuscemodi, *Si cui certa quantitas legetur, & quò ad præstetur in singulos annos certum aliquid, ueluti usuras iusserit testator præstari, legatum ualet, sed in usuris hactenus debet ualere quatenus modum probabilem usurarum non excedit.* Hactenus Iurisconsultus.

Ex quibus colligitur Vlpianũ præsupposuisse morã ex parte hæredis,nõ autem legatarij:nam si per eum staret,cui dubium, quòd illi usuræ non deberentur? Et per ista redditur falsum consil. Areti.152.incip.viso themate,&c. ubi tradit,quòd etiam si legatarius non possit petere quantitatem legatam, nisi post certum tempus, veluti si cui testator quingentos legasset, & si hæres nollet soluere, non possit cogi usque ad x.annos, quo tempore legauit certũ quid pro centenario quolibet anno,eo casu tenet,quod illud secundum legatum

legatum nõ debeatur, quasi redoleat usurariam prauitatem, quod consilium Areti. & si approbetur à nonnullis ex præcitatis DD. Ias. in l. 1. col. 1. C. de his, quæ pę. no. & demum communiter receptũ, asserat Cagnol. hic nu. 10. Aduertendum est tamen, quòd hanc q. de facto cecidisse in ciuitate Florentiæ testatur Socin. in d. l. 2. nu. 7. ff. de his, quæ pę. no. & quòd prius fuit requisitus ad consulendũ pro d. opinione, sed illo recusante causa fuit remissa ad D. Franc. de Aretio præceptorem suum, & quòd postea pro contraria parte requisitus consuluit, ut apparet in consi. 41. lib. 4. affirmans pro ista sua opinione Romæ fuisse decisum, sequitur Alcia. d. lib. 5. Perad. cap. ult. Ripa in d. l. nemo potest, col. 3. Cagnol. hic num. 13. Couar. ubi supra, nu 9. Quasi tunc in legatario nõ possit considerari suspicio aliqua usurariæ prauitatis, cum impediatur petere & consequi legatum. facit etiam, quia istud legatum est alternatiuum, & optio data est hæredi soluendi uel illos quingentos, uel annuam pensionem. de quo per Bald. in l. unica, q. 3. C. de his quæ pę. no. Castrens. ubi supra, & alij. Et quia ista pensio debetur non iure fęnoris, sed tamquam legatum annuum à iure permissum, quod uerius esse crediderim. Neque obstat dum Cagnol. hic dicit alteram opinionem communiter receptá, quia hoc est falsum facta dinumeratione DD.

Colligitur quoque ex supradictis resolutio ad illas difficiles controuersias passim per Scribentes tractatas, uidelicet nunquid ualeat dispositio testatoris iubentis hæredi, ut dum per eum non soluitur dos suæ uxori, detur sibi certa quantitas pro alimentis moderata, ueluti ad rationem quinque pro centum quolibet anno; similiter nunquid hoc possit per statutum disponi, & pro earum faciliori explicatione, sed principaliter. Pro cognitione pulcherrimæ materiæ capienda est insignis decisio per Innocentium tertium Pontif. lata in c. salubriter, de usur. cuius est forma hæc, *Sanè generum ad fructus possessionum, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, computandos in sortem non credimus compellendum, cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda.*

74 Hactenus Cõstitutio. † Ex qua colligitur casus singularis, uidelicet quòd maritus recipiens pignus pro dote promissa non teneatur fructus in sortẽ cõputare. cõcordat l. pater, in prin. ff. de do. ma. exc. per quam Constitutionem limitatur dispositio l. 1. C. de pignora. actio. ca. 1. de usur. & tradita per DD. utrobique, de quibus dicitur in cap. nauiganti, de usur. Et Constitutionem hanc maxima pars DD. notabiliter extendit etiã si maritus cum promissore dotis con-

75 ueniat & paciscatur ultra sortem † certam quantitatem quotannis

nis sibi soluendam interim dum non fuerit soluta dos, & hoc dum modo quantitas illa commensuretur cum uero interesse mariti, ne que excedat illius onera, prout tradit ibi Abb. nu. 5. post Calder. & Ancha. & Pau. de Eleazar. sequitur Bal. Nouel. in tract. de dote, par. 7. priuil. 3. Alex. cons. 31. lib. 6. & in l. in insulam, §. usuras, ubi Cast. & Imo. ff. sol. ma. Corn. cons. 145. & consi. ult. col. 5. lib. 2. Ant. Rubeus consi. 108. E Theologis sequuti sunt Conrad. de contract. q. 35. conclus. 7. Hadri. in 4. Sentent. tit. de usur. versic. Sed dubium. Syluest. in sum. in uers. usura. 3. q. 3. Io. Maior. in 4. sent. post Gabri. Biel. Iaco. Almayn, & alios dist. 15. q. 31. uers. tertius casus. Ioan. de Medin. de contract. capit. de acquisitis per usur. §. ad capit. salubriter. Ang. Clauas. in sum. versic. usura, §. 25. Nauar. in Comment. super ca. si feneraberis. 14. q. 3. nu. 74. Et licet Ioan. And. Ant. But. Card. Ioan. de Ligna. Ambros. à Vignat. in d. cap. salubriter. nu. 14. contrarium teneant, sequatur Laurent. Rodulf. in ca. consuluit, 2. par. q. 53. de usur. Alex. sibi contrarius consi. 74. & consi. 141. nu. 6. lib. 5. & consi. 27. lib. 4. Socin. consi. 88. nu. 18. & consi. 130. nu. 10. lib. 4. ubi attestatur hanc opinionem communiorem esse. Ioan. Lup. in c. per uestras, 6. notab. §. 8. nu. 6. de donat. inter uir. & uxor. qui etiam communem existimat, Dec. consi. 119. col. pen. & in ca. cum uenerabilis, nu. 14. de exceptio. Cagno. in l. uni. nu. 5. C. de senten. quæ pro eo, quod interest. Nihilominus à præcedenti opinio ne tanquam uera, & magis communiter recepta, nõ est recedendũ, ut per Octauian. Caccher. decisio. Pedemonta. 132. nu. 1. Couar. lib. 3. Vari. resol. cap. 1. nu. 3. ubi ipse fortius arbitratur conclusio-

76 nem † procedere etiam si promittenti dotem fuisset à uiro concessa dilatio ad illam soluendam, quod fuit etiam de mente Bald. Nouel. ubi supra, nu. 2 & seq. & uidetur sentire Cagnol. hic nu. 42. idem Couar. d. lib. 3. cap. 4. illat. 6. Soto lib. 6. de iusti. & iu. artic. 2. col. 8. Nauar. ubi supra. huiusmodi enim conuentio dicitur fieri secundum dispositionem iuris, cap. cum dilecti, de consuet. cum mul tis additis per Feli. in ca. cum M. de constitut. & in ca. causam quæ, de rescrip. Et quamuis in his terminis supra præcitati DD. nec non Laurent. Syluan. consi. 10. in nomine, col. ult. nu. 4. uersi. Nec obstat. Hierony. Gratus consi. 10. quæritur. col. 4. num. 28. cum alijs de quibus Ioan. Bapt. Plotus in l. si quando, §. 11. nu. 15. C. unde vi. Aymon Crauet. I. C. hoc nostro seculo præstantissimus habitus in omni uirtutum genere, cons. 186. col. antepe. limitent conclusionẽ nostram ex eo, quia tũc nulla mora possit considerari ex parte pro-

77 mittentis dotem, & sic quòd taxatio illa sit usura. † Attamen cõ-

siderati o

ſideratio talis nihil eſt, attenta uera ratione deciſionis d. cap. ſalubriter, quæ fuit inducta non propter aliquem ſpecialem fauorem dotis, ſed propter intereſſe iuſtum onerum matrimonij, prout dicitur ibi in fi. quo caſu dicendum eſt ex parte promittentis dotẽ, & non adimplentis, ſemper adeſſe moram, quæ irregularis dicitur, & de qua inferius traditur, & hoc quãdo maritus ſubſtinet. is enim cui eſt dos promiſſa aut debita, interim dum ea non ſoluitur, ſubſtinet de ſuo proprio onera matrimonij, quæ ex ipſa dote ſoluta ſubſtinerẽtur, l. pro oneribus, C. de iu. dot. traditur enim dos ut ſit mulieris patrimoniũ, quò ipſa alatur l. Pomponius Philadelphus, ff. fam. erciſ. quæ ſola ratio colligitur apertè ex d. tex. quam maior pars interpretum intereſſe damni emergentis dixerunt, credentes ſuper ea fundari notabilem deciſionem illius cap. cuius opinionis ſunt Bal. Nouel. in d. priuilegio, Anan. in d. cap. ſalubriter, num. 8. Bart. in l. in inſulam, §. uſuras, ff. ſol. ma. Bal. in l. ult. §. præterea, col. 2. C. de iu. dot. Alex. conſi. 31. nu. 9. lib. 6. & in conſi. 141. in princ. lib. 5. & in conſi. 178. nu. 11. lib. 7. Ioan. Lup. in d. cap. per ueſtras, in 6. not. §. 8. Moderni Pariſ. de uſur. q. 74. nu. 527. Caieta. ſuper 2. ſec. q. 74. art. 2. Vnde conſideratio illius damni, quod dicunt emergentis, erit totum id quod maritus expendit in alenda uxore, & alijs oneribus matrimonij, & eo quia dos nõ fuit ſoluta ab initio, ob id damnum patrimonij, & rerum paſſus fuerit, ita uidetur ſentire Cagnol. hic num. 43. Quam rationem crediderim ueram eſſe cum ſit ex mente & uerbis illius tex. quicquid oppoſuerit contra eam Nauar. in Comment. ſuper d. c. ſi fœneraberis, nu. 71. & ſeq.

78 † Colligitur modò ex d. ratione, quòd ſi maritus non ſubſtineret onera matrimonij, non poſſet agere ad dotis fructus uel intereſſe, Marſil. ſing. 264. cum &c. Abb. conſi. 79. uidetur, ad fin. lib. 2. glo. Bar. Alex. & DD. in l. ſi ab hoſtibus, §. ſi uir uxorem, ff ſol. ma. Plot. in d. l. ſi quando, §. 11. nu. 14. & paſſim DD. in d. cap. ſalubriter. facit d. l. pater, in prin. & allegatur l. dotis fructus, in princ. ff. de iure

79 dot. † Non omittendum eſt tamen, quòd plures etiam ſunt opinati, deciſionem d. c. inductam eſſe ratione non tam illius oneris, quod dicunt damni emergentis, quàm etiam alterius cauſæ, uidelicet lucri ceſſantis, quaſi uelint ut ea conſtitutio tunc ſit admittenda, cum ipſe uir attenta eius induſtria & officio, nec nõ ipſius prouinciæ qualitate, & conditione ex pecunia dotali ſtatim ſoluta potuiſſet lucrari tantam quantitatem, quantam ex fructibus pignorũ quotannis percipiebat & non aliter. cuius ſenſus autores ſunt Io. And. Abb. Ant. But. & alij in d. c. ſalubriter. Lud. Bologn. in cõſi. 19.

Adrian. in 4. senten. tract. de usur. versi. sed dubium, & ibi Ioan. Maior. dist. 15. q. 31. uersic. tertius casus. Syluest. in Sum. uers. usura, 3. q. 2. Conrad. de contracti. q. 35. conclus. 7. ubi Ioan. de Metin. cap. de acquisit. per usuram, §. ad cap. salubriter, cum multis quos congerit Couar. ubi supra, cap. 1. nu. 3. Caguol. hic nu. 44. Plotus in d. l. si quando, §. 11. nu. 21. ubi tradunt huiusmodi opinionem frequẽtiori autorum iudicio probatam; quæ ratio, etsi uerissima existat in se, attamen non per hoc existimauerim super ea quoque fundari decisionem illius cap. cum in eo tex. supra dicta unica tantum ratio assignetur, prout etiam aduertit Soto lib. 6. de iust. & iu. arti. 2. col. 7. & fatetur Nauar. ubi supra. Putauerim equidem quòd quando tractatur de usuris, & fructibus ut interesse petendis tanquam lucrum cessans, quòd tunc istæ duæ rationes debeant cõcurrere, secus quando peteretur uti damnum passum, quia eo casu satis esset ostendere tantummodo maritum substinuisse de suo onera matrimonij, ut per Alex. d. consi. 31. lib. 6. & alios quos supra in id expendimus circa rationem d. cap. salubriter. tunc autem deberet peti tanquam lucrum cessans, quando illi fructus & usuræ non essent reducibiles ad illud interesse damni passi: quia si excederent, deberet concurrere interesse lucri cessantis, & doceri quòd ille uir sua industria cum illa quantitate dotis nõ soluta esset solitus quot annis lucrari quantum percepit, alioquin fructus illi & usuræ quãtum excederent interesse damnum passi, deberent in sortem computari, Bal. in l. ult. §. præterea, C. de iu. dot. Alex. consi. 178. num. 10. lib. 7. & in d. l. in insulam, §. usuras, post Imo. ibi, Dec. consi. 119. post Cast. in d. §. usuras, Bal. Nouel. ubi supra, par. 7. priuil. 3. nu. 4. Anton. Negusant. in tract. de pignor. 5. memb. 5. par. ad fin. Plotus ubi supra.

80 † Ex quibus omnibus colligitur ius Pontificium non induxisse usuras fauore aliquo speciali dotis, prout crediderunt aliqui, cum isti fructus tanquam proprium interesse petantur, non tanquam usura propria, ut tradit Bar. in d. §. usuras Bald. Nouel. ubi supra, Moderni Parisi. de contra. q. 74. nu. 524. vnde istę dicentur potius usuræ damni restauratiuæ, quæ non solum à iure sed à quocunque alio creditore absque ulla usurarum labe possent licitè acquiri, & peti, ut inferius ostendetur.

81 † Per hæc quoque infertur, falsam extitisse quorundam sententiam, qui arbitrantes fauore & priuilegio dotis usuram in casu istọ marito fuisse à lege permissam, crediderunt eius hæredes, nec non qui habuisset ab eo iura per uenditionem, cessionem, uel quolibet

alio

alio titulo, non posse aliter petere interesse illud, quod ipsi marito concederetur, cuius sensus fuere Francis. Cremens. singul. 5. Bal. in ru. C. de usu. col. ult. D. Antonin. in Sum. par. 2. tit. 1. ca. 7. §. 32. Angel. Clauas. in Sum. uers. usura, §. 26. Fortunius Garzias in tract. de ultimo fine, illatione 6. refert latè Didac. Couar. lib. 3. var. resol. ca. 1. nu. 3. uersi. cæterũ &c. ubi plura in hanc sententiam citat, sed eorum potissimum est fundamentum ex eo, quia mutatione personæ mutatur priuilegium, ac etiam quia cessat causa rationis, propter quam fuit inducta dispositio huiuscemodi.

82 † Vnde contrarium & rectius senserunt Sali. in auth. ad hæc, q. 5. C. de usur. Ioan. Lup. in d. c. per uestras, uersic. 8. infertur, in fi. de donat. inter uir. & uxor. Arnold. Ferron. in consuetud. Burdeg. titu. de dote, §. 1. Moder. Paris. de contract. q. 74. nume. 526. & de hoc Deci. consi. 571. Parisius consi. 64 lib. 4. Conrad. de contract. q. 35. in fi. Syluest. in Sum uers. usura, 3. §. 4. Nauar. in Manuali Confesso rum, sub 7. præcepto, cap. 17 num. 274. & alij quàmplures, qui tamen intelligendi sunt, dummodo non appareat per maritum alimenta uel usuras illas fuisse remissas expresse aut tacitè, quo casu hæredes, uel alij successores non admitterentur ad illas petendas.

83 † Alimenta uerò, nec non usuræ illæ per quos actus, & quando tacitè per maritum remissæ dicantur, magna legitur apud Scribentes contentio, ut uidere poteris per Octauian. Cacchera. decisio. Pedemonta. 132. qui articulum huiusmodi plenè ac diligentissimè pertractauit.

84 † Sed quæritur nunc econuerso, quid in uxore soluto matrimo nio, nunquid ipsa effecta uidua poterit erga hæredes mariti experi ri dispositionem illius cap. salubriter? & per rationem, super qua fundatur tex. resoluunt communiter Interpretes constitutionem huiuscemodi non comprehendere ipsam mulierem soluto matrimonio, cum nulla sustineat onera, ita Abb. nu. 5. ibi, Ambro. à Vignat. nu 16. Bart. in l. atqui natura, §. non tantum, ff. de nego. gest. & in d. §. usuras, ubi Imo. Alex. in l. diuortio, in princ. nu. 23. ff. sol. mat. & cons. 27. lib. 4. Anto. Rube. consi 55. Afflict. decisi. 284 Crauet. cons. 89. nu. 3. & cõs. 189. nu. 7. uers. 6. casus, cum alijs de quib. per Couar ubi supra, c. 1. nu. 3. Cagnol. hic nu. 15. latè Plotus in d. l. si quando, §. 11. nu. 14 quæ sententia mihi uidetur uera, & magis communiter recepta, etsi contrarium existimauerit Ias. cons. 92. lib. 1. & dicit Abb. consi 39. col. ult. lib. 2. quòd ista opinio uidetur æquior, & inclinat Socin. consi. 56. col. 1. lib. 3. tenet expresse Ang. Clauas. in Sum. uersi. dos. ad fin. & uersi. usura, §. 29. Conrad. de cõ-

tract.q.35.conclus.9.Nauar.in d.cap.si fœneraberis,num.75.

Quamobrem meritò ex illa communi supra relata conclusione excipi debent plures casus.& omisso eo,videlicet quando dos mulieris consistebat in fundo dotali dato inæstimato in dotem, uel

85 æstimato,cum hoc tamen quòd remaneret fundus dotalis,†& tunc marito defuncto statim,etiam non expectato anno,eius hæredes tenentur illum restituere mulieri,l.1.§.exactio,C.de rei uxo.actio.et cum fructib. primi anni luctus,Bal.& alij communiter,in l.diuortio,ubi Ias.col.4.nu.18,uer.circa ibi,ff.sol.ma. Sed de fructib. fundi dotalis anno,quo maritus est mortuus,fiet diuisio inter eius hæredes ac mulierem,de quo in d.l.diuortio,& l.de diuisione,ff.solu. mat. Hoc ergo omisso

86 † Primus casus erit,quando uidua est infra annum suæ uiduitatis,infra quem cum hæredes mariti nō possint cogi ad sibi dotem soluendam consistentem in mobilib. pecunia, aut iuribus incorporalibus,& tunc alimenta ipsi præstare tenentur,quando scilicet mulier non habet unde se possit alere,secus aliter, de quo per glo. Bar.& DD.in d.l.1.§.exactio,& in d.l.diuortio, in princ.Anan.in

87 d.cap.salubriter,col.6. † Quod fallit,nisi dos mulieri fuisset à uiro legata,quia tunc non aliter expectato anno deberet ipsi restitui, etsi haberet unde posset uiuere,l.1.ff.de dote præleg.§.sed si uxori, ubi gl.Inst.de lega. Fallit etiam secundum aliquos, qnando hæredes mariti sunt diuites & potentes,quia tunc non expectato anno deberent quoque restituere, ex mente Ang.in d.l.diuortio,§.interdum,Ias.post alios in d.§.exactio,Roman.sing.46. Alexand.in l.si debitoribus, ff.de re iudi. Verum hæc fallentia communiter reijcitur,quia etsi hæredes opulenti essent, nihilominus expectari deberent per annum, Sali.in d.§.exactio, Ias.in §.fuerat,num.27. versi. ad id autem quod dixi,& nu.seq.uersic.quod limitauit,Inst.de act. Nicol.Boeri.consi.50.videtur primò, nu.19.Plotus in d.l. si quando,§.11.nu.23. Et ideo ipsorum alimentorum ratione posset uidua licitè recipere uel pacisci certam quantitatem ultra sortem dotis,modò illa quantitas conuenta commensuraretur cum alimentis præstandis,nec in aliquo excederet,nam tunc ille excessus computaretur in sortem principalem,Abb.in d.c.salubriter, nu.6. ubi Ambro.à Vigna.nu.19.Soto lib.6.de iust. & iu.q.1.art.2. col.pen. quod uerum existimo,neque contradictorem uideo.

88 † Secundus casus,qui excipitur à conclusione prædicta,est quando post annum suæ uiduitatis mulier curauit suam dotem ab hæredibus uiri exigendam,nec per eam stetit,quo minus illa sibi redderetur,

deretur, & interim nihil habet ex quo percipere possit alimenta, nam tunc resoluunt DD. quòd ratione illius moræ hæredum, & interesse sui damni, poterit ipsa uidua licitè exigere & conuenire cum hæredibus mariti certam quantitatem loco alimentorum, eo interim quo dos non soluitur, quasi tunc percipiat & conueniat de usuris pro ratione damni emergentis. ita Cast. consi. 429. num. 4. lib. 2. Alc. post Imo. in d. l. diuortio, in prin. nu. 24. & in consi. 181. nu. 6. li. 5. Crauet. consi. 189. nu. 7. uers. 6. casus, Cagnol. hic nu. 17. Plotus in d. l. si quando, §. 11. nu. 27. Et iste casus licèt admittatur potius æquitate quadam, quàm reperiatur in iure expressus, ut per Couar. ubi supra, d. ca. 1. nu. 3. vers. 6. hinc etiam constat. & propter hoc sibi non placeat traditio huiuscemodi, attamen cum DD. communiter admittãt propter damnum inopię, quam patitur mulier, & iam dictum sit, prout quoque inferius ostendetur, quòd quilibet creditor iustissimè absque usurarum labe possit fructus percipere ultra sortem ex pacto ratione damni emergentis, ideo hunc casum tanquàm in iure expressum retinebis.

89 † Tertius est casus, quando mulier est diues, & sic interim habet vnde se possit alere, nam si post annum suæ uiduitatis petierit dotem ab hæredibus mariti, & donec dotem restituerent, cum eis simpliciter conuenerit, quòd dent certum quid singulis annis; isto casu uidetur, quòd si talis mulier ostenderet se esse industriosam, ut quia pecunias suas poneret in aliqua mensa ad negociandum, uel aliter soleret lucrari, tunc ualeret huiusmodi conuentio, uel quia aliter doceret in loco frequenter reperiri plures uenditores censuum, in quibus potuisset facillimè erogare suas pecunias dotium. ita Alex. consi. 200. num. 3. lib. 6. & in d. l. diuortio, in prin. nu. 25. vbi Lãcelot. Deci. Ias. consi. 92. lib. 1. Negusant. in tract. de pignori. 5. memb. 5. par. ad fi. Ioan. Lup. in d. c. per uestras, §. 8. nu. 4. dicens hanc opinionem communem, Crauet. d. consi. 189. num. 7. cũ alijs, de quibus per Couar. d. ca. 1. ubi supra, Cagnol. hic nu. 16. Plotus in d. l. si quando, §. 11. num. 24.

90 † Quartus casus, qui excipitur, est ubi mulier nõ remansit uidua, sed alteri mox nupsit: tunc enim secundus maritus posset petere fructus dotis non solutæ ab hæredibus primi uiri, uel alijs debitoribus, ut per Gratũ consi. 56. uisis, col. 2. nu. 3. post Bar. quem allegat consi. 128. Franciscus &c. tradit latius Plotus in d. l. si quando, §. 11. nu. 26. ubi in id citat D. Thom. Sec. 2. q. 262. arti. 4. Angel. Clauas. in Sum. uers. usura, nu. 19. uers. respectu damni. Hoc enim interesse huic secundo marito conceditur per rationem d. ca. salubriter.

Et in omnibus supradictis casibus haud existimabis per aliquod priuilegium mulieris fuisse usuras illas inductas, cum sint restauratiuæ, de quibus inferius dicetur, quæ ratione aut damni passi, uel lucri cessantis, regulariter essent licitæ in quolibet alio creditore, ut mox explicabimus. Quibus ita expositis, dum ergo primò quæritur nunquid ualeat dispositio testatoris iubentis hæredi, ut dum per eum interim non soluitur dos suæ uxori, detur sibi certa quantitas pro alimentis moderata, uidelicet ad rationem 5. pro centum quolibet anno? † Similiter dum quæritur nunquid hoc possit licitè per statutum disponi? Has inquam quæstiones regulari, & regi posse iuxta casus suprascriptos, videlicet ut in omnibus his, quibus conclusum fuit mulieri usuras, seu interesse de iure præstari debere, ita & in his quoque à testatore & statuente induci, & taxari possint, secus aliter etsi DD. in hoc seipsos nosq; etiam miserè & confusè torquent, cum tot tãtisq; eorum scriptis, de quibus per Couar. ubi supra, d. ca. 1. nu. 3. uer. 7. ab eadem &c. Plotum in d. l. si quando, §. 11. nu. 22. & seq. Sed melius dicas illas quæstiones resolui per illam decisionem Vlpiani, de qua in d. l. 3. §. ult. idest ut ualeant dispositiones testatorum & statuentium, quatenus nõ per mulierem, sed per hæredem fiat quominus soluatur dos, & quòd etiam illæ usuræ non excedant probabilem modum, sed commensurentur cum ratione uel damni passi, aut lucri cessantis, aut uerò statuantur ad quẽdam facilem modum, uel secundum dispositionem l. eas, C. de usur. & aduertunt Moderni Pans. de contract. q. 74. nu. 527. uel secundum communem usum prouinciæ, ut tradit Couar. lib. 3. var. resol. cap. 1. nu. 3. uer. 7. ueluti ad rationem 5. pro centum quolibet anno, prout induci ut plurimum solent, & statutum reperio in Ciuitate Florentiæ, quòd quilibet creditor missus in possessionem lucretur ad istam rationem, de quo etiam testatur, & comprobat Laurent. Rodulf. in ca. consuluit, par. 2. q. 64. nu. 88. de usur. memorat Bal. adesse in quibusdam locis statuta quòd præstentur decem pro centum quolibet anno, & reputat ualida, in l. ult. §. præterea, nu. 5. C. de iu. dot. & cons. 166. lib. 1. Statuta etiam huiuscemodi, & consuetudines dicit communiter ualere & obseruari posse absque peccato, Rocchus de Curte in ca. ult. q. 1. nu. 19. de consuet. ex facit ad hoc insignis decisio Afflicti 284. & sequuti sunt quàmplures in clem. 1. de Vsur. Cæpol. consil. Ciui. causarum 15. quod uti communiter receptum posuit Francis. Viui. lib. 2. recepta. senten uers. consuetudo seu statutum. Et non solum in casu huiusmodi dotis, ut præcitati DD loquuntur, puto tales dispositio

nes,

nes,& statuta ualida, sed etiam in quolibet alio credito, uidelicet ut creditor missus in tenutã ex primo decreto lucretur 5.ad rõnem pro centum quolibet anno, prout statutum Florentinum relatum loquitur.tenuit hoc glo.in §. si verò etiam quidam iurent, vers.seruandi cã aũt Auth.de exhib. reis,sequitur Bal.in l.acceptam, q.18. nu.29.C.de usur.uidetur tenere Imo.in §.Iulianus,l.si finita,nu.12. in fi.ff.de dam.infec. sed uoluit expresse Alex.post Ro:ma.ibi num. 105. & hoc quia dispositiones & statuta induxerunt non propter lucrum ipsius creditoris,sed propter moram regularem,aut irregu larem debitoris,in cuius odium & pœnam potuit hoc disponere, ut concludunt præallegati DD.secus ergo si nulla mora interueniẽ te statuta inducerent usuras pro lucro creditoris, quia tunc nullo modo ualerent, & tenentes tunc illa ualida, & secundum ipsa iudicantes, hæresis labem incurrerent,ut dicitur supra, & in his terminis accipiendi sunt contrarium tenentes, videlicet Bal. in authen. ad hæc,col.2.C.de usur.Imo.alijq; in l.in insulam,§.usuras, ff.sol. mat. & in clem. 1. de usur. ubi alij quàmplures,Iason in §. fuerat, nu.19.post Angel.ibi,Inst.de actio.Socin.consi.126.diligenter,col. ult.lib.1.repetitum,consi.180.lib.2.Capici. decisio.65.in causa ho norabilis,nu.11.Rube.consi.55. uisis,col. ult. uers. & tamen.cum alijs de quibus Plotus in d. l.si quando,§.11.nu.32.Couar.li.3.var. resol.ca.1.nu.3.uer.7. Et eodem modo accipiẽda est doctrina Bar. in d.§.Iulianus,nu.50.uer.quæro utrum missus &c.& sequacium. Ratione ergo moræ regularis siue irregularis ipsius debitoris tantũ statuta huiuscemodi inducentia, & taxantia usuras, sustinentur & ualẽt in Rep. Christiana. Et in eo casu etiam quando mulieri debent alimenta præstari,dum non habet unde se alat,quia tunc statuta possunt inducere liciteq; taxare usuras pro his alimentis, ut uoluit Cardin.in d.clem.1.de usur. Pau.Castrens.ubi Alexan.col.5. in l.diuortio,in princ.ff.sol.mat.Fely.in ca. consultationibus, ad fi. de offi.delega.Ias.in l.de quibus,col.17. nu.61. ff. de leg.Gozadin. consi.55.quæritur,col.pen.in fi. Crauet.cons.189.col.2.Couar.ubi supra,voluit Di.Antoni.in Sum.par.2.tit.de usur.ca.31.incip. Sed si statutum.Angel.Clauas.in Sum.ver.Dos,§.ult.nu.28.vers.utrum licitè.& in ver.usura, num.32.uer.quid de statuto.Syluest.in Sum. uers.usura,3.nu.8.uers.octauò quæritur, Summa Tabiena in uer. vsura,10. in fi.uers. sed quid dicendum. Quod tamen non dixeris speciali aliquo fauore induci, sed propter illud debitum, quod habent hæredes uiri in alendo uiduam infra annum, de quo dicitur supra. Vnde resolui poterit hoc prouenire à mora eorum irregu-

lari, & non fauore paupertatis, quia nec eius causa, aut pro alio pio opere faciendo, uel pro captiuo redimendo non poterit à statuto usura disponi, nec ualebit eius dispositio, cap. super eo, de usur. de quo supra, & non semel dicetur.

SVMMARIVM.

92 *Rationes quare usura de omni iure prohibita.*
93 *Agriculturæ laus atque utilitas.*
94 *Agriculturæ & rusticæ rei priuilegia.*
95 *Famis calamitas eiusq; nomina & effectus dirè execrabiles.*
96 *Famis necessitas derogat regulis legibus & naturæ.*
97 *Paupertatis mala eiusq; effectus.*
98 *Diuitiarum gloria & laudes.*
99 *Dilectio & charitas fraterna, quæ.*
100 *Neoterici Parisienses damnantur, & in quo.*

§. 5.

92 SED ut ad rem propositam reuertamur, uidelicet ad usuram illam, quam lucratoriam dicimus. † Quæritur modò unde sit quòd illa omni iure reperiatur ꝓhibita atque damnata. & circa hoc quàmplures rationes afferuntur à scribentibus, quas longum esset recẽsere: siquidem Conrad. de contract. q. 22. cõclus. 2. cumulat 25. causas. Vnde nos memorabimus tantummodo illas, quæ grauiores uidebuntur. Quarum prima erit illa Innoc. in Rub. de usur. & de qua etiam Bal. in Rub. C. eod. tit. qui dicunt illam fuisse, quò fames euitaretur, quæ etiam est de mente Aristotel. Politicorum cap. 6. & seq. lib. 1. Homines enim suapte natura ad opes proni intenderent potius huic lucro fœnebri uti maiori, atque securiori, quàm alteri pio ac stabilissimo quęstui, cæterisq; etsi ad mortales regendos bonis & necessarijs artibus; desererent quippe humana commercia,
93 exercitia pecudum, & aliorum animalium, nec non & agriculturã ipsam, qua teste Cic. lib. 1. offic. nihil est melius, nihil uberius, nihil homine libero dignius, quæq; semper in maximo honore, & laude fuit habita, ut ostendit Aristot. lib. 1. Oecono. cap. 1. Et apud priscos illos Romanos tanto studio culta apparet, ut cunctis alijs fuerit anteposita, probat hoc Diony. Halicarnas. lib. 2. qui Romulum instituisse scribit, ut Ciues Romani tantummodo tractarent rem

rusticam

rusticam atque militarem. demonstrat non obscurè Plutarch. qui numum summa diligentia pop. Roma. ad agriculturæ studium traduxisse ait, atque hoc non sine causa factum fuisse scribit M. Var ro in lib. de re rusti. 3. dum inquit, Maiores nostri ex urbe in agros redigebant ciues suos, quod & in pace à rusticis Romani alebãtur, & in bello ab his defendebantur. Innumera ad hoc se offerunt exẽpla, & illa quidem nota atq; præclarissima. Nam quid L. Cincinnatum, L. Quinctium, Claudiũ, Curium, Fabricium, Coruinum, Regulum, Seranum, Corumcanum consulares, ac triumphales uiros Tarentini ac Punici belli æquales commemorem? quos Patricios clarissimosq; homines summa cum laude agrum manibus suis coluisse proditum est, atque ex eo agro ad honores uocatos, rursus ab honoribus ad agriculturam reuersos; quàm bellè hoc indicat Cic. in oratione pro Roscio Amerino his uerbis, Ne tu Erucci accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratrò accersebantur, qui Coss. fierent, Cyrus etiam Iunior Persarum Rex gloriatur in Xenophonte, agrum se habere suis manibus consitum, arboresq; ordine positas, & in quincumcem directas, ut ex hoc intelligas nihil Xenophonti tam regale uideri, quàm studium agri colendi, id quod ex eodem retulit Cicero in lib. de Senectu. & in oratione pro Rege Deiotaro. Diocletianus quoque A. huius Constitutionis Autor, pręposuit Imperij fascibus olera illa suis ma nibus Salonæ instituta. Inter cæteras etiam Antonini Pij A. uirtutes, quæ plurimæ erant, illa non prætermittuntur à suo scriptore, quod diligens agricultor fuisset. Multi alij Imperatores, nec nõ po tentissimi Reges omittuntur, qui se agricolas præstiterunt, & id quidem est, quod scribit Plinius lib. 18. ca. 3. Manibus ipsorum Imperatorum agros olim coli solitos gaudente terra uomere laureato, & triumphali aratore. Vt interim taceam uiros sanctissimos. Nam & sacræ litteræ tradunt Gene. 9. Noe agricolam fuisse, imò uerò D. N. Iesus Christus, Ioan. 15. in prin. dicit se uitem esse, & patrem agricolam. ponitur quoq; ipse agricola in clem. exiui de para diso, in prin. de uer. sig. Vt hinc mirari non debeas si rusticæ illę Tribus Romanæ laudatissimæ extiterint, atque Vrbanis longè honestiores. Nam quid aliunde Papiriam, Corneliam, Aemiliam, Fabiã, Meneniam, Sergiam, & Veturiam Tribus rusticas honestissimas appellatas existimaueris, quàm quòd in eas copiosissimæ hæ, ac nobi lissimæ familiæ se coniecerint, atque rursus vnde Fabios, Pisones, Lentulos, Cicerones, Bubulcos, Bupecios, Iuuencos, Porcios, Scro fas, Pilumnos, Iunios, Statilios, Tauros, Vitulos, Vitellios, Suillios,

Suillios, Caprianos, Ouinos, Caprilios, Equinos, atque innumera illa rustica gentilitia cognomina profecta credideris? quàm quòd nobiles homines agros, non autem urbem incoluerint, ut exactè ostendit Carolus Sigonius lib. 1. de antiquo iu. ciui. Roma. ca. 3. de Tribubus & curijs; ac rursus eodem lib. secundo, ca. 6. & ante eum Plinius lib. 18. cap. tertio. Vt non sine causa tot grauissimos scriptores laudatoresque inuenies sortitum fuisse rem rusticam,
93 † multaq; priuilegia ei condonata, prout diligentissimè scribit Tiraq. spectatæ uirtutis I.C. in tract. de Nobili. cap. 32. Boerius decis. 322. nu. 10. & seq. Dato ergo huiusmodi usurario exercitio agri cultura intermitteretur, quamobrem caritas annonæ ex incultis agris homines inuaderet, idemque surgeret omnium rerum penu-
95 ria, & fames, qua nihil est humano generi miserius, nihil calamitosius: nam ut dicit Innocent. ubi supra, Dauid potius elegit pestem, quæ communis esset tam diuitibus, quàm pauperibus, quàm elegerit famem, qua tantum pauperes perirent, ut scribitur Regũ lib. 2. c. 24. Et meritò, quia ipsa est ultimum malorum omnium, & omnium teterrimum mortis genus atque misertimum, nec aliud excogitari potest tam dirum, tam sęuum, tam obscęnum ac terrum tam pestiferum ac perniciosum quàm fames: ipsa enim est męsta, atra, insana, rabida, iniucunda, imperiosa, & quæ clades & acerbitates omnes superat, omnia domat, iura omnia etiam naturalia uiolat, quæque demum homines ad omne malum, crudelitatesve suadet, atque impellit. Ex nullo enim malorum fonte fędiora manarunt exempla hinc ortæ sunt illæ infandæ epulæ confectæ ex multis corruptissimis, putridisque rebus, & animalibus, & quod peius est, ex humanis cadaueribus in terra obsessis, quinimò ex infantiũ, & suorum filiorum cęde, & quod omniũ atrocissimum est, ex propria corporis sui carne: reperti sunt enim, qui se ipsos laniarunt, quando obscænos morsus in alios uertere non potuerunt. hinc illæ præcipitationes aliæque festinatæ mortes, de quibus fidem faciunt scriptores maximę autoritatis. Testis ad hoc est Liuius lib. 4. Dec. 1. tradens, cum fames urgeret Romanos, multos ex plebe spe amissa, potius quàm ut cruciarentur trahendo animam capitibus obuolutis se in Tyberim præcipitasse; & Polybius lib. 1. memorat Spendij milites ad extremum adeo fame coactos, ut suis inuicem corporibus uescerentur, quod ipsum explicat Porphirius lib. 2. de abstinentia ab esu carnium, Flau. quoque Ioseph de bel. Iudai. lib. 7. cap. 7. & seq. factum refert neque apud Græcos, neque apud Barbaros cognitum, & dictu quidem horrendum, auditu uerò in

credibile

credibile de illa Maria Eleazari filia, quæ in obsidione Hierosolymi reperta fuit infantem filium à se occisum coctumque medium comedisse; ac rursus lib. 6.eod.cap.ult. in fi.similiter lib.9. antiq. ca.4.quod ultimum legitur in 4.Reg. cap.6. Alias famis calamitates recenset idem etiam Liuius lib.3.Deca.3.in obsidione Casilini, cuius famē exaggerat Valerius Max.lib.7.ca.6. Aliam quoque scribit Appian. Alex.in lib.Libico. Idem Iberica siue Hispanica refert in obsidione Numantiæ, quòd Numantini cibis omnib.deficientibus, cum iam non fructum, non pecudem, non herbam haberent, primùm, ut in bellicis incommodis usuuenire solet, pelles coctas mandebant; quibus itidem deficientibus carnibus morientiū hominum minutatim concisis uescebantur, ægrotātium autem carnes illis degustatis fastidire cęperunt, & robustiores debilioribus uim afferre, de quo etiam fidem facit Valer.lib.7.cap.6. Et Herodotus lib.3.scribit milites Cambysis Persarum Regis in expeditione quandiu quid de terra sumerent, habuerunt herbis uictitasse. At ubi ad Sabulon peruenere, ibi nonnulli diram rem perpetrantes sortiti ex se ipsis decimum quemque comederunt. Appian. itidē Alexandrin.in lib. Mithridatico refert Eleusinos dum obsidione à Sylla premerentur, iumentis omnibus absumptis coria bursasque decoxisse, excrementa etiam assumpsisse nonnullos, porrò cadaueribus usos fuisse humanis, pluriumque in domibus humana corpora in cibos præparata, fuisse inuenta. Et Suetonius tradit in Vita Tyberij Neronis, ca 54.de Druso eius nepote, qui cum in ima parte palatij ab eo fame necaretur, cum alimenta illi fuissent subducta, tomentum e culcitra tentauerit mandere. Longum esset recēsere scriptores, qui de famis calamitate tradiderūt, quos ex nostris refert omnium latissimè, & eleganter more suo, Tira.uariæ & inde fessæ lectionis I.C.in lib.1.retract.§.26.glo.1.nu.16.cum seq.quàm plurimos etiam obscęnos turpissimosque epithetos in eam colligit Ioan.Rauisi.Textor Niuernien. in suo Epithetorum opere.

96 † Et ut demum in hoc finem faciam, propter necessitatem famis recessum est ab omnibus regulis: non enim curantur leges, & quod maius est, derogatur ipsi iuri naturæ, de quo apparet in l. 2. & ibi notatur, C.de patri. qui fili.su. distraxe. explicat hoc Couar. lib.3. uar.resol.cap.14.nu.4 Francis.Viui.lib.2.recept. senten. opin.217. versic.pater. Arri.Pinel.in 2.par.rubri.C.de bon.mater. num.28. plura per Iacob. Menochi. in Commen. recup.10. remed. nume. 96.& sequen.

97 † Altera, & secunda ratio, quare usura damnetur, adducitur per Innoc.

Innoc.ubi ſupra,& de qua Abb.in capit.quanto,in 1. not.de uſur. ueluti paupertatis euitandę cauſa,nam homines ex uſuræ exactione plurimum trucidantur, 14.q.4.ca. quid dicam. & ob id ad maximam egeſtatem reducuntur, quæ in hoc ſęculo ſumma calamitas,& miſeria reputatur,ut ex noſtris dicebat Bal. ĩ l.ult.poſt prin. C.qui bon. ced. poſ.nã uidemus pauperes uocari paſſim miſeros, quinimò paupertas plurimum obeſt,& inter mala, & quidem ingentia connumeratur, ut apparet Eſdræ lib.4.ca.15.ubi hæc dicit Dominus, Immittã tibi mala,uiduitatem,paupertatem, famẽ,gladium & peſtem.& iterum Leuitici 26. & Malachiæ 2. minatur ſe egeſtatem daturum improbis,& qui mandata ipſius non obſeruauerint.& dicitur prouerbiorum ... Egeſtas à Dño in domo impij. & cap.13.Egeſtas,& ignominia ei,qui deſerit diſciplinam. Similiter eſt intereſſe Reip. ſuos ipſius ciues non eſſe pauperes,ſed locupletes fieri,§.1. Auth.vt iud.ſine quo.ſuffrag.& Cic. lib.3.officiorũ ait,Hecaton Rodius differit ſapientis eſſe habere rationem rei familiaris.Neq; enim ſolum nobis diuites eſſe uolumus, ſed liberis, propinquis,amicis,maximeque Reip. ſingulorum enim facultates

98 & copiæ,diuitiæ ſunt ciuitatis. † Tradunt quoque ipſi ſcriptores opes & diuitias beare,& prodeſſe,florentesque homines reddere,de quo per Vlpianum I.C.in l.bonorum,ff.de uerbor.ſign.& in multis locis tradunt Tullius,Seneca,Iuuenalis,Horatius,alijque. legitur etiam apud diuinos ſcriptores, diuitias eſſe donum Dei,ut per D.Auguſt. in Enarratio. Pſalmi 66. & traditur lib.1. Regum cap.2.quòd Dominus pauperem faciat, & ditet. Scribitur quoque Pſalmo 3.Gloria, & diuitiæ in domo eius,& Prouerb. cap.3.longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ, & gloria, & in cap.10. Benedictio Domini diuites facit. Multa alia circa paupertatem,& diuitias poſſent huc adduci,ſed non eſt hic dicendi locus. interim uidere poteris Tiraq. quàmplura ad hoc cumulantem in l.ſi unquam, uer. bona, nu.1.& ſeq. C. de reuoc. dona.

Similiter,& tertiò,inquit Innoc.ubi ſupra, ſi permitteretur uſura,daretur Idolatria:reſultaret enim, quòd plus coleretur pecunia quàm Deus,& eius mandata.nam ut dicit tex.in c.ſicut hi,47.diſt. iuxta uerbum Domini,ubi eſt Theſaurus tuus,ibi eſt cor tuum, & gratius intueris aurum quàm ſolem.damnatur ergo uſura Idolatrię euitandæ cauſa.

99 † Præterea, & quartò ut per eum, conceſſa uſura extingueretur omnis pietas,charitas & dilectio fraterna: humanitatis enim ratio ſuadet,quòd homo debeat alteri benefacere,& illi ſubuenire in neceſſita-

cessitatibus constituto, l. non tantum, & ibi gl. ff. de appel. l. seruus ea lege, in fi. ff. de ser. exportan. ca. non satis, 86. dist. Vnde si nollet quis subuenire sine usura, & lucro, omnis charitas mortua esset, neque obseruaretur præceptum Dei iubentis diligi proximum sicut seipsum, de quo in ca. Charitas, el primo, uersicu. item proximos. de pęniten. dist. 2. cum alijs de quibus per Dec. in l. ut uim, nu. 13. ff. de iust. & iu. damnatur ergo usura impietatis fugiendæ causa. Rationes aliæ omittuntur, de quibus per Abb. in rubr. de usur. nu. 5. Scot. in 4. sent. distin. 15. q. 2. Imo. in clem. 1. de usur. num. 9. D. Thom. Aquin. 3. sec. q. 78. ar. 1. Petrus de Palude in 3. sent. dist. 37. q. 2. ar. 1. Io. Teutoni. antiquus Canonista, in c. si fęneraberis, 14. q. 4. gl. 1. & superius explicantur in eo loco, ubi ostenditur usuram esse contra ius naturale.

100 † Resoluendum est modò his omnibus de causis usuram lucratoriam iure optimo damnatā, atque prorsus reiectam uti omnium malorum escam, quicquid dixerint Neoterici Parisiens. de cōtrac. q. 74. nu. 530. dum illis suis analyticis, & in hoc falsis explicationibus, scribunt præcitatas rationes non concludere nisi in odium, & restrictionem licentioris, & immodicæ usuræ, non autem ad exclusionem modici & temperati fęnoris, quasi concedant ipsi usuram lucratoriam si modica, & temperata sit, in quo non minus perperam, quàm impiè locutus fuisse apparet ex supradictis.

SVMMARIVM.

101 *Vsura punitoria, siue restauratoria, omni iure permissa etiam Pontificio.*
102 *Interesse damni emergentis diffinitur ex mente Nauarri.*
103 *Interesse damni de omni iure peti potest.*
104 *Interesse lucri describitur ex mente Nauarri.*
105 *Interesse lucri nunquid ante Iustinianum potuerit peti.*
106 *L. unica, C. de sent. quæ pro eo quod interest, nihil de nouo induxit, nec discrepat à iure antiquo.*
107 *Interesse lucri de omni iure peti potest.*
108 *Interesse lucri de iure Pontificio permissum.*
109 *Interesse lucri ac damni nulla potest haberi ratio, nisi post moram.*
110 *Mora quando dicetur esse ex parte debitoris ad hoc ut interesse ueniat.*
111 *Interesse uenit etiam si nulla adsit mora ex parte debitoris, quando inuitus, & coactus creditor mutuo dedit.*

Interesse

§. 6.

101 SVCCEDIT nunc exponenda illa, & secunda species † usuræ, quam diximus uocari à DD. punitoriã, siue damni restauratoriam, quæ licitè & absque ulla fœnoris labe exigi, & conueniri potest ratione interesse, & quæ est omni iure permissa etiam Pontificio, cap. 2. de fideiussor. & ex nostris tenuit Bal. & Sali. in l. 2. C. de usu. Cagnol. hic nu. 7. Abb. in cap. conquestus, de usur. glo. in l. 1. uersic. Petrum, C. de sum. Trinit. & fi. cat. Felin in cap. P. & G. in princ. de offic. delega. & in cap. cum uenerabilis, num. 7. ubi Deci. nume. 14. de

de except. Ioan. Lup. in ca. per uestras, in 6. nota. de dona. inter uir. & uxor. Rebuf. in l. unica, in prin. C. de sen. quæ pro eo, quod inter. cum multis, de quibus per Anton. Gabriel. in lib. 3. commun. conclus. 10. conclusione, tit. de solutio. uersi. primò amplia. E Theologis verò Scholasticis tenent D. Thom. 2. sec. q. 62. articu. 4. & q. 78. art. 2. ubi Caieta. Conrad. de contract. q. 30. Card. à Tur. Crem. in cap. si res, 14. q. 6. uersi. ad tertium. Syluest. in Sum. uersi. usuram, 1. q. 6. Gabriel. Biel. in 4. sent. dist. 15. q. 11. art. 1. not. 2. Ioan. Maior. q. 30. Ang. Clauas. in Sum. uers. usura, 1. q. 16. D. Anton. Flor. in Sum. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 11. Soto lib. 6. de iust. & iu. art. 3. Nauar. in Comment. super cap. si fęneraberis, 14. q. 4. nu. 44. & seq. Et huiusmodi nõ credas esse propriè usuras, sed quoddam interesse appellatum damni emergentis, & lucri cessantis, de quo aliqua diximus supra,

102 sed hic cadit locus suus. † Et circa interesse damni emergentis, omisso illo non tam longo, quàm ieiuno eloquio, instructaque argumentorum phalange, quibus & Bar. Bald. Sali. Deci. alijque re-

102 centiores, in d. l. uni. C. de sent. quæ pro eo, quod inter. contendũt definire. Nos definitionem illam à sua diuisione atque ab effectu pro rei descriptione sumemus, ut uidelicet sit damnum, qđ qs propter creditum sibi non solutum in tempore conuento passus fuerat, aut pecuniam sub usuris uel alia fraude in re sua accipiendo, quemadmodum hoc rectè ostendit Nauar. in Comment. de usur.

103 nu. 45. † Quod interesse damni de iure tam prisco quàm nouo generaliter, & indistinctè poterat peti, neq; ad illud consequendũ oportet probare quem solitum esse negociari, pro ut necesse est in interesse lucri, de quo inferius, atque hoc ita consuluit Alex. cons. 31. col. 3. lib. 3. sequitur Cagn. in d. l. uni. nu. 48. facit l. iuris ignorãtia, ff. de iur. & fac. ignor. ubi lucri, & damni est dispar ratio. practicam autem, & modum probandi, & iustificandi interesse damni emergentis, tradit Alexãd. consi. 141. lib. quinto. & infra aliqua dicuntur.

104 † Sed dubium est de interesse lucri, cuius descriptionem & exemplum ponit Nauar. ubi supra, videlicet vt sit amissio lucri facta à creditore propter pecuniam sibi non redditam in tempore conuen

105 to. † Quæritur modò nunquid istud tempore Iureconsultorum aliorumq; ante Iustinianum potuerit indistinctè peti? Et quàmplures tenent qnòd regulariter & indistinctè nõ permitteretur, nisi in certis casibus, tradit glo. ult. in l. 3. §. ult. ff. de eo quod cer. lo. glos. in l. si sterilis, §. cum per uenditorem, ff. de actio. empti. Sed quòd postea per d. l. uni. C. de senten. quæ pro eo quod inter. cum sit una

de

de illis 50. Decisionibus, prout ibidem tradit Cagnol. nu. 15. & in l. ult. nu. 5. C. de pact. fuerit introductum siue decisum, ut interesse lucri cessantis posset regulariter, & indistinctè peti, dummodo non excederet duplum precij conuenti, ita tenet gl. ult. in d. l. uni. Cast. in d. §. ult. l. 3. nu. 3. Saly. in d l. uni. col. ult. Cagnol. ibidem, nu. 35. & nu. 38. ubi dicit huiusmodi decisionem utilem fuisse. & adducit rationem, quia de iure Digestorum poterant peti usuræ usque ad legitimum modum, ideo nolebat lex, quòd etiam interesse concurreret, quia fuisset nimis graue, l. ult. C. de peri. & commo. rei uendi. Sed cum hodie usuræ damnentur, ut traditur in l. 1. C. de sum. Trinita. interesse uerò sit permissum in casibus licitis, non mirum si fuerit inductum, quòd interesse lucri per negociatores posset indistinctè peti, aliàs nimium grauarentur creditores, si stante mora & contumacia debitoris nec usuras, nec interesse consequi possent.

106 † Sed quòd per d. l. uni. circa hoc nihil de nouo fuerit inductum, nec in aliquo d. l. discordet à iure antiquo, tenet ibi Bar. col. 8. uers. venio ad ultimum &c. ubi dicit hoc esse de mente Petri, & omniũ Vltramontanorum, & quòd ita DD. nostri communiter tenent, ut per eum. quam opinionem ueriorem crediderim, & mihi uidetur hoc idem expresse decidi per Scęuolam in d. l. 3. §. ult. in fi. ibi, non solius damni puto, & lucri habendam rationem. idem in l. si fundus quem, §. ult. ff. loca. l. si mulier, §. rerum, ff. rerum amo. optimus tex. in l. si commissa, ff. rem rat. habe. Nec obstat responsio data per glossatorem, videlicet quòd illud speciale fuerit in illis certis casibus, sed quòd regulariter fuerit dispositum in contrarium, prout in l. si is cui, ff. de furt. l. ult. ff. de per. & com. rei uend. l. Proculus, ff. de dam. infec. l. si sterilis, §. cum per uenditorem, ff. de actio. emp. l. 2. §. portio, ff. ad l Rhod. de iactu. Nã quò ad d. §. ult. l. si is cui, aduertendum est ibi non attendi interesse lucri, quia proueniebat cũ alterius iactura, quo casu neque de illo iure, nec tempore Iustiniani A. neque etiam hodie deberet attendi, vt per Bar. in d. l. vni. col. 9. sequitur ibi Curt. Iun. col. 12. Cagnol. ibidem post Alciat. nu. 37. Minus obstat d. l. ultima. ff. de per. & com. rei uendi. quia omissa responsione, de qua per Ias. in d. l. 3. §. ult. respondeas quòd ibi non attendatur interesse lucri, ex quo agebatur de usuris recompensatiuis præstandis ab emptore ipsi uenditori, quæ debent exigi ad rationem fructuum perceptorum ex illo fundo, non autem ad rationem lucri, quod potuisset facere uenditor de illa pecunia, quia istud esset interesse extrinsecum, & extra rem, quod per omnia iura improbatur, vt dicetur inferius, quod magis expresse apparet in d. l. si sterilis,

si sterilis, §.cum per uenditorem. Nec uerum est, dum Cagnol. in d.l.uni.nu.36.dicebat ideo ibi nõ cõcedi interesse lucri, ex eo quia uenditor ille non erat solitus negociari, quia consideratio hæc continet in se diuinationem, & est contra illum tex.ut colligitur ex traditis p Deci.in d.c.cũ uenerabilis,nu.14. fatetur Cagnol. met.in d. l. uni. nu.38. Nec obstat d.l.Proculus,& d.l.2. §.portio, quia loquuntur in diuersis terminis,neque ad hoc merentur allegari, vt facilè uideri potest. Nam ut respondet Ias.in d.l.3. §.ult. ideo ibi nõ præstabatur interesse lucri,quia nulla fuerat commissa mora, nam agebatur ex quadam æquitate contra eum, qui nunquam fuerat in dolo,nec in culpa. Nec obstat ratio adducta per Cagnol.videlicet quòd debeat ideo concedi per d.l. vnic. interesse lucri, ex quo tempore illo sunt prohibitæ usuræ, quia est omnino falsa. Nam ut supra ostenditur,est acris dissensio inter DD. nunquid tempore Iustiniani essent prohibitæ usuræ.& licèt retinuerimus tempore illo,ac etiam antiquiori & semper prohibitas, attamen fuit conclusum intelligi hoc de lucratorijs,sed aliàs punitorias restauratiuas, & morosas diximus permissas. Nõ obstat quòd d.l.uni. sit de illis 50.Decisionibus,& quòd per hoc videatur istud de nouo induxisse. Quia satis nobis erit, si resecauerit & coarctauerit prolixitates antiquorum & eorum dubitationes infinitas, prout nobis pollicetur se fecisse.

107 † Concluditur ergo ex prædictis, quòd interesse lucri cessantis potuerit regulariter & indistinctè peti non solum tempore Iuriscõsultorum, sed etiam Iustiniani, quemadmodum & interesse dãni emergentis, uidelicet quando per debitorem stetisset quò minus in loco conuento pecunia fuisset soluta, ut dicitur in d. l. 3. §. ult.

108 † Et quòd de omni iure etiam Pontificio istud interesse lucri sit licitè permissum,tenuit ex nostris Inno.in c.sacro,nu.10. de senten. excom.Fely.post Abb.in d.c.cũ uenerabilis, nu.7.ubi Dec. nu.14. & Paris.Ias.in d.l.3.§.ult.nu.3.& in d.l.1.nu.50. C.de sum.Trinit. Clau.Aquens. in l. diuortio, in prin.col.4. ff. solu.matr. cum alijs de quibus per Anton.Gabri.lib.3. suarum communium cõclusionum,in conclusione x. tit.de solutio. ver.primò amplia. E Theologis uerò tenuerunt,qui supra allegantur pro interesse dãni emergentis,de quibus etiam per Cagnol.in d.l.uni.nu.37. Nauar.in cõment.de usur.nu.44.& seq.

Et licèt Curt.Iun.in d.l.uni. col.13. in puncto iuris contrarium uerius esse sentiat,motus per aliquos tex.ut per eum,de quibus per Dec.in d.cap.cum uenerabilis, num.14. & quos etiam supra retu-

simus pro illa opinione, quòd ante Iustinianum interesse lucri non poterat indistinctè peti: attamen quia non obstant, prout respondimus, ideo huiusmodi contraria sententia omnino resoluitur. Hoc igitur retento quòd interesse lucri per solitum negociari possit de omni iure humano & diuino peti indistinctè, pro istius quotidianæ, & utilis materiæ declaratione erunt adnotandæ aliquæ cõditiones, quę illud reddunt licitum.

109 † Prima, quòd interesse lucri ac etiam damni nulla potest haberi ratio nisi post moram: si enim nulla mora interueniret, debitor minimè cogeretur soluere, ut ostendunt nobis oẽs Romanæ leges, de quibus supra, atque ad hoc l. 2. §. si nauis, ff. ad leg. Rhod. de iac. l. lecta, ff. si cer. peta. glo. in cap. conquestus, de usur. Cast. in l. 3. §. nunc de offi. ff. de eo quod cer. lo. DD. in l. si insulam, ff. de uer. obl. & in d. l. uni. Cagnol. hic, nu. 53. Couar. lib. 3. var. resol. cap. 4. nu. 2. Crauet. consi. 87. nu. 5. congerit latè Anton. Gabriel. in x. conclusione, 3. lib. tit. de solutio. suorum communium conclusio. quæ nõ sine eius maxima laude, neq; sine publica utilitate fuerunt editæ, atque in hoc conueniunt omnes Theologi, de quo Nauar. in Commenta. de usur. nu. 46.

110 † Mora autem dicetur interuenire, etiam citra litis contestationem per diei lapsum, & congruam interpellationem extraiudicialem, quamuis simus in contractu stricti iuris, ut per glo. in l. uinũ, uer. cum petitum, in prin. quam recipiũt ibi communiter Scribentes, ff. si cer. peta. & ostendunt Ias. ibi, & Purpura.

Et licèt Socin. ibidem, nu. 8. & Dec. nu. 14. adducant nonnulla in contrarium, à communi tamen opinione non recedunt, nec recedendum est, quicquid scripserint Ludo. Gomes. in §. actionum, nu. 19. & seq. Insti. de actio. Alciat. in d. l. uinum. tradentes procedere hoc in contractibus bonæ fidei, secus stricti iuris, in quibus arbitrantur moram committi debere per litis contestationem, & sic iudicialem interpellationem ad hoc ut ueniãt istæ usuræ. Sed, quod maius est, existimauerunt etiam Theologi, quòd citra ullam expressam interpellationem in foro, quod aiunt conscientiæ, ex signis, uidelicet egestate creditoris, ut quia dixisset, indigeo illa pecunia, uel etiam reuerentiali metu debitoris moram committi, D. Th. Aquin. 2. 2. q. 33. in fine, art. j. Ricar. in 4. senten. distin. 35. art. j. q. 2. Angel. Clauas. in Sum. ver. mora, §. j. atque ex nostris uidetur tenuisse Bar. in l. 5. in prin. uers. 3, dixi, ff. de no. ope. nuncia. & in l. si quis mihi bona, §. sed quid si mandauit, ubi Alex. ff. de acqui. hære. Ias. in d. l. uinum, nu. 15. ubi Dec. nu. 13. Purpura. nu. 37.

111 † Illud autem, quod dicitur interesse lucri ac damni nullam posse haberi rationem nisi post moram, limitarũt hoc modo Theologi non procedere, ubi creditor quomodocunque inuitus, puta coactus à Principe, Rep. uel quouis alio uiro pecunijs indigẽte, cõpelleretur mutuo dare: tunc enim uolunt deberi hoc interesse dãni, atque etiam lucri, etiam si nulla mora intercessisset, in quo omnes conueniunt, prout ostendit Domi. Soto, lib. 6. de iusti. & iu. q. 1. art. 3. col. 2. Nauar. in Commen. de usur. nu. 46. & ante illos Caieta. in Sum. uersic. lucrum usurarium, in tertio casu. mouentur ipsi quasi tunc creditor uim, ac rapinæ iniuriam quandam patiatur, propter quod debeat indemnis seruari ad instar fideiussoris, atque in id citant in argumento, cap. constitutus, de fideiussori. Similiter propter illam uim dimoueatur, atque impediatur à lucro. Cæterùm si non coactè, sed rogatus suapte sponte mutuo daret, tũc quò ad interesse damni tradunt illud quidem deberi etiam si nulla mora

112 interuenerit, † uidelicet in eo casu tantum, quando præuisum formidatumq; damnum emergens in pactum creditor duxerit, debitoremq; admonuit, quasi tunc liceat creditori se indemnem seruare, ut dicitur. Et in his terminis accipiẽda est doctrina Io. à Tur. Crema, qui in sum. 14. q. 3. existimauit ante moram debitorem teneri in foro conscientiæ, absque pacto & conuentione rependere creditori quod eius interfuit ratione damni, quem sequutus fuit Rebuf. in d. l. uni. in prin. nu. 24. Verum hoc reprobatur à Couar. lib. 2. var. resol. ca. 4. nu. 5. & ante illum à Modern. Paris. de cõtract. in princ. num. 33. Secus ergo si ultroneus tacitusq; mutuo daret absque ulla præuisione, atque damni admonitione facta debitori; quia tunc dicunt illud non deberi nisi post moram. conclusio fuit D. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. latè de hoc Sot. atque Nauar. ubi supra, atque in hoc nullus è Theologis Scholasticis discrepauit, neq; etiã ex nostris, ut per Couar. lib. 3. uar. resol. cap. 4. nu. 5.

Sed quò ad interesse lucri plurimum inter se controuersantur, nam Conrad. de contrac. q. 30. arbitratus fuit illud quidem deberi ante moram, non secus ac interesse damni, licèt hanc suam sententiam cum formidine ac timore, septem conditionibus circumsepiat, sed affirmatius & pro constanti ponit hoc Caietan. super D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. & in Sum. cum duabus cõditionibus, uers. Vsura exterior. in ca. incip. lucrum usurarium, in 5. casu. sequitur Syluest. in Sum. uer. usura, 1. §. 19. Adrian. in 4. senten. de restitutio. usur. ca. quia tactum est de interesse. atque hoc latè exponit Nauar. in Commenta. de usur. nu. 47. & seq. ubi quàmplures ci

tat DD. in hanc sententiam, de quibus latius dicitur in ca. nauigan ti. tenet etiam ex nostris, post multos à se allegatos, Couar. lib. 3. uar. resol. cap. 4. nu. 5. ibiq; testatur hoc communiter receptum.

113 † Sed rectius esse credo, quòd creditori haud inuito sed rogato, & suapte spōte mutuo danti non debeatur interesse lucri, nisi post moram sibi à debitore factam in soluendo, & quòd in hoc differat interesse lucri ab illo damni, prout melius sentit D. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. accedit Scot. in 4. senten. distin. 15. q. 2. art. 2. Durand. in 3. senten. dist. 37. q. 2. latè Sot. lib. 6. de iust. & iure, q. 1. art. 3. col. 3. ubi testatur inter antiquos grauesq; seu iuris, seu Theologiæ DD. neminem inueniri, qui explicitis uerbis id astruat nisi ratione moræ, aut alterius culpæ debitoris, cuius sentētiæ ex nostris antesignanum posuit Innoc. IIII. Sum. Pont. in ca. nauiganti, quem sequitur ibi Abb. nu. xiij. allegans Ioan. And. in d. ca. salubriter, declarantem Host. dū ibi dixerunt debitorē obligatū esse mercatori ad id, quod uerisimiliter fuisset lucraturus. sed dictum huiusmodi procederet post moram, prout etiam illum uidetur intellexisse Ant. Butr. atq; etiam Ioan. And. in d. ca. nauiganti, omnesq; alij DD. si diligenter inspiciantur. & miror quòd Nauar. ubi supra, conetur eos referre inter suæ sententiæ fautores, prout etiam facit Couar. Puto ergo ad hoc, ut uoluntarius creditor exigere possit usuram ac interesse lucri, necessariò concurri debere hanc moræ circumstantiam; atq; opinionem hanc corroborari existimo ratione illa adducta per Sotum, ubi supra, videlicet, quia lucrum cessare, ut nomen sonat, est hominem à lucro cohibere: nemo autem cohibetur, nisi eius impe diatur uoluntas, nam inuoluntarius, teste Aristot. 3. Ethycor. quis efficitur per solam uim mensumve, aut ignorantiam. quando ergo ultroneus, uel rogatus creditor dat mutuo, non censetur eius uoluntas à lucro impedita, atque ob id non potest dici in eo cessare lucrum, quamobrem illud ei non debetur, neque in hoc potest da ri par ratio lucri aut damni, ut dicit Sotus, ubi supra; damnum siquidem non pendet ex industria, sed est mera passio, à qua idcirco sequisque incolumē seruare potest, lucrum uerò pendet ex industria, à qua dum quis sua sponte abstrahit pecuniam, non est quòd impediri censeatur. Ex quibus rationes omnes aliorum contrariū tenentium labefactantur, de quibus per Nauar. ubi supra, quas longum esset singillatim referre atque diluere. Nec obstat dum Couar. dicit in contrarium communem esse opinionem ex DD. per eum relatis, quia hoc est uerum, quò ad interesse damni, de quo multi ex DD. per eum citatis intellexerunt, & de quo loquuntur,

secus

secus ergo quò ad interesse lucri, prout melius aduertit Sotus.

114 † Altera requiritur conditio, quòd ad obtinendum istud interesse damni aut lucri, non sufficit dicere, se damnum passum fuisse, uel quòd negociando tantum esset lucratus, sed debet hoc totum

115 probari. † Si quidem tota uis & uictoria in probando consistit, l. 1. ubi Bal. & alij, C. de eden. Nec sufficit dicere ita esse, nisi probetur, l. 1. cum glo. 1. ff. si quad. paup. fecis. dica. cum alijs, de quibus per DD. in l. si prius, super glo. ægrotet, ff. de no. op. nuncia. Alex. consi. 14. lib. 4. Fely. in ca. si clericus laicum, de foro compe. cum alijs, de quibus per Cagnol. in d. l. uni. in ult. lect. nu. 22. Nec mirum, quia actore non probante reus absoluitur, etiamsi nihil præstiterit, l. qui accusare, & ibi DD. C. de eden.

116 † Unde quò ad damnum debebit capitulare & probare creditor, ex quo in tempore pecunia sibi non fuit soluta, puta quòd ædes, quas ruinosas parauerat restituere, fuerint collapsæ, uel quòd annonam, quam in æstate per totum annum emere proposuerat, coactus fuerit postmodum carius emere, uel sibi necesse fuerit per usuras pecunias recipere, quibus alia sua debita soluat, uel aliud simile damnum perpeti, de quo per Sotum, & Nauar. ubi supra.

117 † Sed quò ad lucrum attinet, debebit capitulare & probare, quòd erat & est solitus negociari, aliàs non obtineret, Alexan. consi. 141. lib. 5. Dec. in d. ca. cum uenerabilis, nu. 14. de exceptio. & in consi. 39. nu. 5. Bal. & alij in l. rogasti; §. si tibi, ff. si cer. peta. cū. n. petat tale interesse, tanquam solitus negociari, debet deducere & probare illam qualitatem, ut latè per Corset. in sing. in uer. qualitas; Crauet. consi. 320. num. 1. Et hoc, quia interesse lucri peti non potest, nec eius ratio habetur, ubi qui illud habere uult, nihil lucraturus esset, aut lucrari minimè erat solitus, ut tradunt præcitati DD. & post multos à se relatos, Sotus ubi supra, Couar. lib. 3. var. resol. ca. 4. num. 2. Quinimò tradunt aliqui non solum probandam esse istam qualitatem, sed aliā maioris difficultatis, nempe ꝙ lucrū petitum erat in potentia propinqua, ut quia creditor habuit tales merces præ manibus, quas emisset, & ex quibus tātum lucraturus fuisset; sed quia pecuniam suam non habuit, ideo non potuit emere, & sic omittit lucrū, & passus est interesse lucri cessantis totius summæ, ita Iason post Cast. in dicta l. 3. §. ultimo, ad finem. Paris. in d. cap. cum uenerabilis, nu. 32. Afflict. decis. 20. Deci. in l. quatenus, in fi. ff. de reg. iur. & in consi. 322. nu. 5. Curti. Iun. in l. 2. §. mutui datio, col. 6. versic. ultimò in terminis, ff. si cer. pet. Rube. Alexandri. consi. 20. & consi. 88. Caietan. in Sum. uersic. usura exte-

rior, in 5. casu Grauet. consi. 320. num. 3. Purpura. in l. rogasti, §. si tibi, num. 4 ff. si cer. pet. Neuizan. consi. 77. num. 24. Roland. à Val. consi. 35. nu. 5. lib. 1. mouentur præallegati DD. quia non sequitur, est solitus negociari, ergo tantum lucratus fuisset. negociãtes enim sæpe damna incurrunt, & aliàs probatio debet esse concludens, l. non hoc, C. unde legit. Similiter aduertendum est, quia interesse debet ad plenum probari, cum in facto consistat, l. quatenus, ff. de reg. iur. intantum, quòd ad eius probationis defectum non conceditur iuramẽtum suppletiuum, Bal. in d. l. unica, ad fin. refert, & sequitur Ias. in §. curare, col. ult. circa mediũ, nu. 59. Inst. de actio. Crau. consi. 320. in fi. Dec. in d. l. quatenus, nu. 4. & consi. 322. uersic. unde uenio ad secundum dubium.

Alij uerò hanc facilem probationẽ tradunt uidelicet, quòd sufficiat petentem tale interesse, probare se fuisse & esse negociatorem talis conditionis, & qualitatis, & quòd mercatores similis qualitatis, & conditionis, prout ipse est communiter lucrantur, & lucrari consueuerunt deductis expensis ad rationem puta 7. pro centum, quolibet anno; & quòd ipse tantum uerisimiliter lucratus fuisset, si illas pecunias debitas habuisset, de quibus potuisset negociari. ita expresse firmauit Aret. in l. cõtinuus, §. cum ita, col. 2. ff. de uerb. oblig. Castrens. in l. 1. nu. 15. C. de sum. Trinit. & consi. 303. in causa, in antiquis. Bal. Nouel. in tracta. de dote, 7. par. in 3. speciali, col. pen. sentit Alex. consi. 141. lib. 5. Cagnol. hic num. 68. & in d. l. unica, nu. 43. ubi attestatur huiusmodi opinionẽ fuisse à praxi receptam, & quòd est magnæ facilitatis, ideo illam retineas. Nec erit incongruum, quòd huiusmodi probatio uideatur concludere à communiter accidentibus, quia sufficit, ut per glo. Bald. & DD. in l. non hoc, C. vñ legit. & in l. neque natales, C. de prob. & hoc maximè in materia huiusmodi interesse, in qua DD. tradunt sufficere coniecturales probationes, ita Bar. in d. l. unica, ad fi. ubi Bal. col. 14. uer. 6. qualiter probetur. Ias. in d. l. 3. §. ult. super glo. in uer. solebat. Non per hoc tamen existimo supradictam opinionem reijciendã fore, cum in se uera sit, sed difficilioris probationis, quàm isthæc ultima. Priorem tamen arbitror omnino procedere, & obseruari in non solito negociari, ut puta in nobili, diuite, aut alio, qui simile interesse peteret ad rationem, puta fructuum, quos percepisset ex prædijs, quæ emisset, si pecunias debitas habuisset, nam & in hoc casu credo non solitum negociari admitti debere ad tale interesse, dummodo per probationem propinquam ostẽderet se paratos habuisse uenditores prædiorum, uel censuum, & redditüum. tenet

Anch.

Anch.consi.156. And.Barb.cõsi.34.col.3.li.3. Claud.Aquens.in l. diuortio,in prin.ff. sol.ma.col.4.Cagn.in d.l.unica,nu.44. uidetur sentire Couar.lib.3.uar.res.c.1.nu.3.Illatione 6.

118 Alias conditiones,& circunstantias referunt Theologi ad comprobandum,quòd istud interesse reddatur licitum, & Conrad. de cõtrac.quæst.30.septem posuit,quæ præter supradictas nihil sunt, ut optimè ostendit Nauar.in Cõment.de usur.nu.57.& in Manua. Confesso.sub 7.præcep.Non fureris, cap.17.nu.21.& seq.

119 † Sed iuxta prædicta quæritur, nunquid interesse prædictũ per solitum negociari peti possit non solum pro primo anno, uel pro prima negociatione, sed etiam pro omnibus alijs sequentibus ? & Curt.Iu.I.C.in hac facultate peritissimus,in d.l.unica, col.19.uers. alia etiam quotidiana,uidetur sentire quòd peti nõ possit, nisi pro prima uice, licèt tamen cogitandum relinquat, & hoc ut uitetur infinitas,quod est faciendum,prout tradunt ibi DD.per illum text. & in l.qui bona,§.ult.ff.de dam. infec. Alex.in l.si finita, in princ.ff. de dam.infec.& consi.145. lib.2.Felin.in cap.licèt,col. ult.de testi. & in cap.sedes,col.ult.de rescrip.Ias.in §.duobus,l.ei qui,col.ult.ff. de iureiur.

Sed contrarium à praxi fuisse receptum tradit Cagno.in d.l.uni. nu.45.adducens d.l.3.§.ult.ff.de eo,quod cer.lo.nam ex quo debitor semper est in mora, tenetur ad interesse ꝑ omni tempore,quo est in mora,atque in id allegat l.pen.& l.eos,in prin. C.de usur.l ui num,& ibi Scribentes,ff.si cer.pet.quinimò per prędicta uoluit ibi & hic, num.69. quod interesse alterius interesse debeatur, & peti possit, atque hoc ostendit dicens, quòd interesse uel lucrum assumit sibi eandem naturam,quam habet sors ipsa,& capitale, & quo ad petentem,idem efficiantur. citat Bal.& Sali.in l.2.C.de usur.Signorol.de Homod.consi.65.col.ult.Soc.consi.93.col.7.lib.1. Corser.in singul.in uers.lucrum. Quamobrẽ memorat se uidisse quàm pluries decisum, & per Senatum Ducis Sabaudiæ iudicatum, præcipuè in quadam causa, in qua summa aureorũ 1200.per lapsum annorum 25.probato interesse ad rationem x.pro quolibet centũ, & computato interesse, alterius interesse ascendebat ad summam 24.millum cum expensis.fatetur tamen quòd d.sententia rigorem in se contineret,& ob id numquam executioni fuerit mandata,sed sibi atque alteri magno uiro fuerat remissa temperanda, qui una nimes conueniebant reducere prædictum interesse ad honestam summam,sed hoc efficere haud potuerunt impediti à bellorum pe riculis imminentibus:unde conatur ipse docere modum, & practi

eam liquidandi,& taxandi prædictum intereſſe alterius intereſſe, ita uidelicet ſi quis alicui debeat centum, & per x. annos fuerit in mora ſoluendi illa centum, pro primo anno tradit debitorem conſtituendum pro centum decem tanquam principale intereſſe lucri ceſſantis, pro ſecundo uerò anno in 121. cum d. ſumma pariat in annum pro intereſſe xi. & ſic de ſingulis ut per eum.

120 † Sed aduertendum eſt, quia doctrina hæc Cagno. duo quidem & illa falſa, mihi uidetur continere, & primò dum ſimpliciter reducit iſtud intereſſe ad rationem x. pro centum quolibet anno, eſſet inducere pro communibus uſuris fœnus paulominus à centeſima, & maius quàm beſſes ſummæ improbatum etiam per Romanorũ leges, de quo in d. l. eos, §. 5. C. de uſur. Similiter dum tradit intereſſe alterius intereſſe deberi, illud quidẽ cẽſeo oĩno reijciendũ, ſi quidẽ nihil eſset aliud quàm inducere formam anatociſmi, quàm maximè ab omnibus execratam. Quamobrem dicas rectius ſenſiſse Carol. Ruin. uirum in hac iuris peritia conſultiſſimum, dũ in conſ. 55. col. pen. lib. 2. reſpondit non deberi intereſso alterius intereſse, & quòd ad iſtud ſentiendum moueatur optimis iuribus, & rationibus, licèt Cagn. in d. l. unica, nu. 46. nitatur oſtendere iura per Ruinum allegata nihil facere, ex quo loquuntur de anatociſmo, quæ uſurarum uſura inquit differre ab intereſse tanquam determinatum ab indeterminato. ait enim præſtari uſuram ſine mora, intereſse uerò propter moram debitoris ſolutionem differentis inuito creditore, ut per Bal. in d. l. unica, col. 1. & alios, de quibus per eum. Quæ ſua differentia nihil eſt, poſtquàm ut ſuperius clarè oſtẽditur, uſuræ de omni iure ſemper fuerunt debitæ propter moram non ſoluentium, ut expreſsè dicit tex. in l. cum quidam, §. ſi pupillo, ff. de uſur. Similiter dicit in uſuris non attendi, an quis ſolitus ſit negociari uel non, ſicuti in intereſſe lucri ceſsantis, ſed indiſtinctè credit currere cum damno, & iactura alterius. Quod etiam haud uerum eſt, quando de iure ciuili in exigenda quadam uſurarum ſpecie fuit etiam facta diſtinctio an quis fuiſset ſolitus negociari, prout in d. l. eos, §. 1. Et falſum eſt quoque uſuras licitas currere cum alterius iactura, ſed potius debitoris mora, ut in d. §. ſi pupillo. Crediderim tamen illud conſilium Ruini melius probari per tex. in l. ult. ff. de peri. & cõm. rei uẽd. & in l. ſi ſterilis, §. cũ per uẽditorẽ, ff. de actio. empti. ubi expreſsè habetur, quòd debeat tantummodò attendi intereſſe illud, quod eſt circa rem, ideſt illud quod prouenit ex ipſa negociatione, non autem intereſſe extrinſecum, & extra rẽ, quia iſtud non debet, ita adnotat Bar. per illa iura in d. l. unica, Iaſ.

in

in d.l.3.§.ult.ad fin. Sed apertius probatur in l. nihil, ff. de naut. fœn.l.si non sortem,in princ.ff.de condict.inde.l.usuræ,C.de usur. subaudita in eo tex.negatiua,l.pen.C.eod.tit.l.uni. C.de sent. quæ pro eo,quod inter.quibus iuribus habetur, quòd ratione usurarũ, & interesse, nihil amplius quàm duplum exigi possit, sed simul ac sortem æquarint,non amplius currant : imputandũ est enim creditori qui tam diu cessauerit,ut usuræ ipsæ sortem excederent, etenim finis aliquis huiusmodi accessionibus fuit imponẽdus, & in tali casu ita respondisse testatur Alciat.lib.6.Parergon,ca.15.non ultra duplum sortis quicquam peti posse, & usurarum usuras repetitasque syngraphas cambij non obstare, & imputari etiam duplo,quod particulariter solutum esset, & de hoc etiam satis dictum fuit superius.

121 † Quæritur etiam nunquid creditor pro suo interesse possit à principio pacisci de certa quantitate moderata, ut puta ad 5. pro centum quolibet anno?& breuiter huiusmodi conuentio, cum sapiat usurariam prauitatem,est omnino illicita:adest enim fraudis suspicio,l.cum quis decedens,§.codicillis,& §.Titia,ff.de leg.3.notat Bald.in l.rogasti,§.si tibi,col.2.ubi alij DD.ff.si cer.pet. Ambr. à Vig.in d.cap.salubriter,num.49.latè Felin.in d.cap. cum uenera bilis,nu.9.Dec.in cons.116.nu.2.Cagno.hic,nu.54.& in d.l.unica, nu.49.& seq.ubi Rebuf.in gl.ult.nu.34.Crau.cons.87.nu.5.& cõs. 189.col.3.in primo casu. ubi extendit, quòd etiam siquis fuisset coactus credere alicui, non posset pacisci de aliquo lucro cessante ante moram,sed solum de damno uitando. allegat Anch.cõs.376. Ant.Butr.consi.17.

122 † Sed huiusmodi extensionem Crauet.haud retinendam cẽseo, quando ut supra post Domin.Sot.atque Nauar. ostẽdimus, Theologos omnes cõuenire, ut in casu isto coacti mutui creditor ualeat pacisci atque exigere interesse tam damni, quàm etiam lucri,ẽt si mora non interuenisset:sed quando mutuum fuisset uolũtarium, tunc minimè dubitandum conueniri neque exigi posse interesse certum nisi post moram,quod hodie nullam in se continet difficultatem,sed in rem iudicatam transactum,quando Pius V. sanctissimus Pont.de anno 1571. per suam decretalem super exercẽdis cãbijs,constituit ne quis audeat siue à principio,siue aliàs, certum & determinatum interesse, etiam in eo casu non solutionis, pacisci sub periculo subiacendi pœnis contra usurarios statutis, cuius sanctionis forma recensetur in Commentario tertio. Et sic, ut uides, manifesti iuris est creditorem pro suo interesse conuenire nõ posse

123 se super certa quantitate taxata. † Vnde sequitur, quòd ualeat pacisci super interesse soluendo saltem in genere post moram nulla facta taxatione. ita in terminis tradit Socin. consi. 176. colum. 3. uersi. 7. confirmatur, lib. 1. mouetur ipse, quia cum causa retardatæ solutionis de iure possit interesse peti, prout supra dicitur, ergo illud interesse poterit in pactum deduci, l. mutuo, §. si sub conditione, ff. de tute. ca. significasti, de electio. uidetur sequi Dec. cons. 119. col. 3. uersi. si ergo, &c. sequitur Crauet. d. cons. 189. reprobata ibi opinione Alex. qui contrarium sentire uidebatur. Et promittēs tale interesse simpliciter & indeterminatè, uerè & propriè promittit quantitatem illam, quæ probabitur, quia illud, quod per relationem ad aliud se habet, uerè proprieque intelligitur, Bal. consi. 338. lib. 2. Dec. cons. 389. col. ult. & cons. 459. col. ult. Cagnol. in d. l. unica, nu. 55.

124 † Idem etiam uidetur dicendum ante moram, uidelicet, quòd creditor ab initio contractus possit cum debitore pacisci de repetendo eo, quod ipsius in damno tantummodo, non autem in lucro intererit pendēte dilatione ad mutui solutionē iuxta ea, quæ supra fuerunt dicta post D. Thom. 2. sec. q. 78. art. 2. Scotum in 4. senten. dist. 15. q. 2. art. 2. ubi Gabriel Biel. Durand. in 3. sen. distin. 37. q. 2. Soto lib. 6. de iust. & iure, q. 1. art. 3. col. 3. & de hoc interesse damni nemo discrepat.

125 † Quamobrem ex istis ualde dubito, an Didac. Couar. magni cōsilij Iurisconsultus, dum lib. 3. uar. resol. cap. 4. num. 5. frequentiori calculo receptum asserit, quòd creditor in tali quoque casu ab initio conuenire possit de suo interesse lucri: huiusmodi enim sententia periculosa ex eo apparere potest, quando supra apertè ostēdimus, illud quidem ante moram haud deberi, quod hic non repeto, & Scribentes nonnulli grauissimi, quos ipse in suam sententiam citat, non de interesse lucri, sed damni loquuntur, uidelicet D. Tho. Scot. Do. Soto, Ab. uerò, Anan. Archid. & alij tenentes dictum illud Hostiens. in d. c. salubriter, intelligunt illud post morā. Similiter Alex. consi. 220. super titulo, lib. 2. & Dec. in d. c. cum uenerabilis, nu. 14. de exceptio. loquuntur de uenditore, qui data dilatione emptori ad soluendum, conuenire potest super usuris, quo dies constituta expectatur, quod interesse consistit in damno, ut dicetur infra. Præterea D. Anton. Florenti. in Sum. 2. par. tit. 1. ca. 7. §. 15. nec non Innoc. Ioan. And. Calderi. in d. c. nauiganti, & Laurent. Rodulf. in d. cap. consuluit, par. 2. q. 2. pactionem huiusmodi quò ad lucrum illicitam in mutuo esse censuerunt, prout firmiter

quoque

quoque asseruit Anch. consi.376.Crauet.consi.189.col.3. Arbitror tamen, quòd Couar. Doctor alioquin diligentissimus, haud aliter uacare potuerit in recensendis præcitatis authoribus, iuxta eorum dicta.

Et quod dictum est supra, creditorem ab initio pacisci non pos-
126 se de certa quantitate sibi soluenda ratione illius interesse.† Aduertendum est, quia attenta qualitate & conditione personarum, ex dubio euentu uidetur, quòd possit taxari aliqua pars honesti lucri, arbitrio boni uiri soluenda post moram debitoris, dummodo tamen per creditorem postea probetur, quòd verè tantum erat suum interesse. & quamuis illicita fuisset taxatio à principio facta, attamen per probationem postmodum subsecutam sustineretur illa conuẽtio in uim probationis deductæ, ita communiter uidentur concludere Theologi præcitati, atque ex nostris Alex.consi.200.lib.6.Deci.consi.111.col.ult.& consi.322.nu.4.Cagnol.hic, nu.56.& in d.l. unica, nu.51.Couar.lib.3.var.resol.ca.4.nu.5.illat.7. Petrus Ioan. Anchara. Familiarium QQ.lib.2.q.33.nu.4. Multa enim facta tenent, quæ ab initio fieri prohibentur, l. patre furioso, ff. de his, qui sunt sui. atque ad hoc facit quod supra retulimus pro intellectu d. cap. salubriter, & quod infra exponetur circa extensionem huius legis.

127 † Sed quæritur, quid si probatum fuerit interesse, sed non specificè quantum intersit, nunquid Iudex debeat absoluere, uel condemnare debitorem conuentum? & breuiter cum actor intentionẽ suam probauerit circa interesse, debebit obtinere, & postea in executione sententiæ fieri eius liquidatio, ut uidetur cõcludere Deci. d.consi.322. Cagnol.in d.l. unica, nu.53.

128 † Poterit etiam Iudex ipse ex officio suo taxare certam quantitatem pro interesse, Bar.in l.1.C.de Colon.Illyri. lib.11. Aret.in l.diuortio, §.itẽ si messes, ff.sol.ma.Ias.in d.l.3.§.ult. ff. de eo quod cer. lo.nu.6.Socin.in tract.fallent.reg.3.casu 33. Rebuffus in d. l. unica, nu.56. Iacob. Menoch. I. C. plurium operum splendore conspicuus atque admirabilis, in tract.de arbitra.iud. lib.2. centur.2. casu 119. Petrus Ioan. Ancharan. Famil.QQ.lib.2.q.33.num.15.

129 † Ratio assignatur, quia interesse difficilem in se continet probationem, ut sentiunt præcitati DD.post Bar.in l.2.circa fin. C.de re-
130 scinden. uend.† Propter quod traditum est, quòd creditor pro liquidatione interesse possit in litẽ iurare contra debitorem morosum, ut tenent Moderni in addit. ad Deci. super l. quatenus, ff. de reg.iur.allegantes ibi Bald.consi.345.lib.2. sequitur Plotus in memorabili

morabili sua Repetitione l. si quando, §. 12. nu. 7. C. unde ui, Pet. Ioan. Anch. ubi supra, nu. 16. mouentur per tex. expressum in l. numis, ubi Bar. ff. de in lit. iur. Quod tamen intelligas in eo casu quãdo per creditorem probatum fuisset se solitum negociari, & quòd suæ qualitatis homines tantum lucrati essent, & quòd ipse uerisimiliter tantum fuisset lucratus, si tempore conuento pecuniam à debitore habuisset, & sic quòd duo concurrant, uidelicet industria creditoris, & illius interesse certum, aliàs secus. ita conuenit Imo. in l. Paulus, ff. de solut. atque hoc ipsum communiter recipiunt Alex. Ias. & alij, col. ult. super glo. in uer. sua die, d. l. numis, sequuntur etiam Deci. Alciat. Cagnol. & D. Camillus Plautius, dudum Pisis præceptor meus, I.C. maxima ingenij perspicacia, atque admirabili legum peritia, in d. l. unica, & passim Scribentes.

SVMMARIVM.

131 *Vsura commodi percepti recompensatiua, omni iure admittitur.*
132 *L. curabit, C. de actio. empti. arguitur de superfluitate.*
133 *Lex debet esse de casu dubitabili.*
134 *Lex debet esse necessaria.*
135 *Imperatores leges promulgarunt super eo, quod prius fuerat decisum.*
136 *Ratio decisionis l. curabit C. de actio. empt.*
137 *Minoris ætatis fauor facit currere usuras absque mora.*
138 *Emptor à die traditionis sibi factæ tenebitur, dum pretium soluere differt reddere uenditori usuras pretij non soluti iuxta quantitatem fructuum perceptorum.*
139 *Emptor differens pretij solutionem tenetur restituere uenditori usuras ad æstimationem fructuum perceptorum, licèt fructus excederẽt quantitatem pretij conuenti.*
140 *Emptor ob dilatam pretij solutionem tenetur restituere uenditori usuras ad rationem fructuum, quos ipse uenditor percepisset, non autem quos emptor percepit.*
141 *Emptor si post traditionem sibi factã nullos ex re empta fructus percepit non tenebitur ad usuras pretij non soluti, quod ampliatur & limitatur.*
142 *Emptor differens soluere pretium, tenebitur uenditori soluere usuras pretij nõ soluti, etiamsi res sibi tradita fuerit absque fideiussoribus, quos uenditor promisisset, uel quia ut promiserat, uenditor liberam possessionem non tradidit.*
143 *Venditor poterit exigere usuras, etiamsi ipse dominium rei uenditæ*

per

per traditionem in emptorem transtulerit.

144 *Venditor data dilatione ad soluẽdum emptori, habitaq; fide de pretio, non poterit pendente termino usuras petere.*

145 *Venditor nunquid statuto emptori termino ad soluendum possit interim licitè conuenire super certis usuris.*

146 *Venditor nullo dato termino ad soluendum poterit cum emptore pacisci de certis usuris.*

147 *Didaci Couar. sententia reijcitur, & in quo.*

148 *Cautela ad hoc, ut uenditor licitè usuras consequi possit etiam si dederit emptori terminum ad soluendũ, uidelicet ut reseruet sibi dominium.*

149 *Cautela, ut uenditor licitè usuras consequi possit, uidelicet de accipiẽdo rem in pignus ea conditione, ut non teneatur fructus in sortem computare.*

150 *Cautela ut uenditor licitè usuras consequi possit, uidelicet de locando prius rem pro certa mercede quàm ille uendat.*

151 *Procurator, qui alieno nomine emerit fundum, & de suo proprio soluerit pretium, nunquid possidens postea fundum non requisito suo principali teneatur fructus perceptos in pretium solutum computare.*

152 *Emptor etsi soluerit pretium sed non in totum, attamen tenetur ad usuras pro portione illa pretij non soluti.*

153 *In correlatiuis uno expresso alterum in consequentiam intelligitur.*

154 *Argumentum à reciprocis & correlatiuis.*

155 *Venditor à die solutionis sibi factæ tenebitur ad usuras emptori.*

156 *Venditor si partem pretij recepit, neque aliter rem tradit, potest emptor reliquum pretij offerens agere ad usuras.*

157 *Promittens de uendendo, si recepit pretium tenebitur ad usuras.*

158 *Vendere aliud, & aliud promittere de uendendo.*

159 *Cessionarius potest iure emptoris, uel uenditoris agere ad usuras.*

160 *Dispositio l. curabit, C. de actio. emp. procedit in omnibus contractibus correspectiuis.*

161 *Venditor nulla facta traditione rei, uel possidens, non potest agere ad usuras pretij non soluti.*

162 *Emptor non soluens pretium, non poterit petere rem emptam cum fructibus offerens postmodum pretium cum usuris.*

163 *Legitimam acceptanti filio in quantitate debentur usuræ seu interesse loco fructuum, qui filio deberentur, si legitimam habuisset in prædijs.*

§. 7.

§. 7.

ALIA & tertia succedit usurarum species, quæ commodi percepti recompensatiuæ nuncupantur, & istæ omni iure admittuntur, quemadmodum Scriptores 131 omnes conueniunt. † Quòd tã tẽpore Iurisconsultorum, quàm mox Cæsarum admittantur, apparet in l.Iulianus, §.ex uendito, ff.de actio. empti. l. ult. ff.de peri.& commo.rei uend.l.2. C.de usur. & clarius per Constitutionem huiusmodi.

Quòd de iure Pontificio sint permissæ, tenet glo.2.hic, & in l.2. ubi Bar.& Bal.C.de usur.glo.in ca.conquestus, ubi Canonistæ, de vsur.Alex.consi.69.col.2.lib.1.Castrens.in d.l.Iulianus, §. ex uendito, nu.3.Cagnol.hic, nu.7.Couar.lib.3.uar.resol.ca.4. col.ult.ad fin. atque in hoc nullus contradicit. Sed communiter receptum, & ueluti in rem iudicatam transactum, ostendit Anton. Gabriel. post multos à se congestos, in 3. lib. commun. conclus. tit. de emptio. & uenditio. conclus. 4. in 2. ampliatione. Vnde manifestè colligitur hanc Cæsarum Constitutionẽ iure optimo sanxisse, quòd uenditor iustè recipiat usuras pretij non soluti. Difficultas uersabitur modò in assignando rationem dubitandi, & decidendi ad l. istam. Et circa rationem dubitandi augetur difficultas, siquidem id quod per hanc l.disponitur, apparet ex supradictis iam clarè fuisse decisum ante hanc Constitutionem, uidelicet per Vlpianum I.C.in d.§.ex uendito. Similiter in hac l.aderat minor ætas, cuius fauor facit currere usuras absque alia mora, ut per glo.pen. hic ergo lex ista fuit edita super casu indubitato, nullaq; urgente neces-132 sitate: † unde arguitur superflua, cum aliàs quælibet lex debeat 133 esse de casu dubitabili, † l. quod Labeo, ubi gl.ff.de Carbo. edic.& l.ancillæ, C.de furt.Rocchus de Curte in ca.ult. de consue. in glo. 134 super ver.utilis. † Similiter lex debet esse necessaria, ca.erit autem lex. dist.4.nec superuacua, §.quibus, in 1. Constitu.Cod.

Pro soluenda autem simili difficultate aliàs ualde laborarunt Scribentes, ut apparet per Ias.& Dec.in l.1.in prin. C. de bon.pos. contra tab. idem Dec.in l.illam, C.de colla.in prin. & in cap.1. in 1.lect. col.9. de iudi. Curt. Iun. in l.unica, ubi Cagnol.num.6.C. quando non peten.par.

Tu uerò, ne immoreris ubi non expedit, breuiter resolues, hoc in se nullam cõtinere difficultatem, siquidem uidemus, quòd aliàs AA. quàm sæpissime rescripserunt ad preces postulantium super

contin-

contingentia facti indubitabilis, uel quia naturaliter omnibus pateret, uel quia prius fuisset decisum. Et circa hoc passim reperiuntur leges dicentes interdum, apertissimi iuris est, l. apertissimi, C. de iudi. quandoque certi & indubitati iuris est, l. certi, C. de hæredi. uel actio. uendi. nónnunquam clari & aperti iuris est, l. clari, C. de fideicom. & similia sæpe.

135. † Quòd Imperatores Constitutiones aliàs promulgarint super eo, quod prius fuisset decisum, apparet hic, & in l. 3. C. qui admit. ubi quod ibi disponitur, reperiebatur prius decisum per l. 2. §. sed si infanti, ff. ad Tertul. idem in l. unica, C. quando non pet. par. cuius dispositio fuerat prius tradita in §. si duo, l. 2. ff. de sec. tab. Neque per hoc leges dicebantur superfluę, quin saltem deseruirent ad dirimendam controuersiam extortam super facto, de quo Imperator consulebatur. Neque etiam nobis hæc lex apparebit superflua, postquàm diuersis Titulis, quos habemus in toto corpore iuris, propter rerum cognitionem, & alios respectus fuit necesse leges ipsas inserere, ut de hoc dicitur in l. 2. col. 8. uers. aut enim, C. de uet. iu. enucl. dum habetur ibi, quòd quãdo lex necessaria erat, oportebat eam propter rerum cognitionem diuersis Titulis applicare. Et quòd lex propter diuersitatem Titulorum, & aliorum respectuum nõ sit superflua, tradit Fely. ex mente Gemin. in procem. Decreto. Rex pacificus, ad fi. sequitur Cagnol. in l. unica, nu. 8. C. quan. non pet. par. Rationes ergo dubitandi, quæ in priori lege po terant assignari, ita & circa istam militabunt. Sed posses instare, quòd per hanc Constitutionem deciditur, nõ fuisse prius decisum, si quidem in d. §. ex uendito, emptor penes se habebat totum pretium, hic autem partem ipsius, ut dicitur in tex. Vnde cum emptor soluisset pretium, licèt non integrum, meritò poterat esse dubium nunquid teneretur, & uidebatur dicendum emptorem, qui in hoc casu partem pretij soluit, ad nullas usuras teneri. facit ad hoc, l. si fundus, in fi. prin. ff. de le. commis. ubi emptor cum illo pacto leg. commissoriæ, qui soluisset partem pretij resoluto postea contractu lucratur fructus interim perceptos ex sententia Neratij, prout dicitur ibi per Vlpianum Iurisconf. Alia dubitandi ratio est, quam tradit Cagnol. hic, nu. 1. dum dicit usuras aliàs absque mora non deberi, l. lecta, ff. si cer. pet. l. mora, §. in bonæ fidei, ff. de usur. l. in initio, C. de pac. inter empt. & uend. Et tamen in tex. dicitur nullã

136 intercessisse moram, & nihilominus contrarium deciditur. † Cuius insignis decisionis ratio fundatur, & quidem maxima ęquitate: ut enim dicitur in d. §. ex uendito, & d. l. 2. sæpius citatis. Nam cum re emptor

re emptor fruatur, æquissimum est usuras pretij impendere. Vnde istę potius quàm ueræ usuræ, dicentur propriè rei persecutio, quæ deducitur ab æquitate iustitiæ commutatiuæ, quæ in æqualitate cõsistit, teste Arist. li. 5. Ethic. Nã quatenus unus contrahentium ex parte sua implet, debet alter uicissim implere, aut adimplẽti omne quod percepit ex sua causa soluere, ne sequatur inæqualitas contra uirtutem iustitiæ commutatiuæ, ut scribit Couar. lib. 3. uar. resol.
136 ca. 4. nu. 1. † Altera æquitas, super qua fundatur huius decisionis ratio, est in minori ætate, prout dicitur in tex. cuius fauor facit currere usuras absq; alia mora, ut dicit hic glo. pen. per l. in minorũ. C. in qui. cau. restitu. in integ. nõ est neces. Hostien. in Sum. de usur. §. per moram, uer. speciali etiam iure.

137 † Ex quibus apparet, quod licèt in hoc tex. nulla adesset mora regularis, tamen concurrebat duplex mora, uidelicet irregularis, & iam unica erat sufficiens ad cursum usurarum absque alia interpellatione, ut dicit Castrens. hic in prin. & in l. de diuisione, colum. pen. in uersic. in gl. ibi, sed uidetur, post Bar. ff. sol. mat. Alex. consi. 147. perspectis instrumentis, nume. 3. lib. 5. Socin. consi. 174. pro facto, col. 1. lib. 2. & in consi. 170. in præsenti consultatione, col. ult. uersic. secundum principale fundamentum, lib. 2. Areti. consi. 160. col. 6. uersi. & quod post pretium solutum. Ruin. consi. 66. col. 2. lib. 4. Deci. in cap. cum uenerabilis, num. 13. de exceptio. igitur per ista resoluitur dubitatio Gagno. Nec obstat dubitatio altera per nos adducta, quia in d. l. si fundus, ideo emptor ibi lucratur omnes fructus perceptos, ex quo resoluto contractu perdit illam partem pretij solutam nomine arrarum, & ut dicit glo. ibi, uers. perdidit, hoc inter eos conuentum esse intelligitur.

138 † Colligitur modò ex ipsa ratione decisionis ad hunc text. allata, quòd emptor à die traditionis sibi factæ, tenebitur omnino dum pretium soluere differt reddere uenditori usuras pretij non soluti iuxta quãtitatem fructuum ex ipsa re perceptorum, non autem iuxta quantitatem eius, quod uenditoris interfit ex causa damni sibi illati ob dilatam pretij solutionem, quia tunc non dicerentur usuræ commodi percepti recompensatiuæ, de quibus nũc agimus, sed essent damni restauratiuæ de quibus supra, quæ probata damni ratione, quandoque excederent ipsorum fructuum æstimationem, quandoque minus essent, neque etiam per prædicta uenditori debebuntur iuxta rationem lucri cessantis, si quidem attẽta eius industria, forsitan esset minor, quàm fructuum perceptorum ratio, de quo est singularis tex. in l. ult. ff. de peri. & commo. rei uend.

facit

facit d.l.si sterilis, §.cum per uenditorem. tenet hoc Castrens.in d. §.ex uendito, Alexand.consi.69.colum.2. uersi. addēs, lib.1.Imola in l.in insulas,§.usuras,ad fin ff.solu.matrim.Socin.consi.274.col. 4.uersic.tertiò principaliter,lib.2.& in consi.130.num.4. lib.4. & alij,de quibus per Gagnol.hic,num.24.Couar. ubi supra, num.2. Et hoc postquàm agitur de mora irregulari,secus si ageretur de mora uera & regulari,quia tunc deberentur ratione interesse, ut inferius dicetur,& in his terminis accipienda sunt relata per Anton. Gabriel.in 3.lib.commun. conclusio.tit.de emptio. & uendi. conclus.4.nu.2.& 3.

139 † Colligitur secundò,quòd emptor differēs pretij solutionem tenetur restituere uenditori usuras ad æstimationem fructuum perceptorum,licèt fructus ob temporis qualitatem excederent quantitatem pretij conuenti.ita Couar.ubi supra post Moder.Parisiens. à se relatos,& sic in casu isto debentur usuræ, licèt excederent duplum,& summam sortis principalis, quia in hoc casu sors perpetuò abalienatur, ut nunquam creditor possit eam petere uel exigere,ideo poterunt usuræ in infinitum excurrere, nec creditor dicetur petere duplum,videlicet sortem,& usuram,sed simplicem usuram,& redditum,quod secus fieret si sors nō esset perpetuò abalienata,quia tunc creditor non posset exigere pro usuris,uel pro interesse maiorem summam quàm sit ipsa sors, ut dicitur superius, & de quo,in l.unica,C.de sent.quæ pro eo,quod inter.

140 † Colligitur tertiò ex eadem ratione, quòd emptor ob dilatam pretij solutionem teneatur restituere uenditori usuras ad rationē fructuum,quos ipse uenditor percepisset è re uendita, non autem quos emptor percepit,licèt is uberiores ac plures fructus uerè perceperit, Soci.in l.de diuisione, in 4.nota.nu.10.ubi Claud.Aquēs. in ult.col.uersic.ex quo infero,ff.solu.matr.Cagnol.hic, nu.48. sequitur Couar.ubi supra post Moder.Pari.à se citatos,de contrac.q. 74.nu.541.mouentur præfati DD.per illam insignem decisionem Barto.in l.ratio,§.1.ff.de actio.emp.ubi tradit,quòd quādo fructus petuntur ut fructus,ueniunt omnes : si autem fructus petantur ut interesse,tunc ueniunt quatenus interest petitoris.

141 † Colligitur quartò,quòd si emptor post traditionem sibi factā nullos ex re empta fructus perceperit,aut potuerit percipere, nec itidem uenditor ipse potuisset percipere, si rem ipsam non tradidisset,non tenebitur ad usuras pretij non soluti, quasi tunc cesset æquitas,super qua est fundata decisio tex.tenet Salicet.in l.2.C.de vsur.Cast.in d.§.ex uendito,num.3.& in l.in minorum,post Cy.&

Sali.C.in quib.cau.restit. in integ. non est necess. Socin.consi.109. col.2.lib.1. Alex.in d.l.de diuisione,col.2.ubi Claud.Aquens.Cor. cons.145.lib.2.& cons.59.lib.3.Aret.cons.150.col.6. & in l. item stipulatus,col.5.uers.2.casu,ff.de uerb.oblig. quæ opinio est communiter recepta,ut per Cagnol.hic, nu.28.

Et licèt in contrariam sententiam iuerit Bal.in d.l.2. ubi Castr. sibi contrarius,& etiam hic Anch.in regula,peccati uenia,col.8.de reg.iur.in 6.Anan.in c.conquestus,col.1 de usur.Fabianus de Mõte in tract.de empt.in 5.q.princ.nu.45. ubi refert emptorem teneri ad usuras,etiam si nullum fructum perceperit,quia inquit,non debentur ratione fructuum,sed perfidiæ cum uenditor à sua parte cõtractum impleuerit,sequitur Gozadin.consi.55.col.3.uersic.idem tenet.Socin.in consi.88.num.8.& consi.103.num.2.lib.4.Paris.in cap.cum uenerabilis,col.8.de exceptio. & consi.60.num.28.lib.1. & alij, de quibus Anton.Gabriel.in 3.lib.commun.conclus tit.de emptio.conclus.4.ampliatione,6. Tamen à præcedenti opinione non est recedendum,ut per Couar.lib.3.uar.res.ca.4 num.3. Ampliatur illa communis sententia,etiam si uenditor minor sit, quia illo quoque casu usuras pretij non soluti minime poterit exigere: cum enim tunc non possint dici commodi percepti recompensatiuæ, sequetur quòd minor ætas ad usuras non possit dispensari, c. super eo,de usur.ita firmat Cagn.hic,num.29.reprobata opinione Castrens.in d.l.in minorum, nume.3.ubi post Pet.Iacob.Butrig. & Salic. contrarium tenebat, & Cagno. opinionem sequitur Couar. ubi supra,qui reprobat sententiam Corn.contrarium sentientis in d.cons.59.

Limitatur tamen præcedens conclusio,nisi uenditor fructus percepisset, si non tradidisset, quia tunc emptor teneretur ad usuras habito respectu ad illos fructus,quos potuisset percipere uẽditor, etiam si ipse nullos collegisset.ita Soc.in d.l.de diuisione,nu.10.& in cons.174.col.4.lib.2.Cagnol.hic,nu.35.faciunt, quæ dicuntur supra,in 3.illatione.

142 † Colligitur quintò,quòd emptor differens soluere pretium,tenebitur uenditori soluere usuras pretij non soluti iuxta fructuum quantitatem,etiam si res sibi tradita fuerit absque fideiussoribus, de euictione, quos uenditor promisisset; uel quia, ut promiserat uenditor,liberam possessionem non tradidit, aut quia in alijs non impleuerit,dummodo tamen rem tradiderit.ita Bal.in d.l.2.nu.4. ubi Castrens.Dec.consi.119.col.2.uersi.6.adduci potest, & rursus colum.ultima,uers.5.non obstat.Paris.consi.60.nume.26.libro 1.

Alex.

Alex.consi.147.nu.4.lib.5.Soci.consi.176. col.2.lib.2.Bertrand. consi.190.col.2.lib.2.

Et licèt Soc. in d.consi.88.num.17.& in d.consi.103.num.24. lib.4.contrarium senserit, sequatur Affli&.decis.20.Bal.sibi repugnans in l.1.nu.5.C.de bon.mater.Paris.quoque sibi non constans in d c.cum uenerabilis,colum.8.Cor.consi.59.columna ult.lib.5. Tamen à præcedenti opinione recedendum non esset, quam communem asserit Cagno.hic,nume.31.Couar.ubi suprà, numero 6. illatione 12.

143 † Colligitur sextò per eandem rationem, quòd uenditor licitè exigere poterit usuras pro quantitate fructuum perceptorum, etiã si ipse dominium rei uẽditæ per traditionem statim in emptorem transtulerit.Probatur etiam ex hac l.ubi præcedente titulo emptionis apparet possessionem esse penes emptorẽ, qui interim fructus perceperat,& tamẽ nullum uerbum de reseruatione dominij, quæ diceretur facta per uenditorem, & hanc sententiam uerissimam arbitror,quam tenet Couar.lib.3.uar.res.cap.4. num.4.post Moder. Parisi.in tract.de contracti.q.74.num.542.

Et quamuis in contrariam sententiam uideatur iuisse Abb.cõs. 66.& consi.76.in 2.dubio,lib.1.Alex.consi.121.lib.5. Cæpol. caut. 125.Socin.consi.176.lib.2.quod est repetitum in consi.103. lib.4. idem Socin.consi.88.& consi.130.num.5.eod.lib. Dec.consi.119. num.4.versic.2.non obstat.Ruyn.consi.73.colum.2. lib.1.mouentur per tex.in l.sicut emptio,§.ult.ff. loca. ubi uenditor locando rẽ uenditam emptori,dominium sibi reseruasse dicitur, & quòd illo titulo locationis potuerit rei uenditæ pensionem sibi stipulari eo interim,quo per emptorem sibi fuerit solutum pretium, & ad istã l.ea ratione respondent,quòd per simplicem traditionem possessionis uenditor non uidetur habuisse fidem de pretio soluendo,& idcirco nullum fuisse in emptorem dominium translatum, l. quod uendidi,ff.de cont.empt. §.uenditæ Inst. de re. di. Castrens. in d.l. Iulianus,§.offerri. quæ responsio est diuinatoria,& nullo pacto admittenda. Prætereà est aduertendum,quòd præcitati DD.contrariæ sententiæ loquuntur in terminis,quando per uenditorem fuisset data dilatio ad soluendum, quo casu cum emptor in nulla mora esset constitutus, non uideretur posse contra eum agi per uenditorem ad usuras,de quo infra proximè dicetur.

144 † Infertur ergo per supradicta, quòd facta per uenditorem rei uenditæ traditione emptori, sibique data dilatione ad soluẽdum, habitaque fide pretij, non possent pendente termino exigi usuræ

per uenditorem ab ipso emptore, iuxta huius Constitutionis decisionem, quasi omnis mora cesset. ita uidetur sentire glo. in d. c. conquestus, de usur. dum asserit huiusmodi usuras posse licitè exigi, quando per emptorem ad terminum non est solutum pretium: igitur soluto pretio eo die quo conuentum est, usuræ non poterũt peti. sequitur Soc. d. consi. 176. col. ult. lib. 2. & in d. consi. 103. lib. 4. idem Soci. consi. 130. num. 5. eod. lib. Deci. consi. 119. nu. 3. Rubeus consi. 88. Cagno. hic, nu. 52. Couar. ubi sup. nu. 5. atque hoc etiam sequuntur Theologi, ueluti Iac. Almain. & alij in 4. sent. dist. 15. q. 2. & facit, quia uenditor dilationi consensisse uidetur, & per consequens renunciasse huic constitutioni.

145 † Sed iuxta proximè dicta quæritur, nunquid uenditor statuto emptori termino ad soluendum possit interim licitè conuenire super certis usuris ab emptore soluendis eo tempore, quo dies solutioni constituta expectatur? & sanè hanc uenditoris conuentionem illicitam esse tenuit Socin. d. cons. 130. nu. 9. & sequen. Dec. d. cons. 119. num. 3. uersic. in oppositum, & in consi. 116. nu. 2. uersic. circa secundum dubium, & in consi. 183. col. ult. Crauer. consi. 89. uersic. tertius casus, Laurent. Syluan. consi. 10. nume. 46. idque dicunt ea ratione, quia ut supra ostenditur, non licet conuenire super certo interesse, scripsit etiam Gabriel Biel. in 4. senten. distinct. 15. quæst. in colla. 17. post D. Antonin. & alios, illicitum & usurarium esse, quòd uenditor fundi traditi dilatione concessa ad solutionem pretij habeat interim fundum uenditum in pignus, & faciat fructus suos.

Verùm quòd huiusmodi pactum initum per uenditorem sit licitum, extat insignis doctrina Castrens. in l. Iulianus, §. ex uendito, num. 3. ff. de actio. empti. sequitur Alex. consi. 121. nume. 4. lib. 5. Deci. sibi contrarius, in d. cap. cum uenerabilis, num. 14. ad finẽ, de exceptio. & consi. 111. colum. ult. Corn. consi. 113. in fi. lib. 3. Alci. in l. si quis nec causam, colum. 3. ff. si cer. pet. Cagno. hic, num. 57. & seq. Couar. ubi supra, illatione 6. uersi. sic tandem. post Modern. Paris. à se relatos in tract. de contract. q. 74. num. 554. tenet Soci. Iun. consi. 66. num. 7. lib. 2. quæ opinio communis, & uera est, dummodo tamen usura commensuretur ad quantitatem fructuum, qui ex re uendita percipi solent. ita Parisi. cons. 60. nu. 3. lib. 1. Petr. Ioan. Anch. familiar. QQ. lib. 2. q. 33. nu. 4. atque id fit, quia usura ista cõuenta consistit in damno, qua de causa pro interesse damni certũ quid licèt stipulari, dum cõstituta dies solutioni expectatur, de quo plenè dictum est supra.

Similiter opinio ista uera esset, nisi uenditor carius uendidisset

ob

ob dilatam pretij solutionem: si enim ob eam carius uendidisset, illa pendente non posset fructus, nec earum partem retinere, & mul to minus aliam usuram conuenire & exigere, ne duplicem compẽsationem eiusdem dilationis accipiat. benè uerum est, quòd dilatione lapsa posset conuenire, dummodo augumentum illud pretij non excedat commodum lapsæ solutionis, seu fructuum temporis lapsi, prout sentiunt Theologi.

146 Resultabit ergo multo magis, quòd uenditor nullo concesso ter mino ad soluendum poterit cũ emptore pacisci, ut donec sibi pretium non solueretur, detur sibi certa quantitas pro ratione fructuũ secundum huius Constitutionis decisionem, quicquid dixerit Cagno. hic, num. 65. ubi contrarium sentire uidetur, atque illationem nostram tenuit Socin. d. consi. 176. colum. ult. uersic 4. difficultas, quod repetijt d. consi. 103. lib. 4. idem Socin. d. consi. 88. columna pen. eod. lib. Parisi. consi. 60. num. 21. lib. 2. Couar. lib. 3. uar. resolu. cap. 4. num. 6. qui amplius existimauit licitum esse huiusmodi cõuentionem, etiam si fuerit excessiua in fructuum ęstimatione, & eo rũ interesse, si tamẽ fiat in uim annui redditus redimibilis, ut quia emptor promittat se soluturum uenditori certam annuam quantitatem iure anni redditus per eũ empti super rę uendita eo interim, quo sibi nõ fuerit solutum pretium, & istam pactionem attestatur se quàm pluries uidisse initam.

Sed aduertendum est, quia hæ usuræ ita conuentæ ueniunt ratione moræ irregularis, & sic sunt recompensatiuæ, quæ (ut non semel dictum est) debent commensurari iuxta quantitatem fructuũ perceptorum, prout in hoc tex. unde in eo, quod excedunt, non sub stinerentur: hoc enim esset interesse, quod extra rem dicitur, quod non debetur, l. si sterilis, §. cum per uenditorem, ff. de actio. empti. nisi emptor ultra moram irregularẽ fuisset in uera, & regulari mora constitutus, quo casu crediderim usuras licitè posse exigi, etiã si excederent, & per consequens deberi interesse illud extra rem, & hoc quando uenditor probaret de illo iuxta terminos supra positos, & tunc non tanquam recompensatiuæ sed restauratiuæ, & morosæ iudicarentur usuræ, atque hoc tenuit Socin. consi. 156. col. 3. & seq. lib. 2. Bar. Ias. Rebuf. & communiter alij in l. unica, C. de sentẽt. quæ pro eo quod inter. & in l. 3. §. ult. ff. de eo, quod cer. lo. Dec. consi. 441. ad fi. in secundo dubio, Emanuel Soraez in suo Thesauro receptarum sententiarum, uersic. uenditor negociari, num. 44. cum ergo in casu isto nulla adsit nisi irregularis mora, neque præsupponatur uenditorem solitum negociari, ualde dubito de con-

uentione ista tradita per Couar. tantæ apud nos authoritatis Iurisconsultum.

147 † Et quòd pactio de quantitate excessiuè soluenda reprobetur, tradit ipse Socin. d. consi. 176. colum. ult. repetito in d consi. 103. & in d. consi. 88. num. 18. Neque obstat, quòd pactio illa fiat in uim annui redditus redimibilis, quia, ut dicetur in l. 2. C. de pact. inter empto. & uendito. illi redditus etiam, cum debeant constitui super certo fundo, uel alia re certa, debebunt taxari ad rationẽ fructuum, qui solent percipi ex re, super qua erunt constituti ad hoc ut liciti habeantur.

† Illud tamen non est omittendum, quòd pro euitanda supradicta difficultate, uidelicet quòd uenditor possit licitè consequi usuras, etiam si dederit emptori terminum ad soluendum, DD. asserũt

148 cautelam illam superius dictam videlicet, † quòd uẽditor reseruet sibi dominium illo interim, quo sibi per emptorem integrum pretium non fuerit solutum, quia tũc tradunt licitè atque secu rè usuras exigere posse pro modo fructuum, qui percipiuntur ex re uendita, ut quia locet emptori pro annua pensione, quemadmodum superius traditur, de quo Parisi. consi. 60. nu. 21. lib. 1. Cagnol. hic, nu. 62. Couar. lib. 3. uar. resolut. cap. 4. nume. 6. Socin. Iun. consi. 66. nu. 7. lib. secundo, Petr. Ioan. Anchara. familiari. QQ. lib. secundo, quæst. 33. nume. 6.

Notandum est tamen, quòd cautela huiusmodi uidetur esse superuacua in eo loco præcipuè, ubi statuto caueatur, quòd ante solutionem pretij non transmittatur dominium in emptorem etiã si fuerit habita fides de pretio, prout hoc statutum adest in ciuitate Lucensi; quo etiam disponitur, ut illi renunciari non possit, & de quo statuto meminit Deci. in d. consi. 119. col. 2. uer. 2. principaliter &c. & ante eum Socin. d. consi. 176. repetito in d. consi. 103. nũ. 17. vér. præmitto.

Sed cautela hæc erit etiã ualde utilis in tali loco propter aliud, quia releuabit uenditorem ab onere probandi fructus, qui solent percipi ex tali re uendita; & communem eorum æstimationem prout aduertit Cagnol. hic, nũ. 61.

149 † Alia quoque traditur cautela absque reseruatione dominij, ut uenditor tradita re uendita, & concesso termino ad soluendum accipiat rem ipsam in pignus ea conditione, ut non teneatur fructus in sortem computare. ita Couar. ubi supra, illat. 10. post Modern. Paris. à se relatos in tracta. de contract. q. 74. nu. 545. in quibus locis reprobatur sententia Gabriel. Biel. qui in 4 senten. distin. 15. q. 11.

col.

col. 17. cautelam huiusmodi censebat illicitam, & malè postquàm l. 1. & 2. C. de pign. actio. super qua ipse fundari uidetur, in casu isto uenit limitanda, ut dicetur in ca. nauiganti, de usur.

150 † Alia & tertia reperitur cautela, quæ uidetur eadem cum prima, ut quia rẽ suam quis alteri locasset per 5. annos pro certa mercede, & postmodum d. rem uendiderit. & licèt in instrumento fateatur se recepisse pretium, quod tamen re uera non accepisset, ut quia postea emptor in alio instrumento fateatur se pretium debere uenditori, quod soluere promittit ad quinque annos, & interim pensionem locationis prius conuentæ soluere, nam tunc uenditor licitè consequetur illam mercedem, Couar. ubi supra, illatione 11. & hoc dummodò sit ad rationem fructuum perceptorum, ita Moder. Paris. de contract. q. 74. nu. 546. & seq. in quibus locis reprobatur opinio Abb. qui in consi. 5. lib. 1. credebat uenditorem in casu isto debere computare mercedem illam per 5. annos, sibi solutam in sortem pretij, quasi per uenditionem dominium fuisset translatum in emptorem, quod etiam sequitur Socin. in d. consi. 130. nu. 1. lib. 4. & malè per ea, quæ supra dicuntur.

151 † Cadit modò ad supradicta, quæstio de procuratore, qui alieno nomine emerit fundum, & de suo proprio soluerit pretium, nunquid possidens postea fundum illum non requisito suo principali, nec in mora constituto ad solutionem pretij lucretur fructus perceptos, uel teneatur illos in pretium solutum computare? & Bald. in Rub. C. de contrahen. empt. q. 15. tradit dominum postea soluentem pretium procuratori, posse ab eo consequi rem unam cum fructibus, sequitur Cremens. singul. 169. Catel. Cot. in Memoria. in uer. Procurator emit. Ias. in l. 2. §. mutui datio, col. ult. limit. 15. ff. si cer. pet. Ferrat. cautel. 54. Secus ergo si fuisset dñi sequuta mora, Afflict. decis. 91. Couar. ubi supra, quæ opinio communis dici potest.

Sed aduertendum est, quia contrarium uidetur disponi per l. si uerò non remunerandi, §. si mihi, ff. manda. ubi deciditur quòd Procurator per illam actionem non tantum id quod impẽdit, uerum & usuras consequetur, quæ in casu isto non ex mora tantum admitti debent, sed Iudicis arbitrio, prout singulariter disponit tex. ille. Similis est in l. & in contraria, ff. de usur. uolens quòd in contraria negociorũ gestorum actione ueniant usuræ. Quamobrẽ contrarium sequuti sunt Alciat. in d. §. mutui datio, ad fi. atque Moder. Paris. in tracta. de contract. q. 86. nu. 666. pro qua sententia arbitror militare rationem supra relatam ad Constitutionẽ hác.

vnde existimo quòd etsi in casu isto nulla adsit mora regularis, nihilominus ueniunt usuræ legis huiusmodi, & sic quòd Procurator non teneatur ad fructus perceptos, sed eo ipso quo de suo impendit pretium, mandans constitutus censeatur in mora hac irregulari: quod etiam adiuuari uidetur per rationem, de qua in l. si & me, & Titium, ff. si cer. peta. neque enim considerari potest in tali actio. usura aliqua lucratoria, quádo nullum interuenit mutuum, nec mandatarius habuit causam ullam, aut propositum fœnerandi.

152 † Colligitur septimò ex hac Constitutione, quòd emptor, etsi soluerit pretium, sed non in totum, attamen tenetur ad usuras pro portione illa pretij non soluti, iuxta fructuum quantitatem. notabilis est etiam ad hoc tex. in l. ult. §. ult. ff. de fun. dota. de quo tex. plura memorat Tiraq. in 2. lib. retract ad fi. tit. num. 71. tradit Couar. lib. 3. uar. resol. cap. 4. nu. 6. post Modern. Paris. de contract. q. 74. nu. 557. Nam pro ea parte, pro qua pretium soluit, facit fructus suos, tenet Bar. in l. fistulas, §. qui fundum, ff. de contrahen. empt. & in l. Iulianus, §. offerri, ff. de actio. empti. Bald. in l. traditio, q. xj. C. de actio. empti. Saly. hic, Areti. conf. 160. col. 6. in fi. Ias. consi. 117. col. ult. lib. j. Ruin. consi. 144. col. j. in fi. lib. 1. Anton. Gabriel. in 3. lib. commun. conclus. tit. de emptio & uenditio. conclus. 3. num. 1. ubi ampliat, etiam si emptor propria autoritate occupauerit bona, post Corne. consi. 150. col. pen. in fi. lib. 4. à se relatum.

153 † Colligitur octauò, quòd etsi in hac Constitutione exprimatur de emptore, attamen in consequentiam intelligitur de uenditore, quia sunt correlatiui, quo casu uno expresso, alterum in consequétiam intelligitur, l. ult. ff. de acceptila. l. ult. ubi Ias. C. de indic. uidui. tol. Bar. & DD. in l. j. C. de cnpresc. lib. xj. Nicol. Euerar. in tracta. de centum mod. argumen. nu. 76. Et hoc maximè postquàm ratio, propter quam sancitum est hoc in tempore, procedit etiam in uenditore, prout manifestè apparet, quo casu clarum est ualere

154 † argumentum à reciprocis, & correlatiuis, prout tradunt Bartol. Bald. Angel. Ias. in d. l. ult. Tiraq. in j. lib. retract. §. 9. gl. j. nu. 4.

155 † Vnde uenditor à die solutionis sibi factæ de pretio, tenebitur ad usuras rei uenditæ, non cósignatæ ad rationem fructnum, quos emptor percepisset, si fuisset sibi tradita possessio. ita uidetur tenere glo. pen. in l. Lucius Titius, ff. de actio. emp. Bar. in l. uin ū, col. 2. ff. si cer. pet. Bald. & Castrens. hic, idem Castrens. in l. de diuisione, colum. 4. nu. x. ff. sol. matr. Socin. consi. 170. col. pen. lib. 2. sequitur Cagnol. hic, nu. 39. etsi confusè admodum explicet. facit l. fructus, hoc eod. tit. Et hoc, quando uenditor est in mora irregulari, nam

quando

quando erit constitutus in uera mora, tenebitur ad usuras non solum ratione fructuum, sed interesse ipsius emptoris, de quo etiam dicitur infra, quod tamen interesse probationibus factis taxabitur arbitrio Iudicis, Menoch. in tract. de arbitra. iudi. lib. 2 Centur. 2. casu 120.

156 † Vnde colligitur nonò, quòd si uenditor partem pretij accepisset, neque aliter rem tradidisset, potest emptor reliquum pretij offerens agere ad usuras ratione fructuum, quos uẽditor percepit pro rata pretij soluti, d. l. ult. ad fi. ff. de fun. dota. Alexand. consi. 73. colum. 1. lib. 2. Cagnol. hic, nu. 40. Couar. ubi supra, nu. 7. illat. 15. Tiraq. in 2. lib. retract. ad fi. tit. nu. 71.

157 † Colligitur decimò per eandem rationem in æquitate fundatã, quòd licèt decisio huius tex. loquatur de uenditione facta, procedet etiam in promissione & pacto de uendendo, siquidem uenditor recipiens pretium, tenebitur cui uendere promisit ad usuras pro ratione fructuum, è re ipsa perceptorum à die soluti pretij, Socin. in l. ante nuptias, col. j. in fi. ff. sol. mat. & in d. cons. 170. col. pe. li. 2. Paris. in d. ca. cum uenerabilis, col. 8. Cagnol. hic, num. 44. idem Paris. consi. 75. nu. 17. lib. 4. & in consi. 60. nu. 23. lib. j. Curtius Iunior consi. 82. col. ult. uer. confirmantur præmissa.

Et licèt contrarium responderit Deci. in consi. 183. col. ult. ad fi. post Alex. in addit. ad Bar. in l. Iulianus, §. offerri, ff. de actio. emp. de quo etiam per Alex. consi. 73. viso themate, colum. 1. uers. nec etiam deberi, lib. 2. repetito in consi. 121. cum duobus præcedentibus, lib. 4. & alijs, de quibus per Tiraq. in 2. lib. retract. ad fi. tit. nu. 51. moti isti præcitati DD. quasi nulla præcesserit uenditio, sed

158 tantum promissio de uendendo. † Et aliud sit uendere, aliud promittere, de quo glo. & DD. in l. in bonæ fidei, §. si tamen, ff. de eo quod cer. lo. Matthesi. sing. 46. Tiraq. ubi supra, nu. 32. usque ad nu. 58. & quòd ex promissione ipse uenditor non possit agere ad pretium, Castrens. consi. 93. col. 3. lib. 2. Tiraq. ubi supra, nu. 50. Attamen à præcedenti opinione non est recedendum, ut per Couar. lib. 3. var. resol. cap. 4. nu. 7. illatione 17. & sequen. Moder. Paris. de contract. q. 74. num. 567. Anto. Gabriel. lib. 3. commun. conclu sio. tit. de emptio. conclusio. 3. in 2. ampliatione. quasi in hoc contractu nullum possit considerari mutuum, & sic omnis fraus cesset, ex quo pretium est alienatum, nec potest à creditore amplius re peti. Nec obstat argumentum pro alia opinione adductum, quia contrarium uerius existimatur ratione circuitus euitandi, ita Couar. d. illatione 17. & colligi potest ex traditis per Tiraq. ubi supra,

num.

num.25.usque ad nu.41.& nu.60.& in terminis tenet ipse Tiraq. ubi supra, nu.82. Et per prædicta resoluitur quoque diffusa, & lógè disputata quæstio, de qua per Ias. in l. si ante, ubi Socin. ff. so lu. mat. Dec. consi.614. colum.3. Cagnol. in l.2. q.47. nu.172. C. de pact. inter empt. & uendi.

159 † Colligitur undecimò, decisionem huius Constitutionis admittendam fore, non tantum in emptore & uenditore, prout dicitur, sed etiam in cessionario, cui ipse uenditor, uel emptor cessisset omne ius suum: ipse enim cessionarius poterit tunc iure uenditoris, uel emptoris agere ad istas usuras recompensatiuas, Afflict. deci.91. Paris. I. C. omni officio, usque ad extremum diem in Christianam Rempubl. functus, in d.c. cum uenerabilis, colum.8. & consi.75. nu.17. lib.4. Cagnol. hic, nu.44. Couar. ubi supra, illat. 19.

Et licèt Anto. de Fano in tracta. de pignori. 5. par. col. pen. uideatur tenere contrarium, dum existimauit interusurium marito uel uxori debitum nō posse alteri cedi. Nihilominus hæc sua opinio reprobatur, ut per Cagnol. hic, nu.19. & in l. unica, nu.50. C. de senten. quæ pro eo quod inter.

160 † Colligitur duodecimò, quòd huius Constitutionis dispositio procedet non solum in contractu emptionis & uenditionis, sed etiam in omnibus alijs contractibus correspectiuis, ex quibus hinc inde resultat commoditas: nam ille, qui ex parte sua nō adimpleuit, tenebitur non solum ad rem ipsam, sed etiam eius interesse, Cagnol. hic, nu.36. Corne. consi.145. col.2. lib.2. Paris. d. consi.75. num.17. lib.4.

161 † Colligitur decimotertiò, ex eadem ratione Cōstitutionis, quòd uenditor nulla facta traditione rei, uel facta adhuc possidens, & fructus percipiens, non poterit agere ad usuras pretij non soluti. ita glo. j. hic & in l. Iulianus, §. ex uendito, ff. de actio. empti. Castrens. hic & in l.2. nu.2. C. de usur. ubi tradit, quòd etiam si uenditor offerat fructus quos percepit, attamen emptor non potest cogi ad illos recipiendos, ne teneatur ad usuras, quasi non possit obijcere culpam emptori, ex qua lucrum senserit, l. cum in fundo, §. quod si acciderit, ubi glo. ff. de iu. dot.

Quamobrem ad hoc ut uenditor possit consequi pretium cum usuris, dat cautelam, quòd celebrato contractu statim rem offerat, & pretium petat, nam tunc constituet emptorem in uera mora. & licèt postea fructus perceperit, attamen offerendo rem uenditam cum illis fructibus, poterit agere uenditor ad id, quod eius intererit pretium ea die solutum non fuisse, si maior erit æstimatio eius quod

quod intereſt, quàm ipſorum fructuum. ſequitur Socin. conſi. 109. col. j. lib. j. Cagnol. hic, nu. 50. & ſeq. Præterea emptor ex illa mora tenebitur pretium conuentum reddere uenditori, & etiam ſi quod lucrum ex ipſo pretio perceperit, licèt illud uenditor non percepiſ ſet. ita Couar. poſt Modern. Pariſ. ubi ſupra, illat. 14. Sed iſtæ erunt uſuræ potius reſtauratiuæ quàm recompenſatiuæ.

162 † Ex quibus infertur idem dici debere in emptore non ſoluente pretium uenditori, quia ipſe non poterit petere rem emptam cũ fructibus, offerendo poſtmodum pretium cum uſuris nulla præcedente mora ſcilicet regulari, quia in tali caſu de irregulari non agitur, poſtquàm precium non eſt ſolutum. ita Bald. in l. fructus, ad fi. C. eod. DD. in l. Iulianus, §. ſi fructibus, ff. de actio. emp. Aret. qui dicit communiter receptum, in conſi. 160. col. 6. uerſi. quintum.

Et licèt glo. hic & in d. §. ex uendito, teneat quòd emptor poſſit, quaſi remaneat hoc in electione ipſius, ſequatur Caſtrenſ. hic, & in d. l. 2. & in d. §. ex uendito, num. 4. & Anton. Gabriel. qui dicit hoc communiter teneri poſt Corn. à ſe relatum in 3. lib. commun. concluſ. tit. de emptio. concluſ. 4. in ampliatio. xi. moti, quia à die celebrati contractus omnes fructus rei uenditæ ſpectant ad emptorẽ, l. fructus, C. eod. tit. ſed quod tunc demum poſſit eos emptor auocare ſi offeratur precium cum uſuris, atque in his terminis procedat, & intelligatur d. l.

Sed à præcedenti opinione recedendum non eſſe dicit Couar. poſt Modern. Pariſi. neque ad hoc obſtare d. l. fructus, in contrariũ allegatam, cum illa lex intelligatur, & procedat, ut fructus perfecta uenditione pertineant ad emptorem, ſcilicet quando ſit facta rei traditio habitaque fides de precio, uel poſt moram ipſius uenditoris regularem uel irregularem, ita Bald. & Sali. ibi, DD. in d. l. Iulianus, §. ſi fructibus, ff. de actio. empti. Fabian. in tract. de emptio. & uenditio. in 6. q. princ. num. 22. uerſic. circa 5. membrum, Alexan. conſi. 121. num. 6. lib. 4. Ad hoc igitur ut emptor poſſit conſequi rem cum fructibus, opus eſt eadem cautela tradita ſupra uenditori, ut ſcilicet ipſe ſtatim perfecto contractu offerat precium, & petat poſſeſſionem ſibi tradi, quo caſu conſtituet uenditorem in uera & regulari mora, propter quam erit in electione ipſius emptoris petere ipſam rem & uſuras, non ſolum ad rationem fructuum perceptorum, ſed etiam ratione eius quod intereſt, ueluti ſi pro precio uenditori oblato, alteri à quo mutuo acceperat, uſuras præſtiterit, uel alterius intereſſe, quod eſſet maioris æſtimationis, atque in his terminis procedat doctrina Bart. in d. l. Lucius Titius, ubi Salic. & Caſtrenſ.

Castrens.ff.de actio.emp. & istæ usuræ erunt hoc modo permissæ, Ange.Clauas.in Sum.uer.usura,j.§.21.Cagnol.hic, nu.38.Couar. ubi supra.illud tamen considerabis,quòd si peterentur usuræ pro quantitate interesse, non dicerentur recompensatiuæ,de quibus in hac l. sed potius restauratiuæ, ut dicitur supra. Quod secus esset si uenditor, uel emptor,non fuissent in mora regulari constituti, sed tantum essent in mora irregulari, ut quia sibi fuisset solutum precium,uel alteri tradita possessio,quia tunc tam ex parte emptoris, quàm uenditoris non uenirent usuræ,nisi ad rationem fructuum ipsius rei,de quo supra.

163 † Traditur etiam per hanc Constitutionem, quòd filio acceptanti legitimam in quantitate debentur usuræ, seu interesse loco fructuum,qui filio deberentur si legitimam habuisset in predijs, Alex. consi.69.col.ult. uers.accedit ad confirmationem,lib. 1. Cacchera. deci. Pedemonta. 143.nu.3.

SVMMARIVM.

164 *Practica est optima legum interpres,& eius laus & utilitas.*
165 *Probandi modus ualorem fructuum,qui percipiuntur è re uendita.*
166 *Precium certum cadit in fructibus.*
167 *Valor fructuum & uictualium cadit in capite cuiuslibet crassi hominis.*
168 *Ad æstimationem quanti plurimi tenetur quis constitutus in mora regulari,non autem irregulari.*
169 *Testes de ualore fructuum deponentes non tenentur reddere causam sui dicti.*
170 *Princeps contrahendo utitur iure priuati.*
171 *Valor plurium annorum probatur facta æstimatione trium annorũ.*
172 *Precium iustum rei quale dicatur.*

§. 8.

SVccessiuè pro complemento materiæ tractandum est unum, quod magis ad praxim spectare uidetur: uerum cum Practica † sit optima legum interpres,quia ut notabiliter ait Bal.in l.Emilius,colum.8. nu.11.ff. de minori.in scholis leges deglutiuntur, in foro autẽ digeruntur. & demum cum ipsa utilis, & fructuosa sit,multumq; ei tribuatur,de quo per Cagnol.in l.2.ĩ ptin.ubi Arri.Pinel.par.2. cap.4.

cap.4. nu.2. C.de rescin. uend. ideo non omittendum. Cum ergo istæ usuræ recompensatiuæ, ut non semel dictum fuit, restituantur iuxta rationem fructuum perceptorum, & soluantur secundum eorum æstimationem. Cumq; petenti usuras incumbat onus probãdi, ut supra dicitur. Ideo tradendum erit quonam modo debeat

165 † probari æstimatio, & ualor ipsorum fructuum, qui percepti demonstrabuntur è re uendita. Et circa probandam ipsorum perceptionem nulla uersatur difficultas, cum sit facile reperire testes deponentes, quanti redditus fuerit ille fundus; & si facienda esset probatio de fructibus plurium annorum, neque testes reperirẽtur, qui de tot annis possent deponere, tũc esset articulandus redditus trium annorum successiuè præteritorum. Nam secundum quantitatem collectam tribus proximioribus elapsis annis esset computatio facienda aliorum fructuum perceptorum. insignis est ad hoc tex. & quæ per eum notantur, in l. quicunque, C. de apoch. pub. li. xj. & in specie Pinel. ubi supra, cap. ult. nu. 30.

166 † Verum quid dicendum de ipso ualore & æstimatione, quoniam in fructibus; ueluti frumento, uino, oleo, & simili, cadit precium certum, ut inquit glo. in l. 2. in uer. Iudicis. in fi. C. de rescin. uendi. Similiter ait Bald. in l. solam, nu. 2. ver. quæro nunquid, C. de testi. quòd fructuum ualor, puta frumenti & aliarum uictualium, cadit

167 in capite cuiuslibet † crassi hominis, sequitur Fely. in cap. cum causam, 2. num. j. de testi. Ad hoc tamen, ut facilis colligatur probatio tradita, uidetur esse forma, ut articuletur, & probetur frumentum, & alia uictualia pluribus, & pluribus diebus, non uno die, uel momento tanti communiter fuisse uendita, uel tanti communiter potuisse uendi in loco publico fori, uel mercati, quæ forma uidetur esse tradita per tex. in ca. j. de empt. & uendi. Bar. in l. si seruus, ff. de cond. furt. Ias. in l. qui Romæ, §. cohæredes, col. pen. num. 37. ff. de uer. obl. Corset. in singul. in ver. venditio, Afflict. decis. 316. cum alijs, de quibus per Cagnol. in d. l. 2. nu. 250. Plotus in l. si quando, §. 4. nu. 68. C. unde ui. Et aduertendum est, quòd ideo in casu isto dicitur articulari debere uenditionem factam fuisse ante, & post, per plures, & plures dies, quia postquàm agitur de mora irregulari, non credo in hoc casu defendendam esse æstimationem momentaneam quanti plurimi, ut puta, si uictualia uel annona uno

168 die, uel paruo tempore fuit cara. † Quod secus esset, si ageretur de uera & regulari mora, quia tunc emptor teneretur ad usuras secundum ualorem fructuum quanti plurimi à tempore moræ, etiã si penuria momentanea fuisset, & paruo tempore durasset, Alexan.

in

in l.precia rerum,in fi.post Comenf.ff. ad leg.Falci.Iaf.in l.uinum, in ult.notab.ff.fi cer.pet.Fely.in ca.fedes,col.2. de refcrip. Vincent. Hercul.in d.l.precia rerum,col.ult.Cur.Iun.in l.uni. col.17. C.de fenten.quæ pro eo quod inter. Et demum hæc opinio eft communiter recepta,ut per Cagnol. in d. l. 2. nu. 251. quicquid tenuerit Deci.in d.l.uinum,in j.notab. nu.4. ubi poft Imo. & Chriftoph. de Caftellio.in d.l.precia rerũ,opinatus fuit,quòd uerus morofus non teneatur ad quanti plurimi, fed communem æftimationem iuxta d.l.precia rerum,quod eft falfum, ut per Ploium in d. l.fi quando, §.4. nu.69.in quo loco cumulat, quando debitor non teneatur ad intereffe,& precium quanti plurimi.

Similiter aduertendum eft,quia fupradicta funt tradita, non q̃ inductum & neceffarium fit pro forma articulare & probare ualorem ex loco publico fori,uel mercati,prout nonnulli putarunt:fed ut facilior & clarior appareat probatio ex eo,quia ut plurimum,& à communiter accidentibus,huiufmodi annona & uictualia in loco publico fori, uel mercati folent uendi. Vnde crediderim ualidam effe probationem, licèt articuletur quòd in domibus priuatorum fuerit uendita, dummodo tamen hoc proceſſerit communi æftimatione,iuxta d.l.precia rerum, & l.ult.in fi. C. de admi.tuto. patet,quia poffunt effe plura loca, in quibus non fiat mercatum, nec publicus habeatur locus, & tamen ibi fit uictualibus communis ualor.

Similiter poteft effe, quòd in aliquo loco annona foleat uendi communi æftimatione in domibus priuatorum, & quòd fupradicta non fint inducta pro forma, tenuit Cagnol.in d.l.2.num.252. Pinel.ibi, cap.ult.nu.17.

169 † Neque teftes de huiufmodi ualore deponentes tenentur reddere caufam fui dicti,fi de hoc interrogentur, Fely.in d.ca.cum caufam,poft Bald.in d.l.folam,Pinel.ubi fupra,nu.xj. Si autem à Principe,uel à Republ.erit frumento,uel alijs uictualibus ftatutum certum precium,prout communiter fieri affolet, in tali cafu non erit neceffe capitulare fuperius tradita, quia illud cenfetur iuftum rei precium, Cagnol. poft Cœpol. in d. l.2. nu.269. & ibi Cremenf. num.273. Pinel. cap. ult. num. 35. Couar. lib.3. uar.refol.ca.1. nu.7.facit l.j.§.cura carnis,ubi Bart. ff. de offi. præf.urb. Alberi.in 1.par.ftatuto.q.69.Areti.in §.pen. Infti.de pub. iudi. Ioan. Gerfon in tracta.de contract.in 3.quaterna.

Neq; per ifta credas præfinitũ effe iuftũ rei preciũ,& illud attendi debere,quando Princeps uendit,uel alium contractũ fimpliciter

facit,

170 facit, quia tunc se gerit ut priuata persona, † & in eo utitur iure priuati, Dec. in c. j. col. 2. de probatio. Secus tamen quando uenderet, uel alium contractum faceret ea intentione, ut esset lex, quia in tali casu deberet attendi illud precium taxatum propter uoluntatem Principis, de qua constat. ita Alex. in l. Ciuitas, col. ult. ff. si cer. pet. Deci. in Rub. de rescript. col. j. & hoc modo debent intelligi tradita per DD. dum dicunt contractum Principis, uel alterius retinentis eius iura, pro lege haberi, de quo per Ias. post alios, in d. l. Ciuitas, col. 2. Afflict. deci. 689. ad fi. Areti. consi. 153. nu. 1. Curt. Iun. consi. 174. nu. 19.

171 † Sed quid si esset probandus ualor plurium annorum, tunc probata æstimatione trium annorum proximè elapsorum, censebitur & in reliquis facta probatio, quia æstimatio reliquorum debet cõputari secundum ualorem extortum in illis tribus proximioribus annis, quod in praxi obseruatum uidisse testatur Afflict. lib. 2. feudo. tit. per quos fiat inuestitura, §. sed res, nu. 40. Pinel. ubi supra, nume. 30. facit l. quicunque, superius citata.

172 † In statuendo autem iusto rei precio, quæ debeant concurrere, & quale dicatur iustum precium, tradit Domin. Soto lib. 6. de iust. & iu. q. 2. art. 3.

De probatione autem facienda circa æstimationem, & ualorem rei immobilis, diffusè referam in l. 2. C. de pact. inter emp. & uendi. cuius uestigia mox ideo calcanda duxi, cum sit certa sedes pacti resolutiui. Siquidem perniciosi improbiq; homines, utplurimum utuntur istis contractibus emptionum conditionalium tanquam latebris, & anfractibus quibusdam ad refugiendas celandasque usuras, ut dicebat Hostiens. in ca. ad nostram, de emptio. & uendi. pro quibus insidijs detegendis aggrediar d. l. 2. omissa pacti resolutiui explicatione, uelut ab intentione, & proposito nostro aliena, de qua habetur ibi per DD. & plures alios Repetentes, qui super ea lege scripsere, ueluti Gozadinus, Cagnolus, Bolognettus, nec nõ Franciscus Zoannettus recens Scriptor, de qua etiam Andrę. Tiraq. confecit tum copiosum, tum elegantem Tractatum, quem Retractum conuentionalem nuncupauit.

Commentarij Primi Finis.

IOAN. BAPTISTAE LVPI
GEMINIANI
I. C. CLARISSIMI

De Usuris & Commercijs illicitis,

COMMENTARIVS SECVNDVS
In l. 2. C. de pact. inter empt. & uend.

SVMMARIVM.

1 *Alexander Mammeae A. & eius uita.*
2 *Pactum addictionis in diem, & eius natura.*
3 *Pactum l. commissoriae, & eius diffinitio.*
4 *Pactum de retrouendendo dupliciter consideratur.*
5 *Pactum addictionis in diem, & l. commissoriae, in quo differant à pacto de retrouendendo.*
6 *In pacto l. commissoriae, & addictionis in diem, eueniente casu statim dominium transfertur in uenditorem absque noua traditione, & qualiter intelligitur.*
7 *In pacto de reuendendo, illo resoluto in uenditorem dominium non trāsfertur, sed traditione opus est, quando uerbis obliquis sit conceptum.*
8 *Sed quid si esset conceptum uerbis directis.*
9 *Dominium si non transfertur in uenditorem absque noua traditione, resoluto pacto de retrouendendo nunquid de directo intelligitur, an de utili.*
10 *Emptor cum pacto l. commissoriae, & addictionis in diem, facta resolutione contractus tenetur fructus restituere, secus in emptore cum pacto de reuendendo, & ratio.*
11 *Fructuum acquisitio non procedit secundum naturam pactorum, sed causatur à solutione precij.*

Pactum

12 *Pactum de retrouendendo de omni iure licitum in contractu emptionis.idem nu.25.*
13 *Pactum l.commissoriæ in pignore reprobatur.*
14 *Pactum l.commissoriæ in pignore iuramento non firmatur.*
15 *Pactum l.commissoriæ in pignore non firmatur consuetudine.*
16 *Pactum l.commissoriæ in contractu emptionis admittitur.*
17 *Pactum l.commissoriæ in contractu pignoris inter debitorem, & fideiussorem reprobatur.*
18 *Pactum l.commissoriæ etiam ex interuallo initum, nihil prodest creditori etiam quò ad retinendam rem, & excipiendum aduersus debitorem.*
19 *Pactum l.commissoriæ factum in fauorem mulieris pro sua dote, non ualet.*
20 *Pactum l.commissoriæ, ut si debitum infra certum tempus non fuerit solutum, tunc res debitoris, quæ non fuit data in pignus, sit creditori pro debita quantitate empta, non ualet.*
21 *Pactum l.commissoriæ ad hoc ut ualeat in pignore, debet fieri conuentio ut res maneat iusto precio empta.*
22 *Pactum l.commissoriæ, ne debitor luere possit nisi post 30. annos, reprobatur.*
23 *Damnatur gl.in l.qui Romæ, in prin.ver.obtulerit, ff.de uerb.obl.cum traditionibus DD.ibi.*
24 *Pactum de reuendendo dupliciter à DD. consideratur, & malè.*
26 *Emptor cum pacto de reuendendo facit fructus suos etiam si pactum sit collatum in uoluntatem emptoris.*

Præfatio.

ALEXANDER A.ut relatum est nobis in l.2. sub titulo de pact. inter empt. & uendit. Cod. Carisio ita rescripsit,

Si fundum parentes tui ea lege uendiderunt, ut siue ipsi, siue hæredes eorum, emptori preciũ quãdocunque, uel intra certa tempora obtulissent, restitueretur, teque parato satisfacere conditioni dictę, hæres emptoris non paret, ut contractus fides seruetur, actio præscriptis uerbis, uel ex uendito tibi dabitur habita ratione eorum, quæ post oblatam ex pacto quantitatẽ ex eo fundo ad aduersarium peruenerunt.

1 † Hactenus bona constitutio, quam promulgasse indicatur nobis Alexander, xxv. Imperator in ordine, optimus quidem, & Reip. necessarius, qui sanctitate uitæ omnibus Principibus antecelluit, & sub quo parum absuit, quin Christi liberatoris nostri uerum numen atque religio à cuncto S. P. Q. R. exciperetur: unde ipse per omnes uitæ gradus summè extitit laudatus, in quo meruit plurimos, & illos quidem grauissimos Scriptores, qui omnes eius res gestas maxima diligentia in literas miserunt, quorum præcipuè apud nos hodie reperiuntur scripta Herodiani, nec nō Aelij Lampridij, quos tantum referre satius esse ducerem, quàm aliud explicare. uerum quia hic uideo aliqua de eo desiderari, ideo huiusmodi uitæ suæ elogium statui apponere. Alexander ergo Mammęæ cognomento Seuerus urbe Arcena apud Syriam genitus, Varij filius, & si magis incerto patre referatur, quando Mœsa, seu Varia eius auia illum atque Heliogabalum consobrinū fuisse filios Antonini Bassiani Caracallæ studebat persuadere. ipsa namque alioquin prouida claraque mulier ab Emessa Phęnicię urbe orta, soror fuerat Iuliæ Seueri coniugis atque Antonini Bassiani matris, ea uiuente sorore multos annos in aula Imperatoria uixerat Seuero, & Antonino AA. qua de causa abundabat grandi pecunia, ut pote lōgissimo tempore inter principalem potentiam enutritam. Erant ei filiæ duæ, quarum natu maior Sęonis, uel Semiamira, minor Mammęa uocabatur, illi filius Heliogabalus, huic Alexander amboque sub matribus, auiaque educabantur Sacerdotes Solis effecti. Et quoniam ipsos in summum rei fastigium ponere studebat mulier, filios utique Antonini simulabat, quamuis alterius putarētur, quippe cum suis natabus adolescētulis adhuc, & formosis rem habuisse dicebat, quo tempore ipsa in palatio simul cum sorore agitabat, & hoc quò illi magis magisque à militibus diligerentur. Antonini enim nomē usqueadeo charum uidebat esse, ut etiam parricida Bassianus causa nominis amaretur, id quod contigit ex animi sui sententia: si quidem interēpto Opilio Macrino, Principe alioqnin uitiorum omnium S. P. Q. R. Heliogabalum à militibus electum A. fecit, pariterque & Alexandrum, C. dixit, quem dum Heliogabalus A. suis illis institutis imbuere uolebat, Mammœa tamē ab omni illa fęditate uindicabat summis clam Doctoribus omnium disciplinarum modestiamque edocens, simul ac palestra uirilibusq; gymnasijs insuefaciēs, Græcis eum pariter & Latinis literis instituens, qui ita modestè, & continenter educatus, & Senatui, & equestri ordini acceptus, cunctis hominibus amabilis euaserat, quantū

Helioga-

Heliogabalus uita, moribus odibilis. Imperium nãque ipse dedecorauerat uitijs ingenuibus, luxuria, turpitudine, omniq́ue obscænitatis genere etiam dictu pudendæ, necnon uentre abliguritione, superbia, immanitate, qui & ipse similẽ exitum uitæ suæ sortitus est, siquidem milites cum iam pęnituisset A. fuisse consalutatum, illum fędissimè occiderunt: nam solus omnium Principum tractus legitur in coaclam missus, & in Tyberim præcipitatus, erasoq; ab eo insigni nomine Antonini appellatus fuit post mortem Varius Heliogabalus Tyberinus Tractitius, & impurus. quamobrem unanimes in Alexandrum inclinauere omnes, cui Imperium à Senatu simul ac cum omnibus honoribus fuit præcipitanter delatum anno ab urbe condita 975. à Christi uerò liberatoris nostri ortu 233. Maximo, & Aeliano Coss. in quo fuit primus omnium, qui cuncta insignia, & honorificentiæ genera simul eodem die receperit, atq; hæc parua fuissent nisi quòd exhibuit se dignum: retinuit nanque expectationem, atque rumorem illum, qui nouis post Tyrannos solet donari Principibus, qui nisi ex summis uirtutibus non permanet, & quem multi mediocres Principes amiserunt, quod tamẽ mirum uidetur, & summa cum laude matris atque auiæ dici oportet, quando ipse initio ob eius adolescentia nomen insigniaq́ue gerebat Imperij. cæterum negociorum administratio, ac Principatus gubernacula mulieribus incumbebant omnia transferre ad modestiam grauitatemq́ue conantibus, quippe remotis primum à Rep. & à ministerijs, atque muneribus omnibus iudicibus, quos impurus ille Heliogabalus ex genere hominum turpissimo prouexerat, nec non purgato Senatu, equestri ordine Tribubus militarib. prærogatiuis simul cum palatio suo comitatuq́ue omni, & abiectis ex aulico ministerio cunctis obscęnis, & infamibus, sexdecim Senatorij ordinis uiros ætatis grauitate, uitæq́ue sanctimonia præcellentes Assessores Principis, & Cõsiliarios delegerunt, nihilq; aut dicebatur, aut agebatur, nisi illorum accedẽte suffragio: res autem cunctas atque administrationes, ciuiles quidem & forenses insignibus doctrina uiris legumq́ue peritissimis, militares autem claris bellica uirtute hominibus commendarunt. Quamobrem grata populo, militibusq́ue ac [illegible] atui, præterea forma Principatus erat ex contumeliosissima tyrannide ad optimatium gubernationem redacta; accedebat summa ciuilitas Alexandri, quãdo se non uti Principem; sed priuatum haberi iubebat, quod Imperij potestatem securiorem atque amabiliorem ualet efficere: suberat ei namque sua pte natura mite, mansuetumq́ue ingenium, propensumq́; ad huma-

manitatem à cædibus,& à crudelitate abhorrens, unde pace magis quàm bello clarus euasit,quãdo illam potius emercari,quàm præliari contenderet, & auro magis quàm armis seditiones atque tumultus componere,quæ tamẽ omnia segnitie atque timiditati potius inceperunt sibi tribui à quibusdam latrocinantium militibus illum uulgò obtrectantibus, quòd sub matris autoritate esset, nihilque non ex arbitrio consilioque illius administraret. Ex quo ipsi suapte natura ad res nouandas pariterque ad lucrum proni Principatumque illum tam optimè institutum grauati Alexandrum Imperatorem alioquin pium sanctumque unà cum matre amicisque, & honoratis. quoque obtruncarunt, A. uocantem Maximinum illum Tyrannum atque immanem belluam,& mõstrum. ita erant effecta militum corrupta iudicia,ut pote amare in Principe rapinas,stupra,neces,incendia,atque omne genus sęuitiæ, & illud quidem efficere, ut quàm primum uenale possent Imperium proponere. Dum ergo esset Alexander ætatis suæ annorum xxix. Mens.3.D.VII.Imperij uerò annorum 13.hunc finem uitę habuit cuncto S. P. Q. R. molestum atque grauissimum: uerum ex animi sui sententia,quando ipse mortem repentinam inopinatã mq; propriam esse Imperatorum,& insignium uirorum ostendebat,exemplo Alexandri,cuius nomen retinebat,nec non Pompeij, Cæsaris, aliorumque hæroum, quibus cæleris, subitaque mors obtigerat. Gubernatio imperij ipsius talis fuit, ut nisi eius mater alioquin optima,atque sapientissima,illud auaritia ac sordibus infamasset, nihil planè in eo desiderari potuisset: mulier enim pecunias congerere,atque thesauros præter fęmineum modum tradebatur conseruare,quod sibi filioque necem creditum fuit parasse, ut ex hoc uerè dici possit,nihil esse in eo,qui imperat,auaritia detestabilius. fœdum quippe crimen est, & parens omnium malorum: contra uerò liberalitas ea est,quæ Imperium securè propagat summè nihilominus atque præ cæteris optimis Imperatoribus laudatum extat Imperium Alexandri,licèt adolescentis,Syri & alienigenæ, nec nõ sub mulierum autoritate atque consilio: haud enim aliter poterat fieri,quando ipse suapte natura bonus, mater alioquin prudẽtissima amicos atque familiares sanctos ac uenerabiles dicebantur habere,non malitiosos,non furaces,non factiosos,non ad malum consentientes,non bonorum inimicos,non libidinosos, non crudeles,non circunuentores sui,non irrisores,non qui illam quasi fatuum circunducerent, sed continentes,religiosos,amantes Principis sui,& qui de illis nec ipsi riderẽt, nec risui esse uellẽt,qui nihil uen-

uenderent, nihil mentirentur, nihil fingerent, nunquam deciperẽt eius existimationem. Atqui uiri in eius consilio atque administratione? Domitius, Vlpianus, Iulius, Paulus, Pomponius, Alphenus, Africanus, Florẽtinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Triphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, totaque schola splendidissimi Aemilij Papiniani, I.C. quorũ consilia atque ingenia optimum efficere ualuissent regimen cuiuslibet Imperatoris quantumuis improbissimi. quinimò eorum scriptis atque responsis regitur hodie quilibet Princeps & Resp. benè instituta, & sine quibus hæc nostra iuris scientia haud facilè subsisteret. atqui ex hoc mirari non debemus, quando sub Alexandri nomine legantur editæ tot sanctissimæ leges atque optimæ constitutiones, prout isthæc fuit, quam modo sumpsi: pro cuius, nec non materiæ nostræ perfecta intelligentia præfari oportet in contractibus emptionum, & uenditionum ad eorum resolutionem adijci posse non nulla pacta inter se uaria & diuersa, videlicet pactũ addictionis in diem, legis commissoriæ, & pactum tendens ad resolutionem contractus, uulgò de retrouendendo nuncupatum. Pacta autem addictionis in diem, & legis commissoriæ antiquitus apud Iurisconsultos erant in frequenti usu, ideo non mirum si de eis legislator specialem quandam curam habuit, postquàm illis titulos peculiares, priuatos, & speciales assignauit, videlicet de in diem

2 addictione, & de lege commissoria, † & pactum addictionis in diem diffinitur, & describitur per Paulum I.C. in l. 1. ff. de in di. addictio. Velati si conuentum sit, ut fundus sit inemptus, puta pro 100. nisi quis infra Cal. Ian. proximas meliorem cõditionem fecerit

3 quo res à domino abeat. † Sed exemplum l. commissoriæ est, quando creditor ita cauit, ut si ad diem pecunia soluta non fuerit, fundus sit emptus, de quo per Pomponium I. C. in l. 2. ff. de le. commis. Et sic proprium istius pacti est, ut res cadat in commissum debito ad diem præfinitum non soluto; & dicitur lex commissoria ad similitudinem commissorum emphyteuticorum, & publicanorum, quorum meminit l. 2. C. de iu. emphyt. l. commissa, ff. de publica. & uectiga.

4 † Illud uerò pactum tendens ad resolutionem contractus, quod uulgò de retrouendendo dicitur, potest considerari duobus modis, altero quando confertur in uoluntatem emptoris, prout est quando conuentum sit, ut si infra certum tempus, uel quãdocunque displicuerit emptori uenditor restituta re teneatur reddere precium, de quo loquitur tex. in cap. illo uos, de pignori. Altero uerò, quan-

do collatum est in facultatem uenditoris, prout fit dum inita est pactio, ut si uenditori displicuerit cõtractus intra certa tempora, uel quandocunque, emptor restituto precio rem teneatur reddere, & de hoc habetur in ista Constitutione, & tradit Imo. in d. c. illo uos, nu. 14. uers. sed dicebam. Quod pactum ita consideratum, fuit hodie receptum in multo frequentiori crebrioriq; usu alijs supradictis. Vnde huius frequentiæ causa speciali quodam Tractatu hoc erit à nobis decorandum, arg. l. iusto, in princ. ff. de usuca. quẽ tex. in hoc expendit Imo. in d. ca. illo uos, nu. 14. licèt à nullo, quem uiderit, in id expensum dicat Tiraq. in 2. lib. retract. §. 1. glo. 7. num. 8. Quid aũt inter se differant pactum addictionis in diem, & legis cõmissoriæ, apparet ex forma dictorum pactorum. & quia non est materia nostra, ideo omittam, & uideri poterit in præcitatis Titulis.

5 † Sed congruum & melius est uidere in quo ipsa differri dicantur ab isto pacto de retrouendendo. Et in specie ponitur hæc differentia, quia per pactum leg. cõmissoriæ, & addictionis in diẽ, eueniente casu, quo melior conditio fuerit allata, uel pecunia ad diem non

6 fuerit soluta, † statim transfertur dominium in uenditorem absq; noua traditione, l. si quis hac, in prin. ff. de rei uendi. l. ult. ff. de le. commiss. l. commissoriæ, in fi. eod. tit. glo. communiter recepta in l. traditionibus, uer. non nudis. C. de pact. Bar. in l. diẽ, ubi Castrens. quam legit cum l. in concedendo, num. 4. ff. de aqua plu. arcen. Dec. consi. 187. nu. 4. Tiraq. in 2. lib. retract. §. 1. glo. 7. num. 3. cum aliis, de quibus per Couar. lib. 3. var. resol. cap. 8. num. 1. ubi ampliat procedere non solum si illa pacta fuerint concepta proprijs & formalibus uerbis de quibus supra, sed etiam si fuerint expressa per æquipollentia, quæ tamen importent contractus resolutionem directò, & ipso iure, de quibus ultra exempla per eum tradita uide omnium latissimè Tiraq. in l. si unquam, ver. reuertatur, C. de reuo. dona. Et hoc si statim & incontinenti fuerint illa pacta adiecta in ipso contractu, secus autem si ex interuallo, quia tunc non transfertur dominium in uẽditorem absque noua traditione, gl. in l. ab emptione, uers. cogaris, ubi Ias. col. 3. post Fulg. Ang. & Castrens. ibi, ff. de pac. Dec. post Bald. in d. l. traditionibus, nu. 13. Alex. post Areti. in l. qui absenti, §. 1. col. 2. ff. de acq. pos. cum multis, de quibus per Tiraq. & Couar. ubi supra.

Aliter etiam intelligitur, dummodo illa pacta concipiantur uerbis directis: secus autem si fuerint expressa per uerba obliqua, uel etiam dubia, put est uerbum, reuertatur, redeat, pertineat, & simil. quia tunc nõ transfertur dominium ipso iure absque noua traditione

tione,l.3.in tit.hoc glo.in l.1.uersi.mortis causa,in fi.ubi Bart.Cast. & alij,ff.de donat.Ias.post alios in l.ab emptione,ff.de pact. Alex. consi.10.colum.3.uersic.4.quoque uidemus,lib.1.& in l.Pomponius,§.præterea,colum.3.uersic. si uis defendere, ff. de acq. possess. cum alijs,de quibus per Tiraq.& Coua.ubi supra, qui negat supra dicta in pacto addictionis in diem,per quod dominium ipso iure, & absque alia traditione transferri putat, licet fuerit probatum per uerba obliqua.mouetur per d.l.si quis hac,ubi Vlpianus ita respondit,uidelicet. *Si quis hac lege emerit, ut si alius meliorem conditionem attulerit,recedatur ab emptione, post allatam conditionem, iam non potest in rem actione uti. Sed et si cui in diem addictus sit fundus, antequàm addictio facta sit, uti in rem actione potest,postea non poterit*. Hactenus I.C.per quæ uerba Couar.notat fuisse ibi pactum addictionis in diem conceptum uerbis obliquis, nempe recedatur, quod censetur obliquum,ut ibi per Bar.& Saly. in d. l.traditionibus,ubi Claud.Seisel.col.2.& tamen deciditur per I. C. post allatã conditionem & addictionem factam, emptorem non posse uti rei uendicatione,& per consequens denotatur dominium fuisse translatum in primum uenditorem,& secundum eum nulla est differentia inter primam & secundam partem responsi,nisi quòd in prima nulla dies adiecta fuit pacto, secus in secunda, & per ipsa reuocat interpretationem Bar.in d.l.dum ipse intelligebat,ideo ibi emptori denegari actionem rei uendicationis,non quia dominium fuisset translatum in uenditorem,sed quia ipse emptor uolebat agere contra uenditorem,uel habentem causam ab eo, unde repelleretur exceptione pacti,quod commentum Bart diuinationem, & nimiam restrictionem text.cõtinet,cum responsum I.C.sit generale,& indefinitum,ut apparet. Quæ impugnatio Bar.licet uera sit,nihilominus apud me remanet dubium, nec difficultas mihi aliter uidetur resoluta per Couar.quia primum responsum præcitatæ l. satis distat à secundo: in primo enim ponitur exemplum,leg.cõmissoriæ, in secundo addictionis in diem, & tamen in utroque post eorum resolutionem I.C.indifferenter denegat rei uendicationem, ut expressè deciditur per illum tex.ergo ex hac inductione sequetur periclitari opinionẽ Couar.dum per eam leg.sibi persuadebat suprad. cõmunem opinionem non procedere in hoc pacto addictionis in diẽ, quod secundum eum etsi concipiatur uerbis obliquis, nihilominus allata meliori conditione putat dominium transferri in primum uenditorem absque noua traditione, quod per illum tex.dicendum quoque esset in pacto leg.commissoriæ, prout inducitur.

Vnde apparet sententiam illam Couar. non probari, neque in hoc ueram esse differentiam inter pactū addictionis in diem, & leg. cōmissoriæ. Ex quibus resultat opinionem communem supra positā reddi satis dubiam, non dico in pacto addictionis in diem, ut Couar. existimat, sed indistinctè. Verum illa retenta, durum quippe esset ab ea recedere, dicas quòd etsi in eo tex. pacta illa sint concepta per uerbum, recedatur, quòd obliquam significationem continere potest, ut supra dicitur: attamen retinendum est in illo tex. importare resolutionem directi, & ipso iure, in quam significationem accepit ibi I.C. & communiter Doctores, dum illā l. citant ad probandam communem sententiam. neque hæc interpretatio erit cōtra proprietatem ipsius uerbi, quia cum illud commune sit, poterit & obliquum, & directum sensum denotare, quemadmodum hoc plenè colliges ex traditis per Tiraq. in d. l. si unquam, ver. reuertatur, nu. 5. & 145.

7 † Aliud uerò est in hoc pacto de reuendendo iuxta communem formulam concepto, cum sit obliquum, meritò illo resoluto, in uenditorem non transfertur dominium ipso iure, sed traditione opus est, Bar. in l si prædium, per illum tex. C. de ędil. actio. & in l. 1. nu. 10. ff. de donatio. Ias. in d. l. ab emptione, colum. 3. Ale. cons. 10. num. 5. lib. 1. Imo. in d. ca. illo uos, num. 14. Carol. Ruin. consi. 32. nu. 15. & nu. 26. lib. 1. Et sanè frequentiori DD. calculo receptum est in pacto reuendendi non transferri dominium ipso iure, sed traditione opus esse, quando illud uerbis obliquis sit conceptū, prout regulariter concipitur, de quo latè Tiraq. in 2. lib. Ret. §. 1. glo. 7. nu. 12. Couar. ubi supra, nu. 2. allegatur ad hoc iste tex. in quo colligitur uenditori ex pacto de reuendendo actionem personalem cōpetere. Vnde resultat, in eum non fuisse translatum dominium, cū nemo actione personali agat ad rem propriam consequendam, nisi cōdictione furtiua contra furem, l. ult. in fi. ff. usufr. quemadmo. caue. §. sic itaque, Insti. de actio.

8 † Sed dubium erit, si pactio illa reuendendi erit cōcepta uerbis directis, nunquid facta restitutione precij, uel eius oblatione resoluatur contractus, transeatque dominium in uenditorem ipso iure absque alia traditione? & quidam ex præcitatis DD. retinebant speciale illud esse in pacto addictionis in diem, & leg. commissoriæ, ut ex uerbis directis in illis appositis transeat dominium ipso iure, neque hoc procedere in cæteris, de quo per Bar. & Saly. in d. l. si prædium, Imo. in d. ca. illo uos, Alex. d. cons. 10. Ias. in d. l. ab emptione. quibus adde Bald. consi. 482. Magnif. col. 2. uer. hic primum quæritur,

titur,lib.1.Angel.in d.l.ſiquis hac,in princ.ff.de rei uend.Are.in l. qui abſenti,§.1.col.ult.ff.de acq.poſ.& cóſ.35.uiſo themate,col.2. Corne.conſi.96.uidetur in hac,col.ult.lib.1. Cardin. Alexan. in ca. uerum, col.5. uer.item pro hac,de condi. appo. Deci. in d.l.traditionibus,col.pen.uerſ.ſecunda concluſio, & conſi. 300. uiſa petitione,col.2.uerſ.ulterius, & ſecundò.

Sed contrarium uerius eſt,& magis communiter receptũ,prout tenet Caſtrenſ.in l.ſi ante,hoc eo.tit.& in d.l.qui abſenti, §.1. ubi Alex.nu.7.idem Alex.in l.ſi ita quis,§.ea lege,nu.5. ff.de uer.oblig. Bal.in l.ea lege,nu.7.ubi Saly.in 2.& ult.opinio.C.de cõdi.ob cau. Rube.conſi.146.col.3.Deci.conſi.187.nu.4.Iaſ.conſ.211.num.2. lib.2.& conſi.128.nu.4.lib.4.Boeri.deciſio.182.nu.19.cum multis,de quibus per Tiraq.ubi ſupra,nu.15.Couar.num.2. Vt ex hoc colligere poſſis in nihilum differre pacta huiuſcemodi.

9 † Stante ergo quòd per pactum reuendendi uerbis obliquis, & iuxta communem formulam conceptum in uenditorem non tranſferatur dominiũ ipſo iure,prout ſupra firmatur, eſt acris diſſenſio inter DD.nunquid intelligatur de directo dominio tantum, an ẽt de eo quod utile uocant? & quidam opinati ſunt, reſoluto contractu neque directum, neque illud utile transferri abſque traditione, in quam ſententiam iuit Alex.in d.conſi.10.Cur.Sen.conſi.12.Iaſ. in d.l. ab emptione,nu.8.Cagnol.hic,nu.82.Crauet.conſ.12.nu.7. mouentur,ut per eos.

Sed quàmplures uoluerunt, quòd per huiuſmodi pactum quãtumuis uerbis obliquis, & iuxta communem formulam conceptũ in uenditorem transferatur illud utile dominium, & utilis in rem actio abſque traditione, Caſtrenſ.in l.ſi cum uẽderet,per illum tex. ff.de pignor.actio.Anani.in c.conqueſtus,de uſur. col.3.Ang. Areti. in §.item ſi,col.22.uerſ.& per iſta iura,Inſti.de except. Socin.cõſil.80.col.1.lib.3.Anto.Burgen.in cap.ad noſtram, nu.60.de emptio.& uendi.Deci.conſi.614.nu.4.Rube.conſi.58.colum.2. Maſſuer. in praxi,tit.de Retrac.Roggeri. à Mota in d. l. traditionibus, nu. 54.ubi atteſtatur hanc opinionem magis communiter receptã, & in Prætorio Pariſienſ.de conſuetudine ſeruari aſſerit Caſſan.conſi.33.col.3.idem & in Ducatu Sabaudię, Cagnol.hic,nu. 84.illam & apud Pictones in uſu fuiſſe receptam, dicit Tiraq. in 2. lib.Ret. §.3.glo.1.in prin.& latius tradit de hoc in d. §.1.glo.7.nu.7.ſequitur Couar.ubi ſupra,nu.3.

10 † Aliam differentiam uideo tradi inter pactum addictionis in diem, leg. cõmiſſoriæ,& pactum tendens ad reſolutionem contra-

ctus,

ctus, prout est istud reuendendi, nam emptor cum isto pacto addictionis in diem, & l.commissoriæ facta resolutione contractus tenetur fructus per eum perceptos restituere, & de pacto addictionis in diem habetur in l.item quod dictum, ff. eo. tit.de illo uerò l.cōmissoriç,cauetur per tex.in l.lege fundo,ff.e.tit. Secus uerò est in emptore cum isto pacto reuendendi, quia facta reuenditione nō tenetur fructus per eum perceptos restituere, prout ad hanc l.inferius adnotatur. Rationem differentiæ dicit esse Imo. in d.cap.illo uos,nu.14.ex eo,quia per illa duo pacta dominium ipso iure transfertur in uenditorem absque alia traditione,ut dictum est, & habetur perinde ac si res non fuisset uendita, quo casu nulli dubiū est, quòd fructus spectassent ad uenditorem. Sed per pactum reuendendi quantumuis directis uerbis conceptum,non resoluitur contractus ipso iure,sed noua traditione opus est: unde non mirum si fructus interim ad emptorem pertineāt ut per eum,cum quo pertransit etiam Tiraq.in 2.lib.Retract.§.5.glo.2.nu.2.

Sed aduertendum est,quia retenta hac rōne idem esset dicēdum in pacto reuendendi uerbis directis concepto per ea, quæ supra traduntur,quod in specie pręter alios,adnotauit Ioan.à Medin.de Restitu.ca.de censu redimibili,§.esset dubium. Vnde tu,omissa quoque resolutione,de qua per Tiraq.in d.l.si unquam,ver.reuertatur, 11 num. 283. † resoluas fructuum acquisitionem procedere & regulari non secundum naturam pactorum, prout existimauit Imo. sed omnino causari à solutione precij.nec mirum si in illis duobus pactis emptor teneatur fructus restituere,ut dicitur,quia illud euenit, non quia emptio sit facta cum pacto ipso iure resolutiuo contractus,prout Imo.arbitratur, sed quia per eorum exempla apparet precium solutum non fuisse, quod colligitur ex ratione tex. in d.l.lege fundo, ff. de le. commissor. quod secus esset si emptor numerasset precium, siue ipsius partem,quia tunc fructus lucraretur quantumuis essent pacta addictionis in diem, & l. commissoriæ, ut probatur in l 4.in prin. ff. de le. commis. & uidetur sentire Couar.lib.3.var.resol.cap.9 nu.1. Sic econtra, licèt pactum reuendendi esset obliquum, nec resoluatur contractus ipso iure, sed traditione sit opus: attamen si per emptorem precium non fuisset solutum,teneretur fructus restituere, uel eorum æstimationem,quēadmodum dicitur in Commentario primo. Quamobrem neque in hoc differunt pacta huiusmodi.

Alia differentia assignatur inter pactum l. commissoriæ, & ei simile,atque id pactum, tendens ad resolutionem contractus, uulgò

de

de retrouendendo dictum, quia huiusmodi de reuendendo, secundum eius naturam, & regulariter † ualet, & licitum est de omni iure in contractu emptionis, ut inferius dicitur. Secus est in pacto l. commissoriæ, quod illicitum & reprobatum est inter debitorem & creditorem accipientem pignus, utputa si conuentum esset, quòd si debitor pecuniam mutuatam infra certum tempus non soluerit, remaneat pro ea creditori empta res sibi in pignus tradita, ut exemplificat glo. in l. 1. C. de pact. pigno. Nec ualet si fiat pactum l. commissoriæ directum, ut scilicet remaneat empta, sed etiam si fiat pro missiorem ipsam in eum casum uendendi, Tiraq. in 2. lib. Retract. in Præfat. nu. 10. Couar. lib. 3. var. resol. cap. 2. Et sic in contractu pignoris absolutè reprobatur, l. 2. & ult. C. de pact. pign. ca. significante, de pignor. Bar. Bal. Angel. in d. l. 1. C. de pact. pign. Alex. consi. 178. lib. 7. Anto. Negusant. in Tract. de pigno. in 4. par. prin. nu. 2. ubi reddit rationes differentiæ, de quibus infra.

12

13

14 † Et istud pactum l. commissoriæ adeo in pignore reprobatur, ut nec iuramento quidem confirmetur, Ioan. And. in addi. Specu. in tit. de renuncia. & conclus. §. 1. uersi. & quia hic, in addit. incip. ex quo autor. Imo. post Card. Floren. & Panor. in d. ca. significante, num. 13. & in cap. cum contingat, colum. 65. uersic. nunc igitur restat descendere ad quartum membrum, post Anton. ibi, de iureiur. Ioan. Fab. in l. ult. C. de pact. pign. Alberi. in rub. C. eod. tit. Bar. in l. si quis pro eo, in prin. uersi. 4. dixi, & ibi Ang. colum. 1. ff. de fideiuss. Guid. Pap. decisi. Delphyn. 6. pactum l. & consi. 79. uiso ad plenum, col. 1. & in tract. de contract. illi. colum. 6. uersic. iuxta hanc materiam, Anton. Negusant. ubi supra, in 3. ampliat. Stephan. Bertrand. I. C. longè omnium consultissimus, consi. 356. nihil, col. 1. lib. 1. cũ alijs, de quibus per Tiraquel. in 2. lib. Retrac. ad fin. tit. num. 12. qui omnes concludunt pactum huiusmodi non confirmari iuramento.

Et licèt contrarium existimauerit Federi. Senens. consi. 140. punctus q. talis est, uersic. item pactum propter autoritatem iurisiurādi, & sequatur Bal. sibi contrarius, in l. Seius, ff. ad leg. Falc. Bal. post Alberi. in l. 1. & ibi Alex. in addit. C. de pact. pigno. Anto. But. Pet. de Anchar. & Barb. in d. cap. significante, Bertrand. sibi contrarius consi. 91. ex propositis, num. 12. lib. 3. Ludoui. Goza. consi. 61. col. 2. nu. 7. Ripa lib. 3. respon. c. 6. nu. 6.

Tamen à præcedenti opinione non est recedendum, dummodò petatur prius absolutio ab ipso iuramento.

15 † Similiter etiam pactum huiusmodi consuetudine non potest con-

confirmari, Bal. in l. 2. colum. 3. uersi. 3. dicunt, C. quæ sit lon. consuet. neque etiam expressa renunciatione partium, Odofred. in l. ult. C. de pact. pigno. Albe. in l. j. in fi. eod. titu. Hostien. in Sum. de pignor. uersic. quid si renunciauit, Ioan. And. Butr. & Imo. in d. ca. significante, Guid. Pap. consi. 81. ad decem, in 1. dubio. Bertrand. consi. 50. cum pro restituendo, col. 1. & ult. lib. 2. Tiraque. ubi supra, nu. 123.

Ratio autem, quare pactum l. commissoriæ, & ei simile reprobetur in contractu pignoris est, ne creditor sub conditione dilatæ solutionis rem debitoris acquirat, aut emptam habeat minus iusto precio, & sic causa mutui lucrum percipiat, & per consequens usuram committat. 16 † Propter quod traditum est pactum huiusmodi in cōtractu emptionis admitti, cum communiter uendatur res iusto precio. atqui hanc rationem tradunt Abb. post alios in d. ca. significante, super glo. in uer. commissoriæ, Bald. in l. 1. C. de pact. pigno. Alex. consi. 178 num. 2. lib. 7. Couar. lib. 3. uar. resol. cap. 2. num. 8. post Modern. Paris. de contract. quæstio. 52. numero 364. Damnatum est ergo pactum l. commissoriæ in pignore ob compescendam asperitatem creditorum, & adiuuandam fragilitatem, & captionem debitorum, l. ult. C. de pact. pign. solent enim hypothecari, & dari in pignus res superualentes debito, & creditores nolūt mutuum dare, uel exactionem debiti differre, nisi sub lege uel pacto expresso commissi pignorum, si solutum non esset in termino conuento, cui legi debitores facilè se submitterent egestate pressi, ut habeant illam pecuniam. sperant enim quòd in futurum non obstante tali pacto creditor patietur redimi pignus soluta pecunia cum usuris: nam quod miseri cupiunt, illud facilè creditur, ut inquit Seneca, relatus ad hoc per Ias. in l. qui Romę, in prin. nu. 42. ff. de uerb. oblig. Ex quo etiam colligere posses in nihilum differre pacta huiuscemodi data paritate terminorum. reprobaretur quippe pactum retendendi in pignoris contractu; quinimò etiam illud in cōtractu emptionis damnaretur, si res minus iusto precio fuisset uendita, iuxta terminos inferius tradendos.

17 † Infertur quoque per hanc rationem, falsam esse communē eorum sententiam, qui arbitrantur pactionem hanc l. commissoriæ etiam in contractu pignoris appositam, ualidam esse inter debitorem & fideiussorē, ut sic fideiussori liceat pro tutela periculi, quod satisdando subijt pactum inire, ut si contingat se creditori soluturum, bona debitoris tunc sibi empta esse intelligantur, quod aliàs creditori minimè liceret, ut dictum est. tradit hoc Bart. in l. quamuis,

uis,& ibi Castrens.ff.de solutio. Abb.in d.c.significante,nu.6. Bart. Bal.& Sali.in d.l.ult.C.de pact.pigno. Ant. Neguf. ubi supra,in 4. fallent.Fab. de Monte in tract.de empt.& uend.q.7.nu.11. Fallent. 3.mouentur omnes per tex.in l.ult.ff.de cont.emp.

Sed aduertendum est, quia ille tex. non facit, si quidem ibi res datæ in pignus creditori non fuerant datæ fideiussori in pignus, unde quò ad fideiussorem non potest dici propriè pactum l.commissoriæ,nec illius ibi meminit Scæuola I.C. sed alterius conditionalis uenditionis:quinimò si in casu illo res essent datæ fideiussori, in pignus pro indemnitatis cautela,nō procederet pactum,de quo ibi per I.C. prout adnotat ibi Cur. Iun.num.2.Bald.in c.1. col.1. de feu.da. in uic. leg .commiss. Alex. consi.178.num.7.lib.7. Couar.lib.3.uar.resol.cap.2.nu.7. reprobabitur ergo huiusmodi pactum , etiam quò ad fideiussorem, cum ipse pro fideiussore nihil aliud pręter indemnitatem possit sibi stipulari, ut ostendunt Moder. Parisi. de contract. q. 52.nu.357.

18 † Infertur etiam falsam esse aliam communem DD. sententiam quando communiter asserunt pactum l.commissoriæ, etiam cum creditore initum ex interuallo,tamen ualidum esse quò ad retinēdam rem;& excipiendum aduersus debitorem, licèt fuerit nullum quò ad agendum, ut adnotauit Barto.in leg.quamuis, ff.de solut. Abb.& alij in d.c.significante, Alex.in d.consi.178.& consi.seq.lib. 7.Anto.Negu.ubi supra, in 1.fallent. Guido Papæ, q.6.Bart.Bald. Salic.& Castrens.in l.Titius, ff.de pignor. & Ripa in l. nemo potest,num.14.ff.de lega.primo,cum alijs,de quibus per Tiraq. in 2. lib. Ret. in Præfat. nu.7.mouentur omnes per tex.in d.l.Titius,ff. de pigno.acti.

Sed aduertendum est,quia ille tex.minimè tractat de pacto l.cō missoriæ,sed de datione in solutum,quæ fit à debitore creditori,& ea certo ac iusto precio,non autem pro ipsa quantitate debita.Datio uerò in solutum nullum habet uitiū, ac iure fieri potest l. eleganter, in fi.princ.ff.de pignor. actio. auth. hoc si debitor, C.de solutio.quamobrem de suprad.communi sententia meritò dubitauit Tiraq.ubi supra, existimans ex ea fraudem fieri prohibitioni l. & pacti commissorij, sequutus autoritatem Alberi. in hac l. versi. sed quid si emptor,& Cuma.consi.184. uerum expresè improbāt Moder.Parisi.de contract.q. 52.num.363.Couar.lib.3.uar.resolu. c.2.num.8.

19 † Quod ampliatur etiam si istud pactum fuisset adiectum in contractu dotis tam pro ipsa restituenda, quàm de nouo constituenda, & quòd pactum l. commissoriæ factum in fauorem mulieris

mulieris creditricis pro restitutione dotis suæ non ualeat, allegatur tex. in l. quamuis, ff. de solut. videtur tenere Bald in cap. 1. de feu. da. in uic. leg. commiss. allegans id, quod habetur in l. ita cõstante, ff. de iu. dot. Similiter, quòd reprobetur, quando fuit pro dote danda marito, tenuit Anto. Negus. ubi supra, in 5. fallent. ubi latè improbat opinionem Bal. Nouel. qui in tract. de dote, par. 6. quæs. 54. contrarium uolebat, sed Moder. Paris. de contract. q. 52. num. 374. tenent opinionem Bal. Nouel. tum fauore dotis, tum etiam quia in tali casu omnia sunt merè spontanea, & propensa, & ab omni extorsionis suspicione aliena, ex quo cessat ratio l. cõmissoriæ, quod tamen intelligunt, nisi quatenus probaretur, quòd res multum superualeret sorti promissæ, & quòd à promittente ignorabatur. Similiter intelligunt, nisi probaretur de aliquo dolo, & fallacia mariti ad circunueniendum promittentem, ut haberet illam rem. & supra d. opinionem Bal. Nouel. dicunt multò magis ueriorem, quãdo filia, uel maritus aliquid dant, & faciunt, ut puta quia renunciat filia successioni.

20 † Infertur quoque per supra relatam rationem, falsam esse opinionem eorum, qui arbitrantur pactum cum creditore mutuo dãte fieri posse, quòd si debitum infra certum diem non fuerit solutum, tunc res quædam debitoris, quæ non extitit data in pignus, sit pro eadem quantitate empta ipsi creditori, secundum Bal. in ca. 1. col. 2. & Aluarot. ibi, de feu. da. in uic. leg. commiss. cum alijs, ut per Tiraq. in 2. lib. Ret. ad fi. tit. num. 140. Quod tamen reprobatur per Curt. Iun. in l. ult. colum. 1. ff. de contrah. empt. Moder. Paris. de contract. q. 12. num. 362. Couar. ubi supra, num. 7. Eadem enim est ratio iniquitatis, & captionis, siue res sit pignori data, siue nõ, cum utroque casu creditor ultra sortẽ habeat rem minus iusto precio emptam. Et licèt deficiente hypotheca, & pignore non sit formale pactum l. commissoriæ, est tamen ei simile, unde iure optimo prohibetur, l. 1. C. de pac. pign. Nec refert sit res illa generaliter tantum, an specialiter hypothecæ submissa, cum utrobique sit eadem prohibitionis ratio, secundum Bertrãd. consi. 97. lib. 4. & cõs. 178. lib. 3. Rogger. à Mot. in l. traditionibus, nu. 53. C. de pact. Moder. Paris. d. q. 52. nu. 361. quamuis ipse Bertran. alibi contrarium è diametro responderit, uidelicet cons. 254. vidi processum, post princ. lib. 1. tenet hoc Tiraq. ubi supra, nu. 141.

21 † Vt ergo pactum l. commissoriæ in contractu pignoris validũ sit, necesse est quòd conuentio fiat ut creditori, fideiussori, uel cuilibet maneat res empta iusto precio, l. si fundus, §. ult. & ibi glo. Bar.

& alij,

& alij, ff. de pignor. Canonistæ in d. cap. significante, DD. in l. ult. C de pact. pign. Cæpol. caut. 24. incip. pactum pignoris. cum alijs, de quibus per Tiraq. in 2. lib. Ret. ad fi. tit. num. 138. Anton. Negusan. ubi supra, num. 6. Rube. consi. 134. communem dicit Couar. lib. 3. uar. resol. cap. 2. num. 7. qui omnes extēdunt procedere etiamsi fiat pactum simpliciter, quòd res pignori data empta sit creditori, quia debet intelligi de iusto precio. Requiritur ergo secundum supra dicta, ad hoc ut pactum l. commissoriæ ualidum sit in pignore, ut expresse dicatur, quòd res in pignus data creditori remaneat sibi empta pro iusto precio, uel simpliciter nulla precij facta mentione, quia tunc de iusto intelligitur. Sed aduertendum est, quia Mod. Parisi. de contract. q. 52. nume. 360. discrepando ab hac communi sententia existimant etiam in tali casu pactum istud illicitum, & usurariū esse, ex eo, quia creditor nullum lucrum pacisci potest ratione mutui etiam causa dilatæ solutionis, & ius uendendi, & acquirendi rem debitoris etiam ob certum, & iustum precium est ipsi creditori lucrum considerabile, l. si equo, ff. de leg. 1. sequitur Coua. ubi supra, in eo casu, quando ratione mutui, & propter officiū mutuandi, creditor pacisceretur cum debitore, ut sibi teneretur uendere propriam rem, quam aliàs non foret uenditurus, etiam si iusti precij mentio fieret: secus si illa pactis iniretur per creditorem pro cautione certiori, & pro firma, & tutiori solutione suę pecuniæ creditæ, quia tunc licita esset, secundum eos ad instar iustissimæ dationis in solutum, quod est notabile.

22 † Illud autem, quod dicitur pactum l. commissoriæ in pignoribus reprobari, intelligendum est non solum si fuerit factum in perpetuum, puta, quia illa res sit empta, sed etiam si fuerit factū ad tēpus, puta quòd debitor non possit luere pignus nisi post 30. annos. ita glos. in l. ult. C. de pact. pign. & in l. qui Romæ, in prin. ff. de uer. obl. rationem ibi afferunt Imo. Alex. Ias. & cæteri DD. quia hoc pactum licèt non sit propriè l. commissoriæ, est tamen ei simile.

23 † Aduertendum est tamen ad aliqua, quæ ponit gl. in d. l. qui Romæ, in uersi. obtulerit. videlicet quòd si quis dederit fundum in pignus ut creditor fructus uice usurarum caperet cum pacto, quòd non liceat luere, puta in eo anno, quòd huiusmodi pactum ualebit, & quòd debitori non licebit prius luere. Similiter format ibi q. videlicet, quòd si quis acceperit mutuum sub usuris cum pacto, ut usque ad annum non soluat, quòd non poterit prius soluere nisi totius futuri temporis usuras soluat, & has traditiones sequūtur ibi Bart. Alberi. Ang. Castrens. uterque Imo. Ias. & alij, similiter Bal. cæterique

terique in d.l.1.C.de pact.pigno.qui omnes habent pro indubitato,quòd si debitor mutuo accipiat aliquam summam sub usuris, possit aliquot mensium,uel futuri temporis usuras ab initio solue re,uel de summa mutuo data deducere, & nihilominus currẽt usuræ pro rata totius summæ,deducto solo tempore, pro quo iã sunt solutæ usurę.Similiter DD.inibi reprobantes distinctionem Accursij,communiter tenuerunt,quòd etiam si debitor uelit alium ęquè idoneum debitorem dare creditori,qui se obliget de soluenda sorte cum usuris,non tenetur creditor acceptare, nec potest debitor ante tempus ullo modo liberari,nisi totius etiam futuri temporis usuras soluendo.

Sed relati DD.sicut parum intellexerunt quò ad hanc materiam usurariam tum in significatione terminorum & uocum, tum etiã in decisione & sententia iuris antiqui,prout demonstratum fuit in l.curabit,C.de actio. empt. ita etiam in supradictis casibus absque lege,& rõne locuti sunt. Quòd sine lege loquantur,apparet quia iure ciuili benè reperitur expressum,quòd debitor non potest detrectare,uel alio modo protelare solutionem sortis,licèt offerat continuare usuras, l.ult.in fi. C. de iu. dot.& hoc nisi expresse concesserit creditor, ut non teneatur debitor restituere sortem quàmdiu usuras præstabit, l.itẽ quia,§.ult.ff.de pact.Nullibi tamẽ reperitur cautum quin debitor non ualeat se liberare ab usuris futuris offerendo sortem cum usuris præteritis pro rata temporis elapsi. Quòd sine ratione loquantur apparet,quia nulli dubium est de illo iure usuras morosas,etiam si ex iure actionis debeantur,esse accessionem obligationis principalis, & uelut eius fructus, l. usuræ uice fructuum,de usur unde nec regulantur secundum obligationem principalem,qua sublata in totum,uel in partẽ,ipso iure nullæ currunt nisi pro rata debitæ sortis;& sicut congrua oblatio debiti obligationem principalem elidit,ita elidit usuras futuras,& alia pacta accessoria,l.cum principale,de reg.iur.Bal.in l. pactum uulgare,C.de pigno.acti.Sequitur ergo,quòd illud pactum ne debitor possit se liberare, nisi usque ad certum tempus, non ualeat in illo casu,quia etiam de iure ciuili nullæ tolerantur usuræ nisi pro rata temporis & sortis,sed ut semper libera sit facultas debitori se liberandi ab usuris futuris etiam ipso iure per congruam oblationem, d.l.qui Romæ,§.Seia,l.si creditrici,C.de usur. Erit ergo huiusmodi pactum ita restrictum nullum,non solum propter fraudem usurarum,sed etiam quia contra bonos mores:tendit enim ad fouendam malitiam & auaritiam,& sic ipso iure non ualet,l. pacta, quæ contra.

contra,C.de pact.cum simil. Tum etiam quia est contra publicam utilitatem,cum publicè interſit homines liberos esse à debitis, & sic non ualet tamquam contra id,quod publicè intereſt,l.de die,cũ l.seq.de pact.dota.Quàmobrem rectius sensit Castrens. consi.144. pactum istud,lib.2.dum ibi reiecit huiusmodi pactum tamquàm derogans libertati,& naturali facultati,quam quis abdicare nõ potest.quin etiam idem Castrens. in l. item quia,in fi.de pact.renuit, quod extra materiam usurariam non ualeat conuentio,quòd debitor soluendo nõ possit se liberare nisi ad beneplacitum creditoris. sequuntur Moder.Paris.de contract. q. 55. nu.385.& admissa hac opinione Castrens.quamuis Alex. in d.l. qui Romæ,illam conetur impugnare,retineas huiusmodi pactum si apponatur extra materiam usurariam,puta super pacto redimendi,non vitiare illũ actũ, ut inferius dicitur,sed benè uitiari,argumento l.placuit, & l.usuras illicitas,de usur.secus autem si apponatur in materia usuraria,& suspecta,quia tunc uitiabit,ut dicitur infra circa emptionem censuũ & annuorum redditiuum redimibilium.

Similiter dum glo.& Doctores in d. l.qui Romæ, præsupponũt creditorem de illo iure posse ab initio futuri temporis usuras quasdam recipere,earumve causa de sorte detrahere sine diminutione sortis,& usurarum futurarum deductis præteritis duntaxat. Aduertendum est,quia huiusmodi præsuppositum est contra iura, in materia usurarum, quæ uolunt ipso iure non currere usuras, nisi ad modum concessum,& pro rata sortis,quæ cum effectu peruenit ad commodum & usum debitoris, l.pecuniæ fœnebris, l.placuit, ff.de usur. Vnde si ab initio quacunque ratione detrahatur de sorte,necesse est usuras non currere nisi pro rata residui, l.eos,in fi.C. de usur. Præterea regulariter nullæ usurę de illo iure solui possunt ab initio,cum non debeantur nisi sub conditione, l.pecuniæ, & l. lecta,in fi.ff.si cer.pe.l.Seia,ad fi.ff.de usur. inquiens plures conditiones eam stipulationem continere, & per singulas pensiones con ditionẽ expectandam. Non obstat,quod habetur in d. l. qui Romæ,in prin. ubi usuræ ab initio mutui fuerunt deductæ, quia illa non tanquam usuræ deducuntur,sed tanquam sors, quæ ipso iure per illam deductionem minuitur.patet in eo. tex.quia debitor ille offerebat se paratum Romæ numerare detracta ea summa, quam creditori suo usurarum nomine dederat, residuum ergo remanet numeratum & debitum,& pro illo usuræ debentur,etiam si totius prioris summæ fuerit facta promissio per stipulationem, ut dicunt Moder.Paris.de contract.q.55.nu.388.

24 †. Præfari etiam oportet pactum illud tendens ad resolutionem contractus, quod de reuendendo dicimus, bifariam per nonnullos distingui, uidelicet in pactum de restituendo, & in pactum, ut uulgò fertur, de retrouendendo. Et pactum de restituendo dicunt esse, quando quis ea lege uendidit fundum, ut siue ipse, siue alius quandocunque, uel intra certa tempora precium obtulisset, tunc fundus restitueretur; & quòd de hoc pacto loquatur, & intelligi debeat lex ista, & l. si uir, iuncta declaratione glos. in uer. trãscriberet, ff. de præscript. uer. ca. ad nostram, de empt. & uend.

Pactum autem de retrouendendo, dicunt esse quando uenditor conuenit, ut emptor quandocunque, uel intra certum tempus, restituto sibi precio teneatur fundum illum retrouendere, quod pactũ appellatur etiam de reuendendo, siquidem Reuendẽdi uerbo pluries utitur Vlpianus in l. Iulianus ait, ff. de bon. liber. Similiter & uerbo, Reueneo, utitur Neratius in l. 5. ff. de le. commiss. potest ẽt dici pactum de redimendo, quod pactum sic uario modo dictum in nouam significationem duxit Tiraq. illudq; retractum conuentionalem nuncupauit, & de eo composuit more suo elegantem, & copiosum tractatum omnibus notum. Pactum ergo illud de restituendo ab huiusmodi pacto reuendendi, nõ parum differre quàmplures existimarunt, ut uidere poteris per Corne. consi. 4. multùm diffusè, colum. 2. uer. pactum de reuendendo, & in alijs consilijs. Aret. consi. 6. viso instrumento, in 1. dubio, Socin. consi. 253. in causa D. Ioannis, col. 5. ver. circa 3. q. lib. 2. sequitur Tiraq. in Ret. conuent. in præfat. nu. 2. & latius post multos alios à se relatos in §. 1. glo. 7. ad fi. Ludo. Gozadi. hic, sed lõgius Cagnol. nu. 12. ubi omniũ latissimè conatur hoc persuadere. Qui omnes hanc præcipuè differentiam constituunt, ut si emptor fecerit pactum de reuendendo, ex quo illud contineat nudum factum, non possit per uenditorem præcisè cogi reuendere, sed liberetur soluendo interesse, non aliter ac si fecisset nudam promissionem de uendendo, l. stipulationes nõ diuiduntur, vers. Celsus, & ibi Bar. ff. de uerb. oblig. cum multis, de quibus per Tiraq. in 2. lib. Ret. ad fi. tit. num. 56. Secus si emptor fecisset pactum de restituendo rẽ emptam soluto precio, quia tunc posset præcisè cogi ad reddendum, si haberet illius facultatem, ex quo ipsa promissio restituendi non continet merum factum, sed causam reddendi, idest dominij transferẽdi, ut apparet in hoc tex. ubi à tempore moræ fructus ueniunt, idem in l. in cõuentionalib. ff. de uerb. obl. Si autem contineret merum factum tunc ueniret interesse, l. si fundum certa die, ff. de uerb. obl. Vnde ista sunt multum

tum diuersa, fructus deberi ex tempore moræ, uel interesse, Bart. in l. si filius, §. 1. ff. de verb. oblig. Et ideo Francisc. Zoănet. recens Scriptor hic, nu. 76. post multiloquium instruebat uenditores cautiores esse dum res suas cum pacto redimendi distrahunt, ut uidelicet concipiatur pactum, quo emptor teneatur illas sibi restituere soluto precio. Tum enim, inquit, causa extra omnem disceptationis aleam uersabitur.

Sed aduertendum est, quia præcitati Doctores nimia quadam subtilitate magis ad sonum uerborum, quàm ad ipsum effectum & substantiam rei uidentur attendere, siquidem pactum restituendi in substantia conuenit in unum & idem, quod pactum de retrouēdendo. Nec uera est differentia in specie per eos allegata, quia licèt procedat in simplici promissione de uendendo, ne uenditor possit præcisè cogi ad uendendum secundum glo in l. in bonæfidei, ff. de eo quod cer. lo. cum concor. attamen hoc non haberet locū in promissione de retrouendendo, per quam emptor poterit præcisè cogi, si erit in facultate rei tradendæ, non secus ac si fecisset promissionem restituendi. ita singulariter tradit Tiraq. I.C. multis uirtutibus laudatissimus, ubi supra, nu. 80. & seq. nouissimè Autor non minus laudandus, Arri. Pinel. in l. 2. par. 2. ca. 3. nu. 29. C. de rescin. uend. & demum concludit in hoc Francisc. Zoannet. nu. 78. & seq. corroborans multis rationibus, ut per eum, & de hoc dicetur inferius. Neque admitti debet quòd ista promissio de retrouēdendo contineat in se nudum factum, prout ipsi dicunt, quia comprehendit etiam in se causam bonorum, idest dominij reddendi, non aliter ac faciat ipsa promissio restituendi. quæ consideratio uidetur esse Decij, licèt aliò respiciat, in cons. 88. valet statutum, col. 2. uers. ad hoc breuiter. Tiraq. ubi supra. Cum ergo pactum retrouendendi & restituendi quò ad effectum non discrepent, omissa illa uerbali differentia, quam etiam tradit Corrasi. lib. 3. Miscella. ca. 9. in prin. quia effectus & substantia est solum à prudentibus attendenda, l. si uno, in prin. ff. loca. cum concord. & potius dispositio & mens inspiciēda quàm uerba ipsius, l. scire, §. aliud, ff. de excusa. tut. cum alijs, de quibus per Tiraq. in l. si unquam, in uer. libertis, nu. 47. C. de reuo. dona. Resoluemus, quòd pactum reuendendi sicut uarijs modis nuncupatur, de quibus supra: ita etiam appelletur pactum restituēdi, de quò in hac l. cum alijs. Quamobrem cum DD. communiter tradant Constitutionem hanc continere pactum de retrouendendo, ut per Bar. Ang. Saly. & Castrens. qui eam legit cum l. 1. huius tit. Ias. in d. l. si uir, refert Tiraq. in Præfat. num. 2. ubi supra, di-

 cendum

cendum est eos tanquam prudentes, & iuris peritos respexisse potius medullam & substantiam quàm ipsa uerba, neque ullo modo aberrauerint, si pactum restituendi, de quo habetur in hoc tex. acceperint pro pacto de retrouendendo, cum unum & idem sint in effectu, ut dicitur, cuius sententiæ uidetur quoque esse Pinel. ubi supra, nu. 27. & seq. licèt non ita explicet.

25 † Hac ergo communi intelligentia ad hunc tex. sic retenta, colligitur ex eo pactum de retrouendendo iure Cæsarum permitti, & licitum esse. ita Ang. Cast. & Cagno. hic, num. 7. & hoc siue ista pactio reuendendi collata sit in uoluntatem uenditoris, siue etiam emptoris. Couar. lib. 3. var. reso. cap. 9. in prin.

Idem etiam dicendum est de iure Pontificio, prout à speciali argumentatione deducitur in d. ca. ad nostram, ubi Abb. nu. 8. Imo. nu. 2. Ancharan. consi. 30. dubitari solet, col. 2. uer. 2. probo. cũ mul tis, de quibus per Tiraq. ubi supra, in Præfa. nu. 3.

Similiter & in animæ iudicio apud Theologos hoc pactum licitum esse tradit hic Alber. Cœpo. in tracta. de simul. contract. in 12. præsumpt. 3. par. prin. Gui. Papæ in tracta. de contract. illic num. 18. E Theologis uerò ipsis tenet Ioan. Gerson in tract. de contract. par. 1. consid. 6. & seq. D. Antonin. Flor. in Sum. tit. de usur. ca. 3. latissimè Conrad. in tracta. de contract. q. 83. & demum omnes in 4. sen ten. distin. 15. Probatur hoc Leuit. ca. 25. ubi inquit Dominus, Cuncta regio possessionis uestræ sub redemptionis conditione uen detur. Ex qua pactione reuendendi resultat, ut emptor faciat interim fructus suos, neque ad illos teneatur, ut per præcitatos DD. & latè Cagno. hic, nu. 7. Tiraq. ubi supra in glo. 2. nu. 1.

26 † Sed magis dubium est, quando pactum reuendendi est collatũ in uoluntatem emptoris. si quidem Abb. in ca. illo uos, nu. 6. post Ioan. And. ibi, de pignor. existimat ipsum emptorem fructus non lucrari, sed teneri eos restituere resoluto contractu, rationem diuer sitatis adducens, ex eo quia sit in electione ipsius emptoris quandocunque resoluere ipsum contractum, unde ueniet sibi imputan dum, si prius non resoluerit, quod secus erat in præcedenti casu, & ad hoc allegat l. quod si nolit, in fi. iuncta l. cum autem, §. cũ redhi beretur, ff. de ædil. edic. facit l. Imperator, & l. item quod dictum est, ff. de in di. addic & l. ult. ff. de iu. fisci, sequitur Conrad. de contract. q. 84. conclu. 5. Anto. Burg. in d. c. ad nostram, col. pen. Tiraq. in 2. lib. Ret. §. 5. glo. 2. nu. 3. quam opinionem receptiorem esse fatetur Joan. Corras. lib. 3. Miscella. ca. 9.

Sed aduertendum est, quia contrarium tenet glo. in d. c. illo uos, uer.

uer.percepti.quam sequitur ibi Imo. num.14. post Cardi.Florent. approbat etiam Couar.lib.3. var. resol. ca.9. nu.1. & ista sententia mihi uidetur uera,fundata in ratione iustitiæ commutatiuæ, ne uẽditor habeat precium & fructus rei contra tradita in l. curabit, C. de actio.emp. Probatur etiam ex inductione tex.in d.cap. illo uos. ubi est casus, quòd resolutio contractus confertur in uoluntatem emptoris, & tamen disponitur ibi quòd conuentio de computãdis fructibus in sortem,sit contra naturam contractus; quasi inferat, quòd fructus ad emptorem pertineant ex natura contractus. Sed obstant modò leges in contrarium adductæ,& quod attinet ad d.l. Imperator,l.item quod dictum,& l.ult. Tiraq.in l.si unquam,uer. reuertatur,nu.283.C.de reuo.dona.respondit aduertendum esse, quibus uerbis res agatur: nam si conuentio ita fuerit concepta, uidelicet ut perficiatur emptio,nisi melior conditio afferatur, nõ est pura uenditio sed conditionalis, ideo tunc emptor non usucapit neque fructus lucratur.sed si ita conuentum fuerit, ut meliore con ditione allata, ab ea discedatur,erit pura uenditio resoluenda sub conditione,quo casu emptor tunc usucapiet,& fructus lucrabitur, l.2.& seq.ff.de in di.addic.l.2.§.Sabinus,& §.si in diẽ,ff.pro empt. quasi uelit ipse quòd in dictis ff. esset conditionalis uenditio. Sed responsio isthæc nihil facit, nam pactúm siue emptio addictionis in diem,quocunque modo sit concepta,eueniente post eius resolutione semper fructus per emptorem debent restitui, ut dicitur in l.item quod dictum,& in alijs præcitatis,atque hoc tenet glo.in d. l.2. uer.lucrari. Quamobrem aliter resoluendum est,uidelicet fructus in dictis ff. idcirco per emptórem restitui debere, ex quo precium per eum nondum esset solutum: aliàs secus, ut colligitur in l.lege fundo, ff.de le. commiss. & dicitur supra. Quod attinet ad l.quod si nolit,in fi.iuncta l.cum autem,§.pen. Tiraq. in d. uer. reuertatur,num.286.respondit ideo ibi fructus, & alias accessiones restitui,ex quo redhibetur res ex causa de præterito, quæ iã inerat à tempore uenditionis,cum redhibitoria non competat ex morbo & uitio contingente post uenditionem toto titu. ff. & C. de ædil. edict.sequitur Couar.ubi supra,relata alia responsione Corrasij, ut per eum.

Sed aduertendum est, quia & in casu isto arbitror suprad. resolutionem accommodari debere, uidelicet dum existimamus inspiciendum esse nunquid precium sit solutum per emptorem. Nec obstant leges præcitatæ, quia loquuntur de fructibus extrinsecis,puta acquisitionibus factis per seruum, ut declarat I.C. in l.& genera-

liter, ff. eo. tit. quasi sentiat aliud esse de fructibus intrinsecis, quod maxima nititur æquitate.

Concluditur ergo emptorem cum hac conditione reuendendi interim fructus lucrari, siue conditio illa pendeat à uoluntate uenditoris, siue etiam emptoris. quod intelligas nisi emptor fuisset in mora constitutus, puta per oblationem uel consignationem precij factam à uenditore, de quo inferius traditur.

SVMMARIVM.

27 *Contractus in dubio semper præsumitur licitus.*

28 *Contractus, in quo pactum redimendi sit collatum in uoluntatem emptoris, tria concurrere debent ad hoc ut reddatur usurarius.*

29 *Contractus, in quo pactum redimendi sit collatum in uoluntatem uenditoris, quæ concurrere debeant ad hoc ut reddatur usurarius.*

30 *Rusticus nunquid excusetur à contractu illicito.*

31 *Mulier nunquid excusetur à contractu illicito.*

32 *Datio insolutum continens pactum de reuendendo & minoritatem precij, nunquid debeat censeri usuraria.*

33 *Arbitrium Iudicis uersatur in iudicando contractum illicitum.*

34 *Pactum de reuēdendo si fuerit ex interuallo appositum, nunquid faciat præsumi contractum usurarium.*

35 *Clanculum & secretò acta magis præsumuntur suspecta, & dolosa.*

36 *Iuramentum interpositum in contractu cum pacto resolutiuo, præsumit usuram.*

37 *Cautelæ plures appositæ in contractu cum pacto resolutiuo reddunt illum magis suspectum de usura.*

38 *Precij magnitudo reddit contractum cum pacto resolutiuo suspectum de usura.*

39 *Verba huiusmodi, uerè uendidit & non in fraudem usurarum, reddunt contractum suspectum.*

40 *Pactum de reuendendo si ita sit initum, ne remaneat in facultate uenditoris redimere quandocunque, sed tantum post aliquem terminum, reddit contractum suspectum.*

41 *Emptor cum pacto de reuendendo non potest cogi ad reuendendum ante tempus.*

42 *Pactum quòd non liceat uenditori redimere nisi post certum tempus in contractibus censuum reprobatur.*

43 *Pactum de restituendo, maiori aut minori precio, quàm fuisset datum reddit contractum suspectum.*

Venditor

§. 1.

27 SIMILITER intelligas, nisi contractus ille appareret usurarius. † Nam in dubio semper præsumitur licitus, ut dicitur latè in ca. nauiganti, de usur. quibus adde Socin. Iun. consi. 83. nu. 6. lib. 2. ubi ait, quòd in dubio contractus quilibet celebratus tam emendo, quàm uendendo, debet præsumi licitus & non usurarius.

28 † Quamobrem pro eo redarguendo ualde laborarunt Scribētes, & in eo contractu, in quo pactum redimendi sit collatum in uoluntatem emptoris, nulli dubium est tria concurrere debere ad reddendum illum usurarium, nempe pactum ipsum reuendendi collatum in uoluntatem emptoris. Item clausula de computandis fructibus in sortem & precium. Tertiò, quòd reuenditio postmodū fiat maiori precio, quàm fuisset ipsa uenditio. casus est expressus in d. ca. illo uos, de pignori. & ibi Imo. tenet Ale. consi. 54. col. 1. lib. 6. Couar. li. 3. uar. reso. ca. 9. in prin. & nu. 3. Et maior usuræ suspicio in huiusmodi pactione inerit, quàm si pactum reuendendi penderet à facultate uenditoris. ita adnotant Moder. Paris. in d. Alexan. consi. 54. Couar. ubi supra. Sed magna est difficultas in eo contractu, in quo pactum redimendi esset collatum in facultatem uenditoris.

29 † Nam quàm plures opinati sunt uitium tunc in eo contractu adesse, quando in eo simul ista tria concurrant, uidelicet pactio illa de retrouendendo; Modicitas precij. Item ipsius emptoris consuetudo exercendi usurariam artem, quicquid tenuerit Cyn. post Iacob. de Aren. in l. emptione, in 4. q. C. plus ual. quod agi. ubi

per hæc tria existimauit contractum non reddi illicitum. & quòd istæ fuerint causæ, quare ab Innoc. III. Pont. in d.ca.ad nostram, de emp.& uend.contractus ille fuerit habitus usurarius, ita latissimè post multos alios à se relatos, credit communiter receptum Cœp. in tract.de simul.contract.in 6.casu,col 1.Alex. consi.109. col.ult. lib.4.Socin.consi.248.lib.2.Deci. consi. 167. licèt ibi non audeat attestari, quæ sit receptior sententia.in hoc etiam fuit dubius Cagnol.in repet.huius l. siquidem in 1.editione asserit hanc opinionem magis communem, postmodum in 2. editione, num. 50. oppositum censuit. Sed ueram & magis communem asserit Boer. decis. 102.nu. 5. tradens se hanc in iudicando & cõsulendo sequutum fuisse, & quod ita apparet in consi.31. uisis literis & processu. dicit etiã pro hac opinione maiori numero auctores adesse Tiraq. in 2.lib.Ret.in præfat.nu. 5.licèt in hoc confusè, & quodammodo remissiuè loquatur, ut uix discerni queat cuius sẽtẽtiæ sit fautor, idem Cacchera.decis. Pedemont. 42.

Tu autem breuiter dimissis omnibus, quando in hoc multi multa dicunt, retineas ad redarguendum huiusmodi contractum usurarium hæc duo satis esse, uidelicet pactum de reuendendo, & modicitas precij.ita glo.celebris in ca.conquestus, in uer.de feudo, ante fi.de vsur.ubi Abb.& Anan.idem Abb. in d.c.ad nostram, nu.4. Alberi.in d.l.emptione.licèt Boer.in decis. 102. nu.3. alleget eum pro altera sententia.sequitur Imo.in d.c.illo uos, nu.15. Ambros. à Vigna.in ca.salubriter, nu.11.de usur. Alex.sibi cõtrarius, in cõs. 54.num.1. lib.6.Afflict.decis.339.& in Rub. de feu. da. in uic.leg. commisso.nu.105.Abb.consi.76.lib.1. ubi asserit hoc magis cõmuniter receptum.idem attestatur Thom.Ferra.caut.17.Cassan.in consuet.Burgund.Rub.5.nu.12.Grammat.decis.29.Cassiodor.deci.1. Parisius consi.55.nu.29.Crauet.consi.156.nu.4.& 7.dicens Senatum aliàs Taurini residentem iudicasse. Natta consi. 198. magis communem ostendit Francis.Viui.in lib.1.suarum commun.opin. uer. vendere, uers. contractus. Emanuel Suarez in suo Thesau. recept.senten.uer.uenditionis contractus, nu.20. Quæ opinio in urbe Florentiæ est in rem iudicatam transacta per Constitutiones Synodales decretas ibi sub Leone X. Pont. quæ in Rub. de usur.c.9. statuerunt post longas disputationes, super hoc ibi exortas, ut ista duo sufficerent, paruitas scilicet precij, & hoc pactum de reuendendo minoritatemq; precij ulterius interpretatæ sunt, uidelicet si quantitas excedat quartam iusti precij in solito fœnerari: sed in nõ solito uoluerunt, quòd minoritas precij esset ultra tertiam iusti precij,

precij. Quia de causa cessabit etiã alia difficultas per DD. tradita in ostendendo, quænam in casu isto dicatur minoritas precij; de quo per Cagno. hic post multos alios à se relatos, num. 58. Ad nihilum quoque deseruiet nobis doctrina Franc. Zoannet. tradentis hic, nu. 57. ista duo tunc sufficere, quando modicitas excederet dimidiam iusti precij.

Illud tamen fateri oportet, quòd hæc secunda, uera & communis opinio minimè probetur ex decisione d. cap. ad nostram, prout crediderunt aliqui ex præcitatis DD. quia in d. tex. aderãt aliæ præsumptiones & coniecturę, prout diligẽtissimè aduertit doctissimus Couar. lib. 3. uar. resolul. cap. 8. num. 3. qui propterea fuit in alia, & tertia opinione, uidelicet ut omne hoc relinquatur arbitrio boni Iudicis, qui secundum qualitatem personarum, & naturam actus iudicet, quod etiam dicit esse de mente Corne. consi. 4. lib. 1. & tradit Alex. consi. 119. in fi. lib. 4. Et ponit exemplum, ueluti si contractus à rustico, uel muliere fuerit gestus: nã licèt in eo adsit modicitas precij coniuncta cum hoc pacto reuendendi, † attamen cõtractus huiusmodi non erit iudicandus illicitus, quemadmodum si ab alio esset factus. ita Bal. post gl. in l. cum allegas, in 4. oppos. & Fulg. ibi, C. de usu. Ias. in l. si quis id, quod. in 5. not. ff. de iurisd. omn. iud. & in l. iuris ignorantia, col. 1. C. qui admit.

30

Sed aduertendum est, quia existimo magis hoc pendere ex arbitrio iudicis, ut scilicet ipse inspiciat, & arbitretur, quænam sit persona rustici, & mulieris, prout etiam uidetur sentire Tiraq. in 2. li. Ret. in Præfat. num. 35. si enim rusticus esset callidus & sagax, tunc eius contractus deberet iudicari illicitus, neque excusaretur propter rusticitatem, ut credit Cagno. hic, nu. 53. & in l. si quis maior, num. 24. C. de transactio. Præterea crediderim rusticitatem, & similem conditionem ualidam esse ad excusandum tales homines à pęna, sed non efficere, quin per hoc contractus eorum continentes hoc pactum cum minoritate precij rescindi debeant, nec non condemnari ipsos emptores ad fructuum perceptorum restitutionẽ prout nup uidi iudicatum Florentiæ in eo Magistratu, quem nuncupant Conseruatores legum, ubi de usuris, & huiusmodi contractibus ius dicitur per D. Fernandum Mendea Lusitanum, I. C. insigni doctrina probitateque laudabilem, eique Magistratui præpositum. Sunt aliæ circunstantię in actis rusticorum, quæ plurimum possent mouere Iudicem ad eos condemnandos, de quibus per Socin. in tract. fallent. reg. 349. Tiraq. in tract. de pęn. causa 11. Menoch. in tract. recuperan. 9. remed. num. 25. Ioan. Bapt. Plotus

in

in l.si quando,§.11.num.8.C.unde ui.

31 † Idem etiam dicendum est de muliere iuxta tradita per Barbat. consi.8.lib.4.sentit Tiraq.ubi supra.& circa personam mulieris cõsiderari poterunt per Iudicem multæ coniecturæ de quibus latissimè Tiraq. in tract.de ll.connubiali.l.9.

32 † Ponitur quoque exemplum in datione in solutum, quæ licèt contineat pactionem reuendendi, & minoritatem precij, non per hoc debet iudicari usuraria,& illicita, quasi fiat ob causam necessariam,& in cuius actu non interueniat pecuniæ numeratio, quæ allicit,& inescat homines,quod aliter contingit in simplici uenditione, & hoc fuit originale dictum Fulgos. in consi. 134. incip. in quæstione uerò,an.uersic.sed & illud animaduersione. refert,& sequitur Dec.consi.18.colum.2.uersic.nec obstat. & consi.167.col. 2.cum concord.de quibus per Cagnol.hic,nu. 54.Tiraq.ubi supra, in Præfat.nu.27. & pro hac opinione faciunt tradita per eum ibi, nu.29.& in lib.1.Ret.§.5.gl.14.nu.11.

Sed aduertendum est, quia contrarium uidetur sentire Angel. consi.243.multi consortes,in fi.Imo.consi.98.colum.ult.uersic. Præterea dicta adiudicatio,& consi.seq. colum.2. uersic. quintum dubium,Barbat.consi.51.lib.1.Couar.ubi supra,num.5.

33 † Vnde per hanc contrarietatem crediderim magis in hoc uersari debere arbitrium boni iudicis, prout tenuit Bald. consi.311.in quæstione Galuagnini,colum.2.in fi.lib.5.Corn.consi.346.colum. pen.lib.1.Crauet.consi.156.num.14.Francis.Zoannet.hic,nu.70. qui Iudex ex uarijs coniecturis consideret,atque diligenter perpendat omnes qualitates, & circunstantias pro eruenda simulatione contractus,& poterit huiusmodi arbitrium Iudicis ex uarijs coniecturis,& præsumptionibus instrui,quæ passim reperiuntur notatæ per DD. quarum

34 † Prima est,ueluti si pactum de retrouendendo, non in ipso cõtractu,aut in continenti post ipsum,sed ex interuallo fuisset appositum,quia tunc DD.tradunt non debere argui simulatum, etiam si adesset paruitas precij.ita Alex.consi.28.col.2. uersi.& quamuis nonnulli,lib.5.Ripa in l.nemo potest,nu.73.ff. de leg.1. cum alijs de quibus per Cagno.hic,nu.6.& nu.130.

Sed aduertendum est,quia huiusmodi traditio mihi nullo pacto uidetur secura:nam Pau.Cast. qui etiam pro ea allegatur, in consi. 109.colum.2.uersic.est etiam,lib.2.ait pactum hoc reuendendi factum eodem die magis arguere simulationem, quàm si esset factũ ex interuallo,& ob id uult ipse contractum huiusmodi non carere su-

ſuſpicione,etiamſi pactum fuerit ex interuallo adiectum in alio inſtrumento de per ſe,& ſeparato.ſed quòd tunc non immineat tanta ſuſpicio,ſenſit Alberi.hic in uerſi.ſed quid ſi emptor.ſentire uidetur Doctor ille relatus inter conſilia Alex. in conſi.119. colum. 2.uerſi.poſſet ergo,lib.4.ubi refert, quòd ſi concurreret quem eſſe ſolitum fęnerari,tunc non effugeretur præſumptio ſimulationis, etiam ſi pactum de reuendendo fuiſſet factum ex interuallo unius menſis,aut paulo minoris:ſi quidem uſurarij nihil aliud excogitãt niſi cautelas pro euitanda coniectura uſurarũ;quod ut facilius ſibi ſuccedat, forſan ex interuallo curarent apponẽdas iſtas pactiones, & concurrente iſta uel alia ſimili coniectura tenuit Tiraq. in Præfat.ubi ſupra,nu.9.Crauet.conſ.156.nu.18.

Quinimò alius Doctor inter conſilia Alex.in conſ.ſeq.uidelicet 120.lib.4.credidit per iſta magis augeri præſumptionem ſimulationis excogitatæ contra huiuſmodi pęnam,tenuit Imo. in d.cap. ad noſtram,poſt Ioan. And.ibi,num.7.uerſic.extra glo. ubi Barbat. ſequitur Alexan.conſi.46.colum.1.uerſic.concurrit & alia, lib.3.& conſi.54.num.1.lib.6.uidetur ſentire Socin. conſi.248. colum.1. lib.2.Bal.in l.cum allegas,col.3.uerſic. ſed hic dubitatur, de uſur. ſequitur Iaſo. conſi.153.circa primum,colum.1.lib.4.Ruin.conſi. 16.circa primum,col.4.nume. 10.lib.4. Bertrand. conſi.184. uidi caſum, in primo, dubio lib.1. Quod ultimum mihi ſatis admodum arridet,ſi quidem apparet pactionem illam ex interuallo, & in alio inſtrumento de per ſe & ſeparato nulla alia de cauſa fuiſſe

35 adiectam,niſi ut lateret. † Ex quo ſuccedit,ut quæ clanculum, & ſecretò fiunt, magis præſumantur ſuſpecta & doloſa, ut in terminis contractus huiuſmodi, & uſurarum,tradit Cępol. in tracta.de ſimul.contract.præſumpt.20.Deci.conſi.235.col.2.uer.4.eſt præſumptio.atque de præſumptione reſultante contra faciẽtem actũ clanculum,& ſecretò, plura ſcribit Tiraq.ubi ſupra in Præfat.numero 13.& in tractat. de pęn. cauſa 11. numero 11. Plotus in l. ſi quando,§.quarto,numero 11.C.unde ui. Roman. ſingu.722.& ibi apoſtil.

36 † Secunda poterit eſſe coniectura,ueluti ſi in huiuſmodi contractibus factis cum pacto reſolutiuo fuerit interpoſitum iuramẽtum,cuius natura eſt confirmare actus aliàs inualidos, auth. ſacramenta puberum,C.ſi aduer.uend.cap.quamuis,de pac.6.quia tũc illos reddit magis ſuſpectos de ſimulatione & fraude, quicquid dixerit Bal.in conſi.114. ſecundum ea,lib.3. ubi contrarium reſpondit. Sed hoc tenuit glo.in cap.ſignificauit, uerſic.interdixit, in ſi.

de

de censi.sequitur Bal.sibi contrarius, consi.275.lib.5.Guid. Papæ singul.938. propè fin. Socin. consi.215.colum.ult.uersic.tertius, lib.2.cum alijs,de quibus per Tiraq.in Præfat.ubi supra, num.16. facit ad hoc insignis doctrina glo.in l.7.uersi.si quis sub conditione,ff.de condit.institu.dum tradit, quòd ex hoc iuramento dato inter sponsales,quòd neuter ipsorum si qua consanguinitas apparebit,erit separaturus matrimoniũ, oritur præsumptio,quòd partes sciuerint consanguinitatem, & per istam glos. colligitur tradita alia, &

37 † Tertia coniectura,nempe si contrahentes in contractibus huiusmodi adiecissent plures cautelas, quia tunc clausulæ cautiores, & superabundantes appositæ ad talis contractus confirmationem, ipsum magis fraudulentum atque suspectum de usura arguunt. ita Castrens.in d.l.7.num.2.Bald.post Alberi.in l.pen.C.de euict.Anchara.consi.257.colum.2.uersic.accedit prædictis,Socin.consi.22.num.13.& seq.lib.4.& cons.90.col.2.uers.sed si ista,lib.3.Dec.in l. quæ dubitationis,nu.4.ff.de reg.iur. cum alijs,de quib. per Tiraq. ubi supra,nu.17.Soc.cons.143.col.ult.ad fi.lib.1. quod est repetitũ cons.171.lib.2.ubi per ista tradit aliam, &

38 † Quartam coniecturam,quòd sicut paruitas precij reddit contractum suspectum de usura,ita etiam ipsius magnitudo, quasi exuberantia precij uideatur apposita ad euitandam simulationẽ, quæ solet oriri ex precij paruitate.sequitur Tiraquel.ubi supra, in Præfatio.num.17.

39 † Quinta erit coniectura, ueluti si in contractu fuissent expressa uerba huiusmodi uidelicet,uendidit uerè, & non in fraudem usurarum,quia tunc actus reddetur magis suspectus,Sali. in l.emptione, post prin.C.plus uale.quod agi quicquid ibi dixerit Bald. licèt pro ista opinione allegetur,ut per Imo.in d.ca. ad nostram, sequũtur ibi alij Canonistæ,Cępol.in tract.de simul.contract.9.præsumptio.Felin.in cap.si cautio,nume.70. uersic. de materia,de fide instrum.Cassan.consi.25.ex multis,col.2.uers.7.Tiraq.in Præfat.ubi supra,nu.19.

40 † Sexta erit coniectura,ueluti si illa pactio reuendendi ita sit inita,ne remaneat in facultate uenditoris redimere quandocunq; uoluerit,sed tantum post aliquem terminum : tunc enim contractus magis præsumetur fœneratitius, & in fraudem usurarum factus, quasi per illud tempus emptor uoluerit esse in lucro certo.quæ cõiectura colligitur in d.c.ad nostram, per uerba ibi posita,à septennio usque ad nouennium,& ibi tradit Abb.in 3.casu,ubi Hosti. & Ioan.

Ioan. And. Guid. Pap. singul. 477. licet pactũ. uersiculo, quæro mutuasti, Cast. consi. 109. uisa petitione, colum. 2. uersi. sunt etiam alia, lib. 2. Laurent. Rodulf. in cap. consuluit, in 2. par. q. 61. Lanfranc. in clem. dispendiosam, colum. pen. de iudi. Bald. consi. 487. apparet, lib. 1. Alex. consi. 109. viso processu, col. ult. in fi. lib. 4. Ias. consi. 150. reuocatur in dubium, numero 1. uersicu. Nec obstat, lib. quarto, D. Bernardinus in tract. de contract. & usur. in 39. sermone, articulo secundo, cap. 1.

Intelligas tamen præcitatos DD. dummodo ultra istam pactionem concurreret minoritas precij, alioquin illa sola de per se non faceret contractum illicitum, & usurarium. ita Bal. in cap. 1. colum. 2. uersiculo, quæro de quibusdam, ubi Aluar. colum. pen. uersicu. quæro ab extra, in tit. de feu. da. in uic. leg. commis. Cępol. in tract. de simul. contract. præsump. 10. Soc. in d. consi. 248. col. 2. uersi. 4. lib. 2. Ias. consi. 153. lib. 4. Fabian. in tract. de empt. & uend. in 7. q. princ. colum. 3. uersi. 6. quæro, num. 8. Crauet. consi. 156. nume. 5. Ang. Clauas. in Sum. uersic. usura, 1. nu. 67. Conrad. de contract. q. 83. conclus. 8. Cagno. hic, nu. 60. Tiraq. lib. 2. Ret. §. 1. gl. 2. num. 70. probatur d. c. ad nostram, dum hoc pacto ponit alia, quæ simul reddunt contractum pignoratitium. Sequitur ergo, quòd pactum hoc, ne liceat uenditori nisi post certum tempus reemere, est ualidum de per se, dummodo tamen terminus præfixus non excedat metam 30. annorum, quia tunc non ualeret, Ioan. Fab. in l. ultima; C. de pact. pignor. facit, quod tradit Alexand. post Angel. in l. qui Romæ, in princ. numero 7. ff. de uerb. oblig. licet ibi DD. agant de pacto, quod est ad instar l. commissoriæ. sequitur Tiraquel. ubi supra, nu. 71.

41 Vnde succedet, quòd antequàm ueniat tempus in id præstitutũ, emptor nõ poterit cogi ad reuendendum. ita Fabian. Etsi dubius, de emptio. ubi supra, post Bal. quem allegat in notab. consil. incip. in Christi nomine, Si emptor promisit uenditori reuendere, &c. q̃d consilium in tali casu, etsi nullibi reperiatur, tamen recipit, & sequitur hanc doctrinam Tiraq. ubi supra, nume. 73. facit ad hoc illa uulgaris regula, quòd permissum post tempus uidetur ante esse prohibitum, de qua in l. promissor, ff. de constit. pecu. cum multis de quibus per Tiraq. in d. gl. nu. 48.

42 † Hæc autem omnia retineas procedere in uenditionibus prædiorum, & aliarum rerum mobilium, & immobilium, ut hæc sola pactio nõ sufficiat ad reddendum contractum usurarium, secus uerò in uenditione cẽsuum, uel annuorũ redditiuum, quia ista sola pa-

ctio,

ctio, quòd uenditori non liceat redimere nisi post certum tempus reddet omnino cõtractum illicitum & usurarium.ita Coua.lib.3. uar.reso.c.8.nu. 8.post Moder. Paris.de contract. q. 50. sed dicitur infra de hoc.

43 † Septima erit coniectura, ueluti si fuisset cautum, quòd in tempore reuenditionis per uenditorem maius, aut etiam minus precium fuisset restituendum, quàm ab emptore fuerit datum, & de maiori pretio, tradit Abb.in d cap.ad nostram, in quarto casu, ubi Imo.nu.6.per tex.in d.ca. illo uos, de pignori. Cępo.in tract.de simul.contract.in 4.præsumpt. Ang.Clauas. in Sum.uersic.usura, 1. nu.61.Guid.Pap.in tract.de contract.illi.col.6.uers.itẽ ex eo, quod. Bertrand.consi.70.si non sine.col.ult.lib.3. cum alijs, de quib.per Tiraq.in Præfat.ubi supra, nume.31.Couar.lib.3.uar.resol.cap.9. in prin.

De minori autem precio tradit Bal.consi.114.secundum ea, quæ lib.3.refert, & sequitur Tiraq.ubi supra, num.32. Et hanc coniecturam intelligas, dummodo aliæ concurrant: alioquin ipsa de per se non redderet contractum fęneratitium, ut aduertit Cagno. hic, nu.61.post Ias.cons.153.col.4.lib.4.

44 † Octaua traditur coniectura, ueluti si uenditor remanserit in possessione rei uenditæ, quia tunc contractus arguetur magis simulatus & usurarius, Dec.consi.692.post Bal.in l.3.uers. primo casu, C.plus ual.quod agi.

Et istam coniecturam intelligas, dummodo uenditor non remãsisset in possessione, ut quia emptor sibi locasset rem pro certa annua pensione seu fructuum perceptione, quia tunc istę actus esset licitus, ut aduertit Imo.post Abb.num.5.in d.cap.illo uos, nu.18. reprobata opinione quorundam antiquorum, qui contrarium sentiebãt, quo casu illa possessio uenditoris non obesset, ut per Deci. cons.648.aduertit Cagn.hic, nu.60.

Sed uide Tiraquel.de iure constitu. possess. parte tertia, limitat. nona, numero tertio, Ambros. à Vignat.in capit.salubriter, nume. 114.Crauet.cons.156.nu.10.qui omnes etiam in hoc casu locationis contrarium tenent.

45 † Nona traditur coniectura, ueluti si ex lege reuẽditionis cautũ sit ut onus gabellæ soluendæ in totum spectet ad uẽditorem, quia tunc actus magis arguetur simulatus, licèt hoc de per se non sufficeret, ut respondit Alex.cons.46.lib.3.quia hoc est proprium onus emptoris, Alberi.in l.& ideo. de condi. furti. Bald. in rubric. C. de re. cre. Alexand. consi.51. uisis, lib.tertio, cum alijs de quibus per

Dec.

Dec.in rubr.iu ult.lect.num.8.ff.si cer.pet.

Item si cautum sit, quòd omnes expensæ ueluti chartarū, & instrumentorum, pertineant ad ipsum uenditorem, nam tunc simulatio indicabitur, ut per Cæp.ubi supra, in 6.præsump.

46 † Item etiam si fuerit pactum, quòd uenditor in possessione remanens teneatur deferre fructus ad domum emptoris: nam clarū est, quòd in debitis, quæ non habent annexam recognitionem dominij, uel exhibitionem reuerētiæ, prout emphyteusis, census Dominicales, & feuda, debitor non tenetur mittere ad domum creditoris, Guil. Alberi. Bar. Bal. Cast. & alij in l.item illa, de consti.pecu. Bal.in l.ult.C.de cond. insert. Imo. in l. cum filiusfam. §.ult. reiecta opinione Ang.ff.de uer.oblig.

47 † Non desunt quoque multæ aliæ coniecturæ, ueluti si pœna fuisset adiecta in contractu, quia tunc præsumeretur in fraudem usurarum, de quo per glo. Bar. & alios in l.rogasti, §.si tibi, ff.si cer.pet. & latè tradit Laurent. Rodulf. in d.capit.consuluit, part.2.quæstio. 67.num.91.

48 † Similiter si uenditor donasset in contractu pluris ualentiam, ex ea donatione contractus argueretur magis simulatus nullis præcedentibus meritis, cur talis donatio fieri deberet. ita Bald. consi. 311.in quęstione Galuagnini, col.2.lib.5. Calca.cons.26.colum.8. circa medium, Crauet.consi.156.quem uideas ibi ponentem alias coniecturas, nec non Tiraq. plures etiam recensentem in 1.lib.Ret. §.1.gl.7.nu.75.& seq.& in glo.14.nu.22.& seq.aliam quoque ponit Deci.cons.123.col.1.

49 † Et ut demum finem istis coniecturis imponas, scias quòd omnia pacta insolita & inusitata, quorum multa congeruntur per Cœpol.ubi supra, Ambro.à Vigna.in d.cap.salubriter, num.99.& seq.& passim reperiuntur tradita per DD. reddent contractum magis simulatum, & usurarium, ut tradunt Bal. Ang. & Cast.in l.7.per illam glo.ff.de cond.institu. Feli.in c.2.nu.17. uersic. & ista procedunt, de rescrip. Ias.in l.testamentum, col.2.C.de testa. Socin.consi. 127.quoniam, num.7.uersic.in primis, lib.3. cum alijs, de quibus per Tiraq.in 2.lib.Ret.in Præfat.nume.32. Pet. Gerard. Petrasan. singul.77.num.6. ubi apostil.retinendo semper, quod in omnibus supradictis multum desideratur arbitrium iudicis, cui ista omnia demandantur, & dummodo ultra dictas coniecturas, atque pactiones insolitas concurreret paruitas precij, alioquin de per se non sufficerent ad conuincendum contractum usurarium, & illicitum prout dicitur supra.

Neque

50 † Neque ab re censeas fuisse adiectas prædictas coniecturas, si quidem satis efficient ad indicandum contractum magis simulatū & usurarium, quod aliàs est difficilis probationis propter excogitatas fraudes, & calliditates, quibus fœneratores in huiusmodi tractatibus solent uti, Ias. in l. si quis ex argentarijs, §. prætor ait, num. 26. & seq. ff. de eden. Alexan. consi. 46. colum. 1. lib. 3. & cons. 197. col. ult. uersic. accedit illud, lib. 7. Laurent. Rodulf. ubi supra, quæst. 88. Rip. lib. secundo respons. cap. 2. nume. 7. Cępol. similiter Præsumptio. ultima.

51 † Simulatio enim contractus dicitur sufficienter probari ex cōiecturis, Bal. in l. emptione, C. plus uale. quod agi. cum alijs, ut per Dec. consi. 123. numero primo, latè Crauet. consi. 73. nu. septimo, & consi. 156. num. 7. post Calcan. consi. 26. colum. 11. & alios, de quibus ibi per eum.

Et aliàs traditum est generaliter pro regula, ut hoc in perpetuū procedat in omnibus his, quæ callidè simulatè, & occultè fiunt, l. non omnes, §. a Barbaris, ff. de re mili. Ias. in d. §. Prætor ait, Dec. in cap. cum causam, col. 3. uers. & ista conclusio, de probat. Tiraq. in 1. lib. Ret. §. 1. gl. 14. nu. 58. & latius in Præfat. ubi supra, nume. 37. & passim de hoc multa tradunt DD.

SVMMARIVM.

52 *Tributum unde dictum, & quale sit.*
53 *Vectigal quid sit.*
54 *Census unde procedat, & quando inductus.*
55 *Censores qui apud Rom.*
56 *Census priuatus definitur.*
57 *Census reseruatiuus, quid sit.*
58 *Census consignatiuus, quid sit.*
59 *Census quotuplex, & eius diuisiones.*
60 *Censuum emptiones, qui super alienis rebus constituuntur, nunquid licita.*
61 *Census emptio ad uitam, licita ob incertitudinem lucri.*
62 *Census euitandi ob eorum periculum.*
63 *Census licitus si constituitur super certis fundis aut rebus, secus aliter.*
64 *Census licitè emi potest, etiam si certa pecunia constituatur, puta ad rationem quinque pro centum.*
65 *Certitudo cursus census arguit contractum usurarium.*

Hypothe-

§. 2.

AGENDVM est modò de censibus, quos alij annuos redditus uocant, quorum contractus latè in Rep. percrebuit. Vnde pro ipsius materiæ perfecta explicatione capiendas duxi insignes Constitutiones relatas inter extrauagantes communes in titulo de emptio. & uenditio. qua-

rum prima statuta fuit à Martino V. Pont. anno 1423. Altera uerò à Calisto III. anno 1453. Et ne rem ipsam illotis manibus pertractemus, pauca referri oportet de uera, census significatione atq; origine; pro cuius rei notitia sciendum est reperiri certa pensionũ genera, uidelicet tributum, uectigal & census.

52 † Tributum modò, ut nomen sonat, à tribuendo seu contribuendo dicitur, eo quòd quisque stipem tribuebat. & quoniam antiquitus illa stipum contributio non fiebat nisi ad alendum publicum militem, inde etiam stipendium deriuatum est, & de utroque habetur in l. ager, ff. de uerb. sig. & clarius apud Liuium lib. 4. Deca. 1. Erat enim Tributum, ut inquit Varro, pecunia populo imperata, quæ tributim à singulis pro portione census exigebatur; & ut ait Festus, tria genera fuerant, unum quod in capita, alterum quod ex censu collatum erat, tertium quod extra ordinem imperatum, idq; temerarium dictum. Sed tributum à censu differt tam ratione materiæ, quàm finis. Tributum quippe de terræ nascentibus in subsidium Regis uel Reip. contribuitur: census uerò de capite ad profitendum subiectionem.

53 † Vectigal autem erat pensio illa pecuniæ, quæ à ciuibus Romanis exigebatur de mercimonijs, quę negociationis gratia uehebantur, illaq; deseruiebat ad murorum, pontium, aliorumque id genus publicorum operum refectionem, idq; à uehendo dictum creditur, atque uectigal huiusmodi, uel portorij nomine, uel decumarum & scripturæ, uel salis, uel uigesimę soluebantur, & huiusmodi tam tributorum, quàm uectigalium pensiones locabantur publicanis à censoribus exigendæ, ut apparet in tit. de Publicanis, & uectig. ff. quantam uerò publicani pecuniæ summam uectigalia uel tributa redemerant, tãtam Reip. repręsentare debebant. Repręsentabant autem Quæstoribus ærarij, penes quos tabulæ ærarij, atque adeo ærarium ipsum erat, ut latius uidere poteris apud Carolum Sigonium de antiq. iu. Ciui. Rom. cap. 16. de iu. tribut. & uectig.

54 † Census modò à censendo creditur deriuare, eo quòd recenseri facultates debebant, quò inde tributa pro earum ratione solui possent, ut colligitur ex l. forma, ff. de censi. & Cic. in Planciana his uerbis, Illud quæso sint ne ista prędia censui cẽsendo? subsignari apud ærarium, apud censorem possint? In qua denique Tribu ista prædia censuisti? Census æs & præterea numeratæ pecuniæ centum triginta millia, census æs mancipia Amintæ. Census ergo erat pensio illa, quam ciues uiritim pro capite Reip. uel Principi pendebant, quem autore Liuio lib. 1. Deca 1. & Dionys. lib. 4. Seruius Tullius

Rex

Rex in Remp. intulit, atque ut hoc modo ageretur instituit populum uniuersum iureiurando adactum fortunarum suarum æstimationem apud se profiteri iussit, qua cognita eundem in sex classes, & centumtres ac nonaginta centurias ita distribuit, ut in primas centurias, qui maximo essent censu conijcerentur, in reliquas uerò deinceps, qui minores, inde uerò censendi mansit institutum, ut ciues omnes in sua quisq; Tribu, classe, centuria, iureiurando dato, apud eum, penes quem ius censendi populi esset, nomina sua uxorum, liberorum, libertorum, seruorumq; suorum profiterentur. præterea ætatem omnium regionem, quam habitarent, & fortunarum suarum æstimationem deferrent autore Liuio lib. 4. Dec. 3. & I.C. in d. l. forma. Hoc autem ius primum Regum, deinde Coss. & Dictatorum, postremò proprio ad id Magistratu creato Censorum

55 fuit. Itaque post semper censoria cura extitit, & idem factum, ut Varro rectè dixerit, Censorem esse, ad cuius censionem, id est arbitrium censeretur populus. & Festus Censores dictos, quòd rem suã tanti quisq; æstimare solitus sit, quantum illi censuerint. Hic autẽ census duas opportunitates Reip. attulit, nam & numerum eorũ, qui arma ferre possent, ostendebat & pecuniarum magnitudinem, quibus bellorum sumptus substinerẽtur, indicabat, ut rectè tradit Sigonius lib. 1. de antiq. iu. ciui. Roma. ca. 14. de iu. census. Quamobrem inde factum fuit, ut dum Cęss. uellent personarum capita catalogo esse recensita, quò sibi innotesceret quantum esset eius Imperium, censum agebant, atque ob istam causam describi orbem iubebant, cuius utique superbiæ pęnas dedit Dauid, nempe quòd populum numerauit, ut legitur 2. Regum, 24. Census ergo non pro defensione & gubernatione Reip. quemadmodum tributum pendebatur, sed ille quidem in iugum ac subiectionis signum, & hoc erat de quo Iudęi Christum sciscitabantur, ubi quærebant an licebat Cæs. censum soluere? non enim tributa persoluere recusabãt, sed illud, quod iugum subiectionis designabat, à qua ipsi se liberos arbitrabantur tanquam filij Abrahæ. Vnde alibi, nos filij Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus unquam. qua de causa census iste apud Christianos Principes nõ est usu frequens, eo quòd ad superbiæ tumorem potius, & auaritiæ sitim attineat, quàm ad publicorum sumptuum necessitatem. satis namque se ciues subditos profitentur cum alia iura capessunt. moris autem fuit primum Romanorum ut in foro, deinde in Villa publica, quæ erat in campo Marcio, census ageretur, quem morem à Cæs. labefactatum ostẽdit Suetonius in eius Vita, cap. 41. Pęna uerò incensi maxima fuit: is. n.

publicatis bonis lege Seruij Tul. uerberatus ueniebat, ut inquit Diony. lib.4. & Vlpianus maximam capitis minutionem esse, per quam ciuitas, & libertas amittitur, ait, ut cum incensus aliquis ue nierit. Census modò à nobis propositus nihil commune habet cũ illo publico, sed cum sit pensio, quam quis super suis bonis aut persona constituit, sumpta à censu metaphora nomen aucupatum fuisse arbitror, & ut significantius agamus,

56 † Census noster est ius percipiendi pensionem siue in fructibus siue in pecunia uel re aliqua utili. Adnotãdum est tamen, quòd in iure census bifariam constituitur, nam alter reseruatiuus, alter uerò consignatiuus appellatur.

57 † Reseruatiuus est, quando quis rem suam alteri tradit reserua to sibi iure quotannis percipiendi partem quampiam, de quo in l. ult. C. de re. permut. ubi rebus suis donatis ille menstruum siue an nuũ cẽsum reseruauerat, de quo meminit gl. in ca. constitutus, de religio. domi. uersi. iuxta ratam, condemnatur enim ibi quidã Abbas, qui pensionem debitam multis retro annis non soluerat, non ut ius prædij amitteret, de quo pensionem debebat, sed ut pensionẽ persolueret: & tamen si fuisset emphyteusis prædio ipso expoliandus erat, l. 2. C. de iu. emphy quamobrem rectè inquit gl. ibi, quòd emphyteusis in hoc differt à censu, quando enim quis in emphyteusim dat alteri prædium suum, quia non transfert dominiũ directum sed tantum utile, si non soluitur pensio, prædium redit ad ipsum dominum. Sed quando dat bona sua alteri sub censuali pensione, quia transfert dominium rei in alterum, quantocunque tempore cesset ille pensionem soluere, non perdit ius prædij, pro ut tradunt communiter DD. in d. c. constitutus, sed debet pensionem. Hactenus de censu, quem dicunt reseruatiuum.

58 † Sed census noster, quem consignatiuum uocant, est dum quis retentis suis bonis eorumque usu consignat alteri certam pensionem, quam obligatur singulis mensibus aut annis soluere.

59 † Atqui hunc censum plurimis diuisionibus partitur Conra. de contract. q. 72. Nam ex parte fundamenti, in quo constituitur, alterum realem dicunt, puta qui in re constituitur: alter uerò personalis, qui constituitur in persona, mox ex parte rei, quæ recipitur, alterum dicit fructuarium, ut pote dum recipiuntur grana, & alij fructus; & alterum pecuniarium, ut cũ recipitur pecunia. Rursum alterum certum, puta cum taxati sint fructus, seu pecunia, & alterum incertum, dum non definitur nisi quota, ita ut tertiam partẽ, uel aliam fructuum recipias: deinde alterum perpetuum, alterum tempo-

temporalem. Præterea alterum pro certo annorum tempore, & alterum pro incerto, puta pro tota uita, quem uintalitium uocat; ac demum alterum redimibile, atque alterum irredimibile. refert etiã & sequitur diuisiones huiusmodi Domin. Sot. lib. sexto, de iusti. & iure, quæstione quinta, artic. primo, colum. 3. de quibus singulis est agendum.

Pontifices ergo relati, ut propius rem attingam, Constitutiones illas promulgarunt quò deciderent acrem dissensionem olim inter DD. exortam: sæpius enim agitatum, & disputatum fuerat à Theologis, & nostris Scriptoribus, † Nunquid emptiones censuum seu annuorũ redditaum, qui super alienis rebus constituuntur essent licitæ, nam illicitas eas tenebat Salic. in auth. ad hæc, in fi. C. de usur. post Gregor. Arimin. per se relatum, sequitur Henric. Gandauens. quodlibet, q. 39. pro qua opinione adducuntur plures rationes, de quibus per DD. inferius citandos, & in specie per Couar. lib. 3. uar. resol. cap. 7. nu. 2. & ante eum Guielm. Bont. in suo tract. de usur.

60

Sed licitas huiusmodi emptiones esse decisum fuit per sup radictas Pontificum Constitutiones, & prius hoc magis communiter probarunt Scriptores nostri atque Theologi, uidelicet Innoc. communiter receptus in cap. in ciuitate, de usur. ubi Hostiens. Io. Andr. Card. Florent. Abb. Oldra. consi. 207. Lapus alleg. 137. nu. 15. Bal. in l. 1. colum. 7. uersic. & hoc facit ad q. C. de his quæ pę. no. Laurent. Rodul. in cap. consuluit, par. 2. q. 7. & seq. Guid. Papæ, in tract. de contract. illici. cum multis, de quibus per Tiraq. remissiue in 1. lib. retract. §. 1. glo. 1. num. 16. E Theologis uerò tenebant D. Anton. Floren. in Sum. 3. par. tit. 1. cap. 14. num. 14. uersi. alius contractus. Syluest. in Sum. uersic. usura leg. 2. in 2. quæst. Ange. Clauas. in Sum. in eod. uersic. leg. 1. uers. 44. Riccard. in 2. quodlib. q. 23. artic. 3. Ioan. Gerson in lib. de contract. Pet. Vberti in lib. de culta vin. c. 2. part. 4. & post illas Constitutiones tenuerunt Conrad. de contra. q. 83. colum. 14. Ioan. Maior. in 4. sent. dist. 15. q. 42. Ioan. à Medin. de Restitu. ca. de censi. Domin. Soto lib. 6. de iust. & iure, q. 5. art. 1. Nauar. in Comment. super cap. si fęneraueris, 14. q. 3. num. 76. & seq. Rauen. in d. cap. in ciuitate. Cassane. in Catalo. Gloriæ Mundi part. 12. consid. 59. fallent. 25. Moder. Parisi. de contract. q. 10. num. 140. Tiraq. & Couar. ubi supra. Et hoc non debet amplius in dubium reuocari, cum iam decisa sit controuersia per illas Pontificum Constitutiones, & uelut in rem iudicatã transacta, quæ cõstitutiones confirmant nõ solum annuos redditus antiquitus consti-

tutos,& absq; ulla usurarum suspicione emi,& uendi possint, sed etiam confirmant pensiones,quæ de nouo constituũtur,ũt per prę citatos DD.quod nullam in se continet dubitationem.

61 † Similiter emptio census, uel annui redditus, ad uitam multo magis licita erit ob incertitudinem lucri,& damni, de quo in l. de fideicommisso,C.de transact.& ibi notant DD.Innoc.& alij in d.c. in ciuitate,quorum opinio communis est,ut per Ias.in l.1.in 1.lec. nu.63.C.de sum.Trin.cum multis,de quibus per Coua.ubi supra, damnantem ibi opinionem Henric.Gandau.qui talem contractum illicitum censet,quodlib.1.q.39.

Verum quia hoc genus contractus uideo redactum hodie ad in star pallij,seu clypei,pro subterfugiendis usuris, & absque labe uix 62 censum exerceri posse arbitror. † Quamobrem ab ipsis amicos abstinendos suadet Tiraq.ubi supra,num.16.post Innoc. in d.cap. in ciuitate.Bertrand.consi.170.si non sine. lib.3.Couar.lib.3.uar. resol.cap.8.num.7.ideo Constitutiones illæ sunt diligenter attendendæ iuxta terminos suos, neque alio modo extendendæ. Vt ex hoc colligere possis,quàm miserè,& frustra laborauerint Neoterici Parisiens.cum illis Analyticis explicationibus,seu noua,& illa quidem falsa doctrina, dum censuum seu annuorum redditaum materiam latissimè tradentes in tract.de contract. quàm plures casus absque istarum constitutionum,uel alterius legis autoritate tanquã licitos docuerunt,excogitantes hanc esse Nostratium usuram loco ueterum Romanarum usurarum subrogatam, quæ ut dicunt ibi, q.70.num.446.est inuentum quoddam consuetudinis hominum, & quidem perditorum. Vnde non mirum uideri debet si ipsi à legibus,& à uera doctrina tanquam à scopo interdum aberrantes, quo plura circa hoc scripserint,eo magis intricauerĩt, & prolixius tanquã fędè errauerint,prout extra uiam ambulantibus euenire solet. Tu ergo casus in hisce constitutionibus tantummodò expressos perquires,cæteros uerò tanquam illicitos omittes, ut per Nauar.in Manua. confesso.sub nu.7.præcept.ca.17.nu.232.

63 † Quamobrem infertur primò ex uerbis dictarum Constitutionum ibi dum dicitur, *Super bonis dominij,&c.* quod ipsæ loquuntur eo casu, quando census,seu redditus illi cõstituuntur super certis fundis,aut rebus.cæterum si constituerentur super bonis aut rebus incertis,uel super persona,essent prorsus illiciti,atq; suspecti, Innoc.in d.ca.in ciuitate,& ibi Ioan.de Ligna.alijq;, Areti.cõs.151. viso themate, col.3.Abb.in disputa.5.col.ult.Rodulf. in d.c.consuluit,2.pat.q.12.Cassan.ĩ catalogo Glorię mũdi,par.12.cõsid.98.

fallent.

fallent. 25. & consi. 63. nu. 6. tenet Ang. Clauaſ. in Sum. uer. uſura, ver. 78. & maior Theologorum pars, qui omnes teſtantur hanc opinionem communiter receptam. & meritò, quia peremptis & deſtructis rebus perimi debet cenſus, ut emptor rei emptæ periculum ſubeat, quemadmodum tenetur de natura contractus, l. 1. C. de pe ri. & commo. rei uend. probatur etiam expreſsè per has Conſtitutiones, quæ in priori in uer. ſed ad hoc. in poſteriori uer. ſed iſdem ementes. in quibus habetur, quòd deſtructis & peremptis rebus, ſuper quibus ſunt cenſus, ſeu redditus cōſtituti, emptores non poſſunt agere contra uenditores.

Et licèt Conrad. de contract. q. 74. & ſeq. & Moder. Pariſ. nu. 22. Ioan. à Metin. in tracta. de reſtitu. q. de cenſibus, col. 5. Dom. Soto lib. 6. de iuſt. & iu. q. 5. art. 1. col. 3. defendere uideantur emptiones cenſuum, ſeu annuorum redditituum ſuper incertis rebus poſſe cō ſtitui, caueriq; poſſe non ſolum de actione reali, ſed etiam perſonali, atque hoc teneat expreſsè Couar. lib. 3. uar. reſol. ca. 7. nu. 5. pluribusque moueatur, ut per eum.

Nihilominus à præcedenti opinione frequentiſſimo omnium conſenſu recepta non eſſet recedēdum, alioquin induceretur nouū atque illud malum uſuræ exemplum, & aperiretur uia improbis hominibus exercendi uſurariam prauitatem, quamobrem ab huiuſmodi contractu abſtinendum, ut rectè oſtendit Nauar. in Commenta. de uſur. nu. 90. & ſeq. Atque hoc conuenit cum illa ſaluberrima Conſtitutione, quam ſuper forma creandi cenſus edidit de anno 1568. Pius hoc nomine V. Pont. optimus atque ſanctiſſimus, cuius uitæ integritatem, exempla, geſta admirabilia, moreſq; plurimum in Chriſtiana Rep. commendabiles, ſicut nos uidimus, atque fuimus experti, ita & poſteri certè obſtupeſcent.

64 † Infertur ſecundò ibi dum dicitur, *Et pro qualibet Marcha annui cenſus, x.* quòd iuſtè & licitè emi poſſunt cēſus, ſeu redditus annui pecunia ſoluendi, etiam ſi cenſus ipſi certi conſtituantur, utpùta quinque annui aurei. ſequitur Conrad. q. 79. concluſ. 3. & 5. & 8. & q. 80. concluſ. 3. Ioan. à Metin. de reſtitut. cap. de cenſu ad tempus determinato, & Moder. Pariſ. de cōtract. q. 7. ampliant emptionem licitā eſſe, etiam ſi fiat ad determinatum tempus, puta ad annos decem.

Sed aduertendum eſt, quia credo tunc huiuſmodi contractum ſuſpectum omnino illicitum reddi, quando per ipſas Conſtitutiones apparet tempus liberè conferri debere in uoluntatem uenditoris, ut dicetur inferius, & eo maiorem continet ſuſpicionē poſt-

quàm tam paruo temporis cursu tota sors & precium ipsum recipitur. quamobrem illos in tali casu à Rep. Christiana longè relegandos censet Couar. ubi supra, nu. 4. Et quòd certitudo cursus annui redditus arguat cõtractum illicitum & usurarium, tenet Ioan. And. in addit. Specul. super Rub. de usur. tradit Deci. consi. 123. colum. ult. quod intelligo in emptione annui redditus, in qua sors & precium non abalienatur ab emptore: secus aliter, pro ut est, quando ad uitam emuntur census, de quo dicitur in ca. nauiganti, de usur.

65

Infertur tertiò ex illis uerbis, *Efficaciter obligantes.* quòd res tantum, super qua est constitutus census, hypothecatur emptori, quæ hypotheca reperitur priuilegiata, nec sequitur conditionem aliarũ hypothecarum. Regulariter enim traditur quòd tertius possessor, qui nec contraxit, nec contrahenti hæres extitit, conuentus hypothecaria possit opponere excussionis causam, auth. hoc si debitor, C. de pignor. cum concord. Sed possessor huius prædij, super quo fuerit constituta pensio † huiusmodi, conueniri poterit ad eius solutionem etiam nulla facta excussione, quasi res quodam iure sit affecta, ut transeat in quemlibet singularem successorem cum hoc onere, tradit Gui. Papa q. 42. & q. 576. Cassan. in consuet. Burgund. Rub. 11. §. 6. in prin. nu. 6. Couar. li. 3. uar. resol. cap. 7. nu. 6. Sed si census constitutus fuisset, puta super tribus prædijs aut domibus: quæ quidem ad plures & diuersos possessores transierint, quęritur nunquid emptor † possit insolidum a quolibet possessore exigere integram pensionem, uel teneatur quemlibet possessorem pro sua rata conuenire, & in alia hypotheca quilibet possessor insolidũ tenetur est tex. in l. Moschis, in prin. & ibi Bar. post glo. in uer. possessor, ff. de iu. fisci, sequitur Practicus Ioan. Pet. de Ferrar. in libel. Responsio. ad actionem hypothecariam, §. exceptionem, num. 28. Ias. in §. item si quis in fraudem, num. 128. Insti. de actio. Anto. de Fano in tract. de pignori. 1. memb. 8. par. num. 50. post Corne. consi. 153. suprascripti, in fi. lib. 1. & hanc sententiam ueram esse censet Afflict. in Constitu. Neapol. lib. 1. Rub. 17. nu. 26. facit quia hypotheca dicitur indiuidua, l. rem hæreditariam, ff. de euictio. l. pignoris, ff. de pignori. Bal. in l. quandiu, ff. de distrac. pignor.

66

67

68

Et licèt cõtrarium teneat Dyn. in d. l. Moschis, Ioan. Fab. in d. §. item si quis in fraudem, col. pe. nu. 26. Cassan. in consuet. Burgun. Rub. 5. §. 2. nu. 37. quam sententiam æquiorem esse, & ob id in Regno seruari testatur idem Afflict. d. num. 26. Tamen à præcedenti non esset recedendum, quæ est magis communiter recepta ut per

Couar.

Couar. ubi ſupra. Sed quò ad hypothecam, quæ oritur ex hac cen ſus Conſtitutione, retineas poſſeſſorem unius prædij non debere in ſolidum cōueniri, ſed teneri pro portione poſſeſſa, Gui.Papæ, q.43 1. Caſſan.in d.§.1.nu.35.Rupellan.in lib.1.Forenſ.inſtitut.ca.10.Couar.ubi ſupra.faciunt tradita per Abb.in ca.conſtitutus, num.8.de religio. domi. ubi Anchara. nu. 13. in quibus locis tradunt ipſi ꝙ quando una penſio conſtituitur pro pluribus rebus, tacitè uidetur diſtributa in ſingulas res, ut ſic quælibet res teneatur pro rata ad penſionem conſtitutam.

Infertur quartò ibi per illa uerba, *Et ſemper in ipſis contractibus,* 69 † quòd cenſuum emptio licita eſt etiam hac pactione adiecta, ut ſemper uenditori ſit facultas atque gratia quandocunque uelit illos redimere. unde uidetur dicendum à contrario ſenſu, quòd ſi facultas redimendi eſſet collata in uoluntatem emptoris, non ualeret cō tractus. ita Dom. Soto li.6.de iuſt.& iu.q.5.art.3.col.2. Couar.li.3. uar.reſol.cap.9.nu.4.poſt Moder. Pariſ. q.55.& q. 58. Conrad. de contract. q. 74. concluſ.5. quicquid in contrarium ſenſerit Ioan. à Metin. Similiter ſi adijceretur pactum reſtrictum, uidelicet, ut liceat uēditori redimere uſque ad certum terminum, poſtea uerò maneat huiuſmodi cenſus perpetuus, quòd reiecta hac pactione nihilominus poſt illud tempus duraret etiam facultas redimendi, tradunt Moder.Pariſ.de contract.q.50.nu.352.Couar.li.3. uar.reſol. cap.8.nu.7. qui atteſtatur hoc quampluries ſe uidiſſe ſeruari in Granatenſi Prætorio. Quinimò nonnulli uidentur uoluiſſe per hanc pactionem contractum reddi uſurarium & illicitum, ut per Moder. Pariſ.ubi ſupra.tradit Gui.Papæ, q.516.& in tract.de contract.illici. nu.26.D.Anton.Florent.in Sum.tit.de uſur.ca.2.§.13. nu.25. Syl-ueſt.in Sum.uer.uſura, 2. 15.q.

Sed aduertendum eſt, quia exiſtimo contractum per illam pactionem haudquaquam reddi iniuſtum ſiue uſurarium, neque pactionem illam reſtrictam debere à contractu reijci, ſed obſeruari, dū modo tamen interueniet iuſtum precium, ut tenet Conrad. de contract.q.83.conclu.8. Ioan.à Meti.de reſtitu.ca. de cenſu redimibili. & melius tradit Do.Soto li.6.de iuſt.& iu.q.5.art.3.col.3.in 3.concluſ.quod puto uerum, nam quemadmodum cenſus liberè, & perpetuò vendi poteſt, ut ſupra firmatur, non uideo quare impediatur contractus cum hac pactione, in eo ſi quidem adeſt maior ratio emptionis, ac ſubinde minor uſuræ ſuſpicio, ut per Sotum. Nec ob ſtant Pontificum Conſtitutiones, quibus conceditur quandocunq; libera redimendi facultas, quia illæ expreſſerunt pactum, quod regulariter

gulariter concipi solet, non tamen quòd excludere uoluerint conuentionem huiusmodi, quæ nihil suspicionis redolet usuræ. Minus obstant Doctores in contrarium præcitati, quia intelligi deberent, quando libertas redimendi restringeretur ab initio, ueluti si census fuisset emptus hac pactione adiecta, ne uenditori liceat redimere nisi post x. annos, tunc enim cẽsus redderetur illicitus atque usurarius, & omnino uitiaretur, quasi emptor uelit esse certus de lucro ultra sortem, & de fructibus eo tempore, quo redimi non potest census, atque hoc tenuit Host. in d. ca. in ciuitate, ad fi. ubi Henric. Bohic, Bald. consi. 487. lib. 1. & in consi. 114. lib. 3. Gui. Papæ in tracta. de contract. illici. nu. 26. Imo. consi. 25. Moder. Paris. & Couar. ubi supra. Quæ conclusio retinenda est, quamuis in hoc quoque contradicant Conrad. de contract. q. 83. conclus. 8. Ioan. de Metin. de restitu. ca. de censu redimibili, col. pen. Dom. Soto ubi supra, in 3. conclusione. Nam huiusmodi casus à præcedenti plurimum distat, cum maiorem habeat usuræ repræsentationem. Sed intelligas tantummodo procedere in hac census emptione, secus in uenditionibus aliarum rerum, quia tunc ista sola pactio redimendi ita concepta non sufficeret ad arguendum contractum usurarium; ut dictum est supra, per tex. in d. c. ad nostram.

70 † Infertur quintò, in illis uerbis ibi, *pro eadem summa*. Emptionem census factam cum pacto redimendi ad uoluntatem uenditoris licitam esse, quando conuentum esset, ut redimeretur pro eadem summa. Vnde si conuentum fuisset, quod uenditor posset quandocunque redimere, sed pro maiori precio, quàm fuisset constitutũ in principali uenditione, tunc contractus redderetur illicitus, adnotat Conrad. de contract. q. 84. conclus. 4. Moder. Paris. q. 51. Couar. lib. 3. uar. resol. ca. 9. nu. 4. Dom. Soto li. 6. de iust. & iu. q. 5. art. 3. in prima conclus. Atque hoc uerum est, quicquid dixerit Ioan. de Metin. in q. de censi.

71 † In tex. ibi, *in totum, uel in partem, &c.* inferri uidebatur, quòd nõ esset licitum census redimibiles emere ea conditione, ut uenditor non membratim, & per partes, sed totum simul redimeret. Contrarium tamen uerum est, ut uidelicet uenditor astringi possit, ne redimat nisi in totum: in hoc enim contractu apparet maior emptionis ratio, quàm usuræ suspicio, neque emptor alia de causa cauisse uidetur conditionem hanc, nisi ut alleuiaretur ab obligatione de retrouendendo, ne uenditor minutatim soluendo precium, tam crebrò molestet eum ad reuendendum, prout latius ostendit Do. Soto li. 6. de iust. & iu. q. 5. art. 3. conclu. 4.

Infertur

72 † Infertur ultimò ex ijsdem Pontificum Constitutionibus, quòd ad perfectionem, & ad ualiditatem huius contractus census exigitur iusti precij æstimatio, ut DD. omnes atque Theologi fatentur, & tradit Nauar. in Cōmen. de usur. nu. 84. In perquirēdo modò quod
73 sit census iustum precium, ualde laborant Scribentes, & in illo perpetuo uariæ extiterunt DD. sententiæ, forsan propter uarias regio-
74 num & locorum qualitates. † Nonnulli enim sunt opinati decem pro uno iustum esse precium, quemadmodum ex nostris uidetur sentire Bar. in l. in lege Falcidia, quæ est 45. ff. ad leg. Falci. & alij relati à Tiraq. in j. lib. Ret. §. 1. glo. 6. nu. 19. cum tamen ipsi nullo modo id mihi uideantur dicere, ad quod allegantur.

75 † Vnde alij existimarunt iustum precium census esse quantum ascendit cumulus pensionum annorum quindecim, per l. si quis argentum, §. sin autem donator, uer. in redditibus, C. de donatio. & hanc opinionem de cōsuetudine seruari attestatur Tiraq. ubi supra, nu. 18. in regione Montargiensium, & Lorniensium quò ad fraudales. Sed decisio illius tex. dicitur specialis fauore pauperis donatoris, prout interpretatur Ias. post alios in l. 2. §. mutui datio, col. pen. ff. si cer. peta. & in l. non amplius, §. cum bonorum, ff. de leg. 1. Gerard. singul. 34. Catel. Cot. in memoria. incip. solui non potest.

76 † Quare alij opinantur iustum precium census perpetui esse si prò centum constituantur annua sex, ut tradit Lauren. Rodul. in d. ca. consuluit, par. 2. q. 12. sequitur Paris. consi. 60. num. 29. lib. 1. quæ opinio non est admittenda, ut per Couar. lib. 3. uar. resol. ca. 9. num. 6.

77 † Quamobrem alij rectius crediderunt xx. pro uno iustum esse precium ea ratione, quòd iure communi iustum precium rei sit, quantum 20. annorum fructus deductis expensis confecerit, de quo inferius latè traditur, & hanc opinionem communiter receptam asserit Tiraq. ubi supra, Moder. Paris. de contract. q. 5. nu. 118. sequitur Couar. li. 3. uar. resol. ca. 9. nu. 5. licèt diligenter ostendat huiusmodi opinionem in iure non fundari. Nam tex. pro ea citatus in §. si uerò alicuius, Auth. de non alienan. loquitur de concessione in emphyteusim temporalem rei ecclesiasticæ preciosæ, sed paucorū redditu um, & in contrarium extat tex. in §. sanctissimas, Auth. de aliena. & emphyte. ubi precium rei taxatur cum pensionibus quinquaginta annorum, licèt tamen speciali quadam ratione id ibi sit statutum. Præterea adest tex. in §. si autem annale, Auth. de eccle- siast. tit. ubi iustum preciū colligitur, ueluti si pro uno dentur xxxv. sed ibi loquitur de uenditione rei legatæ uenerabili domui, uel ad

pisa

pias causas. Similiter Couar. ubi supra, nu. 6. tradit latè per l. 3.
78 §. item si Reip. ff. ad leg. Falcid. iustum precium census perpetui esse ad rationem unius pro xxv. ut per eum, & Moder. Paris. de contract. q. 5. nu. 110.

Vides ergo ex prædictis quàm maxima sit in iure, & apud DD. uarietas in perquirendo iusto precio census, postquàm æstimatur quandoque ad rationem unius pro xxv. interdum quinquaginta, quandoque ad rationem unius pro 20. interdum ad rationem unius pro 16. interdum pro 15. & demum ad rationem unius pro 10.

79 † Tu autem in hac DD. uarietate, si unicuiq; sententia sua libera est, ex quo census constitui semper debet super fundo, uel alia re certa, ut supra firmatur, dixeris iustum precium illius esse, si emptus sit pro tanta summa, quæ ascendat ad communem æstimationem & ualorem rei, super qua sit constitutus census, bene uerũ est quòd contractus de iure ciuili, atque etiam canonico toleraretur, & si emptus esset pro minori precio, dummodo tamen non excederet dimidiam iusti precij, ut uidetur concludere Laurent. Rodul. in d. cap. consuluit, par. 2. q. 11. & seq. refert Innocent. in ca. in ciuitate, de usur. Ambros. à Vignat. in ca. salubriter, nu. 69. eo. tit. & in id conueniunt omnes & quando ille census esset perpetuus. Si autem esset redimibilis, & circa hoc etiam apparet nimium laborasse DD. in perquirendo iusto ipsius precio, ut legi potest ex traditis per Couar. lib. 3. var. resol. cap. 10. uerum in hoc quoque breuiter dixeris iustum precium illius esse si ascendat ad ualorem, quo communiter æstimaretur res, super qua fuisset constitutus census cum isto pacto & onere de quo dicitur infra. Benè uerum est quòd contractus iste non iudicaretur illicitus atque usurarius, neque aliter rescinderetur de iure ciuili & Canonico etiam si emptus fuisset pro minori precio, dummodo tamen non adesset talis modicitas, quæ secundum communem Interpretum usum, & per Constitutiones Synodales urbis Florent. declarata fuit in non solito fœnerari ultra tertiam, in solito uerò ultra quartam iusti precij, & hoc in odium usurarum, quæ sub tali contractu, ut plurimum refugi solent. Extẽsiones autem huiuscemodi accipies tolerari & ualere in foro temporali. Secus uerò in animæ iudicio, & in foro quem conscientiæ dicunt, in quo omnis excessus iusti precij reijcitur, & iniustus reputatur, ut de hoc dicitur in c. nauiganti. Redditus autem siue pẽ-
80 sio census, † quæ ueniet annuatim exigenda siue in fructibus, siue in pecunia iusta erit, quando commensurabitur ad rationem fructuũ, qui perciperentur ex re, super qua census fuisset constitutus, atque hoc

atque hoc etiam uidetur sensisse Nauar. in Commenta. de usur. nu. 86. & probatur expresse per Cōstitutionem Calixti in uer. qui ipsi. Et ad istam opinionem sic retinendam moueor, quia Doctores cōmuniter tradunt licitam & iustam esse emptionem census, quando 81 † illius redditus & pensio incerta sit, nec sciatur quantum singulis annis percipiatur, & quanto tempore percipi possit, si redimibilis sit, de quo ultra superius dicta in secunda illatione tradit Ioan. And. in addit. Specul. super Rub. de usur. Anan. in d. ca. in ciuitate, post Pet. de Anchar. quem ibi refert Deci. consi. 129. colum. ult. qui omnes intelligi debent in emptione census perpetui, siue redimibilis, secus si fuerit census ad uitam cum precij amissione, de quo etiā Deci. ibidem loquitur, & malè ut aduertitur in ca. nauiganti, super 82 uer. ille quoque. † Diuersum namq; iudicatur precium iustum cēsus constituti ad uitam ementis, etsi in hoc quoque uariæ extiterint Doctorū sententiæ. Nam Oldrad. consi. 207. nititur ostendere precium illius esse ad rationē unius pro sex. Bal. uerò consi. 292. quia ex facto, lib. 5. dicit iustum precium etiam ad uitam duorum esse ad rationem unius pro nouem, & in consi. 410. quæritur de tali casu, secundum ueterem impressionem, consi. autē x. lib. 3. secundum nouam tradit ad rationem unius pro x. ad uitam unius hominis, & in consi. 18. incipien. instrumentum, lib. 1. secundum ueterem impressionem, & consi. 154. secundum nouam, existimat etiam idē esse ad uitam duorum hominum & cuiuslibet eorum insolidum.

Similiter Roma. consi. 302. ego hunc contractum, proponit iustum precium ad uitam uiri & uxoris esse ad rationem unius pro octo. Cumanus uerò consi. 181. proponitur, cui subscripsit Fulg. opinatur iustum precium ad uitam patris, & duorum filiorū iuuenum esse x. pro uno. Tu autem his omnibus dimissis, retinebis circa hoc resolutionem Moder. Paris. in tracta. de contract. q. 72. nu. 473. de quo etiam per Ioan. à Meti. de restitu. ca. de censu ad uitam. Couar. lib. 3. uar. resol. ca. 9. num. 7. qui omnes definiunt iustitiam precij esse in huiusmodi censu ad uitam iuxta communem æstimationem Ciuitatis, si certa sit: si autem nihil certi fuerit ibi sancitū, & tunc arbitrio boni uiri iustum precium erit statuendum consideratis ætate, ualetudine ementis, pluribusque circunstantijs, atq; in isto censu ad uitam constituto multa tolerari debebunt, postquā cum ipsa uita ementis sors precij exbursati extinguitur.

83 † Quamobrem crediderim hunc censum ad uitam licitè constitui posse super incertis rebus, necnon etiam persona, & caueri posse non solum de actione reali, sed etiam personali, & quòd in huius

modi

modi censu tantum procedat opinio Conrad.de contract. q.74.& seq.Moder.Paris.in eod.tracta.nu.22.Ioan.de Meti. in tract.de resti tu.q.de censi.col.5.Domi.Soto lib.6.de iust. & iu. q.5.art.1.col.5. Couar. lib.3.var. resol. ca.7. nu.5. & dicitur supra. Hactenus de conditionibus, quæ concurrere debent ad efficiendum licitum hu iusmodi censum redimibilem, & quæ colliguntur ex forma dictarum extrauagãtium,alias colligit Fr.Bartolom. Caranza Mirandes in Cinciliorum Summa, quam neque sine publico commodo,neque sine priuata laude compilauit,atque eas post dictas extrauagãtes in formam unius redactas distinctas posuit sub summa Decreti Calisti III. & Martini V. Papæ, pagina 462.Verum quia illæ potius iudicio suo,etsi peregregio, quàm dictis extrauagantibus Pontificiave autoritate pollent necessariæq; haud tamen sunt, pro ut rectè ostendit Dom.Soto li.6.de iust.& iu. q.5.art.1.col.ult.nec nõ Nauar.in manu.Confesso.sub.7.præcep.& in Commenta. de usur. nu.84.& seq.ideo illis dimissis immorabimur in alio, quod magis utile,atque fructuosum apparebit,& de quo nulli Scriptores,quod compertum habeam,mentionem faciunt. Nam per supra relatas

84 conditiones infero, † Decretalem,seu Bullam,quam Nicolaus V. Pontifex edidit de anno 1452. ualde periculosam,atque suspectam esse, materiamq; præbere, ut sub eius autoritate tanquam sub securo clypeo quàmplures contractus census iniusti atque usurarij in Rep.Christiana emergant. quod ut clarius ostendam,duxi hic recensere formam Bullæ huiuscemodi,quando ipsam nullo communi libro appẽsam, sed uagari inspicio.dicitur ergo in ipsa.

85 † *Nicolaus Episcopus seruus seruorum Dei ad perpetuam rei memoriam sollicitudo pastoralis officij, fores nostræ prouidentiæ pulsare non desinit, ut indemnitati, ac statui prospero fidelis populi curæ nostræ cœlitus commissi, iuris moderando rigorem, peroptimæ prouisionis remedia, quantum ex alto nobis permittitur, salubriter consulamus. Sanè, sicut fide dignorum relatione didicimus in Regno Siciliæ, ac certis alijs dominijs & terris charissimi filij nostri Alphonsi Aragonum,& utriusque Siciliæ Regis illustris; auaritiæ cæcitas quorundam oculos adeò excæcauit, usurariaq; prauitas illis in partibus tantum excreuit,quòd incolæ & habitantes partium illarum pecunijs indigentes,ea uix aliter,quàm fœneratorum opera, quasi inauditum fœnus exercentium consequi possent:& cum eas acceperint, si in tempore præcepta non restituent, breui eorum bona insatiabili usurarum uoragine miserabiliter consumantur; Et quòd in Dominijs & terris ipsius Regis ultra Montes constitutis, uidelicet in Regnis Aragonum Valentiæ, &*

Maiori-

Maioricarum ac Principatuum Cathaloniæ, & Comitatibus Ronsilionis, & Ceritenia, uniuersitates, & singulares, tam ecclesiasticæ, quàm seculares huiusmodi pecunijs indigentes cum minori incommodo eas habere possint pro uenditione annualium censualium, quæ mortua nuncupantur super domibus, possessionibus, & proprietatibus specialiter uel etiam generaliter super omnibus bonis, redditibus, emolumentis, iuribus, & rebus eorum, mediante tamen instrumento gratiæ redimendi onera eorũ sibi utplurimum prospicere, & consulere consueuerunt, quod in præsentibus eiusdem Regni partibus, & Regnis ultra Montes constitutis non solum in longam consuetudinem, in cuius contrarium memoria hominum non extitit more utentium comprobatum, sed etiam per municipalia huiusmodi Regnorum & partium iura per Regem ipsum, seu eius prædecessorem cum consensu trium brachiorum, uidelicet ecclesiastici, militaris, & regalis, promulgata specialiter confirmatur. Cum itaque multis incolis & habitatoribus partium & dominiorum eiusdem Regis citra Montem constitutorum indigentibus per huiusmodi censualium uenditiones subueniri, ipsiq; fœneratorum usuris eximi possint, & qui in hoc pecunijs abundantes dubitant usurariam prauitatem committere, & eisdem indigentibus more præmisso succurrere formidant, in indigentium detrimentum, & fœneratorum eorundem euidens incrementum, pro parte eiusdẽ Regis fuit humiliter supplicatum, ut eis paterno compatientes affectu in præmissis de opportunæ prouisionis opere succurrere, præfatasq; censualium uenditiones cum clausulis & cautionibus ad earum ualiditatem inter uenditores & emptores mutuo consensu absque lesione conscientiæ in Regnis Siciliæ, citra & ultra Pharum fieri posse debere, decernere, & declarare de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur pro debito pastoralis ministerij nobis diuinitus iniuncti super his salubriter prouideri ac statui, & indemnitatibus incolarum & habitatorum terrarum dicti Regis citra Mõtes constitutorum præsentium & futurorum quantum cum Deo possumus subuenire cupientes, attendentes quòd clero terrarum & dominiorum ipsius Regis citra Montes constitutorum in suis olim indigentibus per uenditiones prædictarum censualium autoritate Apostolica pluries consultum, & prouisum fuit, præfati Regis in hac parte supplicationibus inclinati, tã eiusdem Regis, quàm huiusmodi Regnorum Siciliæ citra & ultra Pharum omnibus & singulis incolis & habitatoribus, ac locorum ciuitatum & terrarum uniuersitatibus præsentibus & futuris huiusmodi censualia super rebus, & proprietatibus suis, ac facultatibus & emolumentis eorundem instrumento gratiæ pro consimili pretio illa redimendi mediante, dummodo annualis census huiusmodi censualium decimam partem principalis recepti seu precij eorundem non excedat,

excedat, inter se contrahendi & uendendi, & emendi cum opportuna contrahentium securitate, cautione & indemnitate, ac cum potestate uendentes personas, eorumq́; proprietates redditus iura iurisdictionis census ac omnia & singula immobilia bona obligandi, & obligari faciendi, ac etiam quascunque alias obligationes, & submissiones cuiuscunque foro, necnon renunciationes, promissiones, stipulationes pœnis, iuramentis, & alijs cautionibus uallatus, & alia quæcunque, de quibus inter ementes, & uendentes huiusmodi censualia conuentum, & in pactum deductum fuerit, plenam licentiam, & liberam autoritate Apostolica, tenore præsentium concedimus facultatem, decernentes & declarantes eosdem incolas, & habitatores ac ciuitatum, & terrarum uniuersitates censualia præfata modo præmisso in regnis ipsis Siciliæ citra, & ultra Pharum liberè, & licitè contrahere ac emere, & uendere posse, neque propterea usurariam prauitatem committere, dũmodo aliàs, quàm, ut præmittitur, quodlibet annuum censuale decimam partem recepti seu precij uenditionis ipsius non excedat, & pensionib. seu annualibus illorum in sortem non computatis, pro totali redemptione propter principalem summam nihil ultra percipiatur ab emptore, uel exhibeatur à uenditore. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus ac priuilegijs Apostolicis, nec nõ & statutis municipalibus, uel regalibus, & consuetudinibus ciuitatum, & terrarum regnorum prædictorum Siciliæ citra, & ultra Pharum etiam iuramento, cõfirmatione Apostolica, uel quacunque firmitate alia roboratis, etiam si de eis facienda esset specialis mentio, quæ hic haberi uolumus, & habemus pro sufficienter expressis, cæterisque contrarijs quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis constitutionis infringere, uel ei ausu temerario contraire: si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri, & Pauli Apostolorum se nouerit incursum. Datum Romę apud sanctum Petrum, anno incarnationis Domini M.CCCCLII. *prid. Cal. Octob. Pontificatus nostri anno* VI.

Hactenus Pontifex iste Tuscus oppido Sergianensis, uitæ ac morum integritate, nec non doctrina magis, quàm gente clarus, & qui in Rep. Christiana summè extat laudatus, quamuis sub eius admini strationo publicas calamitates fuerit passa, atque illam omnium ingentem quando Imperator Romanus in oriente pariter cũ Imperio oppressus fuit expugnata Constantinopoli, iam Byzantium dicta, eius sede à Mahemet Barbaro illo infandoq́ue Tyranno.

86 † Et quò ad propositam Constitutionem attinet, considero quòd Summus ille Pontifex indulsit Alphonso Aragonum Regi, ipsius-

que

que subiectis citra, & ultra pharum Siciliæ constitutis, ut censualia illa annualia iustæ, & absque usurarum labe possent exercere, id que se ea de causa subuenisse moderando iuris rigorem dicit, quia populi in his partibus grauissimo fœnore se ipsos corradebant trucidabantque; unde concessit hoc ad maius malum euitandum, & sic dispositio sua, potius quàm lex, priuilegium atque dispensatio dici oporteret, quamobrem personam eorum non deberet transgredi, §. sed quod Principi, uersi. planè. Inst. de iur. natur. Si tamen dispensatio super usura ualida dici posset, quod latè ostenditur in l. curabit, C. de actio. empt. Et profectò si constitutio huiuscemodi pro lege obseruanda foret, confunderentur traditiones omnes superius relatæ circa census, quod tamen minimè concedendum foret; Vnde non sine maxima ratione factitatum fuisse credo, ut ipsa non reperiatur apposita inter alias extrauagantes, quemadmodum illa Martini V. prædecessoris, nec non Calixti III. sibi sequuti Pontificis, qui super censibus constitutiones promulgarunt secundum regulam iustitiæ commutatiuæ, & absque ullis usurarum latebris quamobrem meritò pro legibus fuerãt exceptę, neque aliter uagantur quemadmodum ista.

87 † Illud etiam reticendum non arbitror. superuacuam haud uideri constitutionem Calixti III. quando per eam disposuit illud idem, quod prius à Martino V. fuerat sub eadem fermè uerborum atque sententiæ forma, potuit si quidem uidere Pontifex ille in hac iuris scientia peritissimus; Nicolai Constitutionem facilem esse ad inducendos census iniustos illos quidem, & in fraudem usurarum, qua de re necessarium duxerit prouidere de sua Decretali eadem cum illa Martini V. quò ipsa haud censeretur abrogata à Nicolao Ponti.

88 † Hæc itaque Nicolai Bulla duo, & illa quidem animaduersione digna in se continet, alterum enim est, quia confirmat census redimibiles non solùm super particularibus certisque rebus constitutis, sed & super uniuersitate bonorum, & cũ obligatione personali ipsius uendentis, quod extra terminos iuris esse satis superque ostendimus supra in 1. Illatione, hoc si quidem attento sequeretur quòd emptor nunquam subiret rei emptæ periculum, prout tenetur de natura contractus, impossibile quippe est, quòd genus bonorum cum personali obligatione pereat, l. incendium, & ibi notatur, C. si cer. pet. Alterum, quod mihi uidetur periculosum approbat Constitutio illa census redimibiles, ex quibus pensio certa ueniet annuatim exigenda, etiam usque ad decimam partem recepti

precij, & sic ad rationem x. pro centum quolibet anno, quod etiam est contra extrauagantem Calixti in uersic. qui ipsi, ubi disponitur, quòd uenditores census teneantur retribuere pēsionem illā, quam recipere soliti fuerint ex bonis atque rebus suis; ut enim supra in ultima illatione ostendimus post communem DD. traditionem, licita tunc erit emptio census, quando illius redditus incertus sit, nec sciatur quantum singulis annis percipi possit. Quamobrem attendendas putauerim in censibus solum extrauagātes illas, huiusmodi uerò Bullam omnino prætermittendam, seu antiquandam, uerùm dubito, ne isthæc in frequentiori usu fuerit recepta non solū apud homines citra, & ultra pharum Siciliæ constitutos, quib. tantùm pro dispensatione fuit edita, sed etiam, quòd uniuersi populi illa pro lege utantur, adeo potest in mortalibus auaritia, ut quamlibet licentiam, seu potius corruptelas excogitent pro explenda illa inexhausta diuitiarum sit in maximam tamen sui perniciem.

Vnde non sine maxima, & urgenti causa adductum fuisse credo ad subueniendum nobis de salubertima sanctione Pium illum v. Sanctissimum Pont. quem non sine maxima laudis præfatione nominandum arbitror. cuius etiam sanctionis tenorem non existimo alienum hic recensere, & forma talis est.

Pius Episcopus Seruus seruorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Cum onus Apostolicæ seruitutis obeuntes cognouerimus, innumeros celebratos fuisse, & in dies celebrari censuum contractus, qui ne dum non continentur intra limites à nostris antecessoribus eisdem contractibus statutos, uerum etiam, quod deterius est, contrarijs omnino pactionibus propter ardentem auaritiæ stimulum, legum etiam diuinarum manifestum contemptum præ se ferunt, non potuimus animarum, prout tenemur, saluti consulentes, ac piarum mentium petitionibus etiam satisfacientes, tam graui morbo, letiferoque ueneno salutari antidoto non mederi. hac igitur nostra constitutione statuimus, censum, seu annuum redditum creari, constituive nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sui natura fructifera, & quæ nominatim certis finibus designata sit. Rursum nisi uerè in pecunia numerata, præsentibus testibus, ac notario, & in actu celebrationis instrumenti, non autem prius, recepto integro iustoque pretio solutiones quas uulgò anticipatas appellant fieri, aut in pactum deduci prohibemus. Conuentiones directè aut indirectè obligantes ad casus fortuitus eum, qui aliàs ex natura contractus non teneatur, nullo modo ualere uolumus. Quemadmodum nec pactum auferens, aut restringens facultatem alienandi rem censui suppositam: quia uolumus rem ipsam semper, & liberè, ac sine solutione

lutione Laudemij, seu quinquagesimæ, aut alterius quantitatis, uel rei tàm inter uiuos, quàm in ultima uoluntate alienari. ubi autem uendẽda sit, uolumus dominum census alijs omnibus preferri, eique denunciari conditiones, quibus uendenda sit, & per mensem expectari pacta cõtinentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, uel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria aut ad salaria seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectam, siue aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu, siue aliud de eo acquisitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere, ex toto irrita sint, & nulla: imò, & censum augeri, & nouum creari super eadem, uel alia re in fauorem eiusdem, aut personæ per eum supposita pro censibus temporis uel preteriti, uel futuri omnino prohibemus. Sicut etiam annullamus pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem alias de iure, & ex natura contractus non spectarẽt. Postremò census omnes in futurum creandos nõ solum re in totum, uel pro parte perempta, aut infructuosa in totum uel pro parte effecta, uolumus ad ratam perire, sed etiam posse pro eodem pretio extingui, nõ obstante longissimi etiam temporis, ac immemorabili, imò centum, & plurium annorum præscriptione; non obstantibus aliquibus pactis directè, aut indirectè talem facultatem auferentibus, quibuscunque uerbis aut clausulis concepta sint, cum uerò traditione pretij redditus extinguẽdus erit, uolumus per bimestre ante id denunciari ei, cui pretium dandum erit, & post denũciam (intra annum tamen) etiam ab initio preciũ repeti posse, & ubi precium, nec uolens intra bimestre soluat, nec ab inuito intra annũ exigatur. Volumus nihilominus quandocunque redditũ extingui posse, præuia tamen semper denuncia, de qua supra, & non obstantibus his, de quibus supra, idque obseruari mandamus, etiam quod pluries ac pluries denunciatum fuisset, nec unquam effectus sequutus fuisset. pacta etiam continentia precium census extra casum predictum ab inuito, aut ob pœnam, aut ob aliam causam repeti posse omnino prohibemus: contractusque sub alia forma post hac celebrandos fœneratitios iudicamus. Et ita illis propterea non obstantibus quicquid uel expressè, uel tacitè contra hæc nostra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat, à fisco uolumus posse uẽdicari. Hanc autem salutiferam sanctionem ne dum in censu nouiter creando, uerum etiam in creato quocunque tempore alienando, modò post publicationem constitutionis creatus sit, perpetuò, & in omnibus seruari uolumus. declarantes precium semel cẽsui constitutum nunquam posse ob temporũ aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, nec quo ad ultimò contrahentes minui, uel augeri, & licèt legem ipsam ad contractus iam celebratos non extendamus,

illos tamen omnes, in quos sub alia forma peruenerunt census hortamur in domino, ut singulos contractus censuræ bonorum religiosorum subijciant, & animarum saluti consulant. Non obstantibus quibusuis cõstitutionibus, & ordinationibus Apostolicis statutis, & consuetudinibus, nec non priuilegijs, & literis etiam per quoscunque Romanos Pontifices prædecessores nostros, ac etiã nostris sub quibuscunque tenoribus, & formis, ac cum quibusuis clausulis etiam derogatoriarũ derogatorijs, nec non irritantibus decretis ex qua uis causa, etiam per modum legis uniuersalis, aut aliàs, quomodolibet editis, siue in fauorem uniuersitatum communitatum collegiorum congregationum ciuitatum, & locorum cõcessis approbatis, & innouatis quibus omnibus, & singulis illorum tenores præsentibus pro expressis habẽtes, quatenus directè uel indirectè pręsenti nostræ constitutioni in toto uel in parte contrarientur specialiter, & expreßè derogamus, cæterisque contrarijs quibuscunque. Volumus autem, quòd præsentes in Cancellaria, & acie campi floræ publicentur, & inter Constitutiones extrauagantes perpetuò ualituras conscribantur. Et quia difficile foret præsentes ad singula quæq; loca deferri, uolumus, & etiam declaramus, quòd earum trãsumptis etiam impressis manu alicuius Notarij publici subscriptis ac sigillo alicuius prælati munitis eadem prorsus fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si forẽt exhibitæ uel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrę prohibitionis, annullationis, statuti, mandati, iudicij, hortationis, derogationis, declarationis, & uoluntatis infringere, uel ausu temerario contraire, si quis autem hoc attẽtare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum annò Incarnationis Dominicæ 1568. 14. Cal. Feb. Pontificatus nostri anno 4.

SVMMARIVM.

89 *Venditor census non potest compellere emptorem ad capiendam rem super qua sit constitutus.*

90 *Emptor uidens se fecisse contractum illicitum, non potest petere à uenditore, ut uel pretium sibi reddatur, uel contractui tanquam licito stetur.*

91 *Sententia non confirmat contractum illicitum licèt eius executio per exceptionem usurarum impediri non posſit.*

92 *Pactum de reuendendo si fuerit initum infra terminum trium annorum eo elapso uenditor non audietur.*

93 *Emptor si intra terminum reuendendi pretium uel eius partem receperit quandocunque cogi poterit ad reuendendum.*

Ignorans

§. 3.

89 QVAERITVR † modò, nunquid uenditor censfus possit cogere emptorem ad capiendum fundum, uel rem ipsam, super qua annuus redditus sit cõstitutus, & ab eo hoc modo se liberare? & Bald. in l. si quis argentum, num. 7. versic. si uerò nota. C. de donatio. dicit speciale hoc esse in casu donationis uel legati fauore donantis, uel liberalitatem exercentis, quasi sentiat contrarium in alijs casib. reassumit, & commendat Ias. in l. non amplius, §. cum bonorum, ff. de leg. 1. & in l. 2. §. mutui datio, colum. vlt. fallent. 17. ff. si cer. pet. sequitur Gerardus singulari 34. manda memoriae. & sic quòd in casu isto uenditor non possit cogere emptorem, tenet Castr. consi. 47. ultra ea, quae superius, col. ult. in ult. dubio, lib. 2. Massuer. in tit. de locatio. & iure emphyte. §. item sciendum. latè Tiraq. in 1. lib. Ret. §. 1. glo. 6. nu. 21.

90 † Similiter quaeritur, nunquid emptor, qui uidet se fecisse contractum illicitum, & usurarium, possit petere à uenditore, ut uel precium sibi reddatur, uel contractui tanquam licito stetur. & quòd talis emptor debeat audiri, uidetur tex. in l. Iulianus, §. siquis colludente, ff. de acti. emp. tradit in simil. Tiraq. in 2. lib. Ret. ad finem, quaest. 28.

Sed contrarium in hoc casu fore decidendum ostendunt Moderni Parisi. de contract. q. 11. num. 157. idque quatuor rationib. quarum isthæc potissima, quia aliàs aperiretur uia fœnori cuicunque uetito, & omnibus legibus usuram execrantibus fieret fraus, & ludibrium: nam qua facilitate debitor usuris immoderatis se subiecit eadem eliceret se illis exhauriri. vnde plus quàm ridiculum esset dicere, quòd talis emptor audiri deberet. neque ad hoc obstant dubitationes in contrarium excitatæ, quia illæ in se nullam continent usuræ suspicionem.

91 † Sed quid si sequatur sententia, quæritur nunquid contractus illicitus, & usurarius per illam confirmetur? & uidetur confirmari debere, cum sententia pro ueritate habeatur, l. res iudicata, ff. de re. iu. & facit ipsa ut indebitum debeatur, nec condici possit, l. 1. C. de condic. inde. cum simil. Contrarium tamen uoluit Alber. in rub. colum. vlt. C. de usur. Bal. in l. cum allegas, colum. 2. uersi. sed quæritur hic, C. eod. cum alijs, de quibus per Tiraq. in 2. lib. Ret. §. 1. gl. 2 num. 36. sed ipse postmodum, num. 30. obiter hanc q. per tractás facit Pet. de Anch. & Alex. in hac re secum ipsis pugnantes, dicens quòd priorem partem affirmatiuam tenuit Ancha. consi. 98. istam, q. dubiam facit, colum. 1. uersi. hoc præsupposito, lib. 2. & quod posteriorem partem negatiuam tenuit idem Anch. cons. 234. casus talis. idem Alexand. consi. 81. viso processu, col. 2. uersic. ad idem adduco, lib. 3.

Sed aduertendum est, quia DD. hi per Tiraq. relati, non sunt ad inuicem, & sibi ipsis contrarij; & dum citantur pro parte affirmatiua, loquuntur quantum ad executionem sententiæ, dicētes quòd exceptio usurarum non potest opponi post sententiam ad impediēdam executionem, quod in se uerum est prout in casu isto etiam volunt Ang. & Imo. in l. 4. §. condemnatum, ff. de re iud. Lapus alleg. 35. incip. an oporteat Barbat. consi. 18. colum. pen. li. primo. Quod tamen intelligas, nisi incontinenti sine altiori indagine plenè constaret de usura iuxta notata in l. ille à quo, §. si de testamento, ff. ad Treb. in locis uerò posterius citatis, & à Tiraq. pro negatiua deductis, Anch. & Alex. loquuntur quando agitur de repetendis usuris principaliter per uiam actionis non impedita summaria executione sententiæ si qua sit, quia ad hunc finem non obest exceptio rei iudicatæ, & hoc modo nunquam transit in rem iudicatam, prout uolunt etiam Imo. in l. stipulatio ista, §. alteri, colum. pen. ff. de ver. oblig. Ias. consi. 21. Venerabilis, colum. 1. lib. 1. Ambros. à Vignat. in d. cap. salubriter, num. 134. uers. sed finaliter. Et quod dicitur cōtra-

tractum usurarium non confirmari per sententiam, intelligendum est ut per Tiraq. ubi suprà, num. 36. quando debitor passus esset se uinci per sententiam, omittendo exceptionem usurariam, quinimò etiam si esset opposita exceptio usuraria, nihilominus sententia nõ transiret in rem iudicatam propter turpitudinem, & animæ periculum, & hoc quãdo clare cõstaret de uitio usuræ, puta per acta, confessionem, uel per alias probationes. ita tradunt Moder. Paris. in tract. de contract. q. 16. nu. 187. post Bald. in consi. 37. quidam Tabellio, lib. 1. Afflict. dec. 13. in 9. coniectura, & decis. 58. ad finem.

Infertur ergò ex supradictis contractum usurarium neque per sententiã aut omissione aut negligentia debitoris confirmari posse; Nec confirmabitur etiam ex lapsu longi temporis, ut mox dicetur.

Sed prius oportet uidere, an facultati redimendi in uenditorem collatæ præscribatur, & quanto tẽpore, in quo articulo distinguũtur plures casus. 92 † Primus est, ueluti si pactio fuerit inita, ut intra certum terminum, puta tres annos, emptor teneatur reuendere, tunc illo tempore elapso uenditor erit exclusus ab illa facultate redimendi, neque agere poterit ut sibi fiat reuenditio. ita Ang. cõsi. 199. super pũcto, & consi. 220. Titius. ad quod plura per eum allegantur de quibus latè per Ias. in l. eum qui ita, §. qui ita, 1. colum. 4. nu. 9. ff. de uerb. ob. sequitur Soc. cons. 241. col. antepen. uers. circa secundam q. lib. 2. Dec. in l. petens, num. 7. C. de pact. & consi. 308. col. 3. cum alijs, ut per Cag. hic in 7. q. nu. 63. & latius Tiraq. in 2. lib. Ret. §. 1. gl. 2. nu. 43. & seq.

Quod ampliatur etiam si emptor nondum elapso termino dixisset uenditori se quandocunque illum admissurum ad redimẽdum, nam intelligitur modò si is compareat intra illum terminum, Ro. cons. 27. viso themate, in ult. dubio. refert, & sequitur Tiraq. ubi supra, num. 54.

93 † Limitatur hoc primò, nisi emptor elapso termino precium uel ipsius partem recepisset, nam per huiusmodi receptionem pecuniæ uidetur à termino recessisse, unde postmodum quandocunque oblato residuo precij emptor cogeretur reuendere per id, quod in simili dicitur de pacto, l. commissoriæ, l. post diem, ff. de leg. commisso. cum concord. & ita respondit Bal. consi. 402. lib. 2. sequitur Cagno. hic, num. 65. faciunt tradita per Alex. cons. 110. lib. 5. & hoc quando emptor sciens recepisset, secus si ostenderet iustam causam ignorantiæ, quia tunc sibi haud noceret, Tiraq. ubi supra, num. 63. ubi tradit, quòd etiam si emptor non recepisset precium cum tamẽ illud petijsset, cogeretur elapso termino reuẽdere, ut per Imo. cõsi.

10.& facit,quod dicit Alex.conf.206.lib.7.Iaf.in l.2.colum.51.nu. 160.C.de iu.emphy.cum alijs, ut per Cagn.hic,nu.65.

Sed quid,si pendente termino reuēdendi emptor recepisset partem precij & postmodum lapsum sit illud tempus non facta integrali solutione,nunquid uenditor offerendo residuum precij possit compellere emptorem ad reuendendum;& Imo.consi.36.in casu præmisso respondit,uenditorem tunc post lapsum terminū posse redimere:sequitur Gozadin.hic,q.7.mouentur per aliqua satis leuia fundamenta. Vnde Cagnol.hic q.43. num.162. latè improbat hanc opinionem,respondendo omnibus in contrarium relatis , & pro hac sua sententia dicit,ex quo in termino statuto non est solutum integrum preciū, non sufficit pro parte adimpleri, l.Iulianus, §.offerri,ff.de actio.emp. l.cui fundus,ubi Bar. ff.de condi.& dem. faciunt tradita per Iaf. in l. 2. q. 16. C.de iu.emphy.& in Auth.qui rem,colum.5.C.de sacrosanct.eccles.Tu autem,quoniam per illam solutionem precij uenditor uidetur posse quandocunque moram purgare iuxta tradita per Bar.& Doctores in l. interdum,§.ult.ff.de uerb.obl.ideo retinebis illam opinionem Imó.

94 † Limitatur secundò per Cagnol.hic,num.67. & nu.84.nisi quis ignorasset pactum huiusmodi de reuendendo , ut quia succesisset in ius alterius , l.qui in alterius,ubi Dec.& Cagnol.ff.de reg.iur.tūc enim licèt fuissent elapsi, 50.anni,& sic contra eum completa præscriptio, attamen petendo se in integrum restitui ex clausula generali,si qua mihi &c.de qua in l.1.in fi. ff. ex qui. cau. maio.& in l.si creditor,§.1.ad fi.ff.de distract.pigno.cum multis,de quibus per Cagno.hic, q. 77. nu.244.tunc ille admitteretur ad recuperationem, ita Cagnol.q.74.nu.218.& seq.

Sed aduertendum est,quia limitationem hanc difficillimam arbitror,neque aliter admittendam,si quidem dependet ab illa difficili q. videlicet,nunquid aliquis ex causa probabilis ignorantiæ aduersus præscriptionem possit restitui?Articulus sanè controuersus, de quo Felv.& Paris.in ca.uigilanti,de præscriptio.Balb.in tract.de præscriptio. in 4 parte,4.par.princip.Tiraq.in 1. lib. Retra.§.35. glo.4.num.36. & seq.Couar.in Reg. possessor. 3. parte, §.3. col.2. de reg.iur.6.& de hoc latius per Arri.Pinel. in Auth. nisi tricennale,nu.58.C.de bon. mater.

95 † Sed nunquid limitatio hæc procederet in minore succedente in ius uenditoris,uel in Ecclesia & Repub. retinente iura minorū , uel impedito ex iusto impedimento facti , uel absenti ex iusta causa, nam tunc petendo se restitui aduersus hunc terminū elapsum ,

non

non ex edicto de minori, sed ex supradicta generali clausula uideretur admittendus ad recuperationem rei per ea, quæ notat Bart. in l. Aemilius, col. 2. ff. de minori. & in specie tradit Cagn. hic, in 2. editione, nu. 224. Sed contrarium respondit Curtius Senior. cons. 59. & sequutus fuit Cagnol. hic, in j. editione, in 16. q. Bertrand. consi. 184. in fi. lib. 1. cum multis, de quibus Tiraq. in 2. lib. Ret. §. 1. gl. 2. num. 56. & seq.

96 † Limitatur ergo tertiò, nisi contractus fuisset usurarius, quia tūc uenditor non obstante lapsu termini posset rem cum isto pacto uēditam recuperare etiam cum fructibus per emptorem perceptis, Host. in Sum. de usur. §. an aliquo casu, uer. 9. si uendo, Bertran. consil. 88. circa fi. lib. 1. Cassan. consi. 11. nu. 40. Iacob. de Sancto Georgio in l. 2. in princ. ff. si cer. peta. quorum aliqui, licèt loquantur de contractu reprobato, cum uidelicet appositum est pactum l. commissoriæ in pignore, tamen hæc opinio est communiter recepta, atque ideo retinenda in odium actus usurarij, quicquid senserit Cagnol. hic, num. 65. neque Tiraq. in hoc se satis explicat in 2. lib. Ret. §. 1. glo. 2. nu. 55.

97 † Sed dubium est, si pendente termino redimendi dictum fuerit de nullitate contractus ex causa usuræ, & dum processus talis fit, interim lapsus sit ille terminus redimendi, & actor post modum succubuerit, quia fuerit declaratum contractum licitum esse & ualere, nunquid postea debeat audiri, si post illud tempus elapsum uelit redimere? & Cagnol. hic, q. 56. num. 186. concludit uenditorem tunc admitti debere ad redimendum, si iustam credulitatem appareat habuisse circa nullitatem contractus, secus aliter. allegat tex. in l. 2. §. non solum, ff. ad Treb. & quod in simili tradit Ias. post Bal. in l. contra maiores, in fi. C. de inoff. testa. Bald. in l. 1. col. 4. uers. item natura conttariorum, C. de accusa. Cast. in l. ult. ad fi. C. de ordi. cogni. Fely. in ca. ex ratione, col. 1. de appella. Ioan. Fab. in §. qui autem, Insti. de excusa. tuto. quod notandum est.

98 † Secundus casus in articulo præscriptionis distinctus est, ueluti si nō fuerit adiectum certum tempus huic pactioni, sed simpliciter conuentum, uenditorem posse rem uenditam redimere restituto precio uenditionis, & tunc quidam uolebant anno præscribi per tex. in §. Titius, in tit. si de feu. fue. controuer. ut refert Cagnol. hic num. 70. Alij, ut Alber. hic ad fi. post Vbert. quem recenset, existimant competere hanc facultatem, usque ad 40. annos.

Sed his omnibus dimissis magis communis opinio Doctorū est huic facultati præscribi spatio 30. annorum. ita respondit Ang. cō-

sil.

fil. 55. ex pacto de retrouendendo. Alexan. consi. 228. ponderatis his, colum. ult. uer. non obstat etiam, li. 6. Balb. in tracta. de præscriptio. in 3. q. 4. par. 5. par. princip. Cagnol. hic num. 72. cum alijs de quibus per Tiraq. in 2. lib. Ret. §. 1. glo. 2. nu. 1.

99 † Tertius est casus magis controuersus atque difficilis, uidelicet quando fuisset conuentum, ut uenditor posset redimere quandocunque, uel toties quoties uoluerit, uel perpetuò uel semper, & simili modo, in quo reperiuntur tres diuersæ opiniones. Harum prima fuit Anchar. quam refert Ias. in l. petens, nu. 10. uer. circa ista, C. de pac. & in l. si mater, col. ult. C. de insti. & substi. uidelicet quòd tunc etiam facultas redimendi tollatur lapsu decennij. quæ sententia cum ab omnibus communiter reijciatur, ideo non insistendum, de ea scribit Tiraq. ubi supra nu. 8.

Altera & secunda fuit sententia, uidelicet quòd uenditor possit quandocunque iuxta sonum uerborum, etiam post 30. uel 40. annos, & semper nulla obstante præscriptione redimere. quæ sententia multos habet autores, ueluti Fabia. de Monte in tracta. de empt. & uendi. 3. q. 7. q. princ. Barbat. consi. 51. scripsit sapientiæ fons, col. 1. uer. nota etiam quod. Alcia. in d. l. petens, in glo. 1. in fi. Cassan. cõsil. 11. & in consuet. Burgund. tit. de Rendes uendues à recapt. §. 1. glo. 1. col. 2. uer. limita hanc. Igneus in l. in cognitione, num. 76. & seq. ff. de senatuscons. Syllan. Paris. consi. 92. lib. 3. Purpura. in l. petens, col. 5. C. de pact. qui omnes allegant Constitutionem hanc ibi, infra certa tempora, uel quandocunque. inducendo ut per Tiraq. ubi supra nu. 17. Allegatur quoque tex. in l. quod si nolit, §. si quid ita, ff. de ædil. edic. ubi si de re redhibenda conuenerit, si non placuerit intra certum tempus, ualet conuentio si sine temporis præfinitione dantur à lege 60. dies. si uerò cõuenerit, ut perpetuò fiat redhibitio, ualet conuentio. Mouentur etiam, quia pactum hoc redimendi nõ est ius formatum & productum, sed facultas, cum sit collata in liberam uoluntatem uenditoris, ut possit quandocunque redimere, Paris. d. cons. 90. Cagnol. hic q. 112. nu. 285. ex quo sequitur ꝙ ea quę sunt facultatis, minimè tollãtur prę scriptione, l. uiam publicam, ff. de uia publ. alia quoque allegantur per præcitatos Doctores.

Sed altera & tertia fuit opinio, quòd hæc facultas redimendi tolleretur spatio 30. annorum, in quã sententiam iuerunt Doct. maioris autoritatis, uidelicet Ias. in supradictis locis post Ang. à se relatum, idem Ias. consi. 92. Illustrissimus, col. ult. uer. nono, lib. 3. Deci. in d. l petens, nu. 7. ubi Claud. Aquens. col. 1. Curt. Iun. nu. 13. Dec. consi.

consi.144.nu.4.Fely.in ca.cum accessissent, num. 27. de constitu. & in Rub.de præscriptio.nu.15.ubi attestatur hanc opinionem cõmuniter receptam, Balb.in tract.de præscript. 4. par. 5. par. princ. q.3.Rube.consi.3.nu.7.Socin.Iūn.consi.145.nu.36.lib.1. Gozadi. hic, col.18.Cagnol.nu.73.Boer.decisio.182.cũ alijs, de quibus per Tiraq.ubi supra, nu.7.Couar.lib.1.var.resol.ca.9 nu.1.Portius li.3. recept.sentent.concl.38. Et demum hæc opinio est magis communiter recepta, atque ab ea minimè recedendum, ut uideri potest ex congestis per Anton.Gabriel.in lib.5.commun.conclus. tit.de præscriptio.conclusio.6. pro qua multa allegantur, quorum præcipuũ est fundamentum, uidelicet ratione euitandæ infinitatis, ne emptor in infinitum maneat obligatus ad reuendendum, contra l.si quis vina, §.ult.ff.de peri.& commo.rei uendi.l.qui bona, §.ult.ubi glo. & Doctores, ff. de dam. infec. Alia citatur ratio, quia præscriptio est odiosa, neque illi per huiusmodi uerba intelligeretur renunciatũ, quandoquidem dubitant Doctores nunquid per pactum expressum hæc præscriptio tolli possit, de quo per Bar. & Doct.in l.nemo potest, ff.de leg.1.

His sic stantibus, non obstant illa tria fundamenta pro secunda opinione adducta, uidelicet tex.iste, & d.§.si quid ita. quia respondent Doctores illud procedere, quoad præscriptionem x.uel xx.annorum, secus in hac præscriptione xxx. quæ per dictiones, quandocunque, semper, in perpetuum, & simil. minimè tollitur, pro ut scitè ostendit Tiraq.ubi supra, num.9.& seq.Couar.ubi supra, num.4. Non obstat quoque illud tertium fundamentum: quia respondetur procedere in his quæ sunt facultatis publicæ, secus ĩ hoc quod est facultatis priuatæ, quia tũc est præscriptibile, Bal.in l.licèt, ubi Corn.colum.1. C.de iu. delib. Vel & secundò dicas illam tertiam rationem procedere in his quæ sunt simplicis facultatis, & ad merum factum pertinent: secus in his, quæ procedunt ex aliquo iure & contractu prout est pactio hæc, quia tunc præscribitur, sicut dicitur de facultate adeundi, & ista est uera, & communis resolutio de qua per Cagnol.nume. 285. Tiraq.ubi supra, nume.23.Couar. numero 2.

100 Ampliatur nunc primò illa communis conclusio, etiam si emptor promisisset retrouendere uenditori, & hæredibus suis quandocunque, quia tũc illa facultas redimendi præscriberetur spatio 30. annorum, Ruyn. cons.150.lib.4.Cagno.hic, num.83.citatur text. hic ibi, siue tu, siue hæredes tui. & tamen DD. magis communiter concludunt præscribi spatio 30.annorum, & ut adnotat ibi gl. expressio

pressio hæredum fuit facta ex abundanti.

101 Ampliatur secundò communem illam sententiam procedere etiamsi pactum illud fuerit iuratũ, ita Ias. in d. l. si mater. Balb. ubi supra, d. q. 3. communiter receptum asserit Socin. Iun. d. consi. 145. num. 62. lib. 1. Boer. decisio. 182. nume. 7. & hoc, quando iuramentum tenderet ab obseruantiam promissionis, & pacti de reuendendo, secus si illud iuramentum appareret fuisse præstitum super renunciatione temporis, quia tunc impediret 30. annorum præscriptionem, Feli. in rub. de præscrip. in 4. fallen. nu. 15. ubi Alc. nu. 69. Alex. in d. l. nemo potest, nu. 26. Gerard. sing. 18. nu. 14. & seq. Cagnol. hic, nu. 98.

Quinimò etiamsi iuramentum tenderet ad promissionem pacti de reuendendo, nihilominus quidam sunt opinati, pactum huiusmodi non tolli præscriptione 30. annorum sed, opus esse ad illud impediendum cursu 40. annorum. ita tradit Gozadi. hic, q. 4. conclus. 2. Crauet. consi. 71. num. 2. Socin. Iun. ubi supra. Mouétur ipsi, quia iuramentum perpetuat actionem ad 40. annos, etsi illa temporalis sit, l. nam & postea, §. si is qui temporali, ubi Bart. Alex. & DD. ff. de iureiur. Ias. in §. item si quis, el secondo, colum. 1. Insti. de acti.

Sed his non obstantibus à suprad. declaratione sumpta ex Feli. Alcia. & alijs præcitatis DD. non esset recedendum, prout in specie adnotat Roderig. Xuares in l. post rem, in 2. nota. uersic. considera ult. colum. 7. ff. de re iudi. Couar. lib. 1. var. resol. cap. 9. nume. 7. qui respondet ad rationem in contrarium motam, videlicet illud, quod colligitur ex d. §. si is qui temporali, procedere in alio iuramento, nempe in eo, quod extra iudicium, uel in ipso contractu defertur a debitore credirori iuranti uera esse, quæ in eo contractu asseuerantur, quasi secus sit in hoc iuramento de quo agitur. & quando iuramentum appareret appositum super renunciatione præscriptionis, aduertendum est, quia nihilominus obstaret præscriptio centenaria: illa enim nunquam intelligitur exclusa, tex. est in Auth. ut de cætero commu. non fi. §. pen. & ibi glo. in uersic. præscriptione, ubi adnotat Ang. Feli. in rub. de præscriptio. colum. ultima. Balb. in d. tract. in 5. par. 5. part. princ. quęst. 9. num. 2. cum alijs, ut per Cagnol. hic, num. 87. latius Tiraq. in 2. lib. retract. §. 1. gl. 2. nume. 25.

Hæc autem communis conclusio sic ampliata, limitatur pluribus modis, de quibus per præcitatos DD. & in specie nisi contra-

102 ctus ille argueretur fœneratitius: † tũc enim huic facultati redimẽdi, siue dicendi contractum nullũ, minimè præscriberetur. ita Dec. & Purpur. in d. l. petẽs, Gerard sing. 18. Balb. in d. tract. de præscripti-

pti-

pti,4.par.q.3.in fi.Cagnol. hic num.88.Tiraq.ubi supra,num.33. & seq. Anton.Gabriel.in lib.5.commun.conclusio, tit.de præscriptio.conclus. 6.num.12. atque hoc fit propter periculum animæ, quod est tanto grauius,quanto diuturnius. c.ult.de consuet.

SVMMARIVM.

§. 3.

103 PRo declaratione huius tex. in uer. post oblatam,quæritur si uenditor deposuerit pretium † non redimendo censu, uel alia re uendita cum eo pacto de reuendendo pœnes mercatorem qui decoxerit, cuius erit periculum, & in tali q. distinguitur quòd si emptor absque iusta causa recusasset depositum recipere eius damno cederet, l. qui 10.in princ.ff.de soluti. sin minus uenditoris esset periculum in cuius dominio erat depositum,l.acceptam,ubi Bar.ad fi. C.de

C.de usur. Deci.consi.543.col.ult.Cagnol.hic q.18.num.111.cum multis,de quibus per Tiraq.in 2.lib.Ret.§.4.glo.6. nu.34. Idem si pecunia alio quo uis modo perijsset, ut quia Princeps illam accepisset,aut quia etiam ad instantiam creditoris ipsius uenditoris fuisset sequestrata,aut aliter tunc prædicta deberet fieri distinctio.

104 † Similiter si depositum non fuisset integrè factum non releuaret ipsum uenditorem,l.obsignatione,ubi glo.2. C.de solutio. Alexan.in l.si seruus communis,ad fi.prin.ff.de uulg.& pup.cum alijs, de quibus per Tiraq.ubi supra num.24. Ripa in l. quod te, nu.22. ff.si cer.pet.& ibi Camil. Plaut.dudum Pisis præceptor meus li. 3. num.81. Vnde pro cautela traditur, quòd fiat etiam depositum de augmento monetæ ubi debetur, etsi debitum non esset liquidum ultra depositum, debet fieri cautio cum fideiussoribus de supplendo quicquid superesse constiterit,l.statuliber rationum, ff.de statulib. & licèt cautio huiusmodi cum fideiussoribus in notorio diuite non exigatur,ut per Aquens. in l.si mora,colum.1. ff. sol.mat. Cagnol.hic nu.113. Exigitur tamen nuda cautio cum hypotheca bonorum de supplendo quicquid debere constiterit Ias. in l. 1. col.4. uer.circa dictas,ff.qui satisd. cog.

105 † Item nihil proderit depositum, uel consignatio pecuniæ, nisi ea prius fuerit legitimè oblata illi, cui solui debet, l. 2. ubi Saly.in 5.no.C.de usu.Ias.consi.9.uenerabilis ac Reuerende, col.pen.uer. minus etiam lib.1.Cagnol.hic nu.113.Tiraq.in 1.lib. Ret.§.9.gl.6. nu.5.Nec diceretur oblatio legitimè facta, si appareret oblatū fuisse sacculum siue marsupium aut follem cùm pecunia nulla tamen præcedente numeratione,ita Bar.in l.cum seruus,ff.de cond.& de. & ibi Cast.col.2.nu.5.Bal.in l.acceptam,col.1.uers.ex hoc nota, & col.5.q.11.ubi Cast.col.1.C.de usur.Ias.in l.Titiæ textores,in prin. colum. 2. uer. tertiò adde, ff. de leg.1. cum alijs per Cagnol. hic num.113.

Sed Imo. in l. si seruus,ad fi. prin.ff.de uulg. & pup. tenet sufficere,ut in sacculo offeratur absque eo quòd numeretur pecunia, & imputandum esse creditori nolenti recipere actualiter oblatum, & in hoc casu recusationis factæ à creditore, sequitur ibi Ale. & in l.si mora,col.3.uer. 5.fallit,ff.sol.ma.

Quicquid tamen sit,à præcedenti opinione non est recedendum, prout latissimè ostendit Tiraq. in 2.lib.Ret.§.4.glo.6. num.18.usq; ad num.23.

Quamobrem per præallegatos Doctores traditur modus, & cautela, ut citetur emptor ad recipiendas pecunias in tali loco oblationemq;

tionemq;, & depositum de pecuniis debitis videndum fieri in casu recusationis, de quo etiam per Menoch. in tract. de arbitr. iud. li. 2.
106 censu. 3. casu 232. † vbi recenset breuiter qualitates, quæ debẽt cõ currere ad hoc, vt depositio dicatur legitimè facta. Verùm maxima
107 est difficultas, nunquid † in hoc casu redemptionis sufficiat, sola oblatio pecuniæ, an verò cum ea requiratur consignatio, & depositio, & glos. hic in versi. oblatam tenet, post oblationem fieri debere consignationem, & sequitur Ioan. Fab. idem glo. in l. si à te. vbi Bar. & Sal. C. eodem tit. Ioan. And. in cap. illo vos. de pignor. Barto. post Iac. Belui. in §. illud autem. Auth. vt ex act. instan. dot. Bald. consi. 108. Iste qui promisit reuendere. lib. 5. Ancha. consil. 336. visis diligenter. col. 1. Massueri. in tit. de emptio. & uenditi. §. item venditor ex pacto, allegatur. l. vlt. ff. de leg. commisso. l. 2. in fi. C. de iure emphyt. l. acceptam. C. de vsur.

Sed quòd sola oblatio sufficiat absque consignatione & depositione, tenet Ioan. And. sibi contrarius in addit. Specu. in rub. de emptio. & uend. post prin. idem Bal. in d. l. acceptam. in 5. q. ubi Albe. col. 2. ver. sed huic, Cast. in d. l. si à te. Areti. in l. si seruus. col. 5. ff. de vulg. & pup. Soz. consi. 80. in quæstio. quæ vertitur. col. 3. ver. præterea & 2. lib. 3. Marsi. sing. 479. oblatio ad hoc. Cassa. consil. 41. quia casus. Cagnol. post Cast. hic. col. 6. ver. 4. nota.

Pro concilianda modò huiusmodi controuersia valde laborant scribentes, vt apparet ex traditis per Boer. deci. 124. testator. nu. 21. & seq. Modern. Paris. de contract. q. 39. nume. 296. alia enim distinctione vtitur Cassan. consi. 33. Hugo & Martinus. altera verò Rui. consi. 74. viso processu. col. 5. versi. nec obstat. lib. 4. Diuersa etiam ponitur in lib. 3. communium conclusio. Anto. Gab. conclu. 8. tit. de solutio.

Tu autem his omnibus dimissis dicas, oblationem solam sufficere ad actionem consequendam, ut scilicet venditor, quandocunq; etiam elapso termino possit agere ad redimendum, & in his terminis loquitur Bal. in d. l. acceptam. & alij præcitati.

Sed quantum ad lucrandum fructus perceptos per emptorem, tunc post oblationem requiritur etiam consignatio & depositio, & hoc modo recipi debet contraria opinio, vt per Tiraquel. in 2. lib. Ret. §. 4. glo. 6. num. 4.

108 In eo verò casu, vbi consignatione & depositione opus esset † nõ sufficeret confessio ipsius depositarij cõfitentis, pretiũ sibi a venditore numeratum, sed aliter constare deberet de uera & reali numeratione, vt per Cęp. causa. ciuil. consil. 43. in q. de præsentatione. in 1. dubio.

1.dubio.& consi.seq.allega.l.si pretio.iuncta gl.in ver.si verò.& ibi Bal.post Iac.Butr.C.si certum peta.glo. in l.si ex cautione.ubi Bal. post Bar.col.3.uersic.quartò quæritur, C.de non nume.pecu.sequitur Tiraq.ubi supra,nume.9.Facit ad hoc, quia consignatio huiusmodi non dicitur uera & propria,nec naturalis,sed tantùm ciuilis, & confessa.Bart.& alij in l.2.§.ulti.ff.si certum pet.Specu.in tit.de teste.§.j.ver.sed pone egi,in fin. Bal.in l.placet.col.pen.uers.unum solùm aduerte.C.commu.utri.iud.& in l.si ita stipulatus, §.Grisogonus.ubi Ange.Areti.Alex.ff.de uerborum obligatio. Imol.in ca. si cautio.colum.pen.de fid.instrum. Alex.in l.si quis ita.col.ulti.ff. de uerborum obliga.& consi.5.uisa scriptura.colum.j.& seq.li.j.& consi.25.uiso instrumento.colum.2.versi.nec obstat dictum.lib.2. Ange.Areti.in §.seq.colum.3. uersicu.pone ergo quòd. Institu.de actio. Soc.consi.3.circa præsentem.col.3.lib.j.cum multis, de quibus per Tiraq.ubi supra,nu.10.& seq.

109 Similiter confessa depositio & consignatio non gaudent priuilegiis depositi.Bald.consil. 384.Duo sunt videnda in fi. lib.j. Socin. consil.243. Diu profectò. colum. ulti. uersicu. confirmantur prædicta.lib.j.quod repetiit consi.17.lib.2.Tiraq.ubi supra.nu.14.

110 † Benè uerum est,quòd huiusmodi confessa depositio licèt non sufficiat quò ad præiudicium tertij;attamen præiudicat ipsi confitenti,& quò ad eum probat numerationem,& in eo casu nō potest opponi exceptio nō numeratæ pecuniæ,l.Publia,§.ult.ubi Bal.ff.de posi.l.in contractibus,C.de non nume.pecu.Bal. consi.256.actum fuit depositi,lib.1.& cons.270.quidam nomine in fin.lib.1. & cōsi. 354.tribus rationibus,lib.2.pract.Ioan.Pet.de Fer.cap.quando testes producantur ad ætern.rei memor. versic.habuisse confessus, & tit.in forma libel.actio.hypotheca.uersi.in deposito, colum.1.Imo. Aret.& Alex.in d.§.Grisogonus,idem Alex.in d.l.1.§.si quis ita,Ias. cons.172.relatio,col.2.uers.accedat,lib.2.

111 Quid autem sit in alijs casibus,nunquid videlicet confessa receptio in depositum præiudicet alijs quàm confitenti:uide Bar.cons. 160.Titius promisit,& in l.duobus,§.1.ubi Salic.Cast.& Alex.ff.de iureiur.Imo.post Ang.in l.Vranius, ff. de fideiussori.Cast.consi.64. quæritur utrum,lib.1.Alexand.consi.25.viso instrumento, col.2. uersic.secundo oportet,lib.2.& consi.123.lib.6. Cæpol. causa ciuil.consi.12.dubitatur Afflict.decis.90. in causa Alexandri, nume. 3.& decis.93.sunt duo socij,& decis.150.Rex Alphonsus,col.pen.

112 Similiter si consignatio pecuniæ fuisset facta in alio loco quàm in citatione,& denunciatione esset expressum, tunc depositum nihil

hil opitularetur, ut per Cagno hic, num. 113. qui ita se pridie in tali casu iudicasse attestatur, & ob id liberasse emptorem, quia depositum fuerat factum in quadam domo, cum tamen fuisset citatus ad bancum iuris, citat l. aut qui aliter in princ. ubi Bar. ff. quod ui aut clam, tradens, quòd quando quis citatur ad aliquem actum, si ille actus aliter geratur, quàm fuisset in citatione dictum, tunc nullius erit momenti facit etiam, quod notat idem Bar. in l. ult. ad fin. eod tit. Felin. in cap. 1. colum. ult. de iudi. Abb. in cap. consuluit, col. 1 de offi. delega.

113 Similiter oblatio & consignatio debet fieri congruo loco, & tempore, de quo per DD. in l. qui Romæ in princ. ubi Ias. ff. de uerbor. obligat.

114 Venditor autem, quando uoluerit facere oblationem, & depositum cũ iudicis authoritate, & tunc ipse adire debebit suum Iudicem, non autem Iudicem emptoris. ita Bal. in d. l. acceptam, col. 5. mouetur, quia ipse adit Iudicẽ, ut reus, non ut agẽs, sequitur Alex. consi. 103. nu. 5. lib. 5. Cagno. hic, nu. 113.

115 Quæritur etiam de alio, † videlicet nunquid compensatio ipso iure fiat ad impediendum cursum usurarum, & censuum? exemplum ponit nouissimè Sebastianus Medic. I.C. apud nos singulari uirtute & probitate, non minus quàm gente clarus in suo eleganti de compensatio. tract. q. 50. prim. part. nu. 1. in eo, qui prætenderet interesse seu usuras, cui per debitorem fuisset oppositum de compensatione alicuius sui crediti, & inquit, pro rata crediti impediri debere facit l. si constat. l. etiam, C. de compensat. l. eius. C. de solut. l. cum alter cum l. seq. de compensa. ubi indistinctè compensatio fit ipso iure ad inhibendum cursum usurarum, siue iure actionis, siue officio Iudicis etiam priuilegio minoris ætatis debitarum, siue utcunque debitum sit usurarum, siue usuræ sint æquales hinc inde, siue inæquales, siue non sit debitum usurarum nisi ab altera parte, & idem ad uitandum remissionem pœnæ, tenet glo. Bar. Bal. & Ange. Paul. Fulgo. & omnes in d. l. si constat, & generaliter ubicunque defectus solutionis posset afferre præiudicium, uel damnum debitori. Alex. consi. 45. num. 4. lib. 3. & consi. 74. num. 4. lib. 5 Soci. consi. 130. ad fin. lib. 4. Curt. Sen. consi. 70. colum. ult. Ias. in §. in bonæ fidei, num. 83. inst. de actio. Socin. in l Iulianus, colum. 2. num. 9. ff. de condi. & dem. ubi ampliat etiam si hinc inde uersaretur pœna ex diuersis causis, puta ex diuersis compromissis, reprehendendo ibi Barto. & Castren. qui tamen non meruerunt reprehendi, quando non sentiunt contrarium, sed ita debent intelligi, prout ibi intellexit Alex.

in addit.ad Bar.ampliant etiam Iuristæ ad debita iurata ad impediẽdum periurum Bart. Ange. Raph.Cuman.in l.amplius, ff.rem rat. hab.Fab.& Plate.in d.§.in bonæ fidei Bal.in cap.ad nostram de iur. iur.& sequuntur Modern.Parisi.de contract.q.43.qui dicunt huiusmodi ampliationem communiter damnari à Canonistis, excepto Bal.& Inno.in d.c.ad nostram. Ampliant etiam cõmuniter DD. in emphyteuta ad uitandum commissum, quod tamen reprobatur à Moder. Parisi. Et quod dictum est supra de compensationibus, intelligitur,ut prius fieri debeant in usuras,si quæ debeantur, reliquum autem in sortem compensetur,patet quia si ab homine offeratur compensatio,uel etiam realis solutio, non tenetur creditor admittere,nisi prius usura soluatur.l.cum & sortis, ff. de pignora. action.

Similiter,quò ad cẽsus, & redditus,intelligas nullam fieri compensationem ipso iure, sed demum congrua facta oppositione ab homine,quæ uice oblationis sit,ut per Moder. Paris. ubi supra, & in hoc casu census accedunt propius ad naturam pęnæ, quàm usurarum,quia opposita etiam expressè compensatione partis non impediret eo tam pęnam committi,l.5.in fi.ff.de uer.ob.

SVMMARIVM.

116 *Valor rei probatur ex redditu, & quantitate fructuum perceptorum.*
117 *Valor & iustum pretium rei est ad quantum ascendunt fructus ex ea percepti in 20.annos.*
118 *Valor probatur ex venditionibus locorum vicinorum.*
119 *Valor probatur per instrumenta, & nunquid dicatur perfecta probatio.*
120 *Valor probatur per testes, & hæc est regularis & magis frequens probatio.*
121 *Articulus seu capitulũ ad probandum rei valorem & æstimationem quomodo faciendum.*
122 *Testis si dicat rem valere centum & plus,illa adiectio pluris non attenditur pro augendo pretio.*
123 *Testis si dicat rem valere centum & plus. & illa sit vendita pro 50.concludit in læsione dimidiæ.*
124 *Testes, si vnus dicat rem valere centum, duo autem centum & viginti statur dicto duorum.*
125 *Testes si variant in valore statur mediæ summæ.*
126 *Testes in probando valorẽ tenentur assignare rationem sui dicti etiam*

non

§. 5.

SVccessiuè, quoniam superius nō semel dictum fuit, ad iustitiam contractus de retrouendendo fieri non debere, ut fundus uel domus sit empta pro modico pretio. Ideo cadit hic congruè uidendum de modo probandi ualorem & æstimationem rei immobilis. Materia est utilis & frequentissima, licèt confusè uarieq; explicata, & in qua Doctores etiā primæ classis minus perfectè fuerunt loquuti, ut colligi potest ex traditis per Bar. in l. 2 nu. 20. C. de rescin. uendi. & in l. pretia rerum, in prin. ff. ad l. Falc.

116 † Probatur ergo huiusmodi ualor pluribus modis, & primò ex redditu & quātitate fructuum perceptorum, ita glo. in d. l. 2. per l. si quos. C. de rescin. uend. ibi rei qualitas & fructuum quantitas, l. si fundum 94. ff. de leg 1. ibi excusso pretio secūdum redditum, & ibi tradunt gl. & Doctores: cōcordat l. si fundus. ff. de re. co. ibi pro modo fructuum, facit simile traditum, quòd Turris uel Castellum nō æstimatur ex sumptibus & ualore ædificij, sed ex redditu, de quo p Ioan. de Plate. in l. 2. C. de præd. & omni. re nauicu. citatur text. in l. qui bonis, ff de cessi. bono. ubi Bar. qui etiam text. pro singulari ad aliud notatur, de quo per Ias. in § sed & si quis, num. 11. insti. de actio. & in l. si constante, num. 150. ff. sol. ma. Alexan. in l. maritum. colum. ult. ff. eod. Boer. decis. 19 nu. 6. quibus locis tradunt Doctores, quòd condemnatus in quantum facere potest, redigitur condemnatio non ad quantitatem & qualitatem ædificiorum, sed ad redditum ipsorum, facit etiam quia prædium nō ex magnitudine, sed ex

ſed ex bonitate æſtimatur, ut poſt Bar. & Bald. tradit Afflict. deciſ. 58. nu. 6.

117 † Et aliàs traditum eſt, quòd ualor & iuſtum precium rei ſit ea quãtitas, ad quam aſcendere poterũt fructus, & redditus ex eadem re percepti per ſpatium 20. annorum, deductis tamen expenſis, gl. in Auth. de non alienan. ter. eccleſ. §. ſi uerò. glo. & Doctores in authen. perpetuè. C. de ſacroſanct. eccleſ. Iaſ. in l. ſi fundum per fideicommiſſum. colum. 2. ff. de lega. 1. idque vt receptum aſſerit Bertrandus conſi. 318. quamuis. nume. 2. lib. 3. Tiraq in primo lib. Re tract. §. 1. gloſ. 9. nume. 19. Couar. lib. 3. variarum reſolu. cap. 9. nume. 5. cum aliis, de quibus per Arri. Pinel. in l. 2. part. 3. cap. vlti. nu. 29. C. de reſcin. vend.

Tu autem in hoc aduertas, quia Cagnolus in d. l. v. num. 133. recedebat ab huiuſmodi ſententia ita communiter recepta in eo caſu, quo quis communem rei æſtimationem tenetur oſtendere, quia tunc nõ putabat ex tali redditu fructuum probari iuſtum rei pretium, niſi probatio hæc fuiſſet cõiuncta cum alio articulo videlicet, quòd in tali loco communi æſtimatione emitur res reddens ad rationem, puta quinque pro centum, quia tunc eſſet perfecta, & concludẽs probatio, ut per eũ poſt Bar. in d. l. pretia rerum. §. vlti. Areti. §. ſiquis agens. col. 3. Inſti. de actio. quod adiunctum ad illam cõmunem ſententiam mihi videtur neceſſarium.

Similiter aduertes, quia computatio fructuum debet fieri in tẽpus præſens, nam in futurum pretia uariantur. l. non quemadmodum. ff. de iudi. & hoc, niſi contractus ſint ſeparati, uel tempora ſeparatim exprimantur, vt per Aemilium Ferret. conſi. 12. Pinel. vbi ſupra.

118 Secundò probatur rei valor ex venditionibus locorum vicinorum, ita glo. pen. in d. l. 2. & ſequi uidetur Bart. ibi, probatur in d. l. pretia rerum. §. vlt. inducendo à contrario ſenſu, dum dicitur ibi, quòd ex uarietate locorum inducitur pretij uarietas, ergo ex uicinitate probabitur idem pretium.

119 Ita etiam † valor rei probatur per inſtrumenta, ſecundum Bald. in l. vni. col. ulti. verſi. quæro nunquid per inſtrumenta. C de ſentẽ. quæ pro eo quod inter. ubi traditur quòd per inſtrumẽta veterum emptionum, & uenditionum probatur præſens rei ualor, ſi ſint cõfecta de proximo, quia tunc non præſumitur mutatio ualoris, allegat l. ſi inter uirum. C. de iur. do. ſequitur Aret. in cap. cum cauſam. col. 4. de teſti. Iaſ. in conſi. 54. col. pen. lib. 1.

Sed aduertendum eſt, quia huiuſmodi probatio non uidetur per

fecta, & concludens, & ipsemet Bald. in d. l. 2 col. ult. dicit, hanc potius coniecturalem, quàm plenam, & substantialem probationē existere, sequitur Barb. in c. cum causa. colum. ult. de empti. & uendit. ubi melius per Imol. nume. 28. Alexan. in l. lege Falcidia. §. corpora. ff. ad leg. Falcid. cum aliis, de quibus latè per Cagno. in d. l. 2. ubi supra, tradens id esse communiter receptum, ut per eum cui addas Deci. in l. quatenus. nu. 6. ff. de reg. iur.

120 Tertiò fit probatio per testes, † quæ uidetur esse regularis & magis frequens probatio, & Bar. in d. l. 2. tradit hanc doctrinam, uidelicet, ut testes deponant, quod tempore facti cōtractus ante & post viderunt quam plurimos homines volentes eam emere pro tanto pretio communi æstimatione, sequitur Areti. in d. §. si quis agens. col. 3. Alexā. in d. l. pretia rerum. colum. pen. defendens Bar. ab impugnatione, Bal. in d. l. 2. col. pen. post Nico. de Matare.

Sed ista doctrina Bar. damnatur ex pluribus, primò quasi contineat magnam difficultatem, esset enim difficile inuenire testes, qui vidissent tot homines uolentes eam rem tanti emere. Secundò, quia in probando ualorē immobilium est deponendum tantummodò de tempore contractus, non autem ante & post, nam ex uarietate temporum contingit uarietas pretij. d. l. pretia. §. ult. Bart. in d. l. 2. col. ult. cum plurib. de quibus ibi per Arri. Pinel. in d. ca. ulti. nu. 15. Tertiò, quia probatio hæc non est concludens, non enim sequitur tot homines tali pretio emere voluerunt, ergo emerunt. Quartò, quia modus iste traditus per Bar. est omnino extraneus, & præter usum, prout de prædictis omnibus habes latius per Cagno. in d. l. 2. num. 234. Quamobrem melior erit doctrina, quam ponit

121 ipse Bar. in d. l. pretia rerum, §. ult. † videlicet vt fiat articulus, quòd ex tali fundo communiter tot fructus recolliguntur, & quòd fundus tanti redditus in eo loco & regione est tanti ualoris, addita scilicet communi æstimatione, ut per Alex. in d. l. pretia rerum. col. pen. post alios per se allegatos. Aret. in d. §. si quis agens. col. 2. Fely. in cap. cum causam. el 2. de testi. & in tali casu testes nullam tenerentur reddere causam suæ depositionis, ut per Cagnol. in d. l. 2. nume. 236.

Vel scilicet ut fiat articulus magis generalis, qui melior est & frequentius seruatur in praxi, videlicet, quòd talis fundus communi æstimatione tantum ualet, & tanti communiter venderetur & emeretur, per quem articulum plenè & concludenter probabitur valor & communis rei æstimatio, & sequuntur communiter ibi Alex. & cæteri Doct. Areti. in d. §. si quis agens. col. 2. Fel. ubi supra. Cagn. in d.

in d.l.2.nume.335.

122 Sed quæritur † quid si testes dicerent rem valere cẽtum, & plus, an illa adiectio, pluris attendi debeat pro augendo pretio? & Bald. in d.l.2.nume.26. putauit illam adiectionem nihil operari, sequitur Imol.in d.cap.cum causam.nume.28. & ibi Barbat.& Burgen. nume.4. Alexã.consi.109.nu.12.lib.4.Alcia.in l.hæc adiectio. ff.de verb.signifi.

123 Sed aduertendum est, † quia si res uendita esset pro 50. & testes deponerent illam ualere centum, & plus, concluderent in læsione dimidiæ, quæ facit rescindere contractum: similiter si res uendita esset pro centum, cum pacto de retrouendendo, & testes dicerent ualere 150.& plus, concluderent pro reddendo contractum illicitũ, ita tenet Sal.in d.l.2.colum.pen.sequitur Fel.in d.cap.cum causam. in prin.de testi.& in cap.postulasti.nume.5.de Rescrip.Ias.in l.cum furti.in fin.ff.de in lit.iurand. Soc.Iun.consi.73.nume. 2.lib.2. Couar.lib. 2. variarum resolutio.cap.3.nume.3.Pinel.in d.l.2. part.3. cap.ult.num.9.

124 Similiter † si ex testibus vnus diceret rem ualere centum, duo autem cẽtum & uiginti, staretur testimonio duorum.Sal.in d.l.2.col. antepen. versi.sed tunc. & ibi Cremens.nume.341.Pinel.ubi supra, nume.10.allegant.in argumen.l.ulti.C.de fideicommiss.ibi, ut per ampliores.

125 † Itẽ si unus ex testibus deponeret rem ualere centum, alter centum & decem, alter uerò centum & uiginti staretur mediæ summæ, quia in ea duo concordant Saly.in d.l.2.colum.penulti. & ibi Cremens.ad finem, refert & sequitur Alexan.in consi.64. nnme.9. lib.2.cum aliis, de quibus per Pinel.ubi supra.

126 Et notandum est, quòd † testes in probando ualorẽ, & communẽ æstimarionẽ rei immobilis tenentur assignare rationem sui dicti, etiam si non interrogentur, Bald.in l.solam.C.de testi. Alexan. post Castren.in d.l.pretia rerum. col.ult.Fely.post Areti.in d.c.cũ causam. Lanfran.in cap.quoniam contra. versic.testium depositiones. nume.91.de probatio. Deci.in d.l.quatenue. Cagnol.in d.l.2. nume.236.vbi Cremens.nume.315. & ibi Pinel.post multos à se relatos.cap.ult.nume.11. Bonam autem rationem suæ depositionis dicentur testes assignare, ut puta, si deponant se scire, quia habent rẽ notam, ipsique & alij communiter, quibus ea res nota esset tanti emerent, ita Bal.in l.ult.in fin.C.de iur.domi.impet. Et melius erit si addant se scire, quia sunt uicini, ex eo, quia præsumuntur scire, l.1.§.1.ff.de flumi. Bal.in d.l.2.col.ulti.uer.& scias.tradunt de hoc

Bar.& Doct.in l.1.ff.si cer.pet. Erit etiam bona causa scientiæ, si testes concludant depositionem suam per redditum rei, ut per Saly. in d.l.2. Nec ulla causa desiderabitur in illis testibus, qui deponēt de uisu, ut puta, si dicerent se vidisse plures volentes emere talem rem tanto pretio secundum communem æstimationem, quia tunc talis probatio concluderet per sensum corporeum: erit etiam bona causa scientię, si testes dicant, ideo id deponere, quia sunt periti, nā in huiusmodi testibus sapientibus nulla alia requiritur ratio, Cremens. in d.l.2.nume.316. Pinel.ibi cap.ulti.nu.11.faciunt tradita per Cagnol.ibid.nu.311.

Sed quid si testis deponens dicat, se id pro certo credere, nunquid sufficiet.& Bal.in l.siue possidetis.nume.6.C.de probat.concludit quòd non, sequitur Cagno.in d.l.2.num.212. Pinel.ibi.cap. vlti.num.12.

Similiter si testis deponat rem tantum ualere, quia tantum daret, non probat, nec concludit, etiam si essent 20.testes, cum sint singulares, neque habeant in dicto suo contestes. l.iurisiurandi. C.de testi. ac etiam quia non deponunt de communi pretio, ut requiritur, sed de affectione particulari, ita pertransit Barto. in d.l.2. post glo.ibi.sequitur Imo.post Anto.de But.in cap.cum causam.nu.27. de emptio.& venditio.& in d.l.pretia rerum.ubi Alexan.num.11. Fel.post Abb.in d.c.cum causam.de testi. cum aliis, de quibus per Pinel.in d.l.2.part.3.c.vlt.nu.12.

Et licèt Bal.post Nico.de Matarel.in d.l.2.contrarium teneat in dubio, videlicet, quando non constat testes moueri ad deponendū ex aliqua affectione particulari, quam habebat ad ipsam rem, ut puta ratione propinquitatis, uel alterius commoditatis, & sequitur ibi Saly.& Cremens.Ioan.Cald.in d.cap.cum causam.de testi.Deci. in d.l.quatenus.num.7.ff.de reg.iur.Tamen in iudicando & consulendo non esset recedendum à suprad.opinione, vt per Cagno.in d. l.2. nume.240.

Quæ conclusio sic communiter recepta intelligitur, nisi testes prius deposuissent de communi æstimatione, nam licèt postea subdat, quòd ipse tantum daret, substineretur eius testimonium.Cagnol.in d.l.2.num. 236.& ibi Pinel.vbi supra.Sozi.Iun.consi.73. lib. 2.

Secundò intelligitur, nisi in capitulis, super quibus testes deponunt, esset appositum quòd res secundum communem æstimationem tantum valebat, nam licèt in suis depositionibus testes dicerent, ipsi tantum darent, attamen cum dictum testis videatur habēre rela-

re relationem ad capitulum, valeret eius testimonium. Deci.in d.l. quatenus.ad fin.videtur sequi Cagnol.in d.l.2.nu.212.

Quæ tamen declaratio si diligenter consideretur, uidetur potius destruere communem sententiam, & ideo illam non puto veram.

Tertiò intelligitur nisi testes hoc modo deponentes essent periti, & de qualitate rei notitiam habentes, nam tunc iudicaretur sem per deponere secundum communem æstimationem, & sicut taliũ substineretur testimonium, etiam si nullam assignarent rationem, ut supra dicitur. Ita etiam ualebit eorum dictum, etiam si hoc mo do deponant, Cagno.in d.l.2.nu.211.

127 Ex quibus omnibus infertur periculosam & falsam esse doctrinam Bal.in d.l.2.col.ult.nume.29.dum tradit, quòd in dubio magis credendum esset testibus affirmantibus pro parte venditoris, quàm aliis negantibus, propter illam vulgarem & generalem regulam, de qua in l.diem proferre.§.si plures. ff.de arbit.& in cap.1.de præscrip.lib.6.& de qua passim Doct.vt per Port.lib.2.recept.sent.conclu.14. Siquidem illa attenta emptores non possent se defendere, cum eorum testes nihil illis prodessent, quod tamen concedendum non est. Vnde hæc distinctio inter affirmatiuam & negatiuam erit reiicienda, omisso, quòd non magis videntur affirmare testes venditoris, quàm emptoris. Erit ergo inspiciendum, quis eorum meliorem rationem afferat, ut supra dicitur, de quo per Alex. in d.consil.64.lib.2. Alcia.in l.1.§.si stipulanti.num.40.ff.de uerb. obligatio. Pinel.in d.l.2. cap.ultimo. nume. 14. & ibi Cagnol. numero 245.

Hoc autem, & omnia supradicta magis relinquenda essent arbitrio iudicis, ut per Bald.in d.l.2.num.29. ab eius enim officio dependere uidetur, an aliquid sit probatum, necne, l.3.vers.tu magis. de testi.Barto.in d.tract.de testi.col.1.Castren.in l.admonendi.col. pen.ff.de iureiuran.Soc.consi.54.colum.ult.lib.3. Deci.cons.448. cum aliis, de quibus per Cagn.in d.l.2.nu.212.

Et aduertendum est, quòd licet fuerit concludenter probatum super ualore rei, attamen inspiciendum etiam est, nunquid ipsa habeat aliquam conditionem, & qualitatem, quæ habeat diminuere

128 illius æstimationem. Pretium † enim aliquando minuetur, aliquãdo augetur ex qualitate & conditione rei.l.quod sæpe.§.ult. vbi gl. & Doct.ff.de contra.emptio.Bal.in l.si venditor.§.ulti.ff.de ser.expor. Vnde Docto.circa hoc instruunt aduocatum emptoris, videlicet, quòd ipse faciat positiones & capitula de conditionibus, quæ habean

habeant diminuere & extenuare ualorem rei, ut puta quòd res d e qua agitur habeat annexum istud pactum reuendendi, nam tunc

129 minoris † uenit æstimanda, Abb.in ca.in aliquibus.num.2. de decim.Soc.consi.15.col.vlt.lib.1. ubi tradit, quòd res ualens centum debet minus quàm 70. æstimari si ematur cum isto onere reuendendi, sequitur alter Soc.in l.1.§.si hæres.in 3.notab.ff.ad Treb. & in consil.57.col.ulti.lib.4. Deci.consi.167.col.2.vers.secundò respondetur.Ripa post Ias.in d.l.j.§.si hæres. cum multis, de quibus per Tiraq.in 2.lib.ret.in præfat.nu.20.Couar.lib.3. variarum resolu.cap.10.in prin.Roland.à Valle consil.96.nume.38.lib.2. Sed vide eundem Couar.in cap.præcedenti limitantem, nisi pactum esset adiectum in fauorem emptoris, id est, ut posset redimi quandocunque emptor uoluerit, quia tunc potius pluris, quàm minoris res erit æstimanda, ut per eum.

130 Similiter † res uenit minoris æstimanda, si ipsa fuerit litigiosa, ut quia de illa fuerit factum compromissum, Bar.in l.si quis cum aliter.ff.de verborum obligatio. & alij de quibus per Felyn. in d.cap. cum causam.el secondo.de testi.Pinel.in d.l.2.cap.ult.nu.19.

131 Item res † iudicatur minoris pretij ratione mali uicini. Ias.in d. l.1.§.si hæres.nume.7.Gerard.singul.22.ad finem. & facit quod tradit Pinel.in d.l.ij.part.ij.cap.ij.nume.35. Atque hùc cōfert quod memorat Plutarch.in Apophteg.lib.de Themistocle, qui dum prædium uenderet, proclamari iussit, bonum quoque uicinum habere.

132 Sic etiam minuitur † rei ualor, quando uenditor est implicitus ære alieno, tunc enim datur iustus timor ad deterrendos emptores, ita Bart.Alex.Ias & Ripa in d.l.j.§.si hæres cum aliis, de quibus per Pinel.post Cremens. in d.l.ij.cap.ult.nu.20.

133 Minoris etiam æstimatur res † si apparet eam precibus fuisse emptam, nam carius dicitur emptum, quod precibus emitur. Alber. in l.fundi partem.ff.de contrah.empt.Tiraq.in primo lib.Retra.in præfa.nu.23.

Quæ doctrina non est ita simpliciter tenenda, ut scilicet ex parte emptoris semper censeatur datum maius pretium; sed iuxta distinctionem, quam uidetur facere tex.in l.si gratuitam.§.si margaritas.ff.de presc. uer.ut scilicet si preces puenirēt ex parte emptoris, semper censeatur maius pretiū datum: si aūt vēditor rogauerit emptorem, & tunc cēseatur minus pretium interuenisse, quæ distinctio optima quidem est, facit l.si ut certò. §.interdum.ff.commo.l. rogasti. & ibi not.ff.si certum peta.sequitut Pinel.in d.l.ij.cap.ulti. nume.21.

Ita

134 Ita quoque † minoris erit æstimāda res sita in loco periculis obnoxio.l.& si fine.in fi.prin.ibi,quæ fortuitis casibus subiectæ sunt, & l.uerum.§.sciēdum.in fi. ibi multis casibus obnoxia. ff.de mino.

135 Pinel.ubi supra,num.22.† Similiter si res sit emphyteutica, tunc minuetur eius pretium . Cagnol.in d.l.2. num.243. & ibi Pinel.c. ult. num.23.

136 Et demum, quoduis pactum, †uel onus in uenditione appositum est ueluti quædam pars pretij,& ob id res uilius uenditur.insi gnis est ad hoc tex. in l.fundi partem. & ibi glo. in uer.uendidisti. ff.de contrahen.empt. cum multis similib. de quibus per Tiraq.in 2.lib.Ret.in præfat.num.21.& seq.Cacchera.decis. Pedemont.91. nume.10.

137 Sunt etiam aliæ qualitates, † quæ possunt extenuare, & diminuere æstimationem rei,ut puta tempus belli, pestis,penuria pecuniarum,& similes calamitates,de quibus per præcitatos Doctores refert Cagnol. in d.l.2. num.243

Ex quibus omnibus resoluunt DD. quòd ubi res uenditur, cum una istarum qualitatum minuentium rei pretium, debeat plenius probari læsio ex parte uenditoris longè supra dimidiam iusti pretij si agent remedio.l.2. C.de rescin.uen. Si autem dicat de simulatione contractus secundum terminos supradictos,& tunc debeat probare de læsione supra tertiam, & quartam partem iusti precij illud, quod uenit deducendum ob huiusmodi qualitates, prout tenent DD. præcitati.Tiraqu. post multos a se relatos in d. præfat. num.25.

Sed aduertendum est,quòd licèt supradictæ qualitates minuant 138 iustum rei pretium, †adeo quòd res iccirco debeat uilius æstimari, prout uerissimum est,attamen non per hoc crediderim alterari debere communem rei ualorem, quo ad terminos.d.l.2.ac etiam materiam nostram, sed quòd ubi uenditor probauerit se læsum ultra dimidiam in obolo, uel ultra tertiam, & quartam iuxta distinctionem supra traditam, statim debeat obtinere non obstantibus huiusmodi qualitatibus,alioquin sequeretur magna restrictio ad ipsa remedia, quod non est dicendum, cuius sententiæ uidetur esse Pinel.scriptor,& si recens, haud tamen uulgaris.in d.l.2. c.ult.nume.19. licèt asserat se in praxi uariè iudicatum uidisse.

139 Quartò, † probatio communis æstimationis fit per ipsummet iudicem, qui poterit rem inspicere, & æstimare,ut per Bart.in d.l. 2.qui allegat l.ult.in fi.C.de iu.dom.impet.& sequitur Bal.in d.l.2. col.penul.qui citat text. in l. ut tantum. §.his consequenter. ff.de seru.

seru. corrup. tradit Salycet. in d. l. 2. col. ult. quòd iudex poterit locum, & rem inspicere, & a uicinis, & alijs id scientibus se informare de qualitate rei, & quantitate reddituum, & æstimationem facere, maximè ubi probationes essent contrariæ. sequitur Aret. in d. §. si quis agens. col. 2. Alex. in d. l. pretia rerum. num. 6. ubi Hercula. col. 8. qui allegant text. in l. si quod ex Pamphila. in fi. ubi Bart. ff. de leg. 2. l. si irruptione. ad fin. ff. fini. regund. & plura, quæ allegat Craue. consi. 218. num. 4. Cagnol. in d. l. 2. nu. 255. & seq. & ibi Pinel. in d. c. ult. num. 7.

140 Et hoc † quando iudex rem inspiceret, & æstimarit ut iudex, secus si uiderit, ut priuata persona, quia tunc non attenderetur eius æstimatio. ita Ias. post Castr. in l. 2. ff. de in lit. iur. per quem tex. tradunt ibi, quod si iudex stans ad fenestras palatij uidit Titium interficere Seium, & tamen Titius nunquam fuit confessus, nec per testes potuit probari, non debet ipsum condemnare ad mortem, quia non est sibi notum ut iudici, sed ut priuato. tradit de hoc latius Ias. in §. si minus. nu. 15. Instit. de actio. Et quòd iudex debeat ex allegatis, & probatis in iudicio, quæ sibi ut iudici nota sunt, non ex his, quæ priuatim ex particulari scientia perceperit, sententiam dicere tradit doctè, & elegāter post multos iuristas, Canonistas, atque Theologos à se relatos Couar. lib. 1. uar. resol. c. 1. ad quem circa hoc te reijcias. Et huiusmodi æstimationi factæ per iudicem standum erit, si appellatum non fuerit, iuxta l. ingenuum. ff. de sta. hom. Si autem appellatum fuerit, & iudex excessisset modum in æstimando, tunc per iudicem appellationis eius sententia ueniret corrigenda, ut per Vincent. Hercul. in d. l. pretia rerum. col. 8.

141 Et licèt supradicta opinio sit communiter recepta, † aduertendum est tamen, quòd in rebus immobilibus forsan non procedet, tanquam sit modus insolitus probandi æstimationem, prout uisus est sentire Salyc. in d. l. 2. col. antepen. & ibi Cagnol. num. 257. attestatur se nunquam uidisse in practicam hoc deductum, & obseruatum. Et iura pro illa communi sententia relata procedunt in rebus mobilibus. ita loquitur text. in d. l. ult. in fi. C. de iur. dom. impet. d. l. si quod ex Pamphila, cum ibi notatis. d. l. ut tantum. §. his consequenter.

142 Succedit nunc quintus modus probandi ualorem, † & communem æstimationem rei, nempe per æstimatores ad hoc electos. ita Bart. in d. l. 2. col. ult. & sequitur ibi Castrens. in fi. Salyc. col. antep. Aret. in d. §. si quis agens. col. 3. Alex. in d. l. pretia rerum. nu. 6. & ibi Hercula. col. 7. cum alijs, de quibus per Cagnol. in d. l. 2. nu. 258.

Quem

Quem modum communem, & frequentissimum asserunt præcitati Doct.

143 Aestimatores autem debent prius iurare pro forma, se benè, † & legaliter æstimaturos. ita Bald. & Saly. per illum tex. in §. his illud. l. hac edictali. C. de secund. nupt. Ias. in §. quædam. col. ult. nu. 78. Instit. de actio. cum alijs, de quibus per Pinel. in d. c. ult. num. 3. Postea instruent se de qualitate rei, & æstimabunt, iudicique referent. Et cum æstimatio huiuscemodi sapiat potius naturã iudicij, quàm testimonij, & magis oculo intellectus, quàm corporali fiat.

144 Ideo negotium † hoc mandari debebit peritis. l. 1. ff. de uent. insp. l. comparationes. C. de fid. instrum. ita Bart. in d. l. 2. Aret. cons. 73. quia multa. col. pen. Dec. in c. proposuisti num. 12. de probat. Ele-

145 ctio autem huiusmodi peritorum † pertinebit ad ipsas partes, quibus non concordantibus circa eos eligendos, eliget iudex. ita Bart. in l. 3. ad fin. C. de pignor. Bald. in d. l. 2. col. pen. ubi Cremens. nume. 298. & Cagnol. num. 259. referens Doctores nimium in hoc uariantes. Pinel. in d. c. ult. nume. 4. tradit Dec. in d. c. proposuisti. nu. 13. allegatur ad hoc l. in uenditione. §. ult. ad fin. ff. de bon. author. iud. poss. ibi. Si uerò non conuenit, tunc prætor debebit eligere: & faciunt, quæ circa illum tex. memorat Ias. post Alex. in l. iusiurãdum. & ad pecunias. §. qui iusiurandum. num. 6. ff. de iureiur. & latius in l. ult. colu. 2. C. de iudi. Felyn. in c. super quæstionum. num. 11. de off. iud. dele. Iudex ergo dicetur tunc eligere, si ponat neutri parti suspectos. ita Cagnol. post Bald. ubi supra. Si uerò æstimatores sic electi erunt discordes, tunc deueniretur ad electionem tertij iudice ad hoc tanquam compulsore, non tanquam electore interueniente. ita Bald. in d. l. 2. ubi supra. & melius in d. l. hac edictali. §. his illud. num. 2 ubi Salyc. & sequitur Cagnol. ubi supra, citatur in argum. l. item si unus. §. ult. ff. de arbi. Et ex eisdem uariantibus iudex tunc sequetur arbitrium eius, qui sit fide dignior, uel meliorem rationem afferet. Pinel. ubi supra, facit glo. in l. cum quid. ff. si certum petatur.

146 Et aduertendum est, † quod ubi agitur de assumendis æstimatoribus, regulariter traditum est, quòd saltem requirantur duo, si reperiri possunt, sin autem unicus sufficiet. Bart. in l. 1. in princ. ff. de uent. inspi. & in proœm. digestorum, in fi. princ. Felyn. in c. significasti. de homicid. tradunt Alex. Ias. & Alciat. in l. 1. §. ult. ff. de uerbo. oblig. communiter receptum asserit, etiam in causa ardua. Dec. in d. c. proposuisti. nu. 10. reprobans Abb. & Aret. qui in causa huiuscemodi credebant unicum æstimatorem non sufficere, sed conuocari

cari

cari debere alium de loco proximo, & uicino. sequitur indistinctè Pinel. in d. l. 2. ca. ult. nu. 5. post Cremés. ibi. nu. 296. citatur ad hoc tex. in §. quod autem in uersi. neque. ibi, aut etiã unus, si unum solùm ciuitas habeat. Auth. de non alien. re. eccles.

147 † Neque istis æstimatorib. daretur fides absque iuramento, quia saltem iurare deberent de credulitate Bar. in d. Proœm. ff or. Dec. in d. ca. proposuisti. nu. 15. Alcia. in d. l. 1. §. ult. Cremens. in d. l. 2. nu. 296. Et hoc quando negocij qualitas nullam admittit certitudinẽ, si autem æstimatores deponerent super eo, in quo uera notitia haberi posset, & tunc iurare deberent præcisè de ueritate. Bald. in d. §. his illud. nu. 3. cum alijs, de quibus per Deci. ubi supra, Feli. in cap. quia indicante. nu. 1. de præscrip. & ita uidetur uelle Pinel. in d. ca. ult. nu. 5. benè uerum est, quòd si tales æstimatores in princ. iurassent se legaliter, & bona fide æstimaturos prout supra dicitur, tunc non esset necessarium huiusmodi præstatio iuramenti secundum Bal. in d. §. his illud. nu. 3

148 † Neque per hoc credideris æstimatores huiusmodi esse propriè testes, quia potius dicuntur Iudices Bar. in tract. de teste. nu. 12. cũ alijs, de quibus per Dec. in d. c. proposuisti. nu. 15. effectus propter hoc resultat maximus, quia dispositio loquens de testibus nõ procederet in istis, qui de sua peritia deponerent. Nam licèt traditum sit, in quolibet actu duo, ad minus requiri testes. l. ubi numerus, ff. de testi. attamen quando plures periti haberi non possunt sufficit unus, prout supra dicitur.

149 † Similiter isti qui de peritia deponunt in figura iudicij nõ producuntur sicut testes, quamobrem die feriata possunt examinari. Ang. in l. 2. ff. de ferijs. Roma. & Aret. in d. l. 1. §. ult. ff. de uerb. obl. Cagno. in d. l. 2. nu. 263. Dec. ubi suprà, qui recẽset alias differẽtias, ut per eum, & per Ias. in d. l. 1. §. ult.

150 † Alia est differentia, quia etiam publicatis attestationibus, & post didicita testificata mitti possunt tales æstimatores à Iudice, ut æstiment. Bal. in d. l. 2. col. pen. sequitur ibi Cag. post Cremens. nu. 265. ratio est, quia Iudice id faciẽte cessat timor subornationis, quę solet esse impedimento nouis probationibus, de quo per Deci. in d. cap. proposuisti. nu. 14.

151 † Et notandum est, quòd quando Iudex uult accedere ad locum, uel mittere magistrum agrimensorem, uel alium peritum ad æstimandum, uel mensurandum debet statuere terminum partibus, vt sint tali die & hora cum talibus magistris, uel secum in illo loco, nam per partis præsentiam posset Iudex uel agrimensor aliter informari,

formari, unde traditum est, quòd de hoc debeat confici instrumentum, aliàs posset annullari processus, ita Bar. in l. qui bona. §. ult. nu. 3. ff. de damn. infect. Ias. in d. §. quædam. col. ult. num. 77. cum alijs, de quibus per Cagno. in d. l. 2. nu. 261. Similiter in commissione facienda per Iudicem, quòd magistri accedāt ad locum, & æstimēt, partes debent esse præsentes, uel saltim citatæ, quia posset aliquid opponi contra personam de suspicione. † benè uerum est, quòd relationi faciendæ per dictos æstimatores partes non debēt esse præsentes: ita Bar. in l. Theopompus ad fin. ff. de dot. præleg. Bar. in d. §. his illud. nu. 4. cum alijs. de quibus per Ias in d. §. quædam. nu. 80. Feli. in cap. ueniens el primo. nu. 20. de testi. Cagn. in d. l. 2. nu. 260. & de hoc omnium latissimè Porti. lib. 1. recept. Sent. conclus. 43. ampliat. 42. limit. 38. & 55.

153 † Relatio autem talium Magistrorum debet in actis scribi, & inseri. cap. quoniam contra, ubi Ioan. Andr. & alij, de probatio. & tutior modus est, quòd detur in scriptis clausis, & sigillatis, ut per Cagnol. in d. l. 2. num. 263. quod uideo in hac urbe Florent. obseruari.

154 † Aduertendum est tamen, quia in probādo ualorē, & communē æstimationē rei tàm per testes, quàm per aliam speciem probationis debet haberi respectus ad tempus conuentionis. l. si uoluntate in fin. C. de rescind. uend. l. 3. §. Diui fratres. ff. de iur. fisci. cap. cum dilecti, ibi tunc ualōrem. de emp. & uend. Bar. in d. l. 2. ad fi. ubi alij sequūtur, & in d. l. pretia rerum. Fabian. de Monte in tract. de empt. 8. quæst. princip. num. 25. cum alijs de quibus per Pinel. in d. capit. ulti. num. 15.

155 Ex quo succedit, quòd iste modus faciendi æstimationē per istos Magistros non sit bonus, & nihil ualeat, ut per Ange. in d. l. pretia rerum. Nam facies terræ potest esse mutata, ut quia de agro aratorio factum sit uineatum, aut terra inculta, & econtra; & quòd oculus non uidet testificari non potest, cum ueritas, quæ fugit ab oculis per præsentem aspectum testimonio ostendi non possit.

Verùm Pau. Castrens. in d. l. 2. ad fin. tradit, quòd si non intercessit longa temporis distantia, nec appareat aliqua causa extrinseca, propter quam potuerit esse uariatio, quod tunc talis probatio erit ualida, quia ex præsenti tempore præsumitur in præteritum, quæ doctrina Pau Castren. est periculosa per supradicta iura, quæ indistinctè loquuntur, nec patiuntur restrictionem huiusmodi.

Præterea probatio hoc modo non est concludens, siquidem omnia iura, & experientia ipsa docet sæpæ mutari, & uariari pretia rerum,

rerum, l. 4 ff. de eo, quod cert. lo. d. l. pretia rerum cum concord. Vnde crediderim opinionem Angel. ueriorem esse; hac tamen declaratione, uidelicet, nisi æstimatores habuissent notitiam, & scientiam de ualore tempore factæ uenditionis, quia tunc eorum depositio concludenter probaret secundum Imo. in d. l. pretia rerum in fi. uel etiam nisi uenditio esset facta in illo tempore præsenti, quia tunc concluderet secundum Rapha. Com. in d. l. pretia rerum, & sequitur Alex. ibi, nu. 6. Cagn. hic, q. 97. nu. 260. & in d. l. 2. nu. 264. Pinel. in d. c. ult. nu. 15.

156 † Sed cadit hic congruè quærere, nunquid sententia lata à Iudice ex relatione æstimatorum transeat in rem iudicatam, adeo quòd semper possit retractari, si alij peritiores appareant. difficilis, & cōtrouersa est quæstio, in qua non est tàm facile uerum inuenire, quàm falsum conuincere; cōmuniter enim DD. uidentur tradidisse, quòd sententia hæc non faciat transitum in rem iudicatam, sed quòd possit semper contrarium iudicari, si peritiores producātur, de quo per Alex. in l. si ab hostibus, nu. 11. ff. solut. matr. Ias. in l. 1. §. ult. nu. 11. ff de uerbo. oblig. Hypol. Marsyl. in l. vnica, num. 145. C. de rapt. uirg. Cremens. in d. l. 2. num. 299.

Et per hoc inferunt DD. quòd sententia lata ex relatione medicorum deponentiū super uulnere, puta quòd sit mortale, uel quòd sit remansura cicatrix, nunquam transeat in rem iudicatam, sed quandocunque retractari, si peritiores medici contrarium asseuerent de quo Ias. post Roma. & alios in l. admonendi, num. 30. ff. de iureiur.

Similiter per ista tradunt, quòd sententia lata secundum consilium sapientis non transeat in rem iudicatam, sed semper possit retractari, Roma. in l. cum quidam, §. quod dicitur, ff. de acq. hæred. sequitur Alex. in d. l. si ab hostibus, num. 12. Ias. in d. l. admonendi, nu. 41. fundantur supradictæ decisiones illa uera doctrina disponēte, quòd sententia lata ex probationibus priuilegiatis, & incertis nunquam transeat in rem iudicatam, sed semper apparentibus ueris, & certis probationibus possit contrarium iudicari, de quo est casus in d. l. admonendi ubi Bart. Alex. & Ias. num. 38. cum alijs per eos relatis.

Sed aduertendum est, quòd etsi supradictæ decisiones uideātur communiter receptæ, attamen periculosum esset illas sequi, nec in praxi unquam admitterentur, prout enixè ostendunt Abb. Areti. & Deci. in d. cap. proposuisti, & ibi quidam Moder. in addit. ad Deci. sub littera D. de probatio. tenet Anto. de Butr. in consi. 6. Pinel. in d. l. 2.

d.l. 2.cap.ult.num.0.& ista opinio uidetur securior,et Reip.utilior ratione euitandæ infinitatis processuum, & litium,& ut ponatur, quies in commertijs hominum,de quo in l.uni. C.de sentẽ.quæ pro eo,quod inter,cap.2.de rescrip.6.l.6.ff.de except.rei iudi.probatur isthæc opinio in l.comparationes in fi. C.de fid. instrum.ubi iudicium latum ex comparatione per peritum facta non retractatur, facit etiam l.si duobus,§.idem Pomponius,ff.si mens.fals.mod. dixe.ubi contra agrimensorem electum in iudicio datur regressus cõtra eum,si parti damnum intulit, ex quo sequitur, quod sententia lata secundum falsam relationem agrimensoris non retractetur. His sic stantibus non obstat doctrina illa,uidelicet, quòd sententia lata ex priuilegiatis probationibus retractetur, quia hoc fit quãdo sententia fuisset lata ex incertis aut præsumptis probationibus, & postea per ueras, & certas probationes contrarium ostenderetur. Sed in casibus supradictarum decisionum iudicium latum ex relatione peritorum dicitur fieri per certas,& plenas probationes,& periti,qui de nouo inducuntur non magis ueritatẽ aperiunt quàm primi,& potest esse,quòd primi melius deposuerint,argu. l. 1.§. sed neque,C.de uet.iur.enucl.

Qui ergo propter talem sententiam se læsum sentiret, arbitror quòd non possit uia ordinaria agere,vt retractetur prætextu nouorum æstimatorum, sed pro reuisione ad Principem deberet recurrere, cui solum in hoc casu est reseruata potestas. Abb. in cap.2.de purgat.vulg. Dec.in d.cap. proposuisti nu.14.ad fin.citatur tex.in l.Diui Fratres.ff. de pœn.cum alijs, vt per eum. Alius & sextus modus probandi valorem rei traditur,videlicet per librum æstimi seu Catasti confecti per æstimatores de publico ad hoc electos,secundũ Bart.in l.vlt,C. de præd. nauic. lib.11.Bal. in d.l.2.col.vlti. Imol. in d.l. pretia rerum, & in cap. cum causa.nu.28.de empt. & vend. Fabian.de Monte in tract. de empt.8.q.princ.num.26.facit ad hoc quia præsumitur pro eo libro à publicis personis confecto, sicut pro quolibet actu à persona publica facto. cap. ad audientiam & ibi notatur, de præscr. Alciat.de præsump.præsump.3. Et hoc nisi æstimum esset antiquum, aut vox & fama publica laboraret cõtra æstimum, vt per DD.præallegatos,& Aret. in d.cap. Cum causam colum.4.& seq. Non tamen per hoc credas quòd huiusmodi liber æstimi faciat plenam probationem, quia solùm faciet indicium & præsumptionem, vt res tanti valeat, pro quanto pretio reperitur descripta in illo æstimo, & qui vult dicere contrarium debeat probare,de quo per Aret. in d.§. siquis agens col.2. in fin. Alex. in

d.l. pretia rerum num.7. Cagnol. in d.l.2. nume. 266.

158 Ex quibus infertur quòd probatio hæc non esset sufficiens ad probandum rei valorem: nã liber ęstimi facit fidem tantummodò inter Remp. & eum cuius res descriptæ sunt. Bald. in l.pen. in fin. princ. ff. de condi. instit. ergo alijs præiudicare nõ debet. l. si vnus. §. ante omnia. ff. de pact. Similiter æstimũ fit tantummodò, vt onera exigantur, & supportẽtur pro rata quemlibet tangente; ideo non debet vltra operari, argum. l. si quis nec causam. ff. si cert. pet.

159 †Alius & septimus modus probãdi communem rei æstimationem traditur, videlicet per taxationem factam à testatore, vt puta si testator in suo testamento hæredẽ grauauerit, pro tali pretio rem alicui vendere, quia tunc iste dicitur iustus valor, de quo per Castr. consi.364. Dubium in Antiquis Cagnol. in d.l.2. nume. 268. facit quia hæres tenetur stare huic taxationi, & ob id repellitur à remedio. l.2. C. de rescin. vend. de quo per DD. in l. si quis cum aliter. ff. de verbor. oblig. Cagnol. in d.l.2. nume. 167. & ibi Pinel. part.2. cap.1. nume.19. Tiraq. in 1. lib. Ret. ad fin. nume.5. & 9.

Idem etiam si pretium esset taxatum per legẽ vel Principẽ, quia tunc diceretur iustus rei valor, nec partes possent conqueri Cæpol. in tract. de simul. contract. in 2. præsumpt. nume.28. Cagnol. in dicta. l.2. nume. 269.

Commentarij Secundi Finis.

IOAN. BAPTISTAE LVPI GEMINIANI I. C. CLARISSIMI

De Usuris & Commercijs illicitis,

COMMENTARIVS TERTIVS
In cap. Nauiganti, de vsur.

SVMMARIVM.

1 *Gregorij IX. Pont. uita seu elogium.*
2 *Nauis quæ instrumenta in se comprehendat.*
3 *Classis quæ sit, & unde dicta.*
4 *Nauium usus ad quid primum adinuentus.*
5 *Nauem quis primus inuenerit.*
6 *Nauigationum pericula.*
7 *Nauigans non dicitur in periculo, si opportunis temporibus mare ingrediatur.*
8 *Nauigantium proprium est transportare & traijcere.*
9 *Pecunia traiectitia & nautica unde dicta.*
10 *Centesima usura antiquitus poterat in stipulationem deduci, quando conuentum fuisset creditoris esse periculum.*
11 *Nauticum fœnus de omni iure ciuili permissum, sed quid de iure Canonico. num. 12.*

Præfatio.

1 GREGORIVS hoc nomine IX. sed clxxxiiij. in ordine Pont. Max. patria Ananiæ apud Campaniam é nobilissima familia Comitum, atque filius fratris Innocentij III. Summi atque Optimi Pont. inter maximas laudes, quæ plurimæ sibi à scriptoribus tribuuntur, hanc potissimũ fuit assecutus, quòd studio atque opera Raymundi Barchinonensis, hos quinque libros Decretales ab eo nuncupatos in omnium ingentem utilitatem cõpilauerit, qua de causa huius lectionis studiosi mirum in modum se illi obstrictas profiteri debent. Is Remp. Christianam tunc temporis per uarios motus fluctuantem, per annos 14. Menses iij. modestè pieq; rexit, nec non magna alacritate restrinxit impetum Federici II. ualde in eum', atque sectatores sequientis, qua de causa Federicus meretur potius immanissimi Tyranni, quàm Imperatoris nomen, quando ingenij sui calliditate, ac perfidia, nec non in Pontifices odio obscurauit egregias corporis, animique sui uirtutes, atque adeò Reip. Christianæ, & Italiæ præsertim infestus fuit. Nam Pisis commorãs, nec sibi constans qui partes suas, quive Pontificis sequeretur diuisit omnes in duo illa perniciosa, atque infanda nomina, uocans quippe fautores suos Ghibellinos, Pontificis autem Guelphos, quæ postmodum teterrimæ euasere atque truculentæ factiones, in maximam Italorum, atque humani generis perniciem, siquidem cunctæ Italiæ ciuitates huiuscemodi odibile exemplum secutæ bella plus quàm ciuilia inter se commiscere, quibus ad ingentes calamitates atque ad internicionem pęnitus fuerunt redactæ, quod adeò Gregorium exercuit, ut ille non multò post obierit prægrauãtibus curis. Hic ergo Pont. (ne eius uitam ab re uideamur recensere, quando ea per Baptistam Platinam aptè reperitur scripta, atque in fine huius Voluminis Decretalium apposita) usurarios acerrimè insectatus fuit argumento nobis esse potest hæc sua ad Raymundũ Constitutio, & illa quidem rigida atque seuera, cuius talis est forma.

Nauiganti uel eunti ad nundinas certã mutuans pecuniæ quantitatem, eo quòd suscipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus: Hactenus hæc dura, atque aspera constitutio, quæ redditur molesta, non tàm usurarijs in fęnore exercendo,

do, quàm interpretibus in eam exponendo, ut ex infra dicendis apparebit. Sed antequam id ipsum explicetur, aliqua prius de Nauibus, & nauigatione erunt præmittenda.

2 † Nauis ergo, cuius essentia est omnibus nota, in suo genere cõprehendit tàm ea instrumenta, quibus per flumina, stagna, lacus, & huiusmodi aquas dulces, animi causa circumuehimur, aut utilitatis nostræ, uel lucri gratia aliquid circumferimus, quàm ea, quibus maria magna nauigamus, & in uarias regiones transfretamus, uel belli, uel etiam mercium gratia, inde factum fuit, ut à naue, uerbum quoque nauigare deduceret, hoc est naui per mare, aut fluuiũ iter facere, uel à ciuitate in ciuitatem, aut aliqua regione in aliam transuehi, quemadmodum passim apud scriptores uidemus usurpatum, atque in hoc tex. Quin etiam nautæ à naue nomen habẽt, & hi sunt qui aliquam operam in naui præstant, à quibus nauticum adiectiuum deducitur, quod nautarum proprium est, uel quod nautis est usui, & nauticus panis, uel usura, & fęnus nauticum, de quo inferius pluries sumus uerbum facturi; Hinc etiam nauale dictum est, quod si nullo adiecto proferatur, locum significat, in quo naues stant, dum tempus est nauigationi incommodum, uel dum reficiantur ac resarciantur; Si uerò cum adiecto proferatur, id significat, quod uel nauibus fit, uel nauiũ beneficio acquiritur, ut nauale prælium, naualis gloria, naualis apparatus. Naufragium quoque ab eo dictum est, quod nauium damnum & periculum significat, hinc naufragium facere, pro in mari bona & fortunas amittere. Et demum omnia penè nomina nauibus uideo

3 respondere, præterquam Classis, † quæ ut omnes norunt, est nauiũ multitudo ad pugnam instructa, quæ Seruio interprete, dicta est ἀπὸ τῶν κάλων, id est à lignis. Vnde etiam ligna uulgus pro ipsis nauibus usurpauit. Hinc dicti sunt milites Classiarij, qui, teste Tranquillo in Galba, in nauibus pugnant, uel naualẽ exercitum conficiunt. Nauibus autem indita sunt ab antiquis uaria nomina pro ut ijs, uel ad uarios usus utebantur, uel uaria ministeria nauibus obibant, quin etiam alia sunt quædam externa, à quibus naues peculiaria nomina sortitæ sunt, & ab usu has appellationes fuerunt aucupatę, ut fluuiatiles, quib. per fluuios merces circumferimus, aut ipsi circumuehimur. Quemadmodum etiam & maritimæ seu marinæ à Iurisconsultis dictæ. item onerariæ, quibus ad onera huc atque illuc gestãda, tàm super ipso mari, quàm super fluminibus utimur. Harum uerò nonnullæ à rebus, quas gestant nomina mutuantur. Vnde palearum nauem dixit Cicero 1. de finibus, qua ue-

heitur ueditur palea, qua etiam forma naues lignariæ, Carbonariæ, vinariæ, frumentariæ, & similes dicuntur. A ministerio aut officio, quod præstant quædam naues nomina habent, siue id sit in bello super ipso mari, unde bellicæ naues dictæ, aut etiam super ipsis fluminibus, unde piscatoriæ appellatæ, & actuariæ. Quamobrem quædam hippagogi uel hippegi dicuntur ab equis uehēdis, quædam etiam speculatoriæ, seu exploratoriæ dicuntur. A forma & figura quædam nomen habent, unde aliæ longæ ad onerariarū differentiam, aliæ tectæ, quæ & constratæ, quib. oppositæ sunt apertæ, & inanes, aliæ Turritæ dictæ, quòd Turres ad pugnā instructas tàm in prora, quàm in puppi haberent, aliæ præterea rostratæ dictæ: A remorum multitudine, & uarijs ordinibus dictæ biremes, triremes, quadriremes, quinqueremes. ea uerò quæ unico tantùm remorum ordine utebatur Græcis monocrota appellatur. A Principatu, quem super alijs quædam in classe naues habent, nomina traxerunt ut prætoria, à Principibus, qui eas extruendas curarūt dictæ, ut Seleucides: ab inuentoribus quædam naues cognomina sua traxerunt: à patria, & uarijs locis, in quibus uel fabricantur, aut ex quibus ad nos ueniunt, & transfretare solent uaria cognomina ipsis nauibus sunt imposita, prout Chiæ, Leucadiæ, Laconicæ, Italicæ, Siculæ, Syracusiæ, Phœniciæ, Milesiæ, & cęteræ id genus, quorum exempla sunt apud Thucididem, & alios frequentissima.

4 Nauium uerò usum primùm excogitatum fuisse ad fluuiorum, & maris commodam nauigationem, nemini dubium esse debet, tū ut per flumina ac mare ipsum merces, & quicquid nobis ad uictū, & alios usus utilissimum est, commodè & tutò huc atque illuc circumferremus, tum ut piscibus, & quod omnium est miserrimum etiam suo generi homines super ipsis aquis insidiari possent, ut iā hodie plures inueniantur, non modò procellarum, sed ēt telorum impetu in mari sepulti, quàm fortassis in terra. Verùm ita est humano generi à natura comparatum, ut quod sibi maximè esse debuit utile ac commodum, id tale in deteriorem usum cō uertat. Ante naues repertas, inquit Plinius, lib. 7. cap. 56. propè fin. ratibus nauigabatur inuentis in mari rubro inter insulas à Rege Erythra, rotis autem, Budęo interprete, nauigibus est temerè factum, & inconditum, ut sunt trabes connexæ ac sine fabrica compactæ, quæ nauigij uicem præbent. Cæperunt postea antiqui trabem, vel lignum ex singulis arboribus excauare, quò per aquas circunueherentur, quæ Nauigia monoxylæ lintres à Plinio dicuntur, lib. 6. quod uno tantùm ligno fieret, eodem Plinio auctore lib. 16. cap. 40. Sed alueum

ueũ uocauit Liu.lib. 1. Dec. 3. Plutarchus uerò in Romuli uita Scaphã appellauit, quod nomen uſque adhuc perdurat: ſimiliter apud antiquos aliæ nauigiorum formæ fiebant, non dum ſcilicet inuenta uera ædificandarum nauium ratione, cæſis enim ſalicibus, aut uiminibus contextis, & corio uel aluta circumuolutis quidam nauigarunt, teſte Cæſare, lib. 1. belli ciuilis, & huiuſmodi nauigiorum forma latè deſcribitur ab Hærodoto in Clio.

5 Sed ut poſt uaria nauigandi genera de prima naue quidpiam dicamus, Philoſtephanus apud Plinium, in 7. naturalis Hiſtoriæ auctor eſt, Iaſonem primum nauigaſſe longa naue, quæ quidem, ut refert Diodorus ſiculus in v, primùm fuit circa Pelium ædificata, excedebatque & magnitudine, & reliquo apparatu omnia nauigia: uocata autem eſt hæc nauis Arget inquit idem Autor, ut non nulli fabularum ſcriptores aſſerunt, ab Argo quoddam Fabronauali, qui eam extruxerat, ſimulque nauigarat, quod tamen uerum eſſe affirmat Apollonius in primo argonauticum, etiam ſi Pheticides dicat eam nomen ſumpſiſſe ab Argo filio Phryxi. Sunt etiam alij qui exiſtiment, id naui nominis ob eximiam illius celeritatem inditum; ἀργὸν quippe aiunt Celerem ueteres appellauiſſe; Cic. autem 1. Tuſc. QQ. eam dicit nominatam Argo, quia Argiui in ea delecti uiri inuecti petebant pellem inauratam arietis. Supereſſet nunc dicendum de particularibus nauium differentijs, necnon ipſarum partibus, & inſtrumentis, & de uarijs nautarum officijs ac miniſterijs, uerùm de hoc ſatis ſuperque dictum ſit, & ſi id ipſum ad plenum cupias legere, uideas Lazarum Bayfium, qui in hoc lõgum atque elegantem expendit tractatum, quem redegit poſtea in ſummã Carolus Stephanus: colligit etiã Nauigiorum, & nautarum diuerſa genera Ioannes Rauiſius textor Niuerni. in ſua officina, parte. 1. pagi. 249. atque ex noſtris rectè memorat Benuenutus Straccha in tract. de mercatura in tit. de naut. Nauibus, & Nauigat. ad quos, ne diu immoremur, ubi non expedit, in hoc te reijcias.

6 Illud tamen non cenſeo omittendum, quod tanta nauigantibus imminere traduntur pericula, ut ualetudinarijs ac ſenio confectis multis in caſibus ſoleant à iure æquiparati, prout eſt caſus in cap. quoniam frequenter. ut lit. non conteſ. ubi decretũ eſt, teſtes ad perpetuam rei memoriam tunc licere examinari, cum de eorum uita timetur, quod tunc eſſe ſtatuitur ibi', quando nauigationem, uel peregrinationem ſuſcipiunt, ita referunt ibi ſcribentes, & Ant. de Butr. in eo loco recenſet caſum l. 3. & l. ſeq. ff. de donat. cau. mort. diſponentis, tunc quem propriè mortis cauſa donare, cum eſt in

ipſo mortis periculo, quod tunc eſſe dixit cum mare nauigandum, vel peregrè eſt proficiſcendum, ſic etiam Bal. in cap. paſtoralis, nu. 4. de offi. ordi. declarando tex. illum reſoluit nauigaturum ab excommunicatione abſolui poſſe per delegatum, quemadmodum is, qui eſt in mortis periculo, cum nauigatio ſit incerta, & periculoſa. l. ciuitas. C. de offic. Recto. prouinc. videmus enim quotidie maris infinita pericula tempeſtates, & naufragia, ut non immeritò Horati. lib. 1. Carmi. Ode. 3. execratus ſit eum, qui primus auſus fuerit ſe ſe in mari committeræ his uerſibus, videlicet

Primus, nec timuit præcipitem Africum.
Decertantem Aquilonibus;
Nec triſtes Hyadas, nec rabiem Nothi.
Ah pereat quicunque rates, & uela parauit.

Et Papirius, lib. 3. Syluarum.

Quis rude, & abſciſſum miſeris mortalibus æquor.
Fecit iter placidæ, quæ poſt telluris alumnas.
Expulit in fluctus?

Et ſcitum eſt illud catonis Cenſorij dictum, quòd dum triũ, quæ egiſſet pœniteret, illud maximè quærebatur, ſi quopiam nauigio uectus fuiſſet, quò pedeſtri itinere peruenire licuiſſet. Offert ſe nõ minus memorabile dictum Biãtis de Nauta, quem neque inter uiuos, neq; inter mortuos reponebat, ut ſcribit Plato in Axiocho, ex quo etiam Anacharſis Scytha apud Diogenem Laertium percunctanti cuipiam, quæ nam eſſet ſecuriſſima nauis, ea inquit, quæ in portũ uenerit, & nautam etiam interrogante Anacharſi, quanta eſſet ſpiſſitudo tabularum nauticorum, isque reſpondiſſet quatuor digitorum, tantulum inquit à morte abfuiſti, in hunc etiam ſenſum cęcinit Ouidius.

Nam propè tam lethum, quàm propè cernit aquam.

Alia quoque dicta paſſim à ſcriptoribus uſurpata in hunc ſermonem referri poſſent, ſed iſta tãtummodò memoraſſe ſufficiat, nam è noſtris recenſet multa Gomeſ. in reg. Cancel. de infirmi. reſignãt. 1. q. 8. Tiraq. in tract. dę Nobil. c. 31. num. 593.

7 † Aduertendum eſt tamen, quòd in iure conſtituitur differentia inter poſitum in mortis articulo, & nauigantem, ſi quidem nauigans ſeu peregrè proficiſcens in periculo eſſe non dicuntur, ſi opportunis temporibus mare ingrediantur, vel per loca inſidioſa non proficiſcerentur, ut ſentit. I.C. in l. utique. §. culpa. ff. de rei uendic. dum negat eum eſſe in culpa, qui tempore congruo ultra mare nauigans

uigans naufragium fecit,& Abb.in d.c.quoniam frequenter, & latè Iacob.Menochi.in tract.de arbitra.iudi lib.2. Centu.1.casu,61. num.10.tradunt relinqui hoc totum arbitrio iudicis,quando nauigatio dicatur congruo modo,& tẽpore facta,ut puta si quis Maria nauigari consueta nauigauerit,ut mare Ibericum, Africum,Ligusticum,Tyrhennum,Hadriaticum,Egeum, & similia, & cõgruo tempore dicitur nauigari,ut puta à Cal. Aprilis,usque ad Cal.Octo. ut dicit tex.in l.quoties in fin.C.de Naufrag. lib.10. vt enim Vegetius,lib.4.de re milita.scribit ex die 3. Idu. Nouemb.usque ad diẽ 6.Idu.Mart.Maria clauduntur,nam lux minima, noxque prolixa, niuium densitas,aeris obscuritas, uentorum imbrium, uel niuium geminata sæuitia non solùm classes à Pelago,sed etiam commeatus à terrestri itinere deturbat·refert Alciat. lib.10. Parergon. cap.19. Et licèt in his casibus tantùm DD.& præcipuè Menochi: vbi supra æquiparent nauigantem, vel peregrinantem ei,qui in mortis periculo est constitutus,non tamen inficiantur, quin indistinctè maxima immineant pericula ex nauigatione,& peregrinatione.

8 † Præmittendum estetiam Nauium seu Nautarum illud proprium esse transportare transuehere,transducere, seu potius traijcere Laurent.enim Val.lib. 1. elegant. traiecit exercitum exposuit idest transportauit exercitum transmare,aut transflumen, quo factum est ut traiectitia dicatur pecunia siue merces illæ, quæ creditoris periculo trans mare uehuntur,l.1.ff.de nau.fœn. l.ult. C.eod.

9 tit. † Et de hac traiectitia pecunia Iureconsulti passim mentionẽ habuerunt,ut in l.traiectitiæ.ff.de actio. & obli. l.fœnerator. l.Labeo.l.nihil interest.ff.de naut.fœn.l.qui Romæ.§.1. ff.de uerb. obl. Quæ pecunia traiectitia alio etiam nomine apparet uocata prout nautica pecunia,l.in nautica.ff.de naut.fœn. & in hac usuras centesimas stipulari permittebatur,utputa si nauis salua intra statuta tẽpora peruenisset, cæterum si perijsset nihil debebatur,d.l.nihil interest,l.periculi,l.1.& 2.ff.& C.eod.tit.Quæ aliàs usuræ maritimæ dicebantur,d.l.fœnerator,uel etiam nauticæ tot.tit.ff.& C.de nau. fœn.& Auth.de naut. fœn. Solebant prǽterea ueteres illi in traiectitia, seu nautica pecunia conuenire,ut seruus creditoris cum debitore nauigaret, quò pecuniam à domino suo mutuò datam sequeretur illamq; præstituto die exactã custodiret, & ad domum reduceret,& creditor interim pro operis & sumptibus serui sui,ali quid in singulos dies stipulabatur,hanc antiquitatem sciuit Accur. in l.nihil interest,in ver.pro operis.ff.de naut.fœn.probatur hoc in l.qui Romæ,§.Callimacus, ff.de uer.obl.confirmat hoc Ant. Augusti.

guſti.emend.lib.cap.9.Franciſ.Ottoman.lib.1.de uſur. cap.9.illud autem, quod pro operis ſerui in ſtipulationem fuerat deductum centeſimam uſuram non excedebat, ut dicit tex. in d. l. nihil intereſt.uer.pro operis.

10 † Colligitur modò licitum fuiſſe antiquitus deduci in ſtipulationem uſuram centeſimam, & hocquando conuentum fuiſſet creditoris eſſe periculum, ſecus aliter,& ſic centeſima uſura in hoc caſu ueniebat ratione ſuſcepti periculi à creditore, ac etiam propter ſtipulationem, ſi enim creditor ſtipulatus nō fuiſſet,centeſima uſura non ueniſſet,ut credidit Saly.in Rub.C.de naut.fęno. comprobat ipſe, quia in contractibus ſtricti iuris uſura non debetur citra uinculum ſtipulationis, l.quamuis,l.uſuras,l.pignoribus,l.pro retentione.C.de uſur. Ottoman.lib.1.de uſur.ca.8.glo. & Doctores in l.rogaſti.§.ſi tibi,& ibi Deci.col.2. ff. ſi cer.peta. & melius probatur in l.eos,uer.in traiectitijs.C.de uſur.quod uerius credo,licèt idem Saly.in l.periculi,ff.de nau.fęno.exiſtimet propter ſuſceptionem periculi, & caſus fortuiti ex ſolo pacto uſuram centeſimam deberi,in quam ſententiam iuere etiam Ang. & Fulgoſ.ibidem, & in l.in quibuſdam, eod. illo tit. Azo in Summa, C. de naut.fęno. Sed hæc ſententia procedere poteſt, & intelligenda eſt in uſuris cōmunibus,ut probat tex.in l.1.C.de naut. fęn.ſecus autem in centeſimis, ita etiam expoſuit Benuenut.Stracchа in tract. de aſſecurat. in Pręfat.num.25.

Et aduertendum eſt,quòd iſtæ uſuræ centeſimæ, ſiue maritimæ debebantur, non quidem ratione mutui,nec propter uſum pecuniæ, aut propter nudum interuſurij temporis, ſed propter illam iuſtiſſimam cauſam, nempe periculi, contra naturam mutui ſpectantis ad creditorem,ut infertur ex ll.præcitatis. Vnde mirandum non eſt ſi ex Iuris Cęſarumq; Reſponſis, & Conſtitutionibus licitum ſit, & permittatur nauticum fęnus modo ſupradicto exerceri,prout apparet,ff.& C. nec nō Auth. de Naut.fęn.& melius in

11 l.eos,uer.in traiectitijs. C.de uſur. † Et quòd nauticum fęnus ratione ſuſcepti periculi à creditore ſit licitum, aſſerit Iaco. Butriga. in l.1.C.de naut.fęn.Bald.in d.l.1.col.3.ad fi. C.de ſum. Trinit. & tenuerunt quàm multi è Theologis ſcholaſticis, uidelicet Conrad. de contract.q.39.concluſ.1.D.Antonin.Floren.in Sum. par.2.ca. 7.§.21.D.Tho.in tract.de uſur q.8.Iacob.Almain.in 4.ſenten.diſtin.15.& ibi Gabriel Biel.q.11.col.8. Ioan.Maior.q.3.col.ult.Syl-ueſt in Sum.ver.uſura 1.§.35.Ang.Clauaſ.eod.tit.& uer.§.37.Caietan.in Sum.uer.uſura exterior,uer.12.caſus. Et per iſta addunt Doctores

Doctores,licitum esse fęnus,etiam si creditor suscepisset in se periculum pro alia pecunia,quàm pro nautica & traiectitia, quia tunc ob eandem rationem tradunt licitè posse exigi usuras communes & centesimas,Bal.in l.periculi,ff.de naut.fęn.& in Rubr.C.eodem tit.& ibi Castrens.in l.1.Ang.Clauas.in uer.usura, 1.q.38.ad fi.Modern.Paris.de contract.q.3.nu.91.& seq.Couar.lib.3.uar.resol.ca. 2.nu.5.quæ usura dicta est quasi nautica.

12 † Sed quæritur modò, an nauticum fœnus uel illud quasi nauticum sit hodie iure Pontificio permissum uel damnatum.pro cuius Q.scientia deueniendum est ad interpretationem huius Decretalis uariè ab interpretibus expositæ,ut nō sine magna difficultate eius sensus hauriri possit, quemadmodum uideri potest ex traditis modò per Nauar.in Commentar.super hac Constitutione,nu.1.quem habui in hac nostra uernacula lingua editum.

SVMMARIVM.

13 *Intellectus Modern.Paris.& Adrian. ad ca.nauiganti reijcitur.*
14 *Intellectus alius Adrian.ad cap.nauiganti reijcitur.*
15 *Intellectus communis & uerus ad cap. nauiganti retinetur, & qualis sit.*
16 *Leges ciuiles nauticum fœnus permittentes an sint iure Pontificio sublatæ.*
17 *Assecuratores licitè stipulari possunt lucrum causa assecurationis.*
18 *Assecuratio sapit naturam potius contractus locationis quàm mutui.*
19 *Fideiussor qui reddit securum creditorem nunquid licitè stipulari possit lucrum ex causa fideiussionis.*
20 *Fideiussio incommoda & periculosa fideiubenti.*
21 *Fideiussor nunquid posset repetere à suo principali usuras,quas pro eo soluisset creditori,pœnes quem pro ipso debitore intercessit.*
22 *In mutuo quis non excusatur ab usura ratione suscepti periculi,quod tamen secus est in alijs contractibus.*
23 *Societatis contractus semper licitus, quando conuentum,periculum ad socios pertinere.*
24 *Societas illicita reputaretur,quando conuentum fuisset nullum periculum ad unum ex socijs spectare debere.*
25 *Socius paciscens,quòd si aliam Summam in societatem conferret, salua sibi sorte prouideretur sibi de aliquo lucro, illicitè facit.*
26 *Soccida licita,quando dat quis pecora cum pacto, quòd prius percipere debeat*

debeat fructus omnes ipſarum, quouſque conſequatur totum ſuum capitale, & poſtea pecora ſint communia.

27 *Locans par bouum cum pacto, quòd debeat in anno habere certam menſuram grani licitè facit, ſi eorum in ſe ſuſcipit periculum omne, ſecus aliter.*

28 *Mutuans pecuniam nauiganti eo pacto, ut ſuſcipiat in ſe periculum, ſed inde aliquid ultra ſortem capiat eſt uſurarius, & ratio.*

29 *Mutuans pecuniam puta mercatori, qui poſtea ſtipuletur à mutuante aſſecurationem illius pecuniæ certa ob id conſtituta mercede licitè facit, & ratio.*

30 *Mercator ſi mutuò dat pecunias, quibus paratus erat emere merces alicui offerēti ſc illas reſtituturum cum illo lucro ſperato, nunquid illicitè faciet?*

31 *Debitor qui recipit pecuniam mutuam pro ſoluenda uſura, non dicitur uſurarius.*

32 *Debitor recipiens pecuniam mutuam ſub uſuris, ſi poſt modum alteri mutuo dediſſet illam ea conditione, ut reſtitueret ſuo primo creditori ſortem cum uſuris, quæ in eius perſonam potuiſſent currere nunquid illicitè faciat?*

33 *Mutuantes alieno nomine ſub uſuris, nunquid dicantur uſurarij, & teneantur ad reſtitutionem.*

34 *Adminiſtratores uniuerſiratis uel collegij fœnerantes pro ſua uniuerſitate ſunt uſurarij, & tenentur ad reſtitutionem.*

35 *Notarij conficientes inſtrumenta ſuper uſuris non dicuntur uſurarij, ſed ſunt periuri & infames.*

36 *Iudex aduocatus & procurator, qui iudicarent & defenderent ſcienter uſuras ſunt periuri & infames.*

37 *Teſtes qui interuenirent ſcienter actui uſurario ſunt periuri & infames.*

38 *Mediatores & proxenetæ interuenientes in uſuris ad quid teneantur.*

39 *Miniſtri fœneratorum petentes & recipientes uſuras iuſſu domini ad nihil tenentur.*

40 *Tutor non poteſt pecunias pupillares erogare ſuper uſuris illicitis, ſed ſuper licitis.*

41 *Tutor nunquid debeat potius nomine pupilli pecunias recipere ſub uſuris, quàm uendere bona.*

42 *Mutuans nihil animo recipiendi ultra ſortem nunquid ſaltim poſſit licitè ſibi ſtipulari aliquod ſeruitium facti abſque uſurarum labe.*

§. 1.

13 ET primò quidem Doctores nonnulli Constitutionem hanc arbitrantur procedere, ubi deficit probabile dubium, & periculum, cuius causa iustè aliquid recipitur, ut dictum est supra. Sed in hac facti specie proponebatur uani periculi susceptio, ut sub illo colore quæsito creditor, qui iustè de aliquo damno timere non poterat, (cum nullum periculum uerè subiret) certus esset de conuento ultra sortem lucro; & ob id non mirandum, si à Pontifice in tali casu fuerit decretum fœnus huiusmodi exercentem usurarium censendum esse, quem sensum accommodarunt huic Decretali Moderni Paris. de contract. q. 3. nu. 95. tradit etiam Adrian. in tract. de usur. super 4. senten. cap. occurrunt ad primum. Sed iste sensus meritò reijcitur per Couar. lib. 3. uar. resol. cap. 2. nu. 5. loquitur enim expressè tex. de creditore, qui suscipit in se periculum nauigationis, quo casu non de uelato, sed de uero intelligendum est. Nauigantibus enim, ut dicitur supra maxima imminent pericula, & res, quę per maria transuehuntur pluribus subiacent incommodis atque fortunis.

14 † Quamobrem aliter, & secundò intellexit Adrian. ubi supra, videlicet, ut responsum Rom. Pont. in d. Decretali procedat in eo casu, quo pretium suscepti periculi sit iniustum excedens iustam ipsius rei, atque periculi mercedem, nam in tali casu ultra sortem recipitur id, quod iustum pretium excedit, & sit causa mutui, igitur est usura, sentiens propterea non esse usurariam mutui dationem quando certum pretium pro periculo suscepto cōueniretur, dum modo esset iustum nec excedens, quasi in casu isto nihil uerè ultra sortem recipiatur.

Sed aduertendum est, quia iste Adrian. intellectus nullo modo substineri potest tanquam contra sensum, & uerba huius decretalis, dicitur enim ibi recipiens aliquid ultra sortem usurarius est censendus, ergò non est illa consideratio facienda an sit iusta, vel iniusta merces, ponderando illam dictionem, aliquid, ex qua infertur, ut dicit hic Abb. nu. 1. quòd quicquid sit illud, quod recipitur quantumcunque modicum sit usura iudicatur allegat D. Thom. 2. sec. q. 78. art. 2. & per hoc iste Adrian. intellectus meritò reijcitur, vt per Couar. ubi supra, versi. 3. tamen, Benuen. Stracca in tract. de assecurat. in præfat. nu. 27

15 † Vnde, & tertiò constitutio hæc eum sensum habet, ut cēseri debeat

beat vsurarius is, qui nauiganti, uel eunti ad nundinas mutuò dat pecuniam pacto,& stipulatione qua cautum sit,ut ipse debeat periculum in se suscipere,& sic debitorē assecurare, ut inde aliquid ultra sortem recipiat,alioquin non mutuaturus,quasi in hac specie ratione illius mutui lucretur obligationem illam suscipiendi periculi, ut aliquid ultra sortem capiatur, & sic cum ista conuentio aliquid ultra sortem capiendi deducatur in pactum propter assecurationem illam conuentam ratione mutui,ob id usuraria censetur illa mutui datio,cum tamen licita iudicanda foret, si liberè fieret, & absque ulla stipulatione,uel pacto assecurandi,licèt postea debitor cum creditore spontè conueniret de periculo mutuatæ pecuniæ suscipiendo certa constituta mercede, quia tunc illa lucratur non ratione mutui,sed causa suscepti periculi,& assecurationis factæ, neque aliter in obligationem deductæ propter mutuum, ita hanc Decretalem exponunt atque accipiunt D. Antoni. Florent.in Sum.part.2.tit.1.cap.7.§.21.Conrad.de contract.q.39.conclus.1. Ioan.Maior.4.sent.dist.15.q.25.argumen.3. Syluest.in Sum.versi. usura.1.§.35.Caieta.in Sum.uersi. usura exterior casu 12. atque ex nostris comprobat Petrus Santerna Lusitanus in tract. de assecurat.& sponsio.part.1.nume.18. communem esse testatur Nauar.in Manua.Confes.sub 7.præcept.cap.17. num.221. atque hic, nu.3. allegans rationes decidendi.Et hunc sensum uerè proprium esse,& frequentiori Theologorum iudicio probatum testatur Couar. lib. 3.uar.resol.ca.2.num.5.uersi.2.tex.qui propterea infert ibi, ex hoc communi intellectu post Ioan.Lap.in cap.per uestras,in 6. notab. 16 §.9.num.12.ad fi.de donat.inter uir.& uxo. † & alios fautores de quibus supra.Quòd leges ciuiles nauticum fœnus permittentes nō sint Pontificio iure sublatæ,imò,& quòd etiam hodie obseruentur iustæque sint censendæ.

Sed aduertendum est,quia illas per hanc decretalem,& sic Pontificio iure vetitas esse putauit Hostien.in Sum.ti.de usur.§.in alijs autem communiter sequuntur DD.hic,ut testatur Ioan. Anan.col. 1.Sali.in auth. ad hæc,colum.3.C.de usur.Ioan.Fab.in rubr.C.de naut. fœno. Anchar.in regula peccatum,quæstio.quinta, de regul. iur.in 6.Guid.Pap.in tract.de contract. num.18. & latè hanc opinionem prosequitur Stracha in tract.de assecura. in præfat.nu.27. & sequen.

Tu autem (si iudicium in hoc sit cuique liberum) retinens fœnus nauticum, & quasi nauticum per ius Pontificium haud sublatum uetitumque esse nisi in casu tantummodò huius decretalis, videlicet

cet quando in pactum stipulationemque per creditorem ratione mutui, & suscepti periculi deduceretur, cæterum si mutuum liberè fieret, & debitor sponte sua mutuanti ratione suscepti periculi certam constitueret mercedem, tunc credas leges ciuiles nauticum fęnus permittentes adhuc uigere iustasque esse, cócordat enim hęc opinio cum suprad. communi intellectu atque secundum hanc distinctionem recipi debet Couar. ubi, supra, alijque per eum relati, & ita uidetur intellexisse Pet. Santern. in tract. de assecurat. & sponsio. par. 1. nu. 26. uoluit expresè Nauar. hic, nu. 6. ubi dicit hanc esse nouam, & singularem resolutionem.

Colligitur modò Decretalem huiusmodi secundum istum communem intellectum loqui de contractu mutui, ex quo succedit, ut cum sit derogatoria, non habeat locum in alio contractu puta locationis. Et per hoc infertur ualere pactum cum tertio à mercatore factũ, quòd si pecunia aut merces aliæ saluæ aduenerint ad portum, is habeat certam summam in præmium suscepti periculi, puta x. pro quolibet centum, si uerò perierint, teneatur emendare dãnum, solent enim quotidie mercatores pecuniarum, aut mercium siue mari, siue terra transuehendarum, & exportandarum certo cóuento pretio periculum sumere. † Et isti sunt, qui uulgò assecuratores dicuntur. Ex quo nota assecuratores licitè posse lucrum capere causa assecurationis factæ, Anan. hic, quæ. 13. Cast. in l. in naue Saupheli, num. 6. ff. loca. Laurent. Rodulf. in cap. consuluit par. 3. q. 3. de usur. Alex. in l. à Titio, num. 3. ff. de uerb. obliga. ubi asserit exercitium huiusmodi frequentari à Florentinis, frequentari etiam ab istis, & Ianuensibus asserit Ias. in l. illa stipulatio, num. 1. ff. eo. tit. & in l. cum ad præsens, in 2. not. ubi Dec. num. 4. ff. si cert. pet. idem Dec. cons. 11 5. num. 2. & cons. 632. Ruin. consi. 65. quamuis, lib. 5 Afflict. dec. 389. Cotta. in Memorial. in uersic. mercator, Ioãn. Lup. in d. cap. per uestras, in 6. not. §. 9. num. 5. Couar. lib. 3. uar. resol. ca. 2. num. 5. Pet. Santern. in tract. de assecurat. & sponsio. par. 1. num. 5. ubi multa in id citat, quem refert, & sequitur Stracca in tract. de assecurat. in præfat. num. 44. Nauar. hic, num. 2. & 5. & ita usu tàm à Iuristis quàm à Theologis probato receptum asserit Domin. Sot. lib. 6. de iusti. & iur. q. 7. art. uni. colum. 1. & ea est ratio potissima, quia in tali casu nullum interuenit mutuum, vnde non potest dici vsura, cum regulariter in mutuo committatur, † dicetur ergò potius contractus locationis, quasi ille assecurator locet sub suo periculo, de quo uidetur casus in l. in naue Saupheli cum multis, de quibus per Pet. Santern. & Stracch. ubi supra, & per ista inferebat

17

18

Innoc.

Innoc.hic,non esse usurarium nauigantem illum, qui pecuniam receperit per mare uehendam puta,ut Byzantij restituat certa sibi cõstituta mercede,siue receptæ pecuniæ periculum in se suscipiat siue non,quasi hæc sit locatio operarum,& sequitur Hostiens.hic,& in sum.eod.tit.§.in aliquo,uersicul. sed nunquid pro transuectitia Laurent.Rodulf.ubi supra,part.2.quæstione 25.nu.40.refert Augusti.Beroius hic, Santern.ubi supra,in fi. 5.par.Straccha, ubi supra,num.42.

19 † Sed iuxta prædicta quæritur,quid de alia securitate, quam faciunt mercatores, utputa dedit quis mutuas pecunias alicui cum fideiussione, qui fideiussor postquam securum reddit creditorem, à debitore stipulatur ueluti quinque pro quolibet centum,num talis fideiussor usurarius sit censendus?& quidem Laurent. Rodulf. ubi supra par.3.q.3. retinet præmium ob eiusmodi causam fideiussionis licitè posse accipi & pacisci à debitore; hoc ipsum credidit etiam Anan.hic num.42.tenet hoc Bart.Castrens.& alij in l.hoc iure.§.Labeo per illum tex.ff.de donat.Deci.cons.7. nu.1. Ioan.Lap. in d.ca.per uestras.6.nota.§.9.nu.10. Ang.Clauas.in Sum. uer. fideiussor ad fi. Ioan. à Medin.de contract.cap.de usura restituenda, colum.8.Conrad.de contract.q.40.conclus.4. Caieta.super 2.Sec. q.78. art.2. Qui omnes tamen ingenuè fatentur tutius esse ab huiusmodi contractu abstinere,de quo per D.Anton.Floren.in Sum. de usur.ca.45.nu.57.Modern.uerò Parisiens. de usur. q.31.dicunt pactionem huiusmodi improbam esse, & respondent legibus pro communi adductis,sed præcedens opinio est communiter recepta ut testatur Couar.lib.3.var.resol.ca. 2. nu. 6. Stracca in tracta. de assecurat.in Præfat.nu.45.securum tenet Nauar. hic num.7.dummodò cesset fraus,optimus ad hoc censetur tex. in d.l.Labeo, & l. si remunerandi, §.Maurus. ff. manda. Et facit ad hoc quia huius-

20 modi contractus † fideiussionis incommodus & periculosus est fideiubenti, qui se constituit debitorem pecuniæ ab alio acceptæ. Vnde Salomon consilium dabat, ne quis alterius fideiussor existeret temerè & inconsultè,ita inquiens Prouerbiorum ca.17.Stultus homo plaudet manibus suis, cum spoponderit pro amico suo, ita enim habet uulgata editio, Tigurina uerò sic se habet:qui stipulata manu pro proximo fideiussor spondet imprudens est, & rursus cap.22. Noli esse cum his,qui defigunt manus suas,& qui uades se offerunt pro debitis, ubi noua Tigurina editio habet. Ne sis inter eos,qui stipulata manu fideiubent, & pro debito obstringunt, cur enim committeres,ut si soluendo non esses,lectus tuus sub te auferretur,

retur. Similiter ca. 2c. Paremiographos ſcribit, Tolle ueſtimentum eius, qui fideiuſſor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo, & ſcripſit Conrad. Pellican. Prouerbiorum 6. Durius addens illud eſſe, ne dum rei familiari periculoſum, ſed etiam contra rationem & conſcientiam: addens ſibi exemplum, propter quod Modern. Pariſienſ. diſputarunt, nunquid fideiubere liceat, in tracta. de contract. q. 32. nu. 253. Vtcunque tamen ſit, ſupra relata communis ſententia non eſſet admittenda in eo caſu, quo inſpecta qualitate & conditione debitoris nullum immineret periculum fideiuſſori, utputa, quia indemnis ſeruaretur, quaſi tunc ea pactio fiat ficto & ſimulato periculo in fraudem uſurarum, ita reſtringunt Couar. & Straccha ubi ſupra & rectè.

21 † Videndum eſſet modò, nunquid fideiuſſor poſſet repetere à debitore ſuo principali uſuras, quas pro eo ſoluiſſet creditori, penes quem pro ipſo debitore interceſſit: circa quod uariæ fuerunt antiquorum opiniones, de quibus per Ioan. And. in q. Mercuriali, quã poſuit ſuper Regula Damnum. de reg. iur. 6. & Laure. Rodulf. ubi ſupra par. 2. q. 47. nu. 65. reſoluit per 12. concluſiones & unum ſuum conſilium, ut per eum, ad quem, cum iſta non ſit propoſita noſtra materia, breuitatis cauſa te reijcias, tradit de hoc quoque latè Ambroſ. à Vignat. in ca. ſalubriter, nu. 47. & pluribus ſeq. de uſur. Bal. in l. Conſtitutionibus. C. de uſur.

22 † Notatur ergo primò ex hoc text. ita communiter intellecto, in mutuo quem non excuſari ab uſurarum labe ratione ſuſcepti periculi, quod tamen ſecus eſſet in alijs contractibus, ut per Dec. conſ. 123. colum. 2. Crauet. conſi. 145. nu. 5. Et ponitur exemplum in cõtractu ſocietatis, qui ſemper licitus reputaretur, ſi conuentum fuiſ-

23 ſet periculum † ad ſocios pertinere Gui. Pap. q. 186. hoc enim eſt de natura ſocietatis gloſ. in l. 1. C. pro ſoc. Pet. Peruſin. in tracta. de duobus fratribus, 4. par. q. 1. & Ang. ibi. q. 15. Socin. conſi. 265. colum. 4. lib. 2. Ioan. Lup. in ca. per ueſtras in 6. nota. §. 12. de donat. inter uir. & uxo. Couar. lib. 3. uar. reſol. cap. 2. num. 1. Nauar. poſt alios Theologos à ſe citatos in Manual. Confeſſo. ſub. 7. præcept. cap. 17. nu. 251.

24 † Quinimò in caſu diuerſo ſi per unum ſocium conuentum fuiſſet nullum periculum ad unum ex ſocijs pertinere debere, ut quia uoluiſſet capitale ſibi eſſe ſaluum, & finita ſocietate ad eum reſtitui, tunc ſocietas in fraudem uſurarum uideretur contracta, & ob id illicita reputaretur, & ſocius per talem actum uſurarius cenſeretur, ut latè concludit Abb. hic num. 11. poſt Calderi. refert & la-

tius ſequitur Ioan.de Ligna hic,tenet.Bal.in l.1.q.9.c.pro ſoc. Ab. conſi.114.in Q.lib.2.in 1.dubio.Caſtrenſ.conſ.330.viſo inſtrumẽto prædicto.Roma. conſi.238. pro habenda ſubſtantia. Ambroſ à Vignat.in d.cap.ſalubriter,nu.88.Dec.conſi.123.colum.1.& cõſ. 116.& in l.ſi paſcenda,nu.8.C.de pact.Laurent.Rodulf.ubi ſupra part.2.q.19.nu.33.Crauet.conſi.145.num.13.Ioan. Lup.in d.ca. per ueſtras,6.notab.§.11.nu.6.ubi teſtatur hanc ſententiam communiter receptam,quàm ẽt ſequuntur,& probant Theologi videlicet.D.Anto.Florent.in Sum.par.2.tit.5.cap.7.§.37.D.Thom.2. ſec.q.78.art.1.ad 5.Conrad.de contract.q.97.Soto lib.6.de iuſt.& iu.q.6.art.2.

Sed Hoſtien.in d ca.per ueſtras,& in Sum.de uſur.§.in alijs autem caſibus verſiculo,quid ergo ſi contrahatur. alijque tenuerunt huiuſmodi ſocietatem licitam eſſe,& abſque uſurarum labe contrahi poſſe;allegant in id.§.ita coiri,l.ſi non fuerint. ff.pro ſoc. ubi dicitur ita coiri ſocietatem poſſe,ut nullam partem damni alter ſentiat,lucrum verò commune ſit,idem etiam comprobatur, in §. de illa.inſt.de ſocieta. Aduertendũ eſt tamen ad huiuſmodi tex.quia, ut exponit Theophilus in d §.de illa,pactio huiuſmodi,ut lucrum commune ſit,damnum uerò ad alterum pertineat, tunc proderit, quando ſolùm damnum in ſocietate acceptum fuerit, puta ſi mille aurei à ſingulis ſocijs in ſocietate fuerint collati,hac deducta cõuentione ab altero ipſorum,tunc ſi nullum lucrum ſocietas fuerit ſortita,imò euenerit damnum ducẽtorum aureorum,ſi poſtea diſſoluatur ſocietas,alter mille aureos,quos intulit, alter uerò octingentos habebit,quod ſecus eſſet ſi in negociatione lucrũ,& damnũ contigiſſet, uel lucrum tantummodò,quia tũc pactio illa nihil operaretur,hoc etiam ſenſiſſe uidetur Calder.hic,q.2.Laurent.Rodul. ubi ſupra,par.2.q.19.quinimò Couar.lib 3.var. reſo. cap.2.nu.3. exiſtimauit,conuentionẽ illam,cuius meminere.I.C.& Iuſtinianus, ubi ſupra,non pertinere ad ſocietatem, quæ fuiſſet contracta ex pecunia unius,& induſtria alterius propter abſurdum, & iniquitatẽ, quæ reſultaret, ut periculum pecuniæ deberet ſubire is , qui induſtria utitur, tunc enim uſuræ uitium adeſſet,quia præſumeretur pecunia illa mutuò data,ut mutuanti dimidia illa pars lucri obueniret, atque ex hoc concludit contractum in tali caſu iniquum eſſe, ac reſtituendum fore quicquid damni huius pacti cauſa alteri ſocio contigerit, quaſi tunc uſurariam prauitatem ſapiat: tradit hoc quoque Nauar.in Manual.Confeſſ.ſub 7.præcept.cap.17.nu.252. & ſeq. Sed Couar.non idem cenſet,ubi ſocietas inita fuiſſet colla

ta

ta utrinque pecunia, quasi in ea specie sit uerè contractus societatis, non autem mutuum præsumi ualeat. Non per hoc tamen inficiatur, quin societas etiam huius posterioris speciei sit iniqua in dānum proximi, & Leonina secundum communem sententiam, de qua latè per Socin.consi.265.lib.2.cuius meminit. I. C.in d.l.si nō fuerit, §.ult.probatur in l.si Titius.§.sed nec ipsius.ff.de præscript. uerb. & l. socius pro filia ubi Castrens. ff. pro soc. hocquoque uidetur asserere Hosti.in Sum.de usur.§. an aliquo, versiculo, quid si periculum, facit etiam ad hoc, quia non ualet conuentio societati apposita, ex qua inæqualitas resultet, glo.& Azo.in d.l.si non fuerit, & ibi Fulg.post alios referens sententiam Azo.idem etiam scribunt Corn.in l.si pascenda, colum.1.& ibi Purpura.colum.2.Cur. Iun.colum.1.respondens ibi.Deci.qui ab Azone dissentit, idē Cor. consi.212.lib.4.& alibi, ut per Crauet.consi.173.num.1.Socin.d. consi.265.colum.ult.Abb.consi.77.lib.1. quibus ita relatis apparet, tres in hoc uersari DD sententias. Sed tu non recedes ab illa communiter recepta, quæ indicat illicitè, & in fraudem usurarum facere, qui nullum subire uult pecuniæ periculum, sed illam sem per sibi saluam fore. Hæc tamen opinio est intelligenda, nisi cautum esset ad promittentem pecuniam saluam fore spectare debere aliquam iustam partem lucri in præmium suscepti periculi, & assecurationis factæ, uel quando alterius industria non æquiualeret pecuniæ collatæ, & nihilominus conuentum esset, ad eum spectare dimidiam lucri partem, in his etenim casibus pactio illa licita censeretur, & tunc procedere posset Hosti.& sequacium opinio; & tex. illi in d.l.si non fuerit.§.ita coiri, & d.§. de illa, ut censet Ioan.Lup. in d.cap.per uestras, 6. notā.§.12.num.8.Pet. Perusi. in d. tract.de duo. fratri.4.par.q.1.Purpura.in d.l.si pascenda, num.37. E Theologis ita tenuerunt Ioan.Maior.in 4.sent.distin.15.quęst.48.& seq. Syluest.in Sum.uersic. societas 1.q.2. Nauar. in Manual. Confesso. sub 7.præcept.cap.17.num.254.& in Commenta. super cap. si fœneraueris, 14.q.3.num.32.Caieta.in Opuscu.lib.16.respon.ca.11. cum quadam sua distinctione, uidelicet, si illæ duę pactiones socie tatis, & periculi suscepti fuerint ex interuallo, & diuerso tempore initæ, secus si incontinenti, quod tamen nihil est, ut aduertit Cou. ubi supra.nu.4.& melius declarat, & improbat Soto lib.6. de iust. & iur.q.6.art.2.col.3.

25 Infertur modò ex supradictis, conuentionem quoque eorum nō ualere, qui pacti sunt, quòd si quis eorum ultra quantitatem, quàm ex lege societatis in societatem conferre debeat, adderet aliquam

pecuniæ ſummam, ſibi ſalua ſorte prouideretur ſuper d. ſocietate ad rationem, & conſuetudinem mercium, quæ ſupponuntur, uel aliquid ſibi annuatim detur, & ſi unus ex ſocijs, qui ſupererogauit illam ſummam, perceperit aliquid pro lucro, puta ſex in centum, tunc illicitè faciet, quaſi hoc debitum non fuerit contractum occaſione ſocietatis, ſed contra ius ipſius; ita decidit Abb. in conſi. 114. in Q. lib. 2. refert licèt corruptè Soc. in l. 1. in princ. nu. 23. ff. ſi cer. pet. & contra Abb. arguit non eſſe uſuram ex eo, quia non ſit mutuum, ſed contractus innominatus ſocietati mixtus. Verùm Alciat. ibi rectè diſcedit à Socin. mouetur ex eo: quia ſocij non tenebantur ſupererogare, & quod factum eſt ab illo, qui addidit pecunias. uoluntariè eſt actum, unde eſt uerum mutuum ſocietati factũ, quod ita eſt credendum, quicquid poſtea inuoluant Neoterici Pariſienſ. de contract. q. 87. nu. 668.

26 † Infertur etiam ualere contractum illum ſocietatis, ſeu potius ſoccidæ, quam uocant, quando quis dat alicui puta, pecora cũ pacto, quòd prius percipere debeat fructus omnes ipſarum, quouſq; cõſequatur totum ſuum capitale, & poſteà pecora ſint communia, ex quo enim interim, dum percipit omnes fructus, pecora illa remanent in dominio ipſius dantis, & eius tantùm periculo perire poſſunt, actus minimè cenſetur uſurarius, ut tenuit Laurent. Rodulf. vbi ſupra, q. 22. num. 36. reiecta opinione Ioan. de Ligna. qui contrarium tenebat hic, tradit Ambroſ. à Vignat. in d. cap. ſalubriter, num. 178. D. Antoni. Florent. in Sum. tit. de vſur. cap. 39. num. 47. ponit Crauet. conſi. 145. num. 12. Nauar. in Manual. Confeſſo. ſub 7. præcepto, cap. 17. nume. 26. Et de illa ſocietate, quæ uulgò ſoccida appellatur (cũ non ſit opus noſtrum) uideas Dec. poſt alios in d. l. ſi paſcenda.

Et quod dictum eſt de contractu ſocietatis, idem etiam dici poſſet de contractu locationis, in quo ratione ſuſcepti periculi, quis

27 dicetur facere actum ualidum, & licitum, & ponitur exemplum in eo, qui locaſſet puta, par bouum cũ pacto, quòd ille ſibi teneretur dare certam menſuram grani in anno, puta, x, ſtaria, ſed quòd interim locator teneretur ad periculum deteriorationis, & mortis, ſi enim nollet ſubire periculum puta mortis, ſed tantùm deteriorationis, actus tunc illicitus, & uſurarius reputaretur, ut tradit Ioã. de Ligna. in cap. plerique, 14. q. 3. Laurent. Rodulf. ubi ſupra, q. 23. nu. 37. & ſeq. ubi latè tradit, quòd pro ea parte, pro qua damnum remanet periculo ipſius locatoris, lucrum poteſt ab eo licitè exigi ſecus aliter, & ponitur exemplum ueluti ſi conuentum ſit, quòd locator,

cator,& conductor participent æqualiter de damno, tunc ipse locator nõ poterit habere lucrum,nisi pro sua rata periculi,puta, pro dimidia, si enim totum lucrum exigeret, illicitè faceret:atque de his,& similib.Q. Q. tradit latè D. Antoni.Florent.ubi supra, capit. 41.& sequen.num.49.& de isto casu relato meminit Crauet. consi. 45.num.3.Nauar.in Manual.Confesso.sub.7.præcepto, capit.17. num.260.

28 † Adnotatur quoque ex hoc tex.sic cõmuniter intellecto,quòd mutuans pecuniam nauiganti,uel eunti ad nundinas eo pacto susceptionis in se periculi,& inde aliquid ultra sortem capiẽdi, hoc est non aliter mutuaturus,nisi illud periculum sumeret, & aliquid ultra sortem caperet,usurarius est censendus, ut probatur in hac Decretali,atque ratio ea est,quia in contractu mutui, prout, hic uitium non purgatur licèt periculum ad mutuantem pertineat, ut tradit Alber.in l.Iubemus,2.colum.pen.uersi.quid de tali,C.de sacrosanct.ecclesʃ.Deci.consi.23.ubi allegat hunc tex.& Corn.consi. 1.numero, 21.lib.4.dicit periculum non excusare mutuantem ab usura,quia loquitur ĩ mutuo, in quo prohibetur omnis spes lucri, de quo alias dictum est,nam mutuans sperat periculum non cõtingere,& aliquid interim lucrari quamobrẽ meritò dicendus est usurarius;hæc ille.

29 † Adnotatur tertiò,quod mutuans simpliciter absque ullo pacto pecuniam,puta,mercatori pro emendis mercibus deferẽdis per mare,& ille mercator stipuletur ab eo assecurationem illius pecuniæ mutuatæ certa ei constituta mercede ratione illius periculi suscepti,tunc ille mutuans non est usurarius censendus, ratio ea est, quia hic sunt duo contractus separati,alter nominatus scilicet mutuum, alter uerò innominatus, uidelicet assecurationis, nec unus ab alio præcisè dependet, & in casu isto causa immediata aliquid ultra sortem capiendi non est mutuum, quemadmodum in superiori notabili uides,sed ipsa assecuratio, unde in specie ista, quod ultra sortem receptum est, non fit propter mutuum,sed causa reddendi tutum assecuratorem,quamobrem licitum est lucrum illud, quod recipitur,atque hoc uidetur sensisse Abb.hic,nu.14.

Præterea à principio in casu isto apparet non fuisse animum fœnerandi,& alias dicitur inspiciendum esse, quod principaliter agitur.l.si quis nec causam,& ibi notatur,ff.si cer.per.per quem tex.dixerunt ibi DD. quòd lucrum secundariò proueniens in contractu mutui non facit usuram : sequitur Corne.in d. l. si pascenda.C. de pact.ubi refert D.Bernard.in tract.de contract.Sermon.36. cap.3.

tradit Pet. Santern. Luſita. in tract.de aſſecurat.& ſponſio.part.1. num.10.& ſeq.& rectius Nauar.in Commentar. ſuper cap. ſi fœneraueris,14.q.3.nu.19.& ſeq.

30 † In tex.ibi *uel eunti ad nundinas*, colligitur, quòd mutuans eunti ad nundinas recepturus aliquid ultra ſortem etiam ſi periculum in ſe ſuſcipiat, uſurarius cenſetur. Sed quæritur, quid è conuerſo nunquid mercator proficiſcẽs ad nundinas, ut merces ibi emeret, & ſpe lucri ductus illas alibi deferret, uel certo tempore ſeruaret, ſi poſtea mutuo daret pecunias, quibus paratus erat emere alicui offerenti ſe illam reſtituturum cum illo lucro ſperato, nunquid talis uſurarius cenſeatur? Hoſtien.in d.ca.ſalubriter tenet, huiuſmodi lucrum licitè percipi tanquàm intereſſe lucri ceſſantis, dummodo mercator non ſimulauerit ſe ire uelle ad nundinas, cum non eſſet iturus, & ſequitur Archidiacon. 14.q.3.cap.uſura Rom.conſ. 517.colum.8.Abb.Ioan.de Anani.in d.ca.ſalubriter. Guid.Pap.in tract.de contract.illici, nu.20. Alex.conſi.2.28.lib.2. Dec. conſ.111. E Theologis tenuerunt hoc Caietan.ſuper 2.ſec.q.78.art.1.Scot.in 4.ſent.diſtin.15.q.2.art.2.ubi tradit, quòd etiam ab initio tempore mutui, & ceſſante mora ualeat pactum, quòd debitor ultra reſtitutionem ſortis teneatur indemnem reddere creditorem tàm de dãno imminenti, quàm lucro ceſſaturo, puta ſi erat impenſurus eam pecuniam in merces, uel emptiones prædiorum, unde tantum erat lucraturus, idem tenet Raymund.in Sum.de uſur.Bernard.de Euãgel.ętern.Sermon.36.cap.2.Gabriel.Biel.in 4. ſent. diſtin.15.q.11. colum.2.ſub quinque circunſtantijs, quas ibi deducit, & requirit, idem Ang.Clauaſ.in Sum.uerſic.vſura, §.16.cum ſeq.D. Antoni.in Sum.par.2.tit.1.ca.7.§.15.cum ſeq.Conrad.de contract. q.30. vbi ſeptem circunſtantias exigit, quas repetit, & declarat Nauar.in Manual.Confeſſo.ſub 7.præſcript.cap.17.nu.211. & Latius in Comment.ſuper d.cap.ſi fœneraueris, num.49. Et licèt Innocent. hic paulum deflectat à ſentent. Hoſtien. & magis cenſeat eſſe uſuram inquiens, ſe neſcire excuſare, in cuius opinionem non tàm uitio pacti, quàm propter periculum abutendi, & occaſione ſimulationis, & fraudis uſurarum inclinet. Ioan. Andr. Calderin. atque Ioan. de Ligna.hic. Sali.in Auth. ad hæc, col.5.C.de uſur.Laurent. de Rod. ubi ſupra, part.2.q.24.nu.39. Ambro.à Vigna.in d.cap. ſalubriter, num.47.& ſeq. & alij, quos non eſt opus referre, tametſi uerè conſtet creditorem tantum damni paſſum, uel certum lucri amiſiſſe poſt moram ſibi factam à debitore in ſoluendo, omnes Theologi Canoniſtæ atque Iuriſtæ tenent confirmari pactum; quæ opinio cum

cum his duabus conditionibus est retinenda conueniēs ad ea, quæ traduntur in l. curabit, C. de actio. empt. quinimò etiam citra pactū, & iuramentum resarciendum esse, scilicet post moram, mercatorem in foro conscientiæ, tenet nominatim Scot. in loco supra citato, ad quod facit traditum per Innocen. in cap. 1. de usur. dum ibi exemplificat in creditore, qui ob moram debitoris accipit ab alio tantundem sub usuris, quem sequitur Saly. in l. 2. C. de usur. Anch. consi. 376. secundò dubitatur, col. 1. facit quod dicit tex. in ca. præcariæ 10. q. 2. in tex. ibi *recepturus aliquid*, colligitur quòd mutuās recepturus aliquid ultra sortem, licèt periculum in se suscipiat, usurarius censetur. Vnde à contrario sensu, si nihil reciperet non diceretur usurarius: Ex quo multa inferuntur. † Et primò quòd nō debet dici usurarius ille, qui mutuò pecuniā accipit sub usura, sed ille qui dat. Nam ut docet Aristot. 5. Ethic. iniuriam pati non est debitum sed facere, mutuatarius autem iniustitiam dicitur pati, dū mutuator illum fœnore trucidat. Sed an mutuatarius modo aliquo peccatum uideatur committere ex causa illius pecuniæ sub usura acceptæ? distinctiones in hoc uideas Theologorum, de quibus per Caietan. in Sum. uer. usura mentalis in prin. Dom. Soto lib. 6. de iust. & iu. q. 5. Nauar. in Manual. confesso. sub 7. præcept. cap. 17. nu. 262. & seq. in quibus etiam considerabis mutuatarios huiuscemodi hac usuræ culpa haud notari, sed illa, prout fuisset eorum malus animus in accipiendo atque expendendo pecunias sub fęnore habitas. Infertur quoque ex illis uerbis tex. ad resolutionem q. uidelicet, de illo debitore usurarij, † qui ab eo recepisset pecuniam mutuam sub usura, & ipse debitor post modum alteri dedisset ea conditione, quòd ipse ultimus recipiens restitueret suo primo creditori usurario sortem cum usuris, quæ in eius persona potuissent currere: ex quo enim talis primus mutuator ex isto secundo mutuo nihil percepit non debet dici usurarius, arguēdo ex hoc tex. & cap. plerique 14. q. 4. ubi tenet Archidiaco. per hanc rationē scilicet, quia ille secundus mutuans facit non causa lucri capiendi, sed ut damnum euitet, atque in tali casu sequitur Nauar. in Manual. confesso. sub 7. præcept. cap. 17. nu. 231.

31

32

Aduertendum est tamen, nam q. huiusmodi apud antiquos nō sine maxima difficultate procedebat: dicebant enim, aut iste secundus mutuator fuit stipulatus sibi usuras, aut creditori suo; primo casu indubitanter uidetur usurarius, secundo uerò stipulatio non tenet, §. alteri insti. de inuti. stipulatio. cum simil. Præterea cum secundum naturam mutui dominium pecuniæ numeratæ transierit

in hunc debitorem secundo loco mutuantem, ergo suam pecuniã non autem illius primi creditoris mutuò dat, & ad illam accedunt usuræ, & per hoc Damasus & Tancred. dicebant, talem debitorem mutuantem non posse petere nisi sortem & Bartolom. Brixiens. in q. venerabili incip. aliquis scholaris: tenet quòd actione mandati poterit compellere, cui mutuò dederit. Verùm Ioan. Calderi. hic ita distinguebat, aut talis debitor mutuans intendebat omnino satisfacere primo illi creditori suo de illa pecunia sic mutuata, aut non, & in primo casu amplectitur opinionem Archid. ubi supra, secus in altero casu, quam distinctionem æquam esse, & sibi multum placere asserit Lauren. Rodulf. ubi supra part. 2. q. 34. nu. 49. & sequitur Ambros. à Vignat. in d. ca. salubriter, num. 47. quæ ambiguitates demum rediguntur ad illationem, quæ fit ex hoc tex. quam tenet Roma. sing. 34. sequitur Ias. in l. 1. col. 2. in prima lectu. C. de sacrosan. eccles. Ludoui. Gomes. in §. actionum, nu. 18. insti. de actio. August. Beroi. in Rub. hoc eod. tit. nu. 7. Ioan. Lup. in ca. per uestras, car. 246. col. 1. de donat. inter uir. & uxor. Alex. in simili casu consi. 22. super tit. col. 2. lib. 2.

33 † Infertur tertiò ad resolutionem alterius q. uidelicet de illis, qui alterius pecuniam sub eo nomine fœnori dant, & ponitur exemplũ ueluti de institoribus, tutoribus, & alijs procuratoribus, qui si nihil de illo fænore recipiant, & participent non debent censeri usurarij, Laurent. Rodulf. ubi supra part. 2. q. 57. num. 81. Sed aduertendum est, quia latè hoc disputarunt antiqui patres, & Ioan. And. in ca. Michael. post glo. ibi censuit quòd isti sint usurarij, & teneantur ad restitutionem, sequitur Guid. Papæ in tractat. de contract. illicit. num. 38. Caietan. in Sum. uer. restitutio cap. 1. & super 2. sec. q. 62. art. 7. quem pro singulari citat & sequitur Naua. in Manual. confesso. sub septimo præcept. ca. 17. nu. 18. & latius num. 266. & seq. uerùm contrarium firmauit Innocen. in d. ca. Michael. & sequitur Lap. allegat 95. num. 4. Palud. in 4. senten. dist. 15. q. 2. Syluest. in Sum. uer. usura, 7. q. 4.

Hostiens. autem in Sum. eod. tit. §. ult. in fine, uoluit, istos iudicari & teneri in subsidium, uidelicet, quando non sit soluendo ille, pro quo fuit usura extorta; sequitur D. Anton. in Sum. tit. de usuris, par. 5. nu. 11. Soto lib. 6. de iust. & iur. q. 5. art. 4. col. pen. Quæ opinio Hostiens. reiectis alijs mihi uidetur admittenda in eo casu, quãdo institor, tutor, uel curator sine consensu Domini & eo insciente mutuò dedisset secus aliter per hunc tex. Vnde administra-

34 tores uniuersitatis † uel Collegij usurarij essent censendi atque ad restitutionem

restitutionem tenerentur, si fęnori darent pro sua uniuersitate uel Collegio, etiam si nihil ipsi reciperent Hostien. in Sum. de pœnit. §. quid de usurarijs uer. quid de ciuitatibus, sequitur Laurent. Rodulf. ubi supra par. 2. q. 56. nu. 80. rationem assignant, quia ipsa uniuersitas nō potest accusari, neque puniri, cùm animum nō habeat, de quo per Geminia. nostrum nemini Canonistarum secundum in cap. Romana. §. in uniuersitate de senten. excommu. lib. 5. meritò ipsi tanquam singuli cum consenserint, & à solo actu illicito non se abstituerint, puniri debent, ita quoque tradit Guid. Papæ in tract. de contract. illici. nu. 27. D. Anton. in Sum. tit. de usur. par. 3. ca. 8. num. 18.

45 † Notarii autem conficientes instrumenta super usuris non dicentur usurarij, neque ad restitutionem erunt obligati, benè uerum est, quòd per hoc iudicantur periuri: quando enim creantur iurant hæc non facere; quamobrem repellentur à testimonio, & ab instrumentis publicis conficiendis, notabuntur quoque pœna infamiæ Hosti. in Sum. eod. tit. §. in aliis autē casibus uer. quid de Notariis similiter mortaliter peccant, & tenerentur ad restitutionem in subsidium, quando ad commodum usurarii scienter confecissent contractum super usuris palliatum, quò iustior appareret. Syluest. in Sum. uer. usura, 7. q. 7. Nauar. in Manual. confesso. sub 7. præcept. cap. 17. nu. 276. Soto lib. 6. de iust. & iur q. 1. art. 4. col. ult.

36 † Idem quoque dicendum esset de Iudice, aduocato, & procuratore, qui iudicarent & defenderent scienter pro usuris. Soto lib. 6. de iust. & iur. q. 1. art. 4. col. pen. Nauar. ubi supra nu. 275.

37 † Idem etiam de testibus, qui scienter interuenirent actui usurario, cum actus huiusmodi absque testimonio non ualeat Syluest. in Sum. uer. usura. §. 9. Nauar. ubi supra, num. 277.

Sic etiam traditur de Prælatis atque aliis sciēter subscribentibus & sigillantibus actum usurarium, nam censentur participes usurarum, etsi non lucri ita Host. ubi supra, sequitur Lauren. Rodulf. ubi supra, par. 2. q. 58. num. 82.

38 † Mediatores quoque & proxenetę mortaliter peccant atque ad restitutionem tenentur in subsidium in eo casu, quando fęneratarios disquirentes inter ipsos ac fęneratores fęnorum pacta cōficiūt, unde si interuenirent tantùm pro fęneratario ad inducendum fęneratorem, ut mutuò daret, secus esset, de quo per D. Anton. in Sum. par. 2. tit. de usur. nu. 15. & seq. & part. 3. cap. 6. nu. 8. sequitur Caietan. in Sum. uer. usura mentalis, Nauar. ubi supra nu. 267. uidetur sentire Soto ubi supra, tradit de hoc ex nostris Ludo. Roman.

singul.

ſingul. 385. Marſil. ſingul. 181.

39 † Præter ſuperius memoratos ſunt & alii miniſtri fœneratorum ueluti famuli, qui pecunias portant & ſeruant, exempli cauſa, erat mutuatarius ſoluturus mittit fœnerator per famulum ad petēdum, & tradit alteri ad cuſtodiendum, nam iſtos credo haud peccare neque aliter ad reſtitutionem teneri; quicquid ſenſerit Nauar. ubi ſupra nu. 267. de quo miror, nam iſti non ſunt cauſę uſurarum neque aliter fœneratorum cooperatores, ſed meri executores dicuntur, quamobrem nullo modo teneri debent, prout rectius uoluit Syluеſt. in Sum. in uer. uſura 4. q. Soto ubi ſupra col. ult. ubi excuſat etiam Amanuenſes illos qui in commentarios rationes dati & accepti referunt.

40 † Ad illud autem quod dictum eſt ſupra de tutore, ut non poſſit pecunias pupillares mutuò dare ad uſuram, aduertēdum eſt, quia intelligitur de fœnore illicito, & damnato, quod nec etiam pietatis cauſa licèt exerceri cap. ſuper eo de uſur. Couar. lib. 3. uar. reſol. cap. 2. num. 1.

Et ſic Nouella Iuſtiniani Conſtitutio de his qui. obliga. ſe habe. peri. res mino. §. quoniam, colla. 6. & C. de admini. tuto. prima Conſtitutio permittens tutori, pecuniā pupillarem fœnerari ad alimenta pupillo exhibenda, non erit hodie in uſu. Obligtus ergo erit tutor uel curator pecuniam illam pupillarem uel in emptionem prædiorum expendere, uel illam exercere in aliquo lucro & quæſtu licito ſecundum conſuetudinem, & illius ciuitatis mores Bart. Caſt. & Alex. in l. Diuus Seuerus, ff. ad l. Falc. Bar. in l. tutor, qui repertorium, §. ſi poſt depoſitionem, ff. de adminiſt. tuto. Saly. in Auth. Nouiſſima, C. de admini. tut. Roma. conſi. 28. & conſi. 139. Socin. conſil. 2. col. ult. lib. 1. Deci. conſ. 192. col. 1. Ioan. Lup. in c. per ueſtras per illum tex. quo præcitati Doctores nituntur, in 6. no. §. 7. de dona. inter. uir. & uxor. facit ad hoc quia præcipiebatur olim tutoribus & curatoribus ſtatim accepta tutela, uel ex pecunijs pupillaribus prædia emere, uel eaſdem pecunias iuxta uſurarum morē fœnori dare, l. tutores, 2. C. de adminiſt. tut. l. quoties in princ. & l. ob fœnus ff. eo. tit. l. pecuniam, C. de uſur. pupilla. unde ſi tutor retinuerit pupilli pecuniā ocioſam, & abſque ullo lucro, uel in proprios uſus conuerterit damnandus erit, in id quod pupilli intererit, & ſic tenebitur ei ad illud intereſſe, quod nos dicimus lucri ceſſantis & damni emergentis, ut fatentur præcitati Doctores, atque hoc tradit gloſ. in cap. pen. 12. q. 4. Couar. ubi ſupra. Facit ad hoc l. tutor, ſecundum dignitatem, §. 1. ff. de admin. tut. & l. tutor qui repertoriū,

§. pecunia

§.pecunia & l.non existimo,eo.tit.l.qui sine,ff.de nego.gest. l.1. C. de usur.pupil.in quibus habetur quòd tutor, qui pecuniam pupilli,in proprios usus conuertit, auctoritate propria tenetur ei usuras dare, & huiuscemodi usuræ ratione illius contrectationis factæ à tutore dicentur morosæ & punitoriæ. Quamobrem etiam hodie debentur nō simpliciter & quemadmodum de illo tempore,prout conantur illas in usum reducere Neoterici Paris.cum illis suis analyticis disputationibus de contract.q.76. num.57. Sed dummodò illud arbitrium boni uiri,quod ipsi requirunt,in taxandis illis usuris esset redactum ad rationem istius, quod nos dicimus, interesse postmodum constitutum atque receptum loco antiquarum usurarum.

41 Sed in casu diuerso quæritur. nunquid tutor nomine pupilli debeat potius pecuniam recipere sub usuris, quàm uendere bona ipsius minoris & Bernard. in Episto. Oeconomica ad Raymundum militem scribit,plerumque satius esse, partem patrimonij uendere quàm usuris succumbere tradit Christophor. Port.insti.qui aliena. licet uel non in princ. Salyc. & Corne. in l.ult.§.ipsum.C.de bon. quæ lib,

42 Redeundo modo ad tex.dicitur in eo,†quòd mutuans recepturus aliquid ultra sortem usurarius censetur. Sed nunquid mutuò dans nihil animo recipiendi ultra sortem, possit saltim licitè sibi stipulari aliquod seruitium facti absque usurarum labe, utputa quod quis patrocinetur,intercedat,instruat,uel aliquid scribat,aut faciat,& Bal.in §.si tibi,l.rogasti, ff.si cer.pet. dicebat usurariū non esse,qui mutuò daret rustico mille, ea conditione,ut secum conueniat de cultura agri iusta ei data mercede,alioquin nō mutuaturus, ipse enim nihil ultra sortem recipit, cum iustam operarum mercedem soluat operanti tradit Do. Anton. in Sum. par.2. tit. de usur. ca.7.§.10. sequitur Ioan.Lup.in ca.per uestras,§.ult.nu.39.de donat.inter uir. & uxo.

Similiter Adrian.super 4.senten.de restitu. col.22.ca.sed dubiū uidetur in fi.ait nullum usuræ uitium committi, si quis alteri mille mutuò dederit eo pacto expresso, ut debitor iusta soluta mercede ad eius molendinum factorium olearum iret, uel ut intret scholas suas,cum ex ea pactione nullum damnum debitori immineat, nec creditori lucrum aliquod accedat iusto ei precio soluto,sequitur Gabriel Biel.in 4.senten.distin.15.q.11.art.3.in prin.& ibi Ioā. Maio.q.25.arg.j.& rursus q. 29. ubi asserit quòd id, quod secundum naturalem æquitatem debetur potest in pactum deduci.

Ita

Ita etiam Socin.in l.si quis, nu.12.ff.si cert.peta.affirmabat non dici usurarium, si quis mutuò dedisset centum alicui eo pacto, ut sibi deberet locare suam domum iusta tamen pensionis mercede constituta locatori.

Sed aduertendum est quia istę traditiones, & aliæ similes sunt falsæ, & omnes usurariæ, ut unica resolutione me expediam: nam ratione illius mutui ultra sortem debitores obligantur ad aliquid, quod agere non tenebantur, in illis enim casibus adductis debitores amittunt libertatem, quam in re habēt puta frumentū, & olea, ad aliud molendinum factorium deferendi, ac etiam alibi operas culturę impendendi, & alias scholas ingrediendi, quæ libertas pretio ęstimari posset arbitrio boni uiri, ergo aliquid ultra sortem per creditorem mutuantem exigitur à debitore, igitur est usura attenta eius definitione, reprobantur ergo supra relatæ traditiones per glo. Bar.& communiter Doctores in d.§.si tibi, Ioan.Calderi. Anchar. Cardin.& Abb.hic col.pen.& in Rub.supra eod.tit. Anan.nu.18. Gui.Papæ in tract.de contract.illici. num.14. Lauren. Rodulf. ubi supra par.2.q.35.usque ad q.43. Caieta.super 2. Sec. q.78. art.2. melius in Sum.uer. usura exterior casu 8. D. Anton. d.cap.7.§.8. usque ad 11.Conrad.de contract.q.36. Ioan. à Metin.de contract. & restitu.cap.de usura restituenda Corset.in singula.in uer.Doctor el primo Ioan.de Arnon. Problem. 19. quorum opinionem communiter receptam testatur Syluest.in Sum.uer.usura.1.q.7.Couar. lib.3.uar.resol.ca.2.num.5.Soto lib.6.de iust.& iur.q.1. art. 2. colum.3.& q.3. art.1.col.2. Nauar. in Manual. confesso. sub 7. præcept.cap.17.num.220.& in Commenta. super cap. si fęneraueris, 14.q.3.nu.1.

Ex quibus sequitur, quòd non liceret mutuāti absque uitio usuræ deducere in pactum obligationem illam antidotalem, qua recipiens mutuum teneatur mutuanti simile beneficium ei pēdere, nisi tamen illud obijceretur, quòd promittens nō plus obligetur, quàm aliàs de iure tenebatur cessante pacto, uel colligatur ex ipso facto uel paciscentium mente, nihil per hanc conuentionem adijci antidotali obligationi, ut tenet glos. pen.& ult.in cap.si fęneraberis, 14.q.3. Cardin.Anan.& Abb.in d.cap.consuluit Card.in Clem. 1.de usur. quæ.20. Diuus Thom.2.Sec.q.78.art.2.ad 1.& 2.Gabriel.Biel. in 4.senten. distin.15. q.11. art. 3.dubio 8. & ibi Ioan. Maior. q.29. uer.secundò arguitur Felyn.in ca.ad audientiam 2.num.10. de rescrip.Bald.in Rub.C.de usur.colum.1. Ias. in l.ex hoc iure, nu.65. ff.de iust.& iu. tradit Dec.in l.2.§.creditum in ult.lect. num.3. ff.si

cer.

cer.peta.dicunt communiter receptum Moder. Parif. de contract. in prin.nu.27.Couar.in reg.peccatum in initio, nu.8.de reg.iur.6. & lib.3.uar.resol.ca.ij.nu.5.uer.3. tamen.Nauar. in Manual. confesso. sub 7. præcept. cap.17. num.22.

SVMMARIVM.

43 *Cambia uidentur illicita.*
44 *Pecunia est omnium rerum æstimatio, & ad emendum inuenta, item ad alium usum, num.52.*
45 *Cambia nondum in scholis tractata.*
46 *Cambia apud antiquos Romanos in nullo usu nisi illud minutum.*
47 *Campsores qui apud Romanos.*
48 *Collybus qualis apud Greocs.*
49 *Argentarij trapezitæ nummularij & mensarij qui apud Romanos.*
50 *Collectarij qui apud Romanos.*
51 *Cambium quod minutum dicitur licitum est & absque usurarum labe exercetur.*
53 *Cambium in reale & siccum diuiditur, & quare, & unde talia nomina.*
54 *Cambia ad quid in sui principio introducta.*
55 *Cambium quomodo in negotiationis artem mutatum.*
56 *Cambij ars quare in Rep. substineri debeat.*
57 *Pecunia loco rerum seu mercium redacta in cambio.*
58 *Pecuniæ inopia & copia in foro qualiter inducatur.*
59 *Pecuniarum uarietates ratione diuersorum locorum.*
60 *Cambia Florentiæ, utplurimum exercentur per Lugdunum.*
61 *Cambium quomodo fiat & eius exemplum.*
62 *Literæ cambij quæ.*
63 *Expensæ cambij quæ.*
64 *Cambiorum series quampluribus Doctorib. incognita.*
65 *Cambia illicita & usuraria dicerentur, ubi pecuniæ transmißio uerè nõ fieret.*
66 *Literæ cambij, quæ ex forma statuti habent executionem paratam, non extenderentur ad literas fictas.*
67 *Cambium siccum quale.*
68 *Pij V. Pont. Decretalis contra cambia sicca, & eius tenor cum alia Decretali Pij IIII.*
69 *Cambium siccum damnatum, etiam si fiat pro subueniendo quem in indigentijs, & pro pio opere faciendo.*

Cambium

70 *Cambium siccum dicitur etiam si uerè exerceatur per loca eiusdem prouinciæ, cum tamen exerceri simuletur per loca diuersarum prouinciarum.*

71 *Cambium nostrorum mercatorum, quod uocant per contationem dānatum, & qualiter fiat.*

72 *Cambia nunquid licitè exerceri possint inter loca eiusdem prouinciæ & Regni.*

73 *Cambiorum seu monetæ pretium nunquid possit in nundinis ab argentarijs uariari.*

74 *Pecuniarum angustia in foro ex quibus causis.*

75 *Cambijs pretia in foro poni deberent bonorum uirorum arbitrio, uel ad honestum numerum per Principem taxari.*

76 *Cambium licitum, etiam si quis dederit minorem pecuniæ summam, ubi eius est inopia, recepturus maiorem alibi, ubi est copia.*

77 *Cambij pretium nunquid possit augeri in eo casu, quando quis dedisset pecunias recepturus Lugduni non in proximas sed in alias nundinas.*

78 *Campsoribus licet in cambijs retinere lucrū aliquod pro mercede suorū laborum.*

79 *Cambium non est mutuum, sed contractus innominatus præscriptis uerbis.*

§. 2.

43 IN tex. ibi *usurarius est censendus*, † colligitur ꝙ ille qui mutuò dedit certam pecuniæ quantitatem recepturus aliquid ultra sortem est usurarius, ex quo uidetur colligi, quòd isti cāpsores & nūmularij, qui dum dant pecuniam pro alia pecunia, &, ut uulgò dicitur, cambiant, uel dum pecuniam distantius numerari faciunt aliquid, puta unum denarium, recipiunt pro floreno, sint usurarij & illicitè faciant. Vnde Ioan. de Anan. dicebat hic istos non uideri bene excusabiles, nisi attento eorum interesse; cum pecunia sit inuendibilis,
44 † ex quo est omnium rerum æstimatio, l. si ita, ff. de fideiusso. cum primus & proprius usus pecuniæ sit ad emendum & uendendum, ut sit alterius rei pretium, l. 1 ff. de contra. empt. Aristot. lib. 1. Politico. cap. 6. quamobrem nulli licebit transgredi eius æstimationē à lege taxatam, nisi populi uel Principis auctoritate intercedente iuxta mentem Innoc. & eorum in cap. quanto, de iure iur. D. Tho. lib. 2. de Regim. Princ. ca. 13. & per hoc Anan. concludebat, quòd ubi

ubi plus isti reciperent, non essent tuti in foro conscientiæ, tenet hoc quoque Ioan. de Metin. in tract. de cambijs, quæ si uera essent, sequeretur, quòd cambia forent illicita, & per hoc mercatores oés, multiq; alij tanquam usurarij forent damnandi. Pro cuius difficultatis resolutione, cadit hic congruè tractãdum de Collybo, siue (ut uulgò fertur) de cambijs, quorum disputatio ad usurę opus attinet; Et materia hæc est ut cognitu maximè necessaria, ita tùm per se ipsam abstrusissimam, tùm etiam mercatorum nouis, quotidianisq; inuentis intricatissima, ac subinde Doctorum opinionibus

45 plurimum offuscata; cum ut dicit D. Soto, cambia hucusq; in scholis haud fuerint pertractata, arg. nobis esse possunt super huiuscemodi re eorum traditiones partim ieiunæ, partim uerò confusæ, atque incertæ, ut uix discerni queat quid sibi in hac re uoluerint, quidve à nobis sit retinendum, ut dicit Nauar. hic nu. 34. Sed utinam non idem nobis inuratur character: quamobrem Deus Opt. Max. quod ueritas habet, suggerat. Igitur in ingressu pro huiusce rei notitia, & ad maiorem declarationem uidebimus prius, Nunquid cambia apud antiquos in usu extiterint & precipuè apud Ro

46 ma. † Sed apud eos nullum aliud reperio in usu extitisse nisi illud[l], quod nos hodie minutũ appellamus, qua rõne dicebant olim cam-

47 psores, † erantq; ii, qui habebãt paratas pecunias ad permutandũ, ueluti maiores pro minoribus, & econtra, seruata tamen æqualitate compensationis inter illas pecuniarum diuersitates, & isti campsores dicti fuere à uerbo illo campso, quod nos hodie uulgo exponimus cambio, latine uerò permuto, quæ significatio ita accipitur auctore Prisciano, lib. 10. ca. 2. qui ex Ennio citat leucatem, campsant, id est permutant, atque hoc ex nostris tradit And. Alciat. lib. 1. Parerg. ca. 45. Tiraq. lib. 1. Ret. §. 30. in princ. ex quibus colligitur nomen huiusmodi cambium non fuisse à Latinis usu receptum, cũ tamen illud usurpetur ab auctore libri Feudorum in ca. 1. §. si quis dominus. quo tempo. miles, & in cap. 1. §. cum autem. de contr. inuesti. ubi Bald. exponit, cambium esse permutationem non tantùm speciei ad speciem, quæ tunc est propriè permutatio, sed speciei ad genus, ut domus cum frumento, & etiam generis ad genus, ut exponit Ias. in l. 1. colum. ult. ff. de re. permut. merces uerò illa, quæ campsori dabatur pro permutatione pecuniarum, siue potius deductio illa, quàm sibi campsores eo colore detinent dicebatur à Græcis

48 collybus, & ex hoc campsores Callybistæ etiam uocabantur, & cãpsum collybum ita adnotante Budeo in l. ult. ff. de pigno. act. uel ẽt agium ab illo uerbo Græco ἀλλαγὴν, quia collybum Polus ex ponit

nit ἀρχυρικ ἀλλαγὴν teſte Alcia.lib.1.parerg.cap.33.

49 † Erant prætereà & argentarij, qui trapezitæ, ſeu nummularij appellabantur, uel etiam menſarij, ita exponentibus Budeo Alcia. aliјſque: quamquam menſarios ab argentarijs plurimum differre credat Carol. Sigon. de Antiq. iur. Ciui. Roma. cap. 11. dum menſarios publicam rationem, argentarios priuatam confeciſſe oſtendit. utcunque tamẽ ſit argentarij trapezite, ſeu nũmularij permutatio ni pecuniæ non incumbebant tantùm, quin etiam ſimul negociationem exercerent, ſiquidem pecunias cuſtodiendas accipiebant, propriaſq;, & alienas ſęnori iuſto dabant, & ob id argentarius pro ſęnetatore accipitur apud Plautum in Curgulione, dum ſcripſit.

Sub ueteribus ibi ſunt qui dant, quiue accipiunt fœnori.

Vbi ueteres intellexit argẽtarios, hi ſolebãt in publico tabernæ ad lõgũ tps locari, ut docet I.C. in l.q tabernas argẽtarias, ff. de cõtra. empt. reiecta ibi expoſitione Accurſij: & de hac etiam taberna argẽtaria reperitur ſæpe facta mentio apud Liuium, atque tabernas huiuſcemodi, in quibus nũmularij habebant menſas conſtruxit in foro Romę propè Caſtoris ædem. L. Tarquinius Priſcus teſte Dion. lib.3. colligitur etiam ex Plauto in Curgulione, Perſia, & Aſinaria, Terentio item in Phormione; vnde foro cedere argentarij dicebãtur, cum tabernis, & menſis ſuis cedentes aliò fugiebant, fallebantque creditores de quo uide Budeum in l.ſi hominem. §. quoties. ff. depoſi. ubi I.C. meminit huius locationis.

50 † Apparet etiam argentarios alio nomine dictos fuiſſe collectarios à colligendis nũmis, de quo in l.quiſquis. C.ſi cer. per. & tradit Alciat. in lib.4. diſpunctio. cap.22. ex Suida, & horum argentariorũ officium, & miniſterium cauſam publicam habebat. l. argentarius in prin. ff. de eden. Nam & alij rationes conficiebant, ad quarum fidem reccurrebatur. l. prætor ait cum l.ſeq. ff. eod. tit.

Sed relictis nominibus ad rem propoſitam ueniamus. Et quò ad cambium illud, quo utuntur iſti campſores, dũ permutãt nummos aureos pro argenteis, & econuerſo, uel, ut uulgò dicitur, cambiant

51 recipiendo, puta unum denarium pro floreno, quæ merces collyb. ſumpta locutione à Græcis dicitur, & à Doctoribus noſtris cambiũ minutum uocatur, & rectius manuale, ſeu amanuenſe, & iſtud nõ eget longa diſputatione, cum DD. omnes, atque Theologi conſentiant, campſores huiuſmodi licitè, & abſque uſurarum labe lucrũ illud recipere. Nec obſtat conſtitutio huiuſcemodi, per quam antiqui contrarium tenuerunt, ut diximus, quia illa tractat de mutuo, in quo quicquid ſorti accedit eſt uſura; at nos ſumus in cambio,

bio, quod non est contractus mutui, sed innominatus præscriptis uerbis do, ut des, in quo lucrum non reprobatur, ut per Calder. in consi. 11. tit. de usur. Nauar. hic, num. 9. Barto. in l. naturalis. §. sed si facio. ff. de præscrip. uerb. & licèt primus, & proprius usus pecuniæ fuerit ad emendum, & ad uendendum inductus, ut supra referebatur, † tamen est alter eius usus improprius, nempe ut permutetur, & ad hoc non habet à lege taxatam certam quantitatem, nec ualorem, ut ostendit D. Thom. lib. 2. de Regimin. Princ. capit. 14. Syluestr. in Sum. uersi. usura, 4. q. 2. & seq. docet Caietan. in suo opuscul. de cābijs, cap. 5. & in Sum. uersi. usura exterior 2. notab. in 3. casu: atque hoc confirmant exemplo aliarum rerum, puta grani, uini, & uestiū & præsertim calcei, cuius proprius usus licèt sit ad tegendum pedem, alteri tamen usui, & si improprio seruiet, nempe, ut cum eo negotietur causa lucri, puta commutando illum cum alia re, seu uendendo, & emēdo, quod deducunt ex Aristotele, lib. I. Politico. cap. 6. atque traditionem huiuscemodi sequitur Hieronymus de Luca Theologiæ professor ordinis seruorū B. Virginis in suo tract. de cambijs in princ. num. 11. D. Thom. 2. sec. q. 77. art. 4. Scot. in 4. sentent. dist. 15. q. 2. art. 2. E nostris tradunt, & sequuntur Laurent. Rodulf. in d. cap. consuluit par. 2. q. 26. num. 4. Alex. consi 61. ad fi. lib. 2. Ioan. Lup. in c. per uestras, 6. notab. §. 9. num. 13. de donatio. inter uir. & uxor. Quod multò magis licere asseuerant publicis campsoribus ministris Reipu. & ab ea constitutis olim, mensarij dicti, quibus à Rep. cōcedi potest, ut certum quid campsor accipiat pro pecunia collata, ut dixit Scotus ubi supra, atque hoc tenet D. Antoni. in Sum. par. 2. tit. 1. cap. 7. §. 47. Conrad. de contract. q. 59. testatur communiter receptum Syluest. in Sum. uersi. usura. 4. quæ. 7. vnde Caietan. in suo opuscul. de cambijs, capit. 5. credidit per ista cambium hoc non esse licitum priuatis campsoribus, sed Mensarijs, cuius contrarium, uidetur probare Syluestr. ubi supra, tenet optima ratione Domin. Soto, lib. 6. de iust. & iur. q. 9. art. 1. colum. ult. Couar. in tract. veterum collatio numismatum, cap. 7. num. 4. Nauar. hic, num. 19. quod tamen est intelligendum, dummodò lucrum, quod recipient, idest Collybus sit tenuis, ne fraudibus locus aperiatur, ut enim ostendit D. Anton. in Sum. part. 2. tit. de usur. ca. 47. num. 59. in istis Cambijs potest multipliciter committi error. Similiter intelligitur, nisi huiusmodi exercitium cambij fuisset à lege, uel Principe interdictum priuatis hominibus, sed his tantùm permissum, qui fuissent ad id munus electi, alioquin priuatus homo exercens cambium, mortale crimen committeret, & teneretur

ad reſtitutionem lucri, ut docet Domin. Soto, ubi ſupra, cæterùm his duobus ceſſantib. hoc in ſui natura erit licitum, & Reip. quàm maximè utile, poſtquàm videmus, quotidie contingere utiliores eſſe alicui minores nũmos argenteos ad faciliorem uſum, & expenſas, quàm aureos, & econtra alteri utilior erit aureus nũmus cauſa tranſlationis, quàm argenteus. Vnde non mirum, ſi cauſa iſtius commoditatis permittatur dari aliqua merces campſoribus, & quòd ipſi ob huiuſmodi receptionem lucri, non cenſeantur uſurarij, oſtendunt præcitati DD. nam in tali caſu nullũ interuenit mutuum, ſed talis nũmularius locat operas ſuas in hoc ſubeundo labores, & expenſas pro exercenda huiuſmodi arte, qua de cauſa licitè quid retinere poteſt ratione ſui intereſſe, habenda eſt enim ratio laborum, & expenſarum, ne quis habeat fruſtra, & incaſſum laborare, uel operari in aliorum utilitatem, quibus talia miniſtrari cõtingit, nã iuxta uerbum domini, dignus eſt operarius mercede ſua Lucę x. refertur in cap. 1. 23. q. 2

53 †Eſt etiam aliud genus Cambij apud antiquos Romanos prorſus incognitum; ſed apud nos hodie in maximo, & frequenti uſu uidemus exerceri, adeò ut in hac noſtra uernacula lingua cambiũ, quod aliàs propriè referretur ad quamlibet permutationem, intelligatur ſolùm de illa, quæ fit ratione diuerſorum locorum, & pecuniarum, in quo erit diligentiſſimè aduertẽdum, quando ſub huiuſmodi colore huius noſtræ ætatis mercatores ob explendam illam inexhauſtam diuitiarum ſitim, tot uſuras palliant atque confingunt, quę in dies magis ac magis graſſantur in Rẽp. Chriſtianam: unde Cambiũ hoc legitur à quàmpluribus diuiſum in duas ſpecies prout tradit Laurent. Rodulf. ubi ſupra, par. 3. num. 1. D. Anton. in Sum. par. 2. tit. 1. cap. 7. §. 49. quem Angel. Roſel. & Sylueſt. ſequuntur in ſummis, idem etiam ponit Domi. Soto, lib. 6. de iuſti. & iur. q. 8. artic. 2. colum. 2. Nauar. hic, num. 10. ubi recenſet multas cambij diuiſiones ex mente Caietan. atque Ioan. de Metin. quæ tamen ſunt magis confuſionis, quàm utilitatis: ideo his dimiſſis, quia eiuſmodi materiales diuiſiones, cum arte non contineantur in infinitum abeũt. Ex frequentiori DD. calculo reſoluas, omne cambiorum genus diuidi, uidelicet in cambium, quod reale, & ſiccum dicunt, quorum nominum rationes uix reperſes apud ſcriptores explicatas, neque alia meliori ratione factitatum creditur, ut cambium reale uocetur, niſi quòd in re hoc eſt legitima commutandi cauſa conſtet; ſiccum uerò, quòd in re ipſa non ſit cambium, ſed fictum, & uſuræ palliatio, quod è diametro reali opponitur; neque ſiccum dictum

putes,

putes, ex eo, quia campsori non inde lucri fiat accessio, sed quia sterile, & humore sit carens ad iustè fructificādum, ut tradit Soto vbi supra, quamuis Lauren. Rodulf. in d. ca. consuluit, par. 3. q. 1. multique alij dictum putent in eo casu, quando campsor dat prius pecuniam, quàm aliquid accipiat, nam ex eo, quod dat absq; eo, quod aliquid tunc recipiat, sicci nomen credunt fuisse aucupatum, ut existimauit quoque Nauar. hic, num. 10. & nu. 28. quod tamen uanū apparebit ex infra dicendis, quia ob id tantummodò cambium siccum reddi non puto, licèt tamen eo modo efficiatur, & non quando campsor prius recepisset: differunt autem in effectu hæ duæ cābiorum species inter se, quemadmodum uerum à falso, iustum ab iniusto, & sic inuicem aduersantur. Videamus itaque de cambijs, quæ dicuntur realia, & sic uera iustaue. Nam si cognouerimus, quę sint iusta, simul intelligemus, quæ sint sicca, & iniusta, contrariorū enim eadem est disciplina, ut dicit Philosophus, & docet nos text. inst. de his, qui sunt sui uel alie. iur. quòd per notitiam unius contrariorum peruenitur ad alterius cognitionem. Sed aliqua prius in facto præfabimur, à quo tota hæc disputatio mihi oriri uidetur, ne dum causam studemus explicare, rem ipsam credamur ignorare & profectò, ut fatetur Soto, lib. 6. de iust. & iu. q. 11. art. uni. colum. 1. præter negotiatores rari fuerunt præsertim inter Scolasticos, qui facta ipsa intellexerint, quamobrem, nō potuerunt circa ius ipsum non alucinari.

54 † Igitur animaduertendum, atque credendum est, cambia in sui principio introducta, nominataque fuisse tùm commoditate negotiantium in diuersis locis nundinisque, & peregrinantium beneficio, quando deseruiunt traducendis pecunijs ab uno in alterum locum ob multa transigenda negocia, tùm præcipuè ad coemendas merces, ut inde in aliquam ciuitatem asportarentur, quod Reipu. quàm maxime utile, ac necessarium est, pecuniarum enim transmissiones, præcipuè ab una in alteram prouinciam multis subijciuntur periculis tam bellorum, quàm latronum, nec non submersionis si mari committantur, vnde cambiorum gratia pecuniæ absque alia earum transportatione in destinato loco reperiuntur. verùm gliscente malitia homines non amplius hanc negotiantium commoditatem respexere, sed tantùm interesse atque sui lucri causam, quippe nullum est officium tàm sanctum, atque solenne, quod auaritia non soleat corrumpere, nam uidentes mercatores, quòd aliquod tempus interponebatur, antequam ille, qui prius accepisset pecuniam rependeret, ideo ratione illius temporis factitare cœperunt,

perunt, ut secunda solutio, quæ deinde ueniret facienda, numeraretur cum aliquo lucro. † quamobrem propter huius lucri inexhaustam sitim mortales cambium in negotiationis artem mutarunt, prout hoc colore mensam in foris publicis ad hoc tãtummodò uidemus illos retinere, in quibus, ut plurimum grauissimum fœnus exercetur sub hoc cambiorum clypeo, quasi hoc modo credant Deum, omisso uerborum significatu, eorum malam mentem malumque animum latere, & uelut mortales nominum sonu fraudari debere. Hinc factum est, ut multi pecunias suas tradant ad cãbium, non quia egeant, ut illæ sibi in alio loco numerentur, sed ut illas postmodum cum aliquo lucro recipiant, & econuersò multi recipiant pecunias, non ut illas alibi numerare debeant, sed ut solummodò habeant per aliquod tempus in suis indigentijs, quas postmodum restituant cum lucro ad rationem illius temporis, & prout fecerit cambium, quod reuera atq; in effectu nil aliud quàm usuram lucratoriam dixeris, & ideo non sine ratione cambia nonnulli grauissimi scriptores reprobant, quæ hac de causa à Christiano commercio essent penitus reijcienda atque exterminanda; Et meritò quot quot sunt sancti, & prudentes uiri ab ista nũmularia quæstuariaque arte deterrent homines, & qui illi se dedũt malè audiant apud populum. Sed ne nihil dicamus neu totum cambiorum usum stirpitus uideamur conuellere, quando, ut dictum est, Reip. interest negotiationẽ huiusmodi in ea exerceri, alioquin esset diminuere, atque impedire cambia realia nuncupata, & illa quidẽ optima, quando nõ ita facilè inueniretur commoditas hominum, qui pecunias distantius numerari facerent, quod & sibi, & negotiatoribus in maximum redundaret detrimentum. † Ideo ars cambij substineri creditur attenta solùm ea publicæ utilitatis causa, nõ autem praua illa argentariorum intentione fenus exercẽdi, & aliàs causa publicæ utilitatis multa mala in Rep. tollerantur, ut non semel dictum est in l. curabit. C. de actio. emp. Sed caueat sibi, qui malum committit, fraudes enim ipsorum licet homines lateant, tamẽ apud Deum haud celari possunt. Postquàm ergò factum est, ut mortales nouis semper lucris insatiabiles inhiãtes excogitarent, cũ hoc quoque cambio lucrari, illud ita effici putauerunt, loco rerum seu mercium redigendo pecuniam, aliàs, ut diceba.n, inductam atq; inuentam ad ipsarum pretium, & æstimationem, quamobrem curarunt, ut ipsa aliàs inuendibilis interdum carius, quãdoque uilius emeretur, atque id fit, nam quando in foro esset pecuniarum angustia, seu penuriã orta † ex aliqua magna solutione, quę inde alicui facta

55 56 57 58

cta sit, seu quia ita curauerint corrupti mercatorum mores, tunc qui illa egeret, in eo foro recipit pro maiori æstimatione, & sic puta recipit centum, ut inde ad tempus determinatum restituat in ciuitate Venetiarum, puta centum duo. Et ex diuerso quando in foro adest pecuniarum copia, ut quia in eo affluisset aliqua pecuniarum quantitas, uel quocunque modò illud accidat, tunc vilius accipitur, & interdum pro suo iusto ualore, quandoque autem minori, quantò ergo maior est pecuniarum copia, tantò minus lucratur argentarius, seu cambians, & econuerso. Similiter euenit, ut mercator ille, qui curauit sibi restitui illa centum duo in ciuitate Venetiarum, lucretur ẽt ibi eodem modo, prout copia, & inopia in eo foro adfuisset, mãdat si quidem mercator alicui suo ministro, ut ibi exigat illa centum duo, atque ad cambium concedat alteri, qui habeat sibi hic restituere cum illo lucro prout ualuisset pecunia, & si in eo quoque foro adfuisset angustia, accidit, ut pro illis cẽtum duob. remittãtur sibi puta centumquinque, & sic quinq; fuit lucratus ex illo cambio duo in traditione, tres uerò in remissione, quod tamen infra clariori exemplo atque lucidius demonstrabitur.

59 † Aliqua modò ponam de uarietate pecuniæ, quam nobis afferunt diuersa loca & regiones, in quibus sicut pecunias, ita & pretia moresq; uidemus uariari, atque id nobis quoque ostẽdit I.C. in l. 4. ff. de eo quod cer. lo. dar. oper. & in l. pretia rerũ, §. ult. ff. ad leg. Falc. Et in urbe cum fit mentio de cambijs, ea statim intelliguntur confici ex ducatis, quos appellant de Camera, de quibus centum conficiunt scuta centum duo cum dimidio de auro in aurum monetæ ciuitatis Florentiæ: in ciuitate Neapolis ex ducatis de carlinis, de quibus centum uiginti conficiunt scuta centum Florentina, in Hispanijs de Matauedinis æreis, quorum 500. conficiunt scutum: in Gallia Belgica seu Flandria ex grossis, quorum 80. conficiũt scutũ: in Britãnia ex Stallinis, quorum 70. conficiunt scutũ, in Gallia ex Marchis quæ conficiuntur ex scutis 65. illius monetæ, seu octo uncijs, & sic de singulis. Dantur modò in ciuitate Florentiæ tot scuta de auro in aurum, ut in illis locis, usque ad certum tempus, uel secundum usum aut conuentionem recipiantur tot ex illis monetis cum lucro illo, prout pluris uel minoris ualuerit in foro cambiũ, atque in loco minores quàm fieri possint dantur pecuniæ, ut alibi aliæ pecuniæ illius ualoris recipiantur atque in ciuitate Florentiæ

60 cambia utplurimum exercentur per Lugdunum; † celebrantur modò ibi in Anno quaternæ nundinæ, & quælibet durant per 15.

dies utiles, quarum primæ incipiunt octo dies post Pentecostes. Secundę verò 2. non. Augusti. Tertiæ autem. 3. non. Nouemb. Quartę verò. Id. Ianuar. In quibus nundines omnia negotia expediuntur, siquidem campsorum mensę ad soluendum sternũtur, vel suo idiomatę cambia aperiuntur. † Subijciamus ergò in hoc cãbio exemplum, quod illis etiam simillimum erit, quę in alijs prouincijs usu fiunt. Atque hoc erit, uidelicet, extat Sempronius in ciuitate Florẽtiæ, qui aliquam pecuniæ summam ad cambium quærit ponere, quem Titius conuenit, vt sibi det illam ad cãbium per Lugdunũ, quo casu Sempronius numerat puta scuta quinquagintaquinque, uel prout in foro ualuerit cambium, & conuenit, ut unum Marchum Lugduni in proximis nundinis Augusti Caio puta amico uel gestori suo ibidem commoranti soluat. Vnde Titius literas scribit Lugdunum ad Mæuium suum ibi amicum, aut gestorem, quibus illis significat, quatenus in illis nundinis soluat Caio Sempronij gestori unum marchum, cuius ualorem habuit à præfato Sempronio, atque literas huiusmodi Sempronio tradit. † Quæ literæ sunt illæ cambij nuncupatæ, quando pecunia pro literis cambiatur, à quo cambium nomen aucupatum fuisse creditur: Alij uerò dictum putant à permutatione diuersarum pecuniarum necnon locorum; exarat post modum Sempronius ad Caium literas illas cambij cum suis, quò earũ fide atque auctoritate exigat Marchum illud à Męuio Titij gestore, mandat insuper Sempronius Caio, quatenus illo exacto tradat eam pecuniam ad cambium alicui, qui sibi illam Florentiæ soluat cum maiori lucro quàm fieri possit. Atque hæ literæ Sempronij uulgò dicuntur d'Auiso, ouero lo spaccio, Caius Sempronij gestor Lugduni dat Marchum illud ad cambium Fabio per Florentiam, detractis tamen ex eo prius expensis, puta Cõsulatus, necnon aliarum mercedum. Fabius uerò Florentiam ad Horatium suas literas exarat, quatenus in tali tẽpore soluat Sempronio puta scuta quinquaginta sex cum dimidio, uel prout conuenerit, & ibi ualuisset marchum illud, atque literas huiuscemodi consignat Caio, qui uno & eodem tempore respondet literis significatorijs, quas à Sempronio acceperat, & ad eum mittit literas illas Fabij, quas cum primùm Sempronius accepisset, reddit illas Fabij Horatio, quarum fide exigit ab eo scuta quinquaginta sex cum dimidio, atque cambiorum praxis est hæc, ut tres menses post habitam pecuniam Florentiæ negotium expediatur, in quo tempore apparet Sempronium cum scutis quinquagintaquinque lucratum fuisse unum cum dimidio. In hoc autem cambio sicut tribus personis

61

62

ſonis pecunia creditur, ita etiam tria imminere poſſunt pericula, nam ſi Titius, qui à Sempronio habuit, foro cederet, antequam Caius Lugduni pro eo exegiſſet à Mæuio, Mæuius non aliter ſoluere uellet pro Titio iam decocto. Similiter ſi Caius poſtquam Lugduni exegiſſet, decoqueret, ita etiam ſi fidem frangeret Fabius Lugduni, antequam Horatius Florentiæ ſoluiſſet, uel promiſiſſet ſoluere Sempronio. Verùm ſi decoqueret Mæuius, cui Titius mãdauerat, quatenus Lugduni Caio ſolueret Marchũ illud, hoc nihil referret, quando Caius ſtatim ſuas literas ſcriberet Sempronio cum proteſtatione, quòd Marchum illud non potuit exigere. Quamobrem Sempronius conueniret Titium, quatenus ſibi cogeretur ſoluere ſcuta illa 55 cum intereſſe lucri & damni paſſi, ex quo Marchum Lugduni præſtituta die non fuiſſet ſolutum, ſicuti conueniſſent. Idem etiam faceret Caius Lugduni contra Fabium ſi Sempronius Florentiæ ab Horatio non potuiſſet exigere. Vnde diligenter inſpiciunt cauti argentarij, quibus credant, nec non quibus mandent pecunias ſuas exigendas; & ideo inueniuntur quàmplures huius negotij expertes, qui ponunt pecunias ſuas ſuper aliqua menſa, quò nũmularij exerceant illas ſuo nomine ad huiuſcemodi cambij artem, eoſque de illis periculis aſſecurent hoc inter eos cõuento, quatenus argentarius ille, qui negotia hæc adminiſtrat, mercedem aliquam ſumat, & ſui laboris, & illius aſſecurationis factæ, ueluti ſcuta duo pro mille in quolibet loco, & ſic in effectu quatuor, quæ merces duplex uocatur.

63 † In cambio modò ueniunt aliquæ expenſæ detrahendæ, prout eſt illa, quam dicunt Conſulatus, quæ deſeruit Conſuli, quem creant nationes in aliquo extraneo loco ad ſuas dirimendas cõtrouerſias, nam ſi ille pro ſuæ nationis honeſtate ſubit aliqua onera, tunc ſuis ſubiectis ea imponit diſtribuenda, qui ea perſoluunt atque capiunt ex hoc cambij negotio, puta ad rationem quatuor, ſeu octauæ partis unius ſcuti pro mille. Sunt etiam expenſæ quas habere debent proxenetæ ſeu mediatores, quando interueniunt ipſi in conficiendo cambio, & illa eſt ueluti ad rationẽ unius groſſi pro quibuslibet centum ſcutis, quæ omnes expẽſæ, ſi exercetur cambium per Lugdunum, ſunt ad rationem trium ſcutorum pro quolibet centinario.

64 † His modò circa practicam intellectis infertur ad plura. Et primùm quòd in utraque ſchola quàmplures Doctores noſtri hanc cambiorum ſeriem non deguſtarunt, ſed ne primoribus quidem labijs attigerunt; demonſtrat hoc nobis Bal. in l. 2. nu. 2. C. de uſur. re. iudi. & in l. 3. C. de inſtitor. & exercito. dum poſt glo. ibi de iure

aperto respondit, cambia quæ quotidie fiunt haud usuraria, sed licita esse, quem comprobauit Saly. in d. l. 3. & in auth. ad hæc q. 11. C. de usur. cum tamen eorum maior pars, ut inferius ostendetur, usuræ uitio non careat. Minus etiam perfectè locutus fuit idemmet Bal. in Rub. C. de constitu. pecu. num. 1. dum simpliciter posuit, licitum esse hoc cambij genus, quando recepisset quis in ista ciuitate centum Florenos, ut in ciuitate Neapolis deberent rependi nonagintaquinque, hoc enim dicit esse periculi pretium, quod licitum tenet, si non excedat generalem consuetudinem mercatorum. Verùm hoc exemplum periculosum censeo, quando dati & recepti æqua debet fieri æstimatio, ut infra ponitur. Sed iam superius uidimus Ducatos Ciuitatis Neapolis longè minoris æstimationis esse, quàm illos Romanos Florentinos & alios Italiæ. Vnde tenere quòd licitum sit recipere hic centum, ut Neapoli 95. repen dantur, esset plusquàm in iustum, ut infra apparebit, atque id sentire mihi uisus est Alex. consi. 61. uiso processu nu. 12. lib. 2. & hoc modo intelligi etiam debet Gaspar Calde. consi. 11. tit. de usur. dũ cambium illorum mercatorum Ianuensium confirmauit, quorum alter dederat Ianuæ centum decem illius monetæ, quò alter centũ Byzantios Alexandriæ sibi rependeret. Quamobrem Ias. parũ aut nihil nos docuerit, dum in l. 1. in 1 lect. col. pen. uer. 6. & ult. quęro & in 2. lect. col. 10. uers. nunquid autem cambia, C. de sacrosanc. ecclesi. referendo tantùm prædictas aliasq; auctoritates satis se fecisse credidit. Minus etiam proderunt nobis circa hoc tradita per Ioan. de Anan. hic nu. 46. & seq. Ambros. à Vignat. in d. ca. salubriter, num. 282. quando eorum traditiones sunt defectiuæ. Non etiam constituit nobis cambiorum certam regulam Laurent. Rodulf. in d. ca. consuluit, par. 2. q. 26. & seq. & par. 3. q. 1. Item nec D. Anton. Florent. in Sum. tit. de usur. par. 2. §. 48. & seq. & par. 1. §. 2. nu. 13. quamuis ipsi melius & diligentius hanc materiam fuerint perscru tati quàm alij suorum temporum. Parum etiam opitulantur scripta Caietani necnon Hieronym. de Luca Syluest. Ioan. à Medin. & quàmplurium Theologorum, qui ex professo pertractarunt cambiorum naturam, quam nusquam hactenus apud ipsos intellectam se legisse testatur Sotus lib. 6. de iust. & iu. q. 12. art. 2. in prin. & Nauar. hic nu. 34 qui etsi auctores prædictos in hoc multum inuigilasse, atque intellexisse dicat, fatetur tamen ipsos animi sui sententias explicare non ualuisse. Quamobrem huiusce lectionis studiosos plurimum obstrictos credam Dom. Soto interpreti diuinarum rerum excellentissimo, necnon etiam Nauar. qui re apertius explicarunt,

carunt, quorum auctoritate, atque traditionibus in hāc cambiorū semitam procedēdo an scopum ego attigerim iudicium esto cuiq; liberum. † Vnde infertur secundò, quòd ubi pecuniæ transmissio re uera non fieret, uafra & usuraria dicerentur cambia, & inter illa, quæ propriè dicuntur sicca primum haberent locum, in quo aduertant argentarij, atque huius nostræ ætatis mercatores, ne se huiusmodi imposturis contaminent, dum credunt ad iustitiam huius contractus sufficere, seq; excusari, si receptores pecuniæ offerant illam alibi rependere, puta Lugduni, cum tamen sciant uel scire debeant receptores illos, neque ullam habere Lugduni pecuniam, neque aliud commercium aut creditum, quod sperēt habere, sed quòd illi tantùm cogitant suæ hic prouidere necessitati, neque etiā excusabuntur mercatores, & si receptores literas quoq; per Lugdunum exhibeant, ut uoluit Saly. in auth. ad hæc q. 11. C. de usur. Atque hoc si sciant uel scire debeant, eos in tali loco nullum habere commercium, si enim nescirent, tunc crederem excusari, ut uidetur uoluisse Syluest. in Sum. ver. usura 4. §. 9. Sotus lib. 6. de iust. & iur. q. 13. art. 1. Sed non uideo, quonam modo possint ignorare, cū utplurimum literæ illæ dirigantur ad eos ipsos institores eorundē campsorum, ac si ipsi pecuniam eorum receptorum haberent, qui quidem institores postea illas remittunt sub nouo fœnore, cum tamen re uera eiusmodi confictæ missiones, ac remissiones non nisi expectato tempori inseruiant ad exaugēdum fœnus, illa enim sunt figmenta, ac palliamenta, quibus campsores nobilium bona deglutiunt, atque per hoc Caietan. in suo opusculo de cambijs, ca. 1. resoluit cambia, quæ hoc modo uidemus frequentari cum Principe aliquo necnon alio Domino, uel nobili, aut quouis homine iniusta illicitave esse, & hoc apertius cōcludit Syluest. in Sum. uer. usura 4. §. 9. Nauar. hic num. 25.

66 † Ex quo sequetur quòd ubi literæ cambij ex forma statuti habebunt executionem paratam, non tamen concedetur hoc huiusmodi fictis literis, prout concludit Ioan. de Anan. hic num. 46. asserens se ita uidisse seruari Bononiæ, & sequitur Nauar. nu. 27. & Laur. Rodulf. in d. ca. consuluit, par. 2. q. 153. tradit quòd ubi literæ huiuscemodi in aliqua parte essent fictæ, in altera autem ueræ, pro ea parte, quæ uera appareret executioni mandari possent; secus in alia ficta. Multò ergo iniquior erit species illa cambij, quando à mercatore dantur pecuniæ, ut inde, puta, ad tres menses restituantur cum eo lucro ad rationem cambij Lugdunensis uel alterius loci.

67 † Hoc enim est propriè illud, quod siccum uocatur, quod omnes di

ris

ris execrationibus improbant & nouiſſimè Pius V. ſanctæ optimæq; recordationis Pont. † per ſuam decretalem editam de anno 68 1571. ſubiecit illa exercentes pœnis contra uſurarios aliàs ſtatutis; cuius ſanctionis formam non exiſtimamus alienum hic recenſere, & eius talis eſt tenor.

Pius Epiſcopus Seruus ſeruorum Dei ad perpetuam rei memoriam. In eam pro noſtro paſtorali officio curam diligenter incumbimus, ut D. N. ouibus opportuna pro animarum ſalute remedia adhibere minimè differamus. Cum itaque ad aures noſtras peruenerit, legitimum cambiorum uſum, quem neceſſitas publicaque utilitas induxit, ſæpe numero ob illiciti quæſtus cupiditatem ſic deprauari, ut ſub illius prætextu uſuraria prauitas à nonnullis exerceatur: nos petitionibus, quæ ſuper his nuper factæ ſunt, hac perpetuò ualitura Decretali reſpondendum eſſe duximus, ut neque doloſis ſua fraus ſuffragetur, neque ignaros perdat inſcitia; ſic enim Paſtoris officium exequimur, dum gregem nobis commiſſum ab æternæ damnationis periculo eripere modis omnibus ſtudemus. Primùm igitur damnamus ea omnia cambia, quæ ſicca nominantur, & ita confinguntur, ut contrahentes ad certas nundinas, ſeu ad alia loca cambia celebrare ſimulent, ad quæ loca ij, qui pecuniam recipiunt literas quidem ſuas cambij tradunt, ſed non mittuntur, vel ita mittuntur, ut tranſacto tempore, unde proceſſerant inanes referantur, aut etiam nullis huiuſmodi literis traditis pecunia ibi denique cum intereſſe repoſcitur, ubi contractus fuerat celebratus, nam inter dantes, & recipientes uſque à principio ita conuenerat, uel certè talis intẽtio erat, neq; quiſquam eſt, qui in nundinis, aut locis ſupradictis huiuſmodi literis receptis ſolutionem faciat: cui malo ſimile etiam illud eſt, cum pecuniæ, ſiue depoſiti, ſiue alio nomine ficti cambij traduntur, ut poſtea eodem in loco, uel alibi cum lucro reſtituantur. Sed & in ipſis cambijs, quæ realia appellantur interdum, ut ad nos perfertur, campſores præſtitutum ſolutionis terminum lucro ex tacita, uel expreſſa conuentione recepto, ſeu etiam tantummodo promiſſo differunt. Quæ omnia nos uſuraria eſſe declaramus, & ne fiant diſtrictius prohibemus. Porrò ad tollendas quoque in cambijs, quantum cum Deo poſſumus, occaſiones peccandi, fraudeſque fœneratorum, ſtatuimus; ne deinceps quiſquam audeat ſiue à principio, ſiue aliàs certum, & determinatum intereſſe, etiam in caſum non ſolutionis paciſci, neque realia cambia aliter, quàm pro primis nundinis, ubi illæ celebrantur, ubi uerò non celebrantur, pro primis terminis iuxta receptum locorum uſum exercere abuſu illo prorſus reiecto, cambia pro ſecundis, & deinceps nundinis ſiue terminis exercẽdi curandum autem erit in terminis, ut ratio habeatur longinquitatis, & uicinitatis

uicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, nedum longiores præfiguntur, quam loca destinatæ solutionis desiderant, fœnerandi detur occasio. Quicunque contra hāc nostram constitutionem commiserit, pœnis à sacris canonibus contra usurarios inflictis se nouerit subiacere. Eos uerò qui conspirationes fecerint, uel congestam undique pecuniam ita ad se redegerint, ut quasi monopolium pecuniæ facere uideantur, pœnis, quæ à iure contra exercentes monopolia cōstitutæ sunt, teneri sancimus. Volumus autē, quòd præsentes literæ in camera Apostolica, & ad Valuas Basilicæ Principis Apostolorum de urbe, & cancellariæ etiā Apostolicæ publicentur, & in ipsa camera describantur, & quia difficile foret, eas ad singula quæque loca deferri, quòd earum transumptis etiam impressis, manu alicuius eiusdem cameræ, uel alterius Notarij subscriptis, & sigillo dictæ cameræ, uel prælati ecclesiastici munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ uel ostensæ. Nulli ergò omnino hominum liceat hanc paginam nostræ damnationis, declarationis, prohibitionis, statuti, sanctionis, & uoluntatis infringere, uel ei ausu temerario contra ire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit indignationem omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum, anno incarnationis Dominicę 1570. 5. Cal. Feb. Pontificatus nostri, anno VI.

Hactenus hęc Pij V. constitutio: uerùm hoc idem antea Pius hoc nomine IIII. prædecessor, de anno 1564. statuerat per suam sanctionem, quam etiam nō duximus graue hùc referre, cuius quidem talis est tenor.

Pius Papa IIII. Motu proprio &c. Cum sicut accepimus nō sine maxima animi nostri displicentia, etiam post publicationem cuiusdam proclamatis siue banni de expresso mandato nostro facti, & commissione uenerabilis fratris nostri Hieronymi Episcopi Martoratensis tunc almę urbis nostræ Gubernatoris sub die 27. Mensis Maij M. D. LX. in locis consuetis publicati, auaritiam omnium malorum peximum genus inter dilectos filios almæ Vrbis nostræ prædictæ Mercatores adeo serpuisse, atque in dies serpere, ut iam illorum unicuique breui, & modico tempore proximi iactura ditescere in pecunijs curialibus eiusdem urbis, & præcipuè Cisalpinis ad Cambium, & recambium, ut uulgò dicunt, mutandis facillimus pateat aditus, ita ut, & Dei timore postposito, animarumque suarum salutis, ac Christianæ Charitatis, & Euāgelicæ eruditionis, qua bona nobis à Deo collata indulgentibus nihil lucri indesperantes, Charitatiuè mutuare monemur, penitus immemores, non solùm ad pretium eisdem mercatoribus à Summis Pontificibus nostris prædecesso-

decesso-

decessoribus retrò actis temporibus toleratum, suas pecunias ad cambium,& recambium huiusmodi curialibus prædictis dederint, ne dum etiam inpræsentiarum illas ad longè maiorem, & nimis excessiuam penitusque usurariam, ac Christianam profitentibus religionem, sacris canonibus interdictam, atque damnatam summam dare conantur, unde euenit, ut plurimi dictæ urbis Curiales hac necessitate coacti easdem pecunias sub tam graui fœnore accipientes, & pro illorum amicis mercatoribus præfatis fideiubentes, ac se in ampliori forma Cameræ Apostolicæ obligantes, tum ob uaria itinerum pericula, tum etiam aeris diuersis in locis intemperiem, pecunias ut præmittitur, acceptas, eisdem mercatoribus tempore conuento, reddere nequeuntes, maxima cum illorum iactura, ad eorundem mercatorum importunitatem pluries, ut aiunt, recambiare coacti, & nonnulli etiam carceribus inhumaniter cum illorum ingenti tum corporis, & bonorum, tum etiam honoris, & famæ detrimento diuturno tempore detenti fuerint. Nos igitur cupientes pro nostri pastoralis officij debito, præmissis quantum cum Deo possumus uia celeri remedium aliquod adhibere, eorundemque mercatorum insatiabilis usuræ prauitati, eorumque animarum saluti, & mercantilis exercitij fidelitati curialiumque prædictorum, tàm enormibus læsionibus atque incommoditatibus paterno affectu opportunè consulere. Motu simili, &c. Dilecto filio dictæ urbis nostræ Modernō Gubernatori, ut ad Cameræ Apostolicæ commissarij generalis, nec non partis læsæ querelam seu instantiam omnibus, & singulis mercatoribus Rom. Cur. seq. ne in posterum à die datæ præsentium sub maioris excommunicationis, latæ sententiæ, ac duorum millium ducatorum auri in auro eidem Cameræ irremissibiliter applicandorum ipso facto incurrendis pœnis, à dictæ urbis curialibus quibuscunque ratione quarumcunque obligationum etiã in ampliori forma Cameræ tàm principali, quàm accessorio, & fideiussorio respectiuè nominibus factarum, deinceps quomodolibet fiẽdarum, pro pecunijs ad cambium recambium, & huiusmodi sic usurariè, & malo modo acceptis, & accipiendis, ac in partibus non solutis aut non soluendis ultra summam conuenientem, quæ mercatoribus realibus, qui uera cambia realia, & non sicca faciunt, de iure, & stilo mercantili uerè deberetur, hic in curia petere exigere, aut eosdem curiales uia iuris obligationum etiam in forma dictæ Cameræ celebratarum, & celebrandarum uigore seu prætextu cogere, seu cogi aut excommunicari, &c. uel aliàs quomodolibet in eorum personis, & bonis molestari, seu inquietari facere audeant, uel præsumant districtius sub pœna, quæ in constitutionibus Marchiæ contra usurarios statuitur, & alijs suo arbitrio moderandis pœnis inhibeat, nec non quascũque obligationes etiam in præfata

fata forma Cameræ occaſione quarumcunque partitarum pecuniarum ad cambium,& recambium huiuſmodi prædictis mercatoribus cũ eiſdem curialibus quomodolibet factas, & quas mercatores ipſi à prædictis curialibus,tanquàm principalibus ſeu fideiuſſorib. hic in urbe post dictum bannum duntaxat repetierunt,& exegerunt, & recuperarunt, ac pro non ſolutis exigere,& recuperare intendunt, cum cambia huiuſmodi ſicca, uel non realia à ſacris canonibus prohibita ſint uſurarias, prauas,iniquas,deteſtabiles,interdictas, & damnatas, ac quaſcunque obligationes etiam in forma præfatæ Cameræ Apoſtolicæ poſt dictum bannum duntaxat deſuper illarum occaſione factas nullas, & inualidas exiſtere auctoritate noſtra decernat,& declaret, totamque ſummã principalem per eoſdem mercatores exactam,& recuperatam iuxta formam dictorum bannimentorum ex nunc ipſo facto eidem Cameræ Apoſtolicæ parti uerò læſæ id,quod ultra prædictam ſummam principalem in cambijs,& recambijs,&c. à dictis mercatoribus irremiſſibiliter exigendam recuperandam,& reſtituendam applicet,& eoſdem mercatores iuxta constitutiones prædictas Marchiæ condemnet. Cum poteſtate eoſdem mercatores, & eorum quemlibet, omneſque alios, & ſingulos ſua communiter, uel diuiſim quomodolibet intereſſe putantes in dicta Curia,& extra eam citandi,ac quibus,& quoties inhibendum erit,etiã ſub excommunicationis,ſuſpenſionis,& interdicti, alijſque eccleſiaſticis, ſententijs cenſuris,& pœnis etiam pecuniarijs eiuſdem Gubernatoris arbitrio moderandis,& applicandis inhibendi, inobedienteſque, & rebelles quoſcunque ſententias,cenſuras,& pœnas huiuſmodi incidiſſe, & incurriſſe declarandi,& aggrauandi,reaggrauandi,& interdicendi, inuocato etiam adhoc,ſi opus fuerit,bracchij ſæcularis auxilio, nec non ſuper præmiſſis omnibus ſummariè ſimplicicer,& de plano, ſine ſtrepitu,& figura iudicij ſeu tela iudiciaria,ſingulis diebus,& horis præterquam in honorem Dei feriatis procedendi,dictoſque mercatores, & eorum quemlibet ad exhibendum quoſcunque libros etiam rationum uia iuris,& ſub eiſdem cenſuris,& pœnis compellendi, cæteraque alia faciẽdi,dicẽdi,gerendi,exercendi,& exequendi,quæ in præmiſſis omnibus,& circa ea neceſſaria fuerint, ſeu quomodolibet opportuna. committimus, & mandamus præmiſſis ac quibus uis alijs conſtitutionibus ordinationibus Apoſto.ſtatutis conſuetudinibus capitulationibus,& pactis,nec non obligationibus etiam in dicta forma Cam.etiam iuramento, &c. uallatis ac palatij,& Curiæ mercatorum huiuſmodi ſtilo,necnon partitis libris,& rationibus,ac computis deſuper quomodolibet factis, & quibus uis licentijs forſan dictis mercatoribus per quoſcunque etiam noſtros maiores officiales,etiam urbis Gubernatores conceſſas,quas cõtra

tra

tra expreſſam mentem noſtram factas eſſe declaramus cæteriſque, in contrarium quomodolibet facien. nõ obſtan. quibuſcunque Mercatorum, & curialium huiuſmodi nomina cognomina, & qualitates ac pecuniarum, & creditorum quantitates, aliorumque hic forſan de neceßitate exprimi neceſſariorum tenores continentias formas, & compendia pro pleni, & ſufficientes expreſſis haben. præſentiſque noſtri motus proprij ſolam ſignaturam etiam abſque illius regiſtratura ſufficere, & ubique fidem facere tàm in iudicio quàm extra, attento, quòd in urbe hac iuxta illius formam, & tenorem per quoſcunque iudices &c. ſublata &c. iudicari &c. debere, nec de ſubreptionis, uel obreptionis uitio, ſeu intentionis noſtræ defectu ullo unquam tempore notari, aut impugnari poſſe illiuſque copiæ per unum ex noſtris curſoribus cum originali auſcultatæ, & mercatoribus, alijſque perſonis, & iudicibus præſentatæ uim ualidæ, & efficacis inhibitionis habeant ac ſi originale hoc præſentatum foret. quacunque regula ſiue conſtitutione in contrarium forſan edita nequaquam obſtante.

Hoc modò cambium ſiccum fit tantùm ratione temporis, unde manifeſtam habet rationem mutui; atque ideo eius pretium apertam habet uſuræ iniquitatem, ut oſtendit Do. Soto lib. 6. de iuſt. & iu. q. 10. art. 2. ubi demiratur Doctores, aliàs non infimi nominis huiuſmodi cambia non reprobare, videlicet, propter labores & ſumptus, & lucrum ceſſans, quæ omnia uidentur ſubire mercatores, prout per iſta longè quoque diſputauit Lauren. Rodulf. in d. c. conſuluit, par. 3. nu. 1.

Sed aduertendum eſt in tali caſu propter iſta mercatores haud excuſari, nam ut labores & ſumptus in aliquo actu impenſi, mercede digni exiſtimentur, inſpiciendum eſt prius, an actus & negotiũ illud in genere ſuo ſit iuſtum licitumve, alioquin neq; labores, neque ſumptus ulla digni ſunt retributione, hoc enim attento uſurarij omnes excuſari deberẽt, quotuſquiſque enim illorum eſt, qui in ſua exercenda arte labores non ponat, atque ſumptus? Nec obſtat quòd cambij exercitium, ut ſuperius dicebamus, neceſſarium ſit Reip. quia non ſequitur quòd eis hoc modo negotiari licitum ſit. Minus etiam opitulatur Mercatoribus in tali caſu ratio lucri ceſſantis, quia, ut oſtenditur in Commentario primo, nemini de eo paciſci licet, niſi poſt moram debitoris, in quo etiam neceſſe eſt ut pecunia illa alicui licitæ negotiationi eſſet expoſita, de qua uериſimiliter tantum fuiſſet lucratus. Sed quæ in hoc caſu mora ex parte debitoris? aut cui negotiationi pecunia illa parata? nempe huic cambiendi muneri. Et licèt dicerent ſe poſſe alia negotiandi

forma

forma lucrum conficere, attamen potentia illa non sufficit ad petendum lucrum cessans, cum iam requiratur quòd esset actualiter negotiationi mancipata.

69 † Atque ex his apparebit cambium siccum, seu fictum non esse licitum, quando campsor exerceret illud causa subueniendi quem in suis indigentijs, omisso cambio uero, quod præ manibus haberet, ex quo tantum lucratus fuisset, in quo casu illum conatur excusare à reatus pœna, necnon obligatione restituendi Nauar. hic num. 26 post Caietan. in opuscul. de cambijs, ca. 4. quasi tunc sustineatur illa de causa, & interesse quoque, de cuius in cambio rationem haberi credidit; quod tamen falsum esse apparet ex iam dictis.

Neque obstat dum ponitur, cambium fictum substineri debere saltim ratione illius pietatis, quando illi indigenti subuenitur, quia non per hoc credo pietatem aliquam hoc modo exerceri, & quamuis satius esse ducam, cum pecunia succurrendum esse cuipiam in suis indigentijs, quàm illam exponere in cambio quantumuis iusto ac uero, attamen inhonestum atque illicitum putarem, si erogaretur in actu aliquo damnato, etiam pro pio opere faciendo, ut dictum est in l. curabit. C. de actio. empt. Quando non desunt plura à legibus inducta commercia, quibus homines possent inter se contrahere absque hoc actu prorsus damnato. Quin etiam Nauar. ipse num. 29. in casu magis dubio tenuit. Cambium siccum non subsistere, uidelicet quando nobilis, seu quispiam egens pecunijs illa ad cambium optaret habere, puta per Lugdunum aut Metinam, cumq; neutrobiq; aliquod ei esset commercium, si negotiantem inueniret, qui sui causa ad cambium per illas ciuitates recipere ob tulisset, atque ei promisisset repẽdere omnem pecuniam cum cambio, resoluit hoc illicitum esse, & in fraudem, cum tamen multæ in hoc concurrant causæ, quæ uiderentur legitimare cambium huiuscemodi, quando maximè negotiator ille pro nobili ad uerum cambium recepisset ab altero, in quo casu optimum esse crederẽ, secus autem si negotiator pecuniam de suo, nobili contulisset, cambiumq; ab altero recipere simulasset ob tegendas usuras.

70 † Similiter cambium inter ea, quæ propriè dicuntur sicca primũ locum crederem obtinere, etiam si re uera exerceretur, sed per loca eiusdem prouinciæ & Regni, cum tamen fieri simularetur per loca diuersarum prouinciarum ob exaugendum lucrum, tunc enim ab usuræ labe erui neutiquàm posse ostendit Soto lib. 6. de iust. & iu. q. 13. art. 1.

Sequetur

71 † Sequetur etiam ex his, ualde periculosum esse illud genus cambij à mercatoribus huius nostræ ætatis in usu receptum, quod illi per contationem uocant, & tunc fit quando retinent aliorum, qui non sint campsores, pecunias in cambium eorum causa exponendas, solent enim utplurimum eas hoc modo cambiare exempli gratia, ut quia puta Sempronius certam pecunię summam Florentiæ Mæuio campsori ad sui causa cambiandum dedisset, qui postmodum illas ad librum rationum suarum in creditum ponit, atq; ipsas puta Caio pro suis indigentijs ad cambium per Lugdunũ hoc modo tradit, recipit Caius illam pecuniæ summam ad rationem scutorum 60. prò quolibet Marcho, ut quia ita ualuisset cambium illud, scribit Mæuius campsor literas Lugdunum, puta, Titio suo institori, quibus illi hoc cambium factum significat. Vnde Titius ponit debitorem Caium de illa summa ad eam rationem scutorũ 60. & econuerso Sempronium creditorem, atque præstituta die remittit eos cum nouo cambio, prout ibi ualuisset puta ad rationem scutorum 61. cum dimidio, suasque literas ad Męuium campsorem exarat Florentię, quibus receptis, Mæuius ponit debitorem Caiũ illius Summæ ad rationem scutorum 61. cum dimidio pro quolibet Marcho, & ecõuerso Sempronium creditorem ad illam rationem, unde apparet Sempronium lucratum fuisse per illud tempus trimestre ad rationem unius cum dimidio pro quolibet Marcho. Męuius uerò campsor lucratur mercedem puta ad rationem scutorum quatuor pro quolibet mille. Similiter deducit aliàs expensas cambij. Atque cambitio hæc licita honestave à mercatoribus existimatur eo colore, quòd literæ scribuntur atque exarentur, tùm etiam quia negotij forma, atque commercium exercetur. Attamen si cambij uera natura inspiciatur, hoc inter cambia ficta seu sicca prorsus repones, illudq; habebis pro clypeo seu figmento inducto ad subterfugiendas usuras, seu potius pro diabolica institutione ad fenus lucratorium exercendum, neque excusari potest, ex quo in tali casu scribantur atque exarentur literæ, quia hoc non fit uerè pro exercendo cambio uero, sed fictè pro pallianda usura. Quamobrem huiusmodi literæ nil releuant, ut superius dicitur; Quinimò deseruient potius ad exaugendum lucrum & fenus ob impensas, quę earum causa ueniunt; Vnde melius & utilius sequeretur debitori, si non scribantur atque exarentur. Similiter haud uerum est in cambio isto seruari negotij formam, atque commercium, quando neque Caius debitor, neque Sempronius creditor ullam habeant Lugduni pecuniam, aut aliud commercium quo sperent habere.

Conclu-

Concludam ergo, quòd in tali casu Sempronius illicitè faciat, si sciat, vel scire debeat, campsorem suas pecunias, quas ei ad cambiandum dedisset, in huiusmodi cambium expositurum, atque hoc uidetur sensisse Sotus, lib. 6. de iust. & iur. q. 13. art. 1. colum. 2 Illicitè etiam faciet campsor ille, quando ex tali cambio mercedē alias que expensas deducit, cum, ut superius dictū est, labores super actu illicito impensi, nulla sint mercede digni.

72 † Infertur, tertiò ad q. haud contēnendam, nam per exempla à nobis superius relata uidimus, cambium uerùm constare ex duob. locis diuersarum prouinciarum, quemadmodum Italiæ, & Galliæ. Nunc quæritur an exerceri ualeat inter duo loca eiusdem prouinciç, & Regni, vt puta si Florentiç fiat per Romam, Neapolim, Venetias, Ianuam, Mediolanum, & simil. an tūc licitū existimari debeat, & quidem cum istud non uideamus à mercatoribus frequentari, neque apud eos in usu receptum, colligi uidetur illicitum esse. Et quòd cambium huiuscemodi apud uiros probos usuræ charactere inuratur tenuit Soto, lib. 6. de iust. & iur. q. 13. art. 1. vt inde non sine ratione factum credatur, quando in multis Hispaniarum locis per leges cambium hoc expresse uetitum apparet, licèt eas limitari debere ostendat Nauar. hic, num. 8. & nu. 30. videlicet ne comprehendant cambium illud, quando campsor prius accipit, quàm cōferat pecuniam, in quo usuræ fraus uix potest exerceri.

Sed aduertendum est, quia si argentarij, in tali cambio reciperēt pretium, & lucrum, sed non tantæ æstimationis, quemadmodum solent recipere ex illis, quæ celebrant per loca diuersarum prouinciarum, sed illud quidem minus atque exiguum, non uideo, quare cambium per huiusmodi loca damnari deberet, nam si candidè, & sincerè natura cambij inspiciatur, & causæ, quæ illud legitimant, in hoc quoque eas militare apparebit, quamobrem poterit pro eo recipi iustum pretium inter quæcunque loca quamtumuis propinqua exerceatur prout rectè putauit Nauar. hic, nu. 28.

Et licèt apud campsores per huiusmodi loca cambium non uideamus frequentari, neque satis in usu receptum, quemadmodum illa diuersarum prouinciarum, illud quidem fieri credo non causa rei uetitæ, sed quia potius parui illud faciunt, uidentes lucrum, & pretia, quæ inde uenirent sumenda tàm exigua paruique momēti. Similiter licèt per leges particulares cambium huiuscemodi in pluribus locis uetitum sit, attamen non fit ex eo, quia hoc ex sui natura sit damnatum, sed ne tot usurarum fraudes fiāt, quæ illius colore à prauis hominibus committerentur, & ideo non sine ratione

Nauar. ubi supra; has leges credebat haud comprehendere cambi
illud, in quo campsor prius recipit, quàm conferat; cum in eo omnis suspicio fraudis cesset. Vnde sequetur, quòd si campsores exercerent cambium per loca eiusdem prouinciæ, & Regni cambiãdo idẽ lucrum, & pretium, prout lucrantur ex alijs diuersarum prouinciarum, tunc crederem illicitum atque iniustum esse, & ita accipi debet sententia Soti in contrarium citata, si quidem illud quod excederet, esset usura, quando excessus lucri simpliciter ueniret ratione temporis, postquam sumptus, labores, atque aliæ causæ in hoc cambio non considerarentur tanta mercede digni, quemadmodum in illis diuersarum prouinciarum.

73 † Infertur quartò ad aliud, in quo tota cambiorum macchina est posita, videlicet nũquid cambiorum, seu monetæ pretium possit in nundinis ab argentarijs uariari, & quidem cum pecunia, ut dicebamus, esset inuenta, ut sit aliarum rerum pretium atque æstimatio, & per consequens sit inuendibilis videretur dicẽdum, quòd eius pretium, ex quo iam habet in foro taxatam certam quantitatẽ ad instar mercium, haud mutari posset, nisi sola Principis lege augentis minuentisue eius ualorem, iuxta mentem Innoc. & communem in capit. quanto de iureiur. D. Thom. lib. 2. de Regim. Princ. cap. 13. atque per hoc ita tenuit Ioan. de Medin. in tract. de restitu. fol. 150. Quod si uerum esset, reprobaretur omnis celeberrimus cãbiorum usus uerũ Caietan. in suo opuscul. de cambijs, cap. 6. refert crementi decrementique genus licitè hoc modo fieri posse, nempe si negotiator, puta, Florentiæ confert pecuniam argenteam cũ pacto recipiendi Marchum auri Lugduni, uiliori pretio, quàm est ualitura, ut si, exempli causa accepisset quis, puta, 60. scuta in tot argenteis repensurus Lugduni Marchum auri, quæ ualeret, 65. scuta argenteorum, atque hoc modo comprobat ipse pretij uarietatem, & arbitratur uenditionem esse auri minori pretio, propter necessitatem argenti. Sed, vt ex superius relatis apparet, hoc genus cambij in usu nõ habetur, neque si haberetur licitum foret iudicandũ, prout rectè ostendit Soto, lib. 6. de iust. & iur. q. 12. art. 3. uersi. Ego existimo Caietanum de hoc cambio haud sensisse, sed de alio nempe minuto, & Manuali, vt cum auri fuerit raritas possit à campsore eius pretium augeri, & sic liceat ei plures nũmos argenteos, uel æreos, quàm ualeat recipere, cum dederit pro eis aurum; pari etiam modo si argenti, uel æris fuerit inopia, de quo per Nauar. hic, num. 32. post Laurent. Rodulf. & Anani. Non tamen credo, quòd raritas huiuscemodi auri tantùm, uel argenti, aut æris de per se ualeat

monetæ pretium in cambio, de quo nunc agitur, augere. Si quidē inter mercatores nullum est discrimem auri, & argenri, neq; ab eis scuti, vel ducati augetur ualor propter raritatem auri tantùm, prout fit à Principe, nam eorum numerus in foro semper habet suam argenti atque æris æstimationem, sed illa in cambijs maiori, minorive pretio æstimatur, prout ibi pecuniæ copia, uel inopia euenerit, atque hoc sentire uisus fuit Syluestr. in Summ. uersic. vsura, 4. §. 6. ubi ait non uti mercatores moneta, ut uulgus. Quamobrem cōcludendum est, monetę pretia posse à mercatoribus licitè uariari, si copia, uel inopia in loco non auri tantùm, & argenti tantùm, sed pecuniæ in genere fuerit, quæ est uera, & legitima causa augendi minuendíque ualorem, ut tenuit Calderi. consi. 11. titu. de usur. Laurent. Rodulf. in d. cap. consuluit, par. 3. quę. 1. Soto, & Syluestr. ubi supra, Nauar. hic, num. 51. allegatur pro ratione tex. in ca. legimus, q. 3. dist. ubi notatur, quod omne rarum est pretiosum, & è contra facit ad hoc quoque tex. in l. 4. ff. de eo, quod cert. loc. in his, uerbis ita se habentibus, pecuniarum quoque licèt uideatur una, & eadē potestas ubique esse, tamen alijs locis facilius, & leuioribus usuris inueniuntur, alijs difficilius, & grauioribus usuris; atque hoc ita intelligendum censeo dummodò raritas illa pecuniæ contingat ex iustis causis, seclusis fraudib. ac dolis, in quo est diligentissimè aduertendum, nam si pecuniarum angustia proueniret, ut quia multi illam exposcerent ad cambium fictum, & siccum, uel etiam quia

74 fieret monopolium, ex quo tres, vel quatuor se colligerent negotiatores, qui, ut assolent, in foro omnem abraderent pecuniam illam scilicet, recipiendo ab omnibus initio nundinarum soluendam in diuersa loca, vel quia bursas in nundinarum initio clauderent, quò in foro esset angustia, & homines pecunijs ad cambium indigētes, cogerentur eo pretio recipere, quo illis libuisset, tunc quoad eos tā tùm illicitum esset, licèt contrarium iudicaretur quo ad alios, qui omni culpa uacarent, ut uoluit Nauar. hic, num. 59. Quinimò illorum negotiationem pestem nocentissimam, neque ullo modò ferēdam censet Soto, lib. 6. de iust. & iur. q. 12. art. 3. Vnde aliud fieret, si angustia illa proueniret ex alijs legitimis causis absque fraude, quas recenset Nauar. hic, num. 45. Atque harum præcipua, vt quia Princeps propter bella, aut quosuis alios ingentes sumptus ubiq; pecuniam corraderet, vel si alia calamitas cōtingeret, qua pecuniæ angustia laboraretur, & de hoc dubitari non potest, quin sit causa legitima uariandi, & sic augendi pecuniarum ualorem. Esset quoq; legitima causa uariandi eius ualorē distantia, & uicinitas locorū,

 ut

ut ſicut uicinitas minuere debet cambiorum pretium, quemadmodum uidimus ſupra, ita exaugeri debeat pretium propter diſtantiā, cum pecunia quò magis diſtat à loco, minoris habeatur, de quo Syl ueſtr. in Sum. uerſic. uſura 4. q. 4. calderi. d. conſi. 11. Laurent. Rodulf. ubi ſupra, par. 3. q. 1. Et ideo campſor, qui dederit pecuniam, ut recipiat Alexandriæ, poterit maius pretium exigere, quàm ſi deberet recipere Lugduni. Cambium enim, quò longius diſtat locus, pretioſius fieri licitè poterit, ut oſtendit Nauar. hic, num. 62. quicquid dicat Sotus, ubi ſupra, quæſt. 13. arti. ulti. ubi hæc haud rectè explicat.

75 † Crediderim tamen pium optimumque inſtitutum eſſe, ſi in loco pretia bonorum uirorum arbitrio cambijs ponerentur ad eui tandas multorum fraudes, quæ poſſent circa hoc euenire, multoq; rectius illud eſſe, quando per Principem ad honeſtum certumque numerum taxantur, atque rediguntur ad refrenandam inſatiabilē lucrorū ſitim quæ in pernicioſis atque auaris hominibus ſolet, ut plurimum ineſſe, atque hoc in Hiſpaniarum regnis ſanctè inſtitutum fuiſſe teſtatur Nauar. hic, nu. 30.

Non obſtant modò, quæ in contrarium referebantur, quia & ſi pecunia fuerit inuenta, ut eſſet aliarum rerum pretium, & per conſequens inuendibilis, attamen prout non ſemel reſponſum eſt, cū redacta ſit ſecundario cauſa negotiādi, & inde lucrifaciendi, ut eſſet campſibilis, & permutabilis cum alia alterius loci, ob id, poterit pluris, minoriſve æſtimari, ut omnes fatentur, quinimo, quòd efficiatur hoc tātùm reſpectu uendibilis, apparet ex traditis per Bart. & communem in l. Paulus, 1. colum. 2. ff. de ſolutio. Calderi. d. cōſi. 11. atque hoc rectius oſtendit Nauar. hic, num. 12. & num. 32. minus obſtat, quòd pecunia habeat in foro taxatam certam quantitatem, quæ haud mutari poſſit, niſi ſola Principis lege, quod argumētum certè contra concluſionem plurimum urget, multiq; pro reſolutione inſudarunt. Nam Caietan. in ſuo cambiorum opuſculo, cap. 6. reſoluit pecuniam certa quantitate taxatam reperiri, quatenus conſideratur, ut pecunia, ſecus ſi conſideraretur, ut merces, quæ ſolutio non ſatisfacit, quando ex ſupradictis conſtat, quòd etſi conſideretur, ut pecunia, nihilominus augetur, & minuitur eius ualor. Vnde Sylueſt. in Sum. uerſic. uſura 4. q. 3. reſpondet pecuniā taxatam eſſe, in quantum illa eſt aliarum rerum pretium, non tamē quando eſt ipſius pecuniæ merces; & ſic taxatur, quò ille, qui uendit, uel emit habeat exigere, uel ſoluere certam quantitatem, ſed nō per hoc quin ille, qui pecuniam in cambium poſuerit, poſſit maius,

ius, uel minus pretium recipere, prout illius fuerit inopia, uel copia, quemadmodum declarat Nauar. hic, nu. 58.

76 † Infertur quintò, quòd licet, & absque usurarum labe faciet, qui minorem pecuniæ summam cõtulit, ubi eius adest inopia, recepturus maiorem alibi propter eius ibi copiam: facit ad hoc tex. in l. 4. ff. de eo, quod cer. loc. superius relatus, exempli gratia, in Gallia propter illa continua bella ciuilia maxima adest pecuniarum raritas, cum in Italia sit maior copia, modò qui in Gallia pecuniam confert Italiæ sibi restituendam, maiorem summam recipit, quàm cõtraxerit, at uerò ille, qui in Italia numerat, ut in Gallia sibi rependatur, minorem summam quàm dederit, accipit. Atque ea est huiusmodi iustitiæ lex, quia dati, & accepti æqua est æstimatio, cum maior illa pecunia tanti apud nos habeatur, quanti apud Gallos illa minor, non secus ac de frumento, & alijs mercibus posset cõtingere, nam ubi eius esset Charitas, unus modius tanti ueniret, quanti alibi duo, ideo licitum hoc reputari debet, prout respondit Alex. d. consi. 61. num. 12. lib. 2. Cum in omnibus commercijs, & contractibus iustitia commutatiua seruanda sit, ut docet Aristotel. lib. 5. Ethico, & refert D. August. lib. 13. de Trinita, ca. 3. sentit D. Thom. 2. sec. q. 58. art. 6. & q. 59. art. 2. exprimit Scot. in 4. senten. dist. 15. q. 2. art. 2. Etsi Caietan. in suo illo opusculo de cambijs, cap. 7. aliã huius cambij rationem excogitet, uidelicet, quia pecunia loco absens minoris habetur, quàm si esset loco præsens, quem sequitur Syluest. in Summ. uersi. usura, 4. §. 4. tenuit etiam Calderi. d. consi. 11. Laurent. Rodulf. par. 3. q. 1. Atque id ita confirmant, nam quod loco, inquiunt, distat, pluribus est subiectum impensis atque periculis. Quamobrem potest minus, quod tutius est iustè pro maiori cãbiari, quod minus sit tutum, quæ ratio licèt, in se uera sit, ut ostendit Nauar. hic, num. 62. attamen huiusmodi conclusioni adaptari non potest, si quidem, ut memorat Soto, lib. 6. de iust. & iur. q. 12. art. 2. colum. 3. inter Mercatores nulla sunt huiusmodi pericula, quando omnia Chirographis expediuntur, etsi huius cõclusionis esset illa Caieta. & Syluest. ratio, tunc ille, qui in Italia numerat recepturus in Gallia, auctior deberet illi in Gallia rependi, cum tamẽ ut ostendit, in multo minus illic recipiat. Ex quo apparet malè respondisse Calderin. dum in d. consi. 11. tit. de usur. confirmauit cãbium illorum mercatorum Ianuensium, quorum alter Ianuæ ab altero emerat centum Byzantios soluendos sibi in Alexandria, atque pro illis Ianuæ dederat centum decem, hac enim ratione attenta iniustum fuisset cambium illud, quando in loco præsenti maior

summa collata fuit, quàm in loco absenti recepta, quod sentiens Nauar.hic, num.64. necesse habuit malè & de directo contrariè re ferre factum illud, super quo consuluit Calderi. Si quidem supponit, quòd Ianuæ soluta fuissent centum, ut Alexandriæ centum, & sex reciperentur. Vnde consilium illud Calderi. per hanc rationem substineri non potest, sed per conclusionem à nobis firmatam, & prout ipsemet Calderi. concludit, dum dicit fuisse, ex quo una pecunia propter cursum ualeat plus in uno loco, quam ipsa eadem eiusdem ponderis, & mensuræ in alio loco, in quo uenditur. Ad unum tamen aduertas quòd dum Calderi. subiungit actum nihilo minus ualiturum, & si inter mercatores illos fuisset deceptio, dummodò non excederet dimidiam iusti pretij per l. 2. C. de resc. uend. quia in hoc credo perperam dicere, quando omnis emptio, in qua aliquid plus iusto pretio rigoroso soluitur à Theologis reprobatur, de quo inferius dicetur post D. Thom. 2. sec. q. 77. art. 1. & Scot. in 4. sent. uistin. 15. q. 7. ab omnibus receptas, atque hoc tùm maximè in cambijs dici oportet, quæ illicita prorsus, atque damnata iu dicantur, quādo campsor aliquid plus, quàm ualuissent acciperet, ut rectè ostendit Nauar. hic, num. 24. & num. 69. & passim omnes. Vnde ex conclusione hac nostra sequetur, quòd si ille, qui in Italia pecuniam contulit, uellet postea eundem numerum, & pondus in Gallia recipere, iniquè ageret; Non enim licita est cambitio pecuniarum diuersarum regionum, ut sub eodem pondere, & numero reddantur, quando diuersi sunt ualoris, undecunque proueniat illa diuersitas, siue ratione gradus auri, uel argēti, ut quia in loco, puta, Anglia purius sit altiorisque gradus, quàm in Gallia, siue quia in uno loco maior raritas, atque pecuniarum angustia adsit, quàm in altero, siue quia monetæ pretium fuerit per Principem auctum, tunc enim haud liceret pendere monetā minoris ualoris pro alia, maiori, nisi compensatione intercedente, alioquin esset manifesta iniquitas, atque hoc intelligitur contra opinionē Syluestr. in Sum. uersi. u sura. §. 4. siue auctio illa monetæ præcisa fuerit, siue inopina ta; prout tradit Soto, lib. 6. de iustit. & iure, q. 12. artic. 1. col. 2. Nauar. hic, nu. 61.

77 † Infertur sextò, ad aliam q. uidelicet, nunquid saltim pretium augeri possit à campsore in eo casu, quando pecuniam ad cambiū dedisset recepturus Lugduni non in proximis, sed in secundis, tertijs, aut quartis nundinis? & quidem uideretur, quòd hac ratione aliquid plus ab eo liceat exigere, cum non recipiat ratione temporis, sed sui interesse, tùm quia cambia, quæ in longius tempus fiūt,

minus

minus sunt ei fructuosa, tum etiam quia multò plures forent, qui hoc modo uellent recipere, quam ob rem pecuniæ angustia fieret, & ob id meritò eius pretium augeretur, unde cessaret illud lucrari. Videretur quoque posse augeri pretium ratione commoditatis recipienti concessæ ad soluendum, quandoquidẽ maiori illo tempore facilius parare in loco pecuniam ualebit, atque his de causis licitè hoc fieri responderunt aliqui non modicæ auctoritatis, uidelicet Antonius, & Aloysius fratres de Coronellis DD. Parisienses quos sequitur Nauar. hic, nu. 34.

Sed in hoc aduertendum credo, quòd & si apud optimos mercatores usu frequentissimum sit, neque reuera malè audiat cambium huiuscemodi, quando intercalatis, ac prætermissis primis nũdinis solutio usque ad tertias, uel quartas prorogatur, attamen illicitum reddi putarem, si ratione illius dilati temporis augeatur eius pretium, prout rectè sentit Caietan. in suo cambiorum opusculo, cap. 6. dum tradit ex hoc, quòd pecunia diutius occupata sit, non posse pretium exigi, sequitur lucidius, atque luculẽtius Soto, ubi supra, q. 12. art. 5. temporis enim dilatio in cambio concessa non debet, ut dictum est, seruire ad regulandum eius pretium, sed ad traducã da Chirographa, & si aliquo modo propter tempus aliud quippiã solueretur, mutuum appareret, & sic usura. Nec obstat ratio in contrarium allegata, quòd argentarius uideatur posse stipulari interesse sui causa, quòcirca Nauar. à Soto discrepat; quia respondetur, quòd interesse in casu isto nulla debet haberi consideratio, quã do campsores dum cambiant sua sponte faciunt, & quando ex parte recipientis nulla adest mora, quamobrem, ut non semel dictum fuit, interesse tunc nulla debet haberi ratio, unde corruit Naua. & aliorum fundamentũ. Minus obstat etiam aliud, quòd ex quo debitori est indulta maior commoditas ad soluendum, uideatur posse augeri pretium. Quia respondetur, atque hoc semper in cambio sit pro constanti, quòd temporis illius expectatæ solutionis nulla est ratio habenda pro augendo pretio, ad quascunque nundinas trã siliat cambium : non debet ergo in eo propter intercalationem, ac prætermissionem nũdinarum pretium augeri, sed haberi, quemadmodum si in proximas nundinas fieret.

78 † Infertur septimò ad aliam q. nunquid campsoribus licitum sit in cambijs recipere, atque retinere lucrũ aliquod pro mercede suorum laborum, & breuiter cum illa inducta fuerint ratione publicę utilitatis, indubitati iuris est hoc licere, dummodò moderati, & boni uiri arbitrio aliquid recipiatur, ut asserit Sotus lib. 6. de iust. &

iur.q.10.art.1.col.2.accipitur enim causa officij sumptus atque laboris ministrorum,& sequitur Nauar.hic nu.15.& nu.24.& num. 36.& seq. quod prius tenuit Caieta. in suo cambiorum opusculo ca.2.Durandus in 3.dist.27.q.2.Ioan.Maior.in tract. de restitu.fol. 147.atque hoc omnes admittunt. Et licèt istud effigiem quãdam mutui habere uideatur,attamen non est mutuum. † Sed contractus innominatus præscriptis uerbis,do ut des,de quo superius dictum est,nu.51.& de quo per Bar.in l.naturalis,§.sed si facio, ff.de præscrip.uerb Nam qui hic pecuniam confert, ut alibi recipiat,nõ simpliciter transfert dominium,ut alio tempore restituatur, sed ut alio loco,atque in hoc contractu temporis expectatio accidentaria est,cum non possint innotescere literæ in alio loco, ut pecuniæ exhibeantur,nisi post tempus,cuius nulla debet haberi ratio, nisi in quantum necessarium sit ad traducenda chirographa,& solutiones parandas,secus aliter, quamobrem eius ratione nihil mercedis poterit extorqueri,ut per Sotum & Nauar. Extorquetur ergò tantùm lucrum,seu merces ratione officij, & operum ministrorum, ut dicunt omnes,propter quam rationem, ut aliquando e densioribus cambiorum spineris,seu mauis inextricabili abyrintho emergam, eo maximè,quia uix dum me expedire putaram,cum nobis occurrit alius cambiorum tractatus, aspectu quidem facilis, quem lego in id modò expensum hac nostra uernacula lingua per Thomam Boninsignium Senensem Dominicanæ familiæ Theologum doctissimum: viderã itidem de cambijs libellos appositos in uulgari com pendio illo ad mercatores directo, & ne cum his quoque rem habeam ad aliud transeam atque concludam quòd.

79

SVMMARIVM.

80 *Mons pietatis licitum honestumq; est munus licèt acris sit dissensio inter Doctores.*

81 *Mons pietatis quid sit & ad quid institutus.*

82 *Bullæ quæ circa approbationem montis pietatis.*

83 *Mons pietatis ad instar trientarij fœnoris olim à M. Antonino & Alexandro AA. erecti.*

84 *Creditores montis, qui coactè ibi erogarunt pecunias suas licitè percipiunt lucrum.*

85 *Creditores montis, qui sponte pecunias suas in monte reponunt illicitè percipiunt lucrum & sunt usurarij.*

Emi

86 *Emi potest licitè annuus redditus etiam ab eo, qui sponte posuit suas pecunias super monte.*

§. 3.

ILlud mutui genus apud nos Italos, mons pietatis uocatum, licitum honestumq; reputari debet, licèt sit cõclusio apud Theologos & Iuristas † ualde cõtrouersa, de qua per Anch. Laurent. Rodulf. in tract. de monte pietatis, Bald. in l. rogasti, §. si tibi. col. ult. ff. si cer. pet. D. Anton. in Sum. par. 2. tit. 1. cap. 11. Caietan. in suo opusculo de monte pietatis, Sotus lib. 6. de iust. & iu. q. 1. art. 6.

80

81 † Est enim huiusmodi mons Pietatis pecunia ex priuatorũ Eleemosynis, siue ex aliqua Repub. coacetuata in unum cumulum perpetuò ad usum pauperum deputatum, ut eis mutuò detur sub leui fęnore ad euitandas graues & præfocantes usuras Iudęorum; in quo certi publici uiri ad illum custodiendum præponuntur, qui tenentur stare parati ad mutuandum pauperibus sub pignore suo periculo custodiendo in domo conducta, ut post annum in defectum luitionis uenderetur, & superfluum debitori restitueretur, deducta sorte & usura, seu pensione, puta, unius denarij pro libra in singulos menses, idque pro sumptibus custodum & ministrorum, & pro refectione damnorum, quæ interdum solent imminere, ne sors deperiret, sed conseruaretur in usum futurorum pauperum. Quæ montis ordinatio hac de causa pia sanctaq; dici debet, quicquid sibi uoluerit Caietan. in illo suo opusculo, Sotus alijque, dum quatenus aliquid ultra sortem recipitur, scrupulosissimè & ægerrimè eum illicitum, & usurarium censent, † interueniente etiam Roman. PP. approbatione, prout fuit illa Leonis hoc nomine x. atque in Concilio Lateranensi in Sessione 10. per expressam Decretalem, quemadmodum etiam prius decretum fuerat à Paulo II. Sixto IIII. Innocentio VIII. necnon Iulio II. PP. MM. qui omnes maxima laude commemorant, atque ex certa scientia approbant huiusmodi montis ordinationes. Et licèt Caietan. qui super 2. Sec. q. 1. art. 10. refert se Concilio Lateranensi interfuisse, atque propterea in suo opusculo de monte Pietatis memorat, non cuncta eiusdem montis capitula fuisse per Bullam Leonis approbata, sed quatenus sacris canonibus non esset contraria, atque hinc sumpta occasione Sotus ubi supra nullam Sedi Apostolicæ iniuriam irrogari tenet, si de eis controuersetur, atque Decretales contemnãtur. Attamen

82

quia

quia hoc eſſet ualde temerarium, prout rectè oſtendit Nauar. in Cō menta. ſuper ca. ſi feneraueris 14. q. 3. nu. 67. Ideo tu, omiſſis illorum prolixis, uaniſq; diſputationibus, retinebis ordinationem mon

83 tis huiuſmodi licitam, piamq; & inſtitutam antiquitus, quicquid dixerit Sotus, ad inſtar illius trientarij fenoris olim à M. Antonino, necnon Alexandro Senero A A. ſanctiſſimè erecti paupertatis ſubleuādę, cauſa quod ſumma laude, atq; optimis rationibus defendit Nauar. Sed prius hoc egerant Moderni Pariſ. in tractat. de commerci.

84 † Et per hoc infertur licitum eſſe illum redditum, quem percipiunt ciues, quando tempore neceſſitatis compelluntur ſubuenire monti huiuſmodi, ſeu etiam uniuerſitati, uel Principi, qua de cauſa poſtea liberè ſtatuitur ciuibus illis lucrum, puta ad rationem 5. pro centum quolibet anno. Et iſti ſunt, qui uulgò creditores montis appellantur in hac urbe, de quibus per Lauren. Rodulf. in d. c. conſuluit par. 3. nu. 5. atque in tali loco triplicis generis montis extare ait Lapus allegat. 137. nu. 1.

Dico igitur in caſu hoc, nullam committi uſuram, quia non eſt mutuum, quando ciues compelluntur, neque poſſunt repetere ad libitum. Ciuitas autem ualeat, quandocunque ſe ab illo debito eximere. Et licèt Bal. in l. rogaſti. §. ſi tibi, col. ult. ff ſi cer. peta. dubitet de hoc, attamen communem dicit Alex. in l. item quia, §. 1. num. 2. ff. de pact. tenet hoc Abb. in ca. in ciuitate in fi. de uſur. ubi Cardin. col. 3. in fi. Lauren. Rodulf. & Lap. ubi ſupra. Ciues enim propterea inuiti diuelluntur à ſuis negotijs, quo circa ſuum intereſſe licitè ſtipulari poſſent, ut iam concluſum eſt poſt Sotum lib. 6. de iuſt. & iur. q. 1. art. 3. & alios relatos. Vnde ſi ciues non compellerentur, & aliquid eis penſionis aſſignaretur, tunc bene eſſet uſura, ut tenent præcitati Doctores, & uoluit Saly. in auth. ad hæc, nu. 24. C. de uſur. Illud autem uerum eſt, quòd habentes pecunias, tempore neceſſitatis cogi poſſunt eas gratis mutuò dare Reip. & quòd eius ſolutionem teneantur expectare, donec fiant collectæ, quibus eis ſatisfieri poſſit, ut dicebat Franc. Ripa in tract. de Peſte, tit. de remed. præſeruat. contra peſt. §. accedo, nu. 185. & in l. 1. num. 18. & ſeq. ff. ſol. ma. tradit Caſtrenſ. in l. ſi quis nec cauſam, nu. 6. ff. ſi cer. pet. Angel. conſi. 206. num. 1.

85 † Ex quo ſequitur, quòd ſi ciuis mutuam ſpontè tradiderit pecuniam ciuitati pacto adiecto, quòd donec non fuerit ſatisfactus, nihil ſoluat pro collectis, uel ratione æſtimi, contractus huiuſmodi erit illicitus & uſurarius, ut uoluit Alberi. 2. par. ſtatuto, q. 140. in-

cip.

cip.an ciuitas,uel uilla,Parpal.in l.placet, colum. 13. C.de sacrosanct.eccles.Syluest.in Sum.uer.secundus casus est,Cardinal Zabarel.in ca.consuluit,num.1.de usur. Iacob.Vngharel.in additio. ad Sum.Angel.Clauas.uer.usura, num. 8. facit quod tradit Bart.in l. in priuatis,§.cum quidam,ff.de pollicita.

Et licèt contrarium tenuerit Specul. in tit. de usur. num. 6. & sequatur ibi Bal. & Ioan. And. in Addi. & teneat Hannibal.in suo tract.de muneri §.nunc ordine successiuo, uer.sed pone aliqua cōmunitas, & sentiat D.Antonin.in Sum.par.2.tit.1.de usur. §.5. in fi.post alios per eum citatos,& teneat Ang.Clauas.in Sum.uer.usura 1.nu.8.Laurent.Rodulf.ubi supra par.3. nu.9. & sequatur Ioā. Mauri.Burg.in Rep.l.uni.col.268.uer.quid si communitas, C. de muliere,in quo loco lib. 10. à præcedenti tamen opinione non est recedendum,quæ est magis communiter recepta à Iuristis & Theologis,& sequitur & testatur Cacchera. decisio. Pedemonta. 95.nu. 30.ubi de hoc omnium latissimè.

86 † Benè uerum est, quòd alius licitè potest emere creditum montis huiusmodi, neque per hoc talis emens diceretur illicitè facere, aut usuram committere, ut post alios tradit latè Lauren. Rodulf. ubi supra, ver.nunc uenio ad secundum, & latius Ambros. à Vignat.in d.ca.salubriter,nu.67.& seq.Lapus allegat 137. nu.12.

SVMMARIVM.

87 *Mutuans assecurando pecuniam, & pro periculo recipiens lucrum, si non constat quo animo mutuò dederit nunquid usurarius sit censendus.*

88 *Dictio quoque est implicatiua, item repetitiua similium & intelligitur ratione subiecti, nu.94.*

89 *Actus duo quando incontinenti reperiuntur facti, unus alterius contēplatione censetur factus, & actus, qui incontinenti sequitur in actu præcedenti uoluntatem declarat.*

90 *Capitulum Nauiganti, est correctorium, & derogatorium iuris ciuilis.*

91 *Contractus in dubio nunquam præsumitur usurarius, sed iustus, & licitus, quod tamen aliud est in animæ iudicio. & nu.93.*

92 *Statutum aut lex efficere non potest, ut contractus dicatur usurarius ex aliquo facto, qui uerè usurarius non sit.*

95 *Emi possunt licitè granum, uinum, oleum, & aliæ merces præsenti pecunia tradendæ ad certum diē minori pretio, quàm ualerent tempore contractus, ubi dubium est an sint pluris, uel minoris ualituræ tempore*

re traditionis secus aliter.

96 *Contractus dicitur licitus, quando emitur ab ecclesia ad uitam annuus redditus, licet emptor superuiuat tanto tempore, quòd fructus percepti excedant solutum pretium.*

97 *Vendens, uel alio modo tradens Monasterio Oues reddentes solidos 4. in anno, sed cum pacto, quod recipiat 2. toto suæ uitæ tempore, & Oues moriantur, licitè facit.*

98 *Emptionis contractus ad uitam illicitus, quando non sit factus secũdum probabilem, & uerisimilem coniecturam uitæ.*

§. 4.

ET V T demum ad tex. reuertamur, in illis uerbis ibi: *Non aliter mutuaturus*. colligitur, quòd creditor recipiens aliquid ultra sortem eò, quòd suscipit in se periculum pecuniæ mutuò datæ non aliter mutuaturus est usurarius, & sic iste tex. loquitur, quando 87 apparet creditorem non esse aliter mutuaturum. † Sed quæritur modò, quid in dubio censendum sit, uidelicet, quando mutuans assecurando pecuniam mutuatam, & pro periculo recepisset pretiũ, non tamen constaret quo animo, aut qua intentione mutuò dederit, & an esset aliter mutuaturus, vel ne, nunquid usurarius sit censendus? Hanc difficultatem uideo excitatam per Corneum, in l. si pascenda. C. de pac. ubi tradit talem mutuantem in dubio iudicari usurarium à Pontifice, & sic quod Decretalis huiusmodi de eo loquatur, mouetur ipse per illud uerbum censendus positum in hoc tex cuius proprium est iudicare præmissa deliberatione, gl. in clem. 1. de concess. præbend. in versic. censemus, & sic illud uerbum censemus relatum ad mutuantem exponẽdum sit, scilicet iudicãdus, & præsumendus, mouetur etiam per illam dictionem Quoque posi 88 tam in hoc tex. in secundo responso, vers. ille quoque, † quæ est implicatiua ad casum præcedentem, hæc enim dictio implicat, Bar. in l. Labeo ubi, Ias. nu. 12. ff. de pact. Augustin. Beroius hic, nu. 21. intelligens, quòd ipsa hoc modo ueniat implicando, ut scilicet, ille in secundo responso non reputetur usurarius in dubio, qui dat x. solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vel olei mensuræ reddatur, quæ licèt tunc plus ualeat, tamẽ uerisimiliter dubitatur, utrum solutionis tempore plus, uel minus fuerint ualituræ, licèt posset esse, quòd iste contrahens haberet prauam intentionem, ut inferius dicetur, & tamen in præcedenti casu primi responsi iudicatur usurarius,

rius, etsi haberet bonam intentionem, & sic, quòd ista dictio implicet similitudinem quandam in facto, demonstret tamen diuersitatem in iure. Pontifex ergò, qui diuinare non potest cap. ut nostrum ut ecclesiastica benefic. sine diminut. confer. & corda hominum nō noscit; ex uerisimilibus, & à communiter accidentibus iudicat, & ideo quandoque fallitur, cap. à nobis. de sent. excommu. quamobrē in dubio talem usurarium censet, quàm sententiam Corn. refert, & sequitur Benuenut. Stracca in tract. de assecurat. in Præfat. num. 32. & seq. ubi illam latius comprobat, & declarat, inquit enim, se ad illam tenendam suaderi, ex quo in hoc tex. unica uerborū structura, & una met clausula determinatum est, videlicet, quòd usurarius sit censendus mutuans nauiganti certam pecuniæ quātitatem, eò quòd suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortē, quibus omnibus eodem tempore interuenientibus Pontifex statuit, & 89 iudicat, ad quod allegat eam communem † regulam, quòd quando duo actus incontinenti facti reperiuntur, unus alterius contemplatione factus censetur Bal. in l. petens, colum. pen. C. de pac. & actus qui incontinenti sequitur in actu præcedenti uoluntatem declarat, l. si uentri. §. in bonis, ubi glos. ff. de priuil. credit. & tradit ibi Bart. Alexan. consi. 25. viso, colum. pen. lib. 2. Dec. consi. 245. nu. 5. cum alijs, de quibus per Tiraq. in l. si unquam, ver. donatione largitus, num. 116. & seq. C. de reuoc. dona. & de hoc Crauet. consi. 106. nu. 9. & seq. & consi. 208. col. ult. Et nisi hæc interpratatio fieret, ut hæc decretalis procedat etiam in dubio, uana & superflua, ut ipse dicit redderetur eius expositio, quia rarò, aut nunquàm in proposita specie usurarius conuinceretur, cum tamen ad eam sic faciendam hæc ætas nostra corrupta debeat nos impellere, in qua charitas in mutuando gratis est mortua, ut scriptum reliquit post alios Caccialup. in l. 1. num. 40. C. de sum. Trinit. nec præsumendum est quòd fœnerator gratis mutuò det Bald. consi. 229. lib. 2. Crauet. cō sil. 73. num. 16.

Sed pro resolutione huius difficilis q. repetenda in primis censeo tradita superius in præfatione, diximus enim de iure Cæsarum permitti nauticum, uel quasi nauticum fenus usque ad usuras centesimas; & quòd huic ciuili depositioni ita permittenti per leges Pontificias, & sic per hanc decretalem non est derogatum, nisi in eo casu tantùm quando nauticum fenus, uel usura principaliter, & immediatè respiceret mutuum, attento eius communi intellectu superius relato ita se habenti, videlicet, quando mutuans non aliter mutuaturus ratione mutui & periculi suscepti aliquid ultra

sortem

sortem deduxisset in pactum, ex quo succedit, quòd eius dispositio censeat, ideſt statuat & decernat usurarium, quando apparet illũ ratione mutui & periculi suscepti aliquid ultra sortem stipulatum fuisse, & sic quòd Pontifex loquatur in casu claro, non autem in du

90 bio. † Cum ergo, ut uides, Decretalis huiusmodi sit correctoria, & derogatoria iuris ciuilis, meritò in suo tantùm casu est intelligenda. Cæterum extra hunc casum expressum debebunt remanere, & attendi ueterum leges Constitutionumq; dispositiones, arg. tex. in l. præcipimus, in fi. C. de appella. ca. 1. de constitutio. 6. quod enim nõ mutatur, cur stare prohibetur? ut dicitur in §. ult. Auth. de administra. offic. colla. 1. l. sancimus, C. de testa. l. 1 ff. de au. & argen. lega. Quibus sic stantibus absolutè retinebis, in dubio non censeri usurarium mutuantem, qui dum assecurauit pecuniam mutuatam, & pro periculo recepit pretium, non apparet an aliter esset mutuaturus, & sic quo animo mutuò dederit, quam opinionem tenuit etiã Pet. Santern. Lusita. in tract. de assecurat. par. 1. nu. 23. licèt ibi eam uideatur restringere, ut non procedat in solito fenerari, quod tamẽ est contra glo. in l. rogasti. uer. si tibi condici. ff. si cer. peta. atque hoc tenuit simpliciter Crauet. consi. 145. num. 35. & pro ista sententia facit ibi dictum Bald. circa fin. dum tradit: quòd in dubio nunquã

91 præsumitur cõtractus usurarius, sed iustus & licitus, †. & sequitur ibi Ias. num. 5. ubi allegat hanc decretalem in secundo responso, sequitur Dec. conf. 167. col. 2. uer. sed prædictis Crauet. conf. 48. nu. 8. & conf. 145. nu. 2. & conf. 156. num. 1. cum alijs, de quibus per Tiraq. in 2. lib. Ret. ad fin. num. 127. & seq. & glos. hic dicit istam interpretationem in re dubia magis amplectendam, cum sit in mitiorem partem, facit, cap. 2. de reg. iu. 6. l. interpretatione. ff. de pen. l. Arrianus. ff. de actio. & obligatio. ca. ex literis de probatio. Non obstant modò fundamenta adducta per Straccham, & primò quòd Pontifex unamet clausula, unicaq; uerborum constructione determinet talem mutuantem usurarium, & sic quòd his omnibus interuenientibus illum iudicet & præsumat. Quia respondetur huiusmodi fundamentum cessare, ex quo tex. iste iuxta communem intellectum non habet, præsumere, sed statuere & decernere, quando apparet non aliter esse mutuaturum. Non obstat etiam, dum dicitur illam interpretationem admitti debere, ne dispositio huius Decretalis reddatur superuacua maximè propter mala tempora, in quibus uersamur. Respondetur enim, quòd licèt uerum sit hanc nostram ætatem corruptam esse, ita ut quælibet interpretatio inuestigari deberet ad istas usuras nimium hodie præfocantes extinguendas,

gnendas, non sequitur tamen per hoc ad intelligentiam huius tex. ut in eo Sum. Pont. talem mutuantem in dubio iudicet usurarium.

92 † Quinimò lex aut statutum facere non potest, ut contractus dicatur usurarius ex aliquo facto, qui uerè usurarius non sit Castren. consi. 210. uisis & ponderatis col. 1. ad fin. lib. 2. Corne. consi. 328. col. pen. lib. 1. Canonistæ in ca. ecclesia Sanctæ Mariæ ubi Dec. col. 16. de Constitu. Crauet. consi. 48. num. 7. & quamuis in mutuando gratis charitas dicatur mortua, & re uera lucrum fuerit conuentum principaliter ratione mutui, cum tamen non appareat, nihilominus aduertere debent illi mutuantes, quòd etsi non censeantur usurarij in foro contentioso, sed in eo pertranseant impuniti, attamen secus erit in foro fidei & conscientiæ, in quo Deum habebunt ultorem, qua de causa satis dicetur puniri iuxta uerbum Domini. Quid prodest homini si uniuersum mundum lucretur animæ uerò suæ detrimentum patiatur? de quo Matth. 16. Nec quod dicitur supra, in dubio contractum usurarium non præsumi, sed admitti interpretationē debere in partem mitiorem, nō procedit in animę iudi-

93 cio, † quia circa hoc disponitur contrarium ut per Abb. hic nu. 9. dum soluendo contrarium glo. superius relatæ inquit, in foro animæ interpretationem potius fieri debere contra eum; cum illa pars sit benignior & tutior, tradit Fely. in cap. In præsentia, num. 18. de probatio. Marsilius sing. 151. semper in obscuris Catel. Cot. in Memorial. uer. delictum Alciat. de pręsumptio. Reg. 3. in prin. Crauet, consi. 57. nu. 6. Aegid. Boss. in tit. de Remed. & sola, clerico. num. 6. Et quòd in foro animæ contractus iudicetur usurarius tradit Bal. consi. 453. committere &c. in fin. lib. 3. latè Crauet. consi. 48. nu. 8.

Non obstat etiam quod dictum est à Corneo de illo uerbo censendus. Quoniam illud uarias habet significationes, ut tradit glo. in clem. 1. de probatio. uer. censemus, & semper intelligitur ratio-

94 ne subiecti. † Idem etiam dicitur de illa dictione Quoque, de qua per glo. in l. cum causas. ff. de condi. & demon. Socin. in l. creditor, num. 6. ff. si cer. pet. Prætereà ista dictio Quoque est repetitiua simi lium. §. actionum quoque, & §. pœnales, insti. de actio. Vnde hoc potius faciet pro conclusione nostra superius firmata, & sic retorquebitur argumentum hoc modo inducendo. Cum enim Pont. in secundo responso repetat exemplum, per quod in dubio quis non iri dicatur usurarius, prout supra dictum est, necesse est quòd in primo responso aliud simile supposuerit, licèt ibi in contrarium exprimat casum clarum ut dicitur, & uidetur uelle hoc Pet. Santerna

ubi

ubi supra num. 20. Sed quoniam hæc esset potius diuinatio ad tex. ideo omissis huiusmodi inductionibus retinebis casum in secundo responso relatum esse diuersum ab eo, qui in primo recensetur, quemadmodum uerba sonant, & litera iacet. Neque obstabit illa dictio Quoque, nam cum intelligatur ratione subiectæ materiæ, ut dicitur, non erit inconueniens, si hac de causa quandoque impropriabitur, arg. l. si uno. in princ. ff. loca. cum simil. Et quòd facti species in secundo responso allata sit diuersa in totum ab ea, de qua in primo responso habetur, pro eius explicatione illam aggrediar, inquit enim Gregorius Sum. Pont. *Ille quoque qui dat 10. solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, uini, uel olei mensuræ reddantur, quæ licèt tunc plus ualeant; utrum plus uel minus solutionis tempore fuerint ualituræ uerisimiliter dubitatur, non debet ex hoc usurarius reputari.*

Hactenus Decretalis, quæ ut uides recenset casum diuersum à primo in facto & in iure, ex primo enim, ut sæpius dictum est, colligitur, quòd Pont. usurarium censet eum, qui mutuò dat nauiganti, & eum qui suscipit in se periculũ, & recipit aliquid ultra sortẽ.

95 † Ex isto uerò secundo responso deducetur, quòd licitè quis, & absque usurarum labe potest emere granum, uinũ, oleum, & alias merces statim pecunia numerata, sed tradendas ad certum diem, minori pretio, quàm ualerent tempore contractus, ubi dubiũ est an sint pluris uel minoris ualituræ tempore traditionis, ita adnotarunt Doctores hic, tradit Anton. Burgens. in ca. cum dilecti, nu. 37. & seq. de empt. & uendi. Secus ergò si tempore, quo fuisset mensurandum granum, uinum & aliæ merces sciretur illas plus ualituras, uel etiam communiter solerent plus ualere, ut quia conuenissent granum puta in Paschate mensurandum, tunc enim contrahens usurarius censeretur Hostiens. in Sum. eod. tit. §. aliquo, uers. 4. Ioan. And. hic Lauren. Rodulf. ubi supra par. 2. q. 29. nu. 44. rationem dicit Hostiens. quia secundum communem & solitum cursum fori regionum omnium, qui spectandus est l. 1. in prin. ff. de flumin. granum solet esse charius in Paschate, quàm tempore messium, & licèt quandoque contingat contrarium, resoluit tamen, quod ea, quæ rarò accidunt contemnunt legislatores. l. nam ad ea, ff. de leg. sequitur Ambros. à Vignat. in d. c. salubriter nu. 83. Guido Papæ in tracta. de contract. illici. num. 11. Rursus Doctores tradunt diuersam esse rationem inter istos casus huius text. & in primo dicunt, ideo usurarium censeri, cum loquatur de mutuo usuræ magis proximo, quàm alij contractus, in eo quippe uitium usurarum

non

non purgatur, licèt periculum ad creditorem pertineat, nam mutuans ex intentione semper agit sortem integram unà cum lucro ad se redire, ideo illud illicitum, quamuis periculum suscipiat. Sed in secundo casu licitè quis facit, cum loquatur de emptione, in qua licèt re ipsa & impropriè usuram contrahi dici possit, tamen quò ad sui formam & propriè non contrahitur, in illa enim dubius euẽtus, ut in certitudo tollit uitium, seu præsumptionem usuræ, quæ rationes assignantur per Beroium hic num. 14. ex mente Alberi. in l. iubemus, num. 14. C. de sacrosanct. eccles. Dec. consi. 123. perlectis &c.

96 † Et per istas diuersas rationem inferebant relati Doctores, quòd ratione illius incertitudinis dicatur licitus contractus eius, qui annuos redditus uel aliud emisset, puta ab ecclesia ad uitam, licèt superuixerit tanto tempore, quòd fructus percepti excederent solutũ pretium, de quo Alex. post Castrens. in l. de fideicommisso. C. de trãsactio. Hostien. in Sum. eod tit. §. in alijs autem, uer. quid de his Oldrad. consi. 207. uniuersis, Bald. consi. 332. & quod d. Annus lib. 1. Raph. Cuma. consi. 171. Proponitur Castrens. consi. 19. præsens dubium Geminianus consil. 302. Ego hunc contractum Laurent. Rodulf. ubi supra par. 2. q. 11. nu. 22. Deci. latè in d. l. de fideicommisso Boer. Deci. 44. nu. 37.

97 † Similiter econuerso, ubi quis uendidisset uel alio modo tradiderit ad suam uitam Monasterio, puta oues reddentes pro qualibet solidos 4. in anno, sed cum hoc pacto, quòd pro qualibet recipiat in anno duos solidos toto uitæ suæ duráte tempore, & licèt omnes moriantur, nihilominus remaneat obligatum Monasterium per totum illud tempus, ac si omnes uiuerent, cum tamen post eius mortem omnes ad Monasterium liberè pertinere debeant, etiam si numerus foret multiplicatus, in huiusmodi enim casu tradunt Doctores cõtractum licitum esse, ut dicit Hostiens. ubi supra uer. quid de his qui oues &c. tenendo quòd in eo casu monasterium non habeat restitutionem in integrum, quamuis mortalitas omnium sequeretur, nisi illæ tempore traditionis fuissent infectæ, & ad mortẽ paratæ, neque aliter Monasterium aduertisset, ut per eum, sequitur Laurent. Rodulf. ubi supra par. 2. q. 21. nu. 35. D. Antonin. in Sum. tit. de usur. ca. 39. nu. 41. Illicitum tamen reputari nec ualere contractum tradunt Doctores ubi in eo interueniat mutuum, ut quia conuentum esset pretium restitui debere, & infra certum tempus recedi à contractu, iste enim modus mutuum respicit, ut latè probat Deci. d. consi. 123. col. 1. & quid tali casu contractus illicitus re

putetur, tenuit Oldrad.d.consi.207.Bald.consi.18. instrumentum sic dicit, lib.1.Roman.consi.423. pro pleniori, in tertio dubio, Deci. in d.l. de fideicommisso, Boer.deci.44.nu.35. rationem dicunt, quia in casu isto incertitudo uitæ non tollit uitium, & præsumptionem usuræ, nam in contractu emptionis non repetitur pretium, quod datum est, secus in mutuo, in quo restituitur quantitas mutuata.

98 † Similiter nõ ualeret & illicitus reputaretur contractus emptionis ad uitam, quando non esset facta secundum probabilem & uerisimilem coniecturam uitæ, Bald.in l.si ea pactione. C.de usur.& in l.si pater puellæ.C.de inof.testam. ubi Ias. in fi.Deci.in d.consi. 123.& in d.l.de fideicommisso, Boer.ubi supra. Quomodo autem debeat probari ualor annui redditus, uel alterius rei ad uitã emptę ad hoc, ut dicatur secundum probabilem, & uerisimilem coniecturam uitæ iam dictum est, post Couaru. lib.3.uar.resol.cap.9.nu.7. Pinel.in l.2 par.3.cap.ult.num.3.C.de rescin.uendi.

Vlterius Dec.d.consi.123.dicebat suprad.cõtractum annui redditus ad uitam illicitum esse, quando emens esset solitus fœnerari, allegat Oldrad.d.consi.207.Bald.consi.434.& consi.18.lib.1.Roman.d.consi.423.Idem quoque dicit, quando certus esset annuus redditus, & sciretur quantum singulis annis perciperetur, & quanto tempore percipi posset, quia tunc illicitus reputaretur, allegat Ioan.And.in Addit. Specul.super Rubr.de usur.Ioan.de Anan.in d.ca.in ciuitate post Anchar.ibi Castrens. d. consi.19.quibus adde Laurent.Rodulf.ubi supra par.2.q.11.num.21.

Sed aduertendum est, quia non credo per ista duo emptionem annui redditus, uel alterius rei ad uitam reddi illicitam, siue enim quis esset solitus fenerari, siue certus sit annuus redditus, non per hoc credo emptionem huiusmodi uitiari, ut enim dicitur supra in l.2. C. de pact. inter empto. & uendito. in isto annuo redditu, uel alia re empta ad uitam multa debent tollerari, postquam cum uita ementis sors pretij exbursari extinguitur.

Similiter dicebat Couar.lib.3.uar.resol.ca.9.num.7.frequentissimè obseruari, ut isti annui redditus ad uitam sint ad rationem unius pro octo, & sic percipiantur duodecim pro centum quolibet anno. Huiusmodi ergo duo dicta Dec. non poterunt uerificari in hac emptione ad uitam, sed locum sibi uendicabunt in emptione annui redditus perpetui, uel redimibilis, de quo dictum est satis. Vides ergo ex prædictis causa incertitudinis emptorem licitè facere, quando emisset merces statim pecunia soluta tradendas tamen

men ad certum terminum minori pretio, quam ualerent tempore contractus.

SVMMARIVM.

ad quem erat seruaturus.

§. 5.

SED quæritur modò, quid in uenditore, nunquid etiã ipse ratione huius dubij licitè faciat, quando uendit suas merces carius data dilatione ad soluendum, quàm si statim pecunia numeraretur, quæ difficultas ueniet resoluenda, cum explicatione tertij responsi huius Decretalis: inquit enim Summus Pont. *Ratione huius dubij etiam excusatur, qui pannos granum, uinum, oleum, uel alias merces uẽdit, ut amplius, quàm tunc ualeãt, in certo termino recipiat pro eisdem, si tamen ea tempore contractus non fuerat uenditurus.*

Hęc ille. Sed circa declarationem huius tex. sumenda est alia decretalis, de qua supra, in cap. in ciuitate, ubi Alexander illo nomine III. sed CLXXVI. in ordine Pont. Max. patria Senensis Raynutij, T. gentis satis claræ atque honestæ, uir alti consilij maximique ingenij, & cuius Pontificatus plurima, & illa quidem memorabilia continet, quádo sub eius administratione Christiana Resp. quatuor Schysmaticis Pontificibus, ut uocant, seu potius Tyrannicis perturbationibus ualde fluctuans, fœliciter tandem caput extulit; His Senatus Veneti, nec non aliorum Principum opera cum Federico Imperatore Pontificum fatali perpetuoque hostæ Venetijs conciliatus,

99

tus, in sede fuit redactus, & dum post longas peregrinationes assiduosque labores iam quieturus à tot curis atque molestijs uideretur Pontificatus sui anno xxi. Romæ decessit, sublatis prius cunctis seditionibus, quæ Romanam ecclesiā propè subuerterant, nec non in ius census recepta Britanniæ prouincia, cuius titulum seu Regnum Henrico, & suis descendentibus concesserat. Concilium celebrauit iste in Laterano, quò Christianæ Reip. uarios motus componeret, atque aulæ corruptos mores refrenaret, Nam munus Pontifices eligendi fuit tunc temporis Cardinalibus tantùm demandatum, excluso prorsus ab eo Clero, PP. què Rom. qui antea in electionibus huiusmodi solebat quoque interuenire. Similiter in concilio statutum fuit, ut ex Cardinalium uotis duæ tertiæ partes sufficerent ad Pont. Rom. asciscendum, atque hęc optimo instituto ne tot Schysmis seu Tyrannis Petri fastigium agitaretur. Et Lucius hoc nomine III. fuit primus, qui secundum formā huiuscemodi in Pōt. Rom. eligeretur quamplures etiam decretales edidit Alexander, atque hanc præcipuè in usurarios, quam Archiepiscopo Ianuēsi mādauit, statuens mercatores illos, qui plus uendidissent suas merces data emptori dilatione ad soluendum, quàm si statim pecuniæ solueretur, usurarum labem incurrere, ita fuit communiter à DD. in compendium redacta. Sed eius hæc sunt uerba.

In ciuitate tua dicis sæpe contingere, quòd cum quidam piper seu cynamomum seu alias merces comparant, quæ tunc ultra quinque lib. non ualent, et promittunt se illis, à quibus illas merces accipiunt sex libras statuto termino soluturos, licèt autem contractus huiusmodi ex tali forma non possit censeri nomine usurarum, nihilominus tamen uenditores peccatum incurrunt, nisi dubium sit merces illas plus minusve solutionis tempore ualituras, & ideo ciues tui saluti suæ benè consulerent, si à tali contractu cessarent, cum cogitationes hominum Omnipotenti Deo nequeant occultari.

Hactenus constitutio, quæ difficultates non paruas adimit, quādo mercatores uidebantur ratione crediti pretij posse rem carius uendere absque ulla usurarum labe aut suspicione, idque pluirib. 100 de causis, & primò, quia pecunia tardius, & in futurum soluenda minoris æstimatur, quàm præsens, expresè hoc apparet, in l. si cui. §. minus, ff. de uerb. sign. l. solidum. ff. de solutio. l. fideiussores in fi. ff. de fideiussori. quibus iurib. habetur, quòd plus est statim aliquid dare, maius est post tempus dare, concordat. l. si prædio. §. 1. in fi. ff. de in d. addict. cuius auctoritate Bar. in l. à diuo pio. §. sed si emptor. ff. de re iudi. dicit uendere aliquid non pręsenti pecunia, sed soluē-

da ad tempus eſt uendere pretio minori, quod comprobarũt multi à Tiraq. relati in primo lib. Ret. §. 1. gl. 18. nu. 35.

101 † Secundò illud facere in contrarium uidebatur, quòd ex quo licitum & permiſſum eſt mercatoribus lucrari, quando ipſis negotiari permittitur, cap. fornicari. 88. diſt. gl. in Sum. 14. q. 3. & iam dictum eſt, ergo cauſa lucrifaciendi poſſent carius ad tempus merces ſuas uendere.

102 † Tertiò urget, quia uẽditor poteſt ſe indemnem ſeruare. Vnde D. Thom. 2. ſec. q. 77. art. 1. aſſerit poſſe ipſum pretio damnum reſarcire, quod patitur, ſiquidem propter illius dilatam ſolutionem multa ſubire poteſt incommoda, ut pote lucri ceſſantis, item periculum ipſius capitalis, quod ſibi fortè nunquam ſoluetur, ſimiliter periculum diſpendiorum atque expenſarum, quæ fortaſſe eſſent ſubeundæ pro ipſo pretio recuperando, qui periculorum metus uidentur pecunia æſtimabiles, ergò, & eorum reſpectu uidetur dicẽdum, quòd quis rem ſuam auctiori pretio ad tempus licite uendere poſſit, quemadmodum credidit. Abb. hic, colum. pen. nume. 15. item Ioan. Anan. num. 16. Conrad. de contract. q. 59. conclu. 3. Caietan. ſuper 2. ſecun. quæſt. 72. art. 2. Ioan. Metin. in tract. de reſtitu. quæſt. 38.

103 † Quartò ſuadere aliud uidebatur celebrata illa inter nos regula, quòd tantùm ualet res, quantum uendi poteſt, de qua in l. 1. §. ſi heres. ff. ad Treb. ubi adnotat, glo. & in l ſi ſeruus. ff. de condi. furti. cum alijs. Vnde mercatorum uidebatur eſſe arbitrium pretia ſuis mercibus ſtatuere in uenditione præſertim ad tempus, quando leges expreſſè permittunt.

104 † Quòd in pretio emptionis, & uenditionis naturaliter liceat contrahentibus ſe circumuenire, ut dicit. l. C. in l. itèm ſi pretio. §. ult. ff. loca. & in l. in cauſæ, 12. §. idem Pomponius, ff. de minori. Bal. in rub. C. de contrah. empt. quæſt. 12. neq; cauſa circumuẽtionis huiuſmodi reſcindi deberet contractus, niſi deceptio excederet dimidiam iuſti pretij in uẽditione pura, & ſimplici, de quo in l. 2. C. de reſcin. uend. & ibi notatur. Neque ſolùm per iura ciuilia hoc diſponitur, ſed & per iura canonica, de quo in cap. cum dilecti, & cap. pen. ubi Canoniſtæ de empt. & uendi. in uẽditione autem cum pacto reſolutiuo reſcinderetur contractus, ſi læſio excederet tertiam iuſti pretij in non ſolito fœnerari, quartam autem in ſolito; & ſic, ut uides de omni iure licitum eſt, carius rem uendere, & uilius emere, commune enim omnium deſiderium à natura proficiſci uidetur, (ut mimus ille apud Auguſti. 13. de Trinitate aiebat) magno uendere, & uili emere cui, & ſapiens conſonat prouer-

prouerbiorum, 20, ubi ait malum est, malum est omnis emptor, & cum recesserit, tunc gloriabitur, vnde quæ dicta sunt circa uenditores ad tempus, pari passu in oppositum currunt argumenta de emptore, qui ratione anticipatæ solutionis, prius quàm res sibi tradatur uilius, & minori pretio emit. His tamen, & similibus non obstantibus contrarium decisum fuit per Alexandrum III. Summ. Pont. cuius decisio post modum recepta, & declarata fuit per Gregorium IX. in hac nostra constitutione, ratio assignari potest in huiusmodi responsis, quia in eis agitur tantummodò de rebus consistentibus pondere numero, & mensura, qua de causa præsumitur tunc contractus mutui uerus simulata uenditione, quippe merces huiusmodi, puta, x. ualentes credito uendere xiij. perinde est ac si. x. statim connumerata emptori mutuò dares sub trium fœnore, ut

105 inquit D. Thom. sec. 2. q. 78. art. 2. ad 7. Benè uerùm est, † quod in casu huiusmodi intelligitur usura ratione illius excessus iusti pretij, quem uenditores per hæc iura coguntur restituere, quò redigatur contractus ad æqualitatem. Quamobrem tenebitur emptor sol uere pretium iustum prædictarum mercium attento tempore emptionis, nec satis erit reddere tantundem frumenti, uini, uel olei, cũ usque ad iusti pretii quantitatem uerè sit dicendus hic contractus uenditionis, ut per Abb. hic, num. 2. Anan. num. 1. Sali. in Aut. ad hæc, nume. 9. Couarru. lib. 2. uari. resolut. capit. 3. nume. 7. Stantibus modò decisionibus huiusmodi non obstant in contrarium deducta.

106 † Et primò dum dicebatur pecuniam tardius, & in futurũ soluendam minoris æstimari. Quia respondetur præcitata iura supponere tarditatem seu anticipatam solutionem ex parte debitoris, qui aut in tẽpore destinato soluere detrectasset, aut antequam cessisset aut uenisset dies satisfecerit, ut colligitur in §. si quis agens uersic. plus autem insti. de actio. cap. 1. de plus petitio. quo accidenti seu respectu pretium illud, & minoris æstimatur ratione interusurij, atque etiam hodie æstimaretur in eo casu, quando ex parte creditoris consideraretur aliquod interesse, ut tradit Alc. in d. l. si cui. §. minus. Sed in casu nostro aliud est dicendum, quando nulla est mora seu anticipata solutio tàm ex parte emptoris, quàm uenditoris. Quamobrem concludendum est, ex re ipsa, & sui natura tantùm ualere pecuniam præsentem, quàm absentem, illamque accidentariè crescere propter illam moram, uel anticipatam solutioné, quod accidens cessat in casu isto, quando uenditor spontè distrahit, atque conuenit de solutione ad certum tempus, ut inde carius uendat, &

sic negatur, pretium in futurum soluendum minoris tunc ualere, quàm præsentaneum, ut ostendit Soto lib. 6. de iust. & iu. q. 4. art. 1. col. 2. † Illud tamen uerum existimo, quòd si tractaretur de mercibus, quæ in loco solent frequentius uendi pecunia credita, & quæ distrahi nequeunt nisi expectato pretio, quod ex mercibus ipsis cō ficiendum restat, & ponitur exemplum, ueluti in maritimis mercibus, quæ nisi in magna copia aduehi non possunt, qua de causa nō reperiuntur commodè emptores, qui statim numerato pretio eas merces emerent, cum tamen inuenirentur facilius, & in maximū Reip. commodum, ubi fides de pretio haberetur. Aliud econuerso patet exemplum in lanarum mercatu, nam cum, ut plurimum accidit, pastores nequeant pastum gregum redimere, nisi lanarum pretium sibi anticipetur, apparet illud esse iustum, quod anticipatur, licèt minus sit, quàm, quod dum traduntur, ualent. Vnde mercatores huiuscemodi haud damnandos putarem, si merces tunc carius uenderent, uel uilius emerent, dummodò absit dolus & fraus, de quo inferius latius dicetur, atque hoc etiam consentit Soto li. 6. de iust. & iu. art. 1. col. pen. & seq. Eo etenim casu propter illam difficultatem emptorum, qui præsenti pecunia emant, nec non propter illam necessitatem, quam subeunt uenditores, ut sibi pretia anticipentur minoris & pluris æstimari debet præsens & absens seu retardatum pretium, non ex re ipsa & sui natura sed accidenti illo.

108 † Non obstat secundò, dum dicitur mercatoribus licitum & per missum esse negotiari, ut inde lucrifaciant, quia ut respondet Dec. d. consi. 111. colum. 2. & iam non semel dictum est, illud procedit dummodo se exerceāt in negotio licito, secus aliter: sed modus iste illicitus reputatur, cum usura tiam prauitatem redoleat.

109 † Minus obstat, dum tertiò dicebatur, uenditorem posse indemnem se habere atque pretio damnum resarcire, quod subit, utpote interesse lucri, necnon periculi ipsius pretij, & expensarum fortè erogandarum in recuperando pretio. Sed quò ad interesse hoc haberet locum quando ex parte emptoris mora adesset soluendi, quod promisit, & ex parte uenditoris appareret de interesse. Sed in casu proposito cum sit data dilatio ad soluendum, emptor non dicitur esse in mora pendente termino, ut de hoc tradit in l. curabit, C. de action. empt. Præterea, ut ibi quoque ostenditur, non ualet conuentio de certa quantitate soluenda pro interesse, & tamen in casu isto esset interesse taxatum, cum pretium sit certum, in eo tamē casu puto, licitè posse mercatorem carius ad tempus uendere, quādo

do dum hoc uendit præ manibus haberet emptores, qui præsenti pecunia pro tanto emerent, quod omisisset facere, ut hic potius cre dita pecunia uenderet, atque in hunc sensum accipiendi sunt, & lo quuntur Abb. Anan. & Salic. & Conrad. in contrarium supra citati, sed de hoc latè quoque dicetur inferius. Et nota, quòd in casu isto non recipitur ratione lucri, sed damni, quod passus fuit uenditor, dum non uendidit numerata pecunia, ut dicit Sotus lib. 6. de iust. & iu. q. 4. art. 1. col. 3. Similiter non obstat, quòd uéditor subire possit periculum pretij, ex quo emptor effici potest non soluendo, uel quòd cum difficultate, & cum expensis exigendum sit; quia, ut respondet Deci. d. consi. 111. colum. 2. non præsumitur, quòd efficiantur debitores inhabiles ad soluendum, cum quilibet in futurũ ditari possit, l. si defunctus. C. arbitr. tute. l. cura. §. deficientium. ff. de muneri. & honori. Præterea, ut ipsemet Dec. inquit, non agitur de soluentibus, quibus casus, uel contumacia aliorum, non debet nocere, l. non debet. 75. ff. de regul. iu. l. neque filius. C. de re. credi. alioquin etiam in mutuo ratione huius periculi usura permitti deberet, quod tamen non est dicendum, & si cum expensis ultra terminum recuperabit pretium, tenebitur emptor expensas & damna reficere, l. eum quem temerè. ff. de iudi. cap. finem litibus, de dolo & contumac. Non poterit ergo uenditor ab emptore ultra iustum rei pretium exigere, nec recipere quicquam ultra iustum pretium ratione periculi & damni, quod ipse ex uenditione uereretur subire, nisi ad preces emptoris uendiderit, alioquin non uenditurus, ut scribit D. Thom. quem Syluestr. sequitur in Summ. uer. emptio. q. 6. atque hoc etiam tenet Conrad. de contract. q. 59. Soto lib. 6. de iust. & iu. q. 4. arti. 1. col. 3. ubi reprobat Ioan. Metin. in contrarium allegatum.

110 † Non obstat dum ultimò opponebatur de illa uulgata regula, quòd tantùm res ualet, quantùm uendi potest, quia ut dicit glo. passim ab omnibus recepta in l. pretia rerum, in princ. uer. funguntur, ff. ad l. Falc. intelligitur hoc, dummodò fiat uenditio communi iustaq; æstimatione ac pretio.

111 † Minus obstat, quòd in pretio emptionis ac uenditionis naturaliter liceat contrahentibus se circumuenire, & in uenditione simplici & pura tolleretur deceptio, si nõ excedat dimidiam iusti pretij, in uenditione autem cum pacto redimendi usque ad tertiam in non solito fenerari, in solito autem usque ad quartam. Quia, ut colligitur ex glo. 1. in d. ca. in ciuitate. ab omnibus recepta hoc procedit in terminis suis, uidelicet quando uenditio non esset facta carius

tius ratione dilatæ solutionis, prout est casus noster, in quo hac de causa contractus præsumitur usurarius, si contineat res consistentes pondere, numero & mensura, prout disponunt Constitutiones huiuscemodi; Secus ergo esset, ubi uenditio fieret præsenti & numerata pecunia, & eò maximè, quando uenderentur res, quæ non reciperent functionem in genere suo, prout sunt immobilia, quia tunc, ut contractus remaneant in suo robore, uenditio nō posset argui de usura, neque alio modo irritari quantumuis esset facta carius usque ad dimidiam iusti pretij. Et quò ad immobilia non posset dici usuraria etiam, si cariori pretio fuissent uendita propter eius dilatam solutionem, ut de hoc inferius tradetur. Illud tamen non omittam, uenditionem illam cariori pretio factam, quantumuis præsenti pecunia celebraretur inhonestam esse, & contra præcepta iustitiæ commutatiuæ, atque non mirum si ea de causa à Theologis, necnon etiam Iuristis & Canonistis magis communiter in foro, quem conscientiæ aiunt, damnetur de iustitia atq; iniquitate cum nexu restitutionis, & ob id iura illa hoc permittentia ab eis acerrimè improbentur tanquam inhonesta atque iniusta, de quo per glos. in l. semper in coniunctionibus 158. ff. de reg. iu. Alberi. & Bal. in d. l. item si pretio, §. ult. Saly. in d. auth. ad hæc q. 21. Cępol. in tract. de simula. contract. in 2. præsumpt. colum. 3. Aret. consi. 92. uiso legato, col. 2. Roma. singul. 758. tuscis Gherard. sing. 22. Ias. in l. si quis in conscribendo, col. 2. in 4. not. C. de pact. & in l. si quis cum aliter, col. pen. ff. de uer. oblig. & in §. sed istæ, col. 20. num. 107. uer. & aduerte insti. de actio. & in l. quoties, col. 5. uer. 2. principaliter. C. de re. uend. Deci. d. consi. 111. colum. 2. Arri. Pinel. in l. 2. par. 1. ca. 1. num. 25. C. de rescin. uendi. quæ sententia apud eos tanquā uerior & communior recipitur, ut per Tiraq. in tract. d. leg. connubial. leg. 9. num. 11. ubi plures in id citat, atque improbat aliquos contrarium sentientes, in quorum numero fuit glo. in cap. si cupis, uer. non malum, 16. q. 1. quæ dicit, in contractibus decipere non esse peccatum per cap. Innocen. 22. q. 4. Similiter Ioan. Crotus in ca. ut animarum per illum tex. in prin. de Constitut. li. 6. approbat contractum huiusmodi in foro animæ, ne homines decipiantur legis clypeo contra l. 1. in fi. C. de his qui ueni. ætat. impet. & ca. de uiduis 27. q. 2. facit l. Gracchus, C. ad l. Iul. de adult. & hoc quoque uidetur sensisse Bal. in ca. si proponente de rescript. Anch. in reg. peccatum in 4. conclus. princ. de reg. iur. 6. Barbat. in cap. 1. de emptio. & uendit. Areti. in c. cum causam de testi. & in l. si quis cum aliter, colum. pen. ff. de uerb. oblig. Dec. in d. l. semper, in fi. ff. de reg. iur.

Sed

Sed a priori sententia non est recedendnm, quemadmodũ ostẽdit Tiraq. qui etsi non respondeat ad argumentum pro contraria parte excitatum, videlicet dum asserunt excusari in animę iudicio, nec decipiantur legis clypeo, & iam celebre est aliud axioma, quòd qui peccat legis auctoritate, non peccat, sed qui contra legem, ut D. Augustin. contra Pellicianum ait, quod habetur 23. q. 4. ca. Qui peccat, quia, ut respondet Soto, lib. 6. de iust. & iur. q. 3. art. 2. col. 5. delusoria est hæc citatio, cum intelligatur illud de lege iussoria, secus autem de permissoria, nam ille, qui agit, quod lex iubet, nõ peccat, prout ille qui agit, quod lex humana impunè permittit, alioquin meretrices, quia lege permittuntur, nõ peccarẽt, vnde Chrysostom. ut habetur 33. quæst. 2. hac ratione, quod permittimus, inquit, nolentes præcipimus, quia malas hominum uolũtates ad plenum prohibere non possumus. E canonistis modò tenuerunt quamplures illam communem sententiam, de quo per Innocen. in hoc cap. in ciuitate in prin. ubi etiam Anton. Butr. iu uersic. uenio ad glo Abb. num. 6. Anani. colum. 4. num. 16. uersic. utrum autem possit Archid. in cap. hoc ius, colnm. 4. 10. q. 2. & in d. cap. si cupis Anton. Butr. & Burgens. in cap. cum dilecti ubi, Henric. colum. pe. de empt. & uend. Abb. post Anton. Butr. in cap. quia plerique, q. 9. de immun. eccle. Federic. Senens. consi. 21. nunquid hæres Bald. in cap. cum causa ubi, Imo. de testi. Nauar. in cap. qualitas de pœnit. dist. 5. num. 45. & seq. & in cap. nouit 6. notab. corrola. 9. de iudic. apud quos sententiam huiusmodi communiter receptam asserit Gomes. in cap. 2. num. 5. de constitu. 6. Couar. lib. 1. uar. reso. cap. 4. nu. 11. E Theologis autem comprobarunt hoc D. Thom. sec. 2. q. 77. art. 1. ubi Caietan. Scotus in 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 2. conclus. 3. cum quò è recentioribus pertransit Gabriel. Biel. in eadem distin. 15. q. 10. art. 2. concl. 2. ubi allegat Ioan. de Ligna. & Calderin. idem tenentes, uti uerè hoc tenent in hac nostra constitutione, sequitur Ioan. Maior. q. 46. uersic. 8. arguitur D. Antoni. in 2. par. Sum. tit. 1. cap. 16. uersi. quantum ad tertium principale, colum. 3. & 5. reprobans ibi Durandum ordinis minorum, qui in sua Summa tenuit contrarium, sed de eo mirari non debemus, quando ex professo animum ad scribendum appulit, ut cæteris contradiceret, & præcipuè Do. Thomæ, sed in ueram sententiam iuit D. Bernardin. in lib. de Euangel. Etern. Sermon. 31. art. 1. ca. 2. & iterum Sermon. 35. char. ult. uersic. circa hoc autem notandum est Adrian. Florentin. in suis 4. sent. Q.Q. omnium latissimè Conrad. de contract. q. 57. Alfonsus à Castro, lib. 2. de potesta. leg. pen. cap. 10. Fallent. 3. Ioan. Metin. de

de reſtitu.q.33.& ſeq.Syluest.in Sum.uerſ.emptio,q.8.atque apud eos communi omnium conſenſu receptum teſtatur Soto, lib.6.de iuſt.& iur.q.3.artic.1.colum.3. & ſeq. ubi repetit atque improbat fundamenta Durandi,damnat quoque ſententiam Ioan.Gerſon. in tract.de contract.& in ſuis floribus, ubi ſentiebat,quòd deceptor in pretio peccaret quidem mortaliter, ſi exceſſus fuiſſet notabilis, ſed quò ad reſtitutionem haud teneretur, quod tamen prorſus falſum eſſe oſtēdit,& id quidem iure optimo, nam poſtquam Gerſon agnouit eiuſmodi deceptionem debitum eſſe, quomodo ignorare potuit præuaricationem eſſe iuſtitiæ? cuius utique naturale eſt,nexu reſtitutionis delinquentem illaqueare. Quamobrem uera, & communis eſt Theologorum ſententia, quòd deceptor huiuſmodi iniuſtè atque inhoneſtè faciat, & quòd apud Deum in foro animæ teneatur ad reſtitutionem,allegatur ab eis ratio,quæ dictat,naturali lege in contractibus à Repu. & hominum moribus in utriuſque utilitatem inſtitutis re ipſa exactam,& ſummam æqualitatem requiri ex iuſtitia commutatiua partis ad partem ex mente Ariſtot. lib.5. Ethic.cap.5.& lib.1.Politicor.capit.6. quò fit, deceptionem huiuſmodi eſſe contra præceptum iuſtitiæ commutatiuæ, ſi quis igitur ab eo receſſerit, peccat ſub obligatione reſtituendi, oſtenditur Leuit.cap.25.his uerbis,uidelicet,quando uendes quippiam ciui tuo,uel emes ab eo non contriſtes fratrem tuum, patet hoc etiā auctoritate Apoſtoli.1. ad Theſſaloni. cap.4.ubi admonet,ne quis fratrem ſuum in negotio circumueniat, quoniam uindex eſt dominus,inquit,de his omnibus. Quinimò Cicer.de offi.ait tollendum eſt igitur in rebus contrahendis omne mendacium, non licitatorē uenditor,neque qui contra ſe licitetur emptor apponat,atque huc conueniunt tradita per D.Auguſtin.lib.13.de Trin.capi.3. & minus,inquit quidem ille,uel ſe ipſum intuendo,uel alios quoque experiendo uili uelle emere, & carè uendere omnibus id credidit eſſe commune,ſed quoniam re uera uitium eſt, poteſt quiſque adipiſci eiuſmodi iuſtitiam,uel alicuius alterius uitij,quod huic contrariū eſt incurrere peſtilentiam,qua huic reſiſtat,& uincat. Vnde communis hæc Theologorum ſententia procedet non ſolùm in ſciente rei pretium,ſed in ignorante quoque,ubi poſtea cognouerit ſe proximum decepiſſe,de quo per Scot. Anton.Conrad.Caietan.Adria. ubi ſupra,nec non Antoni. Butr. Abb.in d.cap.quia plerique cum alijs,de quibus per Nauar.in d.cap.nouit 6.notab.nume.66.& in Manual.Confeſſo.ſub 7.precept.cap.23.nū.83. quod communiter receptum teſtatur Couar.ubi ſupra,reprobantem Areti.in d.c.

cum

cum causa, num. 12. nec non Anton. Burgens. in d. cap. cum dilecti, num. 22. Gomes. in d. cap. 2. num. 10. qui in hoc discrepant.

112 † Hi tamen in contrarium citati conueniunt in foro etiam exteriori, contractum esse rescindendum, uel lęsionem tollēdam, vbi dolo lędentis, aut decipientis etiam intra dimidiam contigisset deceptio, dolo tamen, ut aiunt, ex proposito de quo in l. 1. §. persuadere. ff. de seru. corrupt. l. & eleganter. ff. de dolo. leg. Iulianus. §. si uenditor. ff. de actio. empt. tradit Abb. & Anan. super hoc cap. in ciuitate post Cald. r. hic, colum. 4. Deci. in cap. 1. num. 18. de constitutio. Fortun. Garzi. in tract. de ultimo fine illatione 17. dec. in l. pe. num. 9. C. de pact. Couar. ubi supra Nauar. in d. cap. nouit 6. notab. Si quis ergò sciens, iustum rei pretium absque mēdacio, aliave persuasione eam emerit uiliori pretio, etiam minus dimidia ab ignorante iustum rei ualorem, tolletur læsio, & rescindetur contractus, vt per precitatos DD. & de hoc per Anch. in d. regula, peccatum, num. 2. atque ita in specie asserunt Moderni Paris. de contract. q. 14. num. 175. confert huc auctoritas D. Augustin. in d. lib. 13. de Trinit. cap. 6. ita dicentis. Nam scio ipse hominem, cum uenalis Codex ei fuisset oblatus, pretijque eius ignorātē, & ideo quiddam exiguum poscentem cerneret uēditorem iustum pretium, quod multò amplius erat hoc opinanti dedisse. Et in eo casu quando læsio, uel ultra, aut citra dimidiam dolo ex proposito contigerit, tunc nō datur doloso optio ad iustum pretium supplendum, uel rem ipsam restituēdam, in quo limitaretur d. l. 2. C. de rescind. competeret ergo precisè ea optio dolum passo de quo Conrad. in tract. de contract. q. 57. dist. 4. dicto 6. Ioan. Metin. de restitu. quæst. 23. secus autem ubi dolus non ex proposito, sed ex incidenti in cōtractu ueniret, quia tūc obseruaretur d. l. 2. & in his terminis recipiendus est Ang. Clauas. in Sum. uersi. dolus. §. 9. & ibi Syluest. uersi. culpa. §. 7. adnotat Couar. ubi supra.

113 † Infertur modò ex his uanam atque puerilem fuisse cautelam ab Anan. in hoc, cap. in ciuitate inuentam, dum, colum. 8. uersic. ultimò pro ista parte per illam singularem gl. in d. l. semper in cōiunctionibus tradidit, quod ad hoc ut tollatur deceptio, & rescindatur contractus, etiam si læsio non excederet dimidiam iusti pretij, interrogetur ille, qui minus iusto pretio emit, an sit bonus uir, & si illud fassus sit, quod uerisimiliter nemo negaret, teneretur ad iustum pretium, quam cautelam refert Deci. in d. l. semper in coniunctionibus, nec improbat, & si concludat non teneri conuentum tali interrogationi respondere tanquam captiosæ, ita quoque concludit

cludit Feli.in cap.ult.col.4.de præſcriptio.Iaſ.in l.pen.in 4.notab. C.de pact.Thom.Ferrat.cautela 4.Franciſ.Cremenſ. in d.l.2.num. 69.C.de reſcind.uend. Sed illam expreſsè improbauit Anto.Burgenſ.in d.c.cum dilecti,nu.15.Dec.in d.l.pe.nu.11.Cag.in d.l.nu. 20.ubi Pinel.par.2.c.2.nu.34.quia,ut dicit pract.Papien.in forma libelli in cauſa uenditionis, verſic.pro retro lex tàm bonos, quàm iniquos comprehendit.

114 † Conſequitur etiam ineptam fuiſſe differentiam, quam plures conſtituerunt inter eccleſiaſticos, & laicos,quaſi in eccleſiaſticis minor læſio emendanda ſit auctoritate gl. in cap. hoc ius porrectum 10.q.2.uerſ.& plusquàm,ibidem ſequitur Archidiac.& eam commendat,& dicit ſingularem Rom.ſing.758.tu ſcis, quòd res eccleſiæ cum alijs.de quib.per Tiraque.de ll.connubia.leg.9.nume.11. verùm hanc differentiam rectè improbat Anton.Burgenſ. in d.ca. cum dilecti Dec.in d.l.penul.num.8.ubi Curt.Iun. Cagno.in d.l.2. nume.10.

115 . † Vanum quoque erit,quod multum ſignanter}, ſecundum aliquos tradidit Ancha.in d.reg.peccatum,num.21. ubi credidit deceptionem tolli,& contractum reſcindi etiam ſi læſio non excedat dimidiam iuſti pretij,quando quis ob neceſſitatem uilius uendit, uel charius emit, quorum duo exempla conſtituit, & de eo,qui ne familia fame periret,uel ut ſe ab hoſtibus redimeret, uilius uendit; Et de eo quoque, qui ob uitãdam communionem, aut uicinitatem ſocij,uel uicini rixoſi carius emit,in quib. caſibus ſubdit ipſe, etiã in foro exteriori,& ciuili ſuccurrendum fore,idque ad forum canonicum refert,& multis comprobat Nauar.in d.cap. nouit 6.notab. num.92. Similiter ad forum contentioſum eandem traditionem refert,& extollit Laurent.Calcan.conſi.27.ad fi.cuius conſilio ſubſcripſerunt uiri doctiſſimi,ut patet ex conſilio ibi ſequenti, & eius fine, & in exemplo redimentis uexationem ſocij, aut moleſti uicini doctrinam Ancha.ſequitur,& extollit Iaſ.in §. ſed iſtæ quidem, num. 107.inſt.de actio.Alexan.ad Barto.in l.item ſi pretio.§. ult.ff. loca.Pet.Gerar.ſing.22.ad fi.

Sed hanc opinionem Anch.nullatenus in iudicijs admitti debere,rectè oſtendit Pinel.in d.l.2.par.2.cap.2.num.36.& quò ad primum exemplum mouetur per tex.ubi Caſtrenſ. & alij adnotant in l.non idcirco.C.de reſcin.uend.diſponentem uenditionem factam minori pretio ob urgentem neceſſitatem non reſcindi, alterum uerò exemplum reprobat per alterum tex.in l.ſi cui fundus.56. ff. de leg.2. ibi confines fundos etiam ſupra iuxtam æſtimationẽ intereſt

acquirere

acquirere, concordat etiam ad hoc.l.1.uersic. sed si rem.ff.si quid in fraud.patro.ibi opportunitatis, vel uicinitatis.

Illud ergò concludendum est, cuipiam bono & honesto uiro con uenire, ut uendat atque emat rem iusto pretio, ut ex supra relatis 116 apparet. † Ad explorandum autem iustum rei pretium, hæc nobis à Theologis & Canonistis affertur regula distinctionis, uidelicet, ut aliud sit legitimum, aliud naturale, & quòd iustum legitimum consistat in indiuisibili. Naturale uerò, seu arbitrarium nequaquã, sed in latitudine diuisibili, & quòd iustum legitimum sit illud, quod le ge Principis, uel ab habente auctoritatem positum sit, de quo in l. 1. §.cura carnis.ff.de offic.præfect.urb. Naturale autem, seu arbitrarium currat, quando per legem non est constitutum, atque distinctio hæc colligitur ex Aristot.5.ethic. cap.7. Sed ad constituen dum rei iustum pretium à statuente debet pensari atque attendi rerum necessitas, mox copia, aut inopia, deinde negotiationis labor cura, industria & pericula, præterea si merces in melius mutatæ sunt uel in deterius, uenditorumq; atque emptorum frequentia, & id genus alia, quæ prudentissimus quisque speculari deberet. Sed quia consideratio hæc in omnibus rebus adhibenda impossibilis est, ideo pretium statuendum relinquitur uendentium, atque ementium arbitrio, quod tunc uocatur naturale, quia secundum rerum naturam usui accommodatam currit. Vbi autem pretium lege positum est, nempe ut modius tritici, uini, olei, aut ulna panis uendatur 10. unius oboli accessio illicita, atque iniusta foret. Vnde esset peccatum sub nexu restitutionis, & ideo hoc pretium legitimũ dicitur consistere in puncto indiuisibili, & illud est, quod loco ci tato Aristoteles inquit, iustum legitimum esse, quod licèt antequã positum sit, nihil referat, refert tamen postquam positum est. Illud uerò pretium, quod haud legitimum, sed arbitrarium, aut naturale dicitur, nequaquam consistit in puncto indiuiduo, sed in latitudine quadam per triplices gradus distincta, ut uidelicet cuiusque rei pretium partiatur in supremum, seu rigidum, infimum seu pium. Similiter & in medium seu moderatum, ita ut non posset cõtingere rem quandam præcisè 10. ualere, quin ualeat plus & minus. Nã res, quæ moderato pretio uenditur puta 10. iustè quoque uendi potest pretio supremo undecim, & pretio infimo nouem, atque ra tio ea est, quia prudentia humana, quæ supradictas consideratio nes ad statuendum iustum rei pretium pensare debet, nequit punctim attingere metã, unde remanet in hoc arbitrio, quemadmodũ 2.ethic. cap.6.de uirtute ait Aristoteles, quod consistat in medio.

Sequitur

Sequitur ergo, ut infra extremos illos limites latitudinis, liceat carius uendere etiam pecunia credita, secus autem si illius latitudinis gradus contrahentes excederent in uendendo & emendo, quia tunc iniquè & malè agerent. Atque hæc regula colligitur ab uniuersa Theologorum schola à Canonistis quoque recepta, de qua habetur per Sotum in 4. senten. dist. 15. q. 2. ubi Ioan. Maior q. 29. & 40. Conrad. de contract. 3. par. q. 56. conclu. 5. Ioan. Metin. de restitu. q. 31. & seq. Nauar. in cap. qualitas, de pœn. dist. 5. num. 45. & in Manual. confesso. sub 7. præcept. cap. 17. num. 228. & cap. 23. nu. 78. & 81. & in commentar. de usur. num. 4. & 26. omnium luculentius Sotus lib. 6. de iust. & iu. q. 2. art. 3. & colligitur ex D. Thom. Sec. 2. q. 77. art. 1. ubi Caietan. Syluest. in Sum. uer. usura 2. §. 1. Atque e nostris tradit Anton. Burgens. in cap. cum causa, num. 5. de empt. & uendi. Cępol. consil. ciuil. 10. col. 4. Deci. d. consi. 111. Modern. Parisiens. de contract. q. 14. col. 2. Couar. lib. 2. uar. resol. ca. 3. nu. 1.

Dicitur modò in his duabus constitutionibus, quòd si quispiam cynamomum, pannos, granum, uinum, oleum & alias merces carius uendiderit statuto emptori termino ad soluendum, peccatum usuræ incurrat. † Vnde adnotatur, quòd in his responsis agitur tantummodo de rebus consistentibus numero pondere, & mensura. Quamobrem si uenderentur carius ob dilatam pretij solutionem res aliæ, quæ non essent de cōsistentibus pondere, numero & mensura, contractus non esset cēsendus usurarius, ita Bal. in Rub. C. de usur. col. 2. Anton. Burgens. in cap. ad nostram, nume. 18. de empt. & uendi. Couar. lib. 2. uar. resol. ca. 3. nu. 7. Bal. Nouel. de priuileg. doc. par. 7. priuil. 3. nu. 3. in fi. licèt tunc de iniquitate & iniustitia argui posset per suprascripta, atque hoc modo intelligendus & accipi debet Deci. cum Doctorib. ab eo relatis d. consi. 111. in prin. & facit ratio ad tex. superius assignata.

117

Excipiuntur etiam ab huiusmodi Constitutionibus plures casus, primus est quem expressit Pont. ipse, uidelicet quando adesset dubitatio, nunquid merces illæ uenditæ plus minusve solutionis tempore essent ualituræ, quo casu dicendum uidetur.

118 † Mercatori tunc licere rem uendere ob dilatam pretij solutionem carius iusto pretio, quàm res ipsa ualeret tempore uenditionis. Emptor etenim & uenditor tali casu commodum & incommodum sperare possunt, cum soleat pretium cuiusque rei lapsu tēporis augeri rursus & minui, facit ad hoc, nam quando pactum potest se habere ad lucrum & damnum, propter dubium euentum su

119 spicio usurarum remouetur & contractus licitus reputatur tradit Bald.

Bal.post Cyn.in l.si pater puellæ.C.de inoff.test & in l.si ea pactione.C.de usur.Hostiens.in Sum.eod.tit. §.an aliquo, circa fin.uers. quid de his.Lauren.Rodulf.in d.c.consuluit, par.2.q.15.Cast. & alij in l.de fideicommisso,C.de transactio. cum alijs, ut per Deci. d. consi.111. nu.6.Et in tali casu cum pretium augeatur ex dubio futuri temporis considerandum est arbitrio boni uiri ad iusti pretij taxationem, quid in his mercibus seruandis, aut custodiendis, uenditor esset expēsurus,ut sentit Ioan.Maior.in 4.senten.dist.15. q.32.colum.3.Syluest.in Sum.uer.usura, §.2.Couar. lib.2.uaria.resolut.cap.3.num.6.Sotus lib.6.de iust.& iu.q.4.art.2. col.2.

Sed aduertendum est,quia traditur hanc solam conditionē non sufficere ad iustitiam huiusmodi contractus. Siquidem Gregorius IX. Pont. ut uides,expediendo eandem speciem casus,quæ expedita fuerat ab Alex. III. Pont. addit aliam conditionem, uidelicet 120 † dummodo uenditor tempore contractus merces non esset aliàs uenditurus. his etenim duobus concurrentibus licita isthæc uenditio iudicatur,prout hic & ibi tradunt Abb.Anan. & communiter Doctores,Hostiens.in Sum.eo.tit. §.an aliquando,uers.4. quando quis uendit.Deci.d.consi.111.num.2.ad fi. Anton. Burgens. in d.ca.ad nostram.Cępol.consi.ciuil.10.col.ult.Syluest.in Sum.uer. usura,§.2.Ioan.Maior.in 4.senten.dist.15.q.32.Ioan.Metin.de restitu.q.38.causa 5. Sotus lib.6.de iust.& iu.q.4.art.ult.Et licèt D. Thom.sec.2.q.78.art.2. ad septimum,nitatur ostendere priorem illam conditionem,de qua per Alexan. III. absque illa posteriori de qua per Gregor.sufficere ad iustitiam contractus, quia, ut ipse credit,species illa tradita in cap. hoc nauiganti,est diuersa ab ea, quæ expeditur in hoc ca.in ciuitate. nam dicit ipse, quòd in hoc ca. nauiganti,exigitur utraque conditio,cum inibi uenditio haud fiat pecunia credita,sed statim soluta, quod secus esset,si uenditio fieret pecunia ad certum diem numeranda:quia tunc sola ratio dubij satis esset ad perfectionem contractus,ut per eum, quem sequi uidetur Conrad.de contract.q.61.Caietan.super 2. sec.q.78.art.1. Sed quicquid isti dicant, à præcedenti opinione magis communiter recepta non arbitror recedendum,ut per Couar.lib.2. uar.resol.ca.3. nu.6.ex quo sensus D.Tho.huic ca.accommodatus nullatenus cōuenire posset,de quo etiam per totum,ubi supra,col.pen.

Deducitur modò à priori illa conditione dubij,contractum illi- 121 citum esse,quando res,uidelicet frumētum † uel aliæ merces,uenderentur pretio quo pluris ualerent à tempore contractus, usq; ad terminum datum ad soluēdum, puta Ianuar.uel Febr.constituitur

etenim tunc uenditor in tutum, quippe qui frumentum aut similes merces uendit pretio quo iustè ualeant tempore uenditionis, & deinde quo pluris ualebunt ad diem dilatæ solutionis, quo pacto usura censetur. Hostien. in d. §. an aliquo, uer. quid si Laurent. Rodulf. ubi supra q. 30. Anan. in hoc ca. nauiganti, num. 12. Couarru. ubi supra, Alex. consi. 72. in prin. lib. 1. Crauet. consi. 145. num. 23. Scot. in 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 2. col. 4. Syluest. in Sum. uer. usura. §. 2. q. 2. uer. sextum.

122 † Deducitur etiam à posteriori illa conditione, mercatorem, vel alium posse uendere frumentum, vel alias merces pretio, quo ualebit die, usque ad quem erat seruaturus, nec tamen exiget pretiũ maius illius diei, uel mensis, sed mediocre aut commune, vt per D. Bernard. sermon. 34. arti. 1. colum. 3. Et tradit Sylue. in Sum. uers. vsura. §. 2. uersic. tertium. uenditorem, qui merces esset seruaturus, posse illas uendere ea conditione, ut cum ei libuerit eligat commũne pretium, modò eo semel cõstituto uariari nequeat. Tradit etiam Scot. in 4. sent. dist. 15. quæst. 2. artic. 2. in fine. uenditorem, qui merces est seruaturus ad Cal. Martij, non posse eas uendere Cal. Octob. pretio quo ualebunt Cal. Maij. sequitur Gouar. ubi supra.

123 † Et ab his duabus conditionibus simul iunctis deducitur, cuiquam licitum esse dare frumentum uetus in permutationem noui recipiendi tempore colligendarum messium, modò dubium sit an frumentum nouum sit plus, uel minus ualiturum, quàm uetus: vel qui dat frumentum uetus, illud esset seruaturus in tempus messiũ colligendarum. secus aliter tradit Couar. ubi supra, num. 6. uersic. tertio. faciunt tradita per Ias. in l. cum quid. ff. si cert. petat. & melius Laurent. Rodulf. ubi supra, par. 2. q. 45. nu. 63. tradit Guid. Pap. in tract. de contract. illici. num. 24. Nauar. in Manual Confesso. sub 7. præcep. cap. 17. nu 224.

Deducitur etiam ab his duab. conditionibus, iniustos, & iniquos esse illos contractus, seu potius illud latrocinij genus, quo nonnulli homines semper rapinis arteque pyratica terrestri assueti uti interdum audent in eorum dedecus atque infamiam, nec non animi perniciem cum illis turpissimis commertijs, quæ apud nos uerna-

124 cula lingua † Scrocchi Barocchi seu Retrangoli nuncupantur, nomina certè furiarum atque dęmonũ, quæve hoc alioque simili modò inter eos tunc celebrari dicuntur, quando aliquis improbissimus mercator seu mauis prædo aut harpia pecunia credita uendit, ut plurimum, indigentibus, & aliqua egestate oppressis merces carius quàm ualeant, & per se, uel per alias statim eas merces iterum emãt

ab

ab iisdemmet emptoribus, sed uiliori pretio, ob id, quod statim pecuniam numerant, quod latrocinij genus seu scelus, & nequitia est maximè execranda, cum plus triplo usura grauior, & detestabilior sit: & huiusmodi pernitiosos contractus Moderni Parisi. tùm doctè, tùm eleganter latius improbant in tract. de contra. in prin. nu. 14. & Couar. lib. 3. uar. reso. c. 3. nu, 6. uersi. 3. refert, & sequitur. Et de Barocchis seu Retrangolis tradit Laurent. Rodul. ubi supra, par. 3. num. 2. in quibus ita constituit exemplum, puta, quòd mercator uendat alicui pannos ad terminum unius anni pro pretio quingentorum: & quòd ueniat ex tranuerso Titius egens pecunia, qui cum illo emptore pannorum conueniat, ut de præsenti tradat sibi 450. ipse uarò satisfaciet in die termini mercatorem de illis, 500. qui contractus potest esse illicitus tàm ex parte mercatoris, quàm etiam illius emptoris: ex parte mercatoris, si uendidit carius data dilatione ad soluendum nõ adhibitis qualitatibus, de quibus supra: ex parte uerò illius ementis, Laurent. ita concludit, quòd si uẽdidit Titius mox pannos ad rationem quingentorum, & est illicitus: aut ad rationem 450. & tunc secus circunscripta praua intẽtione. sequitur D. Antonin. in Summ. titu. de usur. part. 3. capit. 5. numero 9.

Sed aduertendum est: nam quo ad istum ementem pannos, credo semper contractum illicitum esse: nam siue postea illos uendat pro 500, aut 450. illud certum est, quòd pro illis 450. datis Titio cum illa conditione, quòd satisfaciat mercatori de 500. emptor ille pãnorum in tuto lucratur 50, unde miror patres istos tantæ auctoritatis atque doctrinæ hoc non considerasse, quando isthæc efficitur usura merè lucratoria.

125 † Solent itaque exercentes impurissimos contractus illos siue potius latrocinium, à Principibus interdum puniri: & in Dominio Ser. N. M. D. Het. per legem editam de anno 1545. die 14. Aprilis, isti homines nequam puniuntur pro prima uice, ultra refectionem damni, in quo pars fuisset lęsa, pœna scutorum centum: alijs autem uicibus duplicantur pęnæ pecuniariæ cum augumento corporalium, ob refrenanda huiusmodi inhonesta commercia, quibus in hac urbe facinorosos ac sordidissimos quosdã uiros credo tum assiduè atque fędissimè contaminari pro explenda illa inexhausta diuitiarum siti, argumento nobis esse possunt tot leges contra probrũ huiusmodi promulgatę in ea tã optimè instituta. Reformatio enim adest ibi edita de anno 1438. die 20. Decembris: altera autem de anno 1429. sub die 29. Decembris: altera uerò de anno 1473. die 16.

Februarij.puniuntur quoque Romæ ſecūdum formam bannorū, quorum alterum fuit editum de anno 1555. ſub die 27.Auguſti, alterum uerò de anno 1564.die 17.Februarij.

126 † Sed quid de illis mercatoribus,quos frequentiſſimè uidemus numerata pecunia uilius emere,ſeu potius corradere nomina debitorum,nunquid eos licitè atque honeſtè dicemus agere? Pro cuius reſolutione ſciendum eſt prius, quæſtum huiuſcemodi apud priſcos Romanos in uſu extitiſſe,quem credo factitaſſe illos, quos coactores argentarios uocabant,de quibus fit mentio in l.antepen. verſi.argentarius.ff.de ſtatulibe.Iſti enim, Andr. Alciato interprete lib.1.Parergon iur.ca.24.erant emptores nominum: quippe ſi accidiſſet,ut argentarij in exigendo reliquatores aliquos haberēt,uel propter paupertatem,aut aliqua cauſa difficiles exactu, huiuſmodi nomina ſolebāt per licitationem uilius uendere, quo caſu emptores illi dicebātur coactores,cum cogere Latinè etiam ſignificet corradere & exigere,ut legitur apud Terent.Heautontimoru. Quaſi talenta ad quindecim coegi.& Seneca Epiſtola 82.inquit:Poſt naufragium maria teſtatur feneratorem non fugat à foro coactor.Tranquillus etiam de Veſpaſiani patre, coactiones ait argentarias factitauit. Item etiam Horatius oſtendit patrem ſuum coactorem fuiſſe Satyra 6. in his uerbis: Si præco paruas aut (& fuit ipſe) coactor mercedes ſequerer.quo in loco Acron diffusè interpretatur, argentarios eſſe diuites ipſos,qui ſummam rerum poſſident,à quibus foranei accipiant:coactores uerò ipſorum argentariorum mercenarios,qui à foraneis exigunt,qui & collectarij dicuntur. & ibi Porphyrion exponit humile fuiſſe ac turpiſsimum quæſtus genus, & ſic coactores quoque accipiebantur,qui nomine alieno exigebant, & exacti centeſimam ſibi retinebāt,auctore Tullio pro C. Rabirio, dum poſthumus pecuniam cogeret,ait, ex decimis Imperatorū, pecuniam ſibi coegiſſe:non intelligo hoc quale ſit, utrum acceſsionē decumæ,ut noſtri facere coactores ſolent,centeſima, an deceſsionē de ſumma fecerit. Idem pro A. Cluentio coactores accipit pro his, qui in auctione rerum minutarum aliquas emunt,ut cariore deinde pretio uendant. Modo quò ad huiuſcemodi contractus propoſiti iuſtitiam attinet,uideo totum ab hac diſtinctione pendere, ut ſi nomen illud debitoris, nulli erat prorſus periculo ſubiectum, ſed abſque ullo ſumptu & labore certiſsimè & liquidò ſperabatur ſoluendum, & tunc neutiquam licitum eſset tale debitum minoris emere,quamuis longum eſset tempus expectandum. reputāt enim hoc Doctores non ſolùm palliatum,uerum & detectum ab fęnebre

mutuum,

mutuum, ex quo ratione dilationis temporis plus accipere, quàm tribuas, usura est: & ut supra ostensum est, numerata pecunia non debet pluris æstimari, quàm illa in futurum exigenda, quando in casu isto nullum consideratur interesse ex parte ementis, ex quo id ultrò facit: neque etiam mora ex parte debitoris, ex quo conuenit expectato tẽpore ad soluendum: nec interest quod creditori nomẽ illud uendenti, commodiora sint nunc 10. quàm post annum 12. quoniam hoc non releuaret ementem, quando hęc non emptio, sed mutuatio iudicaretur. Si autem nomen illud debitoris in periculo uersaretur, & tunc consentiunt omnes, quòd liceat uiliori pretio emere, quàm sit debitũ illud. Atq; periculi ipsius debiti, nec non dispendiorum & expensarũ, quas fortasse antequã illud recuperet, facturus est, talia ponuntur exempla, vt quia debitor ad paupertatem redactus fuisset, aut aufugisset, vel quia esset fraudulentus, aut quauis alia ratione malefidus, & durus in soluẽdo, uel quia debitori illi, cum sit miles, stipendium regiũ debeatur, quòd creditor timet, aut non totum, aut non sine magno negotio & molestia, aut non sine expensis recepturum, in quo casu nulla est ratio mutui, neque in forma, neque in virtute, sed est emptio illius nõis, & actionis, qđ tanto uilius atque minoris emi poterit, quanto maius periculum debiti, laboris, seu expensarum timebitur, & eo maximè, si quis rogatus emerit. Atque cum hac distinctione uideo pertransire omnes Theologos, de quo per totum lib. 6. de iust. & iur. q. 4. art. 1. col. pen. Ioan. Metin. in trac. de restitu. q. 38. in fin. Nauar. in Manual. confesso. sub 7. præcept. c. 17. num. 230. ex quo infero non uideri tutum, quod docuit Caietan. in sum. uersi. vsura exterior. c. vlt. dum tradidit absque suprad. distinctione, uilius atq; minoris emi posse reditus illos montis in diem, puta trienniũ sol-

127 uendos, quos † uocat pagas acerbas in maturas, seu uirides: resoluit enim contractum huiuscemodi iustè & absque vsurarum labe celebrari, ex quo emptionẽ & uenditionẽ continet, non autem palliatum aut implicitum mutuum, cum non uendantur pagæ, sed ipsarum ius & actio: ad quod comprobandum citari poterat l. minus. 204. ff. de reg. iur. disponentem minus esse habere actionem, quàm rem, præterea, ut ipse inquit. Pecunia triennio soluenda rationabili causa est minoris pretij, quàm pręsens & hodierna, cum ius illud pagarum acerbarum magis inutile sit usque ad tempus maturitatis, quàm illud iam maturum, non secus ac de terra euenire solet, quæ sterilis usque ad triennium minoris est ualoris, quàm hodie fructuosa. Vnde iustitiam contractus huiusmodi confirmat ipse

his & similibus rationibus, quem à Nauar. doctissimo magnique consilij uiro receptum admiror, ubi supra nu. 231. quando talem contractum non solùm de iniustitia, sed de usura argui posse credo. Si enim, ut supra ostendimus, pecunia absens & in futurum sol uenda haud minoris æstimatur, quàm præsens, dum ex parte debitoris nulla est mora, neq; ex parte creditoris interesse aliquod, ideo uilius emendo redditus illos, quantumuis immaturos, erit iniustũ, & non sine fenoris crimine, cum uendatur pecunia, in qua regulariter cadit mutuum, quamobrem uenit tunc sub dispositione huius cap. in ciuitate. Nec obstat quòd pagæ haud uendantur, sed ius & actio, quod minus dicitur, quàm res ipsa: quia, ut probat glo. in d. l. minus procedit illud, quando in id persequendo sumptus mora, aut alia difficultas interuenire deberet: unde his cessantibus idẽ esset habere actionem sicut rem: in quo concordat l. qui actionẽ 15. ff. de reg. iu. Modò in casu nostro, quæ mora debitoris, aut quod interesse creditoris apparet? quando emptor spontè conuenit de exigenda ad tempus pecunia, quo stante negatur pecuniam in futurũ soluendam minoris tunc ualere, quàm præsentaneam. Minus obstat argumentum factum de terra sterili ad tempus, quia de illa ad pecuniam inferri non potest, cum diuersa sit pecuniæ & terræ ratio: pecunia enim de sui natura est infructuosa, & inhabilis ad fructificandum, ut hoc apertè demonstratum fuit in l. curabit. C. de actio. empt. Quamobrem ad iustificandam emptionem horum reddituum in diem soluendorum, adhibenda erit suprascripta communis atque uera distinctio, omisso Caietani eloquio; alioquin suis rationibus attentis necessarium esset aliud concedere absurdum, quod ipse Nauar. admisisse uidetur, ut his de causis debitor ipse licitè possit suum ipsum debitum in annum puta soluendum minori pretio anticipato redimere, quod omnes tanquam iniustum & usurarium improbarunt, cum qui non quantum debet, soluit æquitatem iustitiæ minimè seruare dicatur, de quo per Gabriel Biel in 4. dist. 15. q. 11. art. 3. dubio 4. eundem met Caietan. in Sum. uer. eod. in cap. incip. de usura, 3. casu, omnium melius Sotus ubi supra.

128 † Alius modò, & secundus casus, qui excipitur ab his cõstitutionibus, est, quando uenditor ex eo quòd pretium statim non fuerit ei solutum, damnum patitur, uel cessat lucrari, quod eius industria & pecunia sibi statim soluta uerisimiliter lucratus fuisset: habetur enim in mercatore, & insolito negociari consideratio huius interesse damni & lucri, ut de hoc dicitur in d. l. curabit. Et quòd ratione

huius

huius intereſſe merces poſſint carius iuſto pretio uẽdi data emptori dilatione ad ſoluendum tenent Abb. & Anan. hic, ille num. 13. hic num. 16. Saly. in d. Auth. ad hæc. q. 9. Deci. d. conſi. 111. num. 4. uer. 3. generaliter. Sequitur Conrad. de contract. q. 59. conclu. 5. D. Tho. 2. ſec. q. 72. art. 2.

Sed aduertendum eſt, quia ut dictum eſt modò, non arbitror ratione intereſſe lucri poſſe quem ad tempus carius uendere: & Doctores præcitati accipiendi ſunt in eo caſu, utputa quia mercator ſtatim pecuniâ ſoluta potuiſſet eas merces uẽdere, & emptores earum præ manibus habuiſſet. cæterùm ſi emptores earum non haberet pretio ſtatim numerato nullũ conſideraretur intereſſe, & per hoc uenditor committeret uſuram carius uendendo ad tempus, prout tenet Syluest. in Sum. uer. uſur. 2. §. 1. ſequitur Couar. lib. 2. uar. reſol. ca. 3. nu. 6. uer. 3. Et ratio eſt, quia tunc nõ dicitur fieri hoc ratione intereſſe lucri, ſed damni, quod paſſus fuit uenditor, dum non uendidit numerata pecunia, quemadmodum rectè oſtendit Sotus lib. 6. de iuſt. & iur. q. 4. art. 1. col. 3.

129. † Tertius caſus, qui excipitur ab his conſtitutionibus, eſt ueluti, ſi in nundinis, aut in alio loco non inueniantur emptores, qui merces pecunia ſtatim ſoluta emant, ſed in terminũ: tunc enim, ſi mercatores carius illas uẽderent, quàm ſi ſtatim pretium numeraretur, peccatum non incurrerent, neque uſuram committerent. Idem ex diuerſo, ſi quis numerata pecunia uilius illas emeret, atque hoc uoluit, Saly. in d. Auth. ad hæc, q. 9. & 11. Deci. d. conſi. 111. num. 4. uer. his præmiſſis. Et licèt Ioan. Meti. de contract. q. 38. cauſa 6. ſatis urgentibus rationibus opinionem hanc euertere conetur, & ob id contrarium tutius eſſe affirmet: attamen præcedentem opinionem tuetur Couar. lib. 2. uar. reſol. ca. 3. nu. 6. tenuit Nauar. in Manual. confeſſo. ſub 7. præcept. cap. 17. nu. 228. atque huius caſus patent exempla ſuperius modò aſſignata ex mente Dom. Soto lib. 6. de iuſt. & iur. art. 1. col. pen. & ſeq.

130. †. Quartus caſus, qui excipitur, eſt, quando uenditio in ementis utilitatem cederet, ut quia emptores mercium uellent dilationem & terminum ad ſoluendum cauſa commoditatis & utilitatis eorum: nam ſi mercatores tunc illas uenderent maiori pretio, quàm ſtatim pecunia numeraretur, abſque uſurarum labe id facerent, ita Saly. in d. Auth. ad hæc q. 11. uer. an uerò. ubi ait, quòd quando quis uendit rem ementi, ut illam rem mercalem habeat, & per hũc modum negotietur, non uidetur uſura, tum quia in talibus mercibus pretium quotidie creſcit, & decreſcit; ac etiam quia ille, qui ad

 tempus

tempus eas recipit, facit causa sui lucri, & interim cōmodi habendi: venditor autem considerat, quòd si rem teneret, uerisimiliter esset carius uenditurus. hæc ille, quem sequitur Anani. in hoc cap. in ciuitate. Dec. d. cons. 111. num. 4. ver. quia in puncto. quod com probari potest ratione, de qua per Aristote. 9. Ethicor. dum inquit, quòd lex amicitiæ ea est, ut rei utilis repensatio secundum utilitatem fiat, quam, qui beneficium suscepit, consequutus est. Sed aduertendum est, quia casum huiuscemodi atque præallegatos DD. accipi debere arbitror, quando commodum quod ementi accrescit, ueniret in detrimentum ipsius uendētis: secus si ratione utilitatis, quā emptor recepit, uenditor nullū sentiret damnū, quia tunc ratione illius commoditatis non liceret rei pretium augere. facit ad hoc, quia uenditor nō potest nisi quod suum erat, uendere: com modū aūt emētis, non erat res uēdētis, sed sua ipsius necessitas, vel ars causa illius existit: alioquin si utilitas ementis pretio accresceret liceret pharmacopolis medicamenta tanti uendere, quanti ualeret salus in infirmo. Nec obstat ratio illa ex Aristotele sumpta. Quia, ut respondet Sotus lib. 6. de iust. & iur. q. 3. art. 1. col. 2. Aequalitas rerum tantùm pensatur in commutatiua iustitia, in amicitia verò vtilitas, quæ per donum gratificum rependitur, seu per illam obligationem antidoralem, quam nostri dicunt. Concluditur ergo per per huiusmodi casum non limitari hasce constitutiones, nisi quando commoditas ementis cederet in damnum ipsius uendentis, ut quia non fuisset aliter uenditurus, & merces statuto termino ad sol uendum potuissent pretio augeri: qui casus, ut uides, cadit sub con dictionibus in hoc tex. expressis.

131 Quintus casus qui excipitur, est quando res † uēdita fuit in melius immutata per uenditorem ratione rei, ut quia emerit ferrum, de quo fecerit instrumentum, uel lanam de qua fecerit pannum, uel etiam fuerit mutata ratione loci, vt quia emerit in loco, in quo res erat uilior, & transtulerit in alium locum ubi erat carior: aut fuerit mutata ratione temporis, ut quia tēpore quo uendidit, erat carior: in huiusmodi enim casibus traditum est mercatori licere merces carius uendere dato termino ad soluendum. ita uidetur tenere Cal deri. hic. q. 9. sequitur Abb. col. 4. ver. vlterius. Anani. col. 4. versic. Quintò principaliter ponit. Sali. in d. Aut. ad hæc q. 21. Anchar. in Reg. peccatum. car. 5. q. 5. in prin. ver. & primò utrum peccet. de reg. iur. in 6. & in ca. 1. ver. 5. iusta prædicta. de usur. in 6. Laurent. Rodul. ubi supra. par. 2. q. 43. firmat Deci. d. consi. 111. nu. 6. uer. 5. concordat D. Thom. sec. 2. q. 77. arti. 4. circa fi. inquiens, licet negociationis

goclationis gratia merces carius uendere quàm emptæ sint, ratione impésarum, laborum ac temporum, nam iustum rei pretium uel in meliùs, uel in locum uel tempus mutatæ excrescit. facit ad hoc c. eiiciens. 88. dist. ubi traditur, quòd emens rem, non ut integram & immutatam uendat, sed ut materia sibi sit inde aliquid operádi, ille non est negociator: qui verò rem comparat, ut integram & immutatam uendendo lucretur, ille est mercator, qui de templo Dei eijcitur: atque in casu illo lucrum uidetur quęsitum ex opera & artificio, quod licet etiam clericis. 90. dist. cap. clericus uictima, glos. in Summ. 14. q. 3. notatur in cap. 1. ne clerici, uel mona. Sed aduertendum est, quia non credo per hunc casum limitari cõstitutiones, & pręcitati DD. loquuntur de illis mercatoribus, qui uilius emunt ut carius uendant, de quo per Roma. singul. 220. fui heri interrogatus. Guid. Pap. de contrac. illici. nume. 22. Laurent. Rodulf. ubi supra, d. q. 43. nume. 61. in quibus casibus mercatoribus licet uilius emere, ut carius uendant: de quo tamen uideas per Sotum li. 6. de iust. & iur. q. 2. arti. 2. Sed in casu nostro quantumcunque res effecta esset melior, & mutata opera & industria ementis, non per hoc arbitror illum posse eam carius, quàm ualeat tempore contractus, uendere ob dilatam pretij solutionem, sed putarem commisisse tũc in hasce constitutiones: atque per hoc uideas Parisium consi. 54. nume. 34. & seq. lib. 1. incip. in pręsenti. Benuenut. Strac. in tract. de Mercatori. part. 1. num. 34.

SVMMARIVM.

139 *Singularis successor creditoris, qui recepisset rem in pignus, tenetur ad fructus.*

140 *Creditor habens pignus prætorium tenetur, ad fructus, & quales.*

141 *Creditor tenetur ad fructus pignoris, etiam si conuenisset de illis lucrandis.*

142 *Creditor tenetur ad fructus pignoris etiam si debitor iurasset de illis non repetendis.*

143 *Fructus consumpti extenuant sortem ipso iure.*

144 *Fructus non dicuntur consumpti, licèt sit commixti cum alijs fructibus.*

145 *Fructuũ consumptio debet probari, cum non præsumatur: & in quibus intelligitur.*

146 *Creditor tenetur ad illos fructus qui supersunt, deductis expensis.*

147 *Creditor non tenetur ad fructus, quando ratione pecuniæ numeratæ subijsset notabiles labores.*

148 *Creditor non tenetur ad fructus si res pignorata spectet ad eum ratione proprietatis, uel directi dominij.*

§. 6.

132 QVAERITVR modò de quadam lucri specie à DD. constituta, videlicet, in illis personis, qui dum ponũt seu commodant, ut ipsi supponunt pecunias suas in aliqua mensa, non ut mensarij illas expendant, sed quemadmodum dicit Iurisconſ. in l. 3. §. ulti. cum l. seq. ff. commoda. illas accipiant ad pompam & ostentationem ditiores apparendi causa: unde si ob id questus seu merces aliqua ab argentariis daretur, tradũt DD. commodatores licitè facere, ita determinauit Abb. in Rub. de usur. num. 3. & prius glo. in cap. con questus. in fin. illo tit. Bald. in l. si nauis. in prima lect. ff. de rei uendi: Cast. in l. 3. §. ult. ff. commoda. Roma. consi. 500. num. 4. & Dec. in l. 2. in princ. in 2. lec. num. 3. ff. si certum peta. dicens ibi hanc esse speciem commodati; quod etiam admisit Franc. Purpura. in d. l. 2. §. 1. col. 9. post Scot. in 4. sent. dist. 15. atque de hoc Sotus lib. 6. de iusti. & iur. q. 1. arti. 1. col. 3. post D. Thom. quem ibi citat: quod ab uniuersa Theologorum, Canonistarum, necnon Iuristarum schola uideo receptum, exceptis solummodo, quos potuerim uidere, Archidiaco. 14. q. 3. cap. si fœneraueris. Alexan. consi. 80. circa primum. lib. 3. necnon Moder. Parisien. de contract. q. 87. num. 666. cum quib. pertransire prorsus uanum atque temerarium uideretur

133 tur. Verùm † si unicuique in traditione huiuscemodi sententia fu- libera esse debet, illud auderem persuadere, mercedem, seu quæstum hunc non sine fœnoris labe retineri, si diligentius rē ipsam intueamur, cunctaque fundamenta DD. examinemus, Tradunt enim ipsi in casu hoc nullum interuenire mutuum, cum in argentarium pecuniæ dominium haud transeat, ex quo ad pompam & ostentationē gratia ditioris apparendi, accipiant. Quamobrem resoluunt illud esse potius commodatum, auctoritate d.l.3.§.ult. cum l.sequē. quod negari haud potest. Sed commodatum ex quo debet esse gratuitum, ut eademmet glo. fatetur in d.cap. conquestus. & in cap. 1. de commoda. & est tex. in l. si tibi inspiciendam rem. ff. de præscrip. uerb. eo ipso, quo merces ex illo percipitur, dicitur fieri contra naturam actus; quamobrem illicitum atque usurarium est. Sed fac commodatum huiusmodi tunc in aliam formam negocij cadere, & sic ut intelligatur contracta locatio, & conductio, ut dicit text. in §. ult. inst. manda. quem citat glos. in d.cap. 1. de commoda. atq; ita hoc effici speciem locationis: & tunc cum sit locata pecunia, quæ dicitur infructuosa, prout clarè ostenditur in l. curabit. C. de actio. empt. neque etiam vsu consumitur, ut patet; si aliquid caperetur lucri, ueniret illud ex industria aliena, quamobrem iniustū, atque usurarium esset: atque hoc est quod uoluit Archidiac. ubi supra, quem refert & sequitur Alexan. d. consi. 80. Aut uerò hęc est species depositi, & tunc credo minimè percipi posse lucrum aliquod sine uitio usurę. ut enim dicitur in Commentario primo. Depositarius etiam tempore I. CC. tenebatur ad usurā in eo casu, videlicet, quando pecuniam, siue in sacculo occlusam & signatā, siue ad numerum depositam conuertisset in usus suos, & tunc illæ usuræ dicebantur uenire ex mero iudicis officio. l. diem. §. qui pecuniam. ff. deposi. uel etiam ex deposito iure actionis. l. Lucius. 24. & l. Publia. §. 1. & l. Quintus. ff. deposi. Aut uerò tenebatur ad usuras depositarius, si eius mora interuenisset. l. die. §. 1. ff. deposi. Extra hos casus depositarius ad usuras non tenebatur, ut ibi cōcluditur. Modò cum in casu isto supponatur argentarium in suum usum nō conuertere, neque ullam moram interuenire; aut aliud accidens, propter quod usurę debeantur, si quidem pactum est tantummodo, non ut expendantur pecuniæ, sed ut ad pompam in mensa remaneant, & sic conuentum est, ut eadem nummorum corpora reddantur, meritò uidetur dicendum non posse lucrum aliquod licitè capi. Videtur hoc quoque sensisse Sali. in Rub. C. de usur. dum dicit, omne quod datur pro usu pecuniæ, siue mutuatæ siue non

mutuatæ usuram esse, quem sequitur Alex. ubi supra nu. 5.

134 Ex quo infero Romanum non sine optima ratione argui † posse, dum in d. consi. 500. incip. summarius. qui per suprascripta tradidit de illo collegio Ciuium & Mercatorum illius ciuitatis Bebemē, quod Confratriam uocat, quæ ordinauit, ut pecuniæ communes Collegij & ad Confratriā, ut dicit, pertinentes, distribuerentur singulis confratrib. de collegio ut ipse ait duntaxat in commodum & licitam ipsarum pecuniarum negociationem cum onere soluendi collegio annuatim solidum pro libra qualibet dictarum pecuniarum. ubi statim ipse respondit hanc ordinationem, siue potius statutum ualere cum illa distinctione, uidelicet si actum sit, ut pecunia eadem reddatur; & tunc sit licitum, quasi non sit mutuum uerum uel fictum, sed depositum, cum dominium non transferatur: ad quod allegat d. l. Lucius. Secus, ut ipse dicit, si actum fuisset, ut tantundem redderetur, quia tunc cum assumat naturam mutui, sapit usuram. Vnde non ualeret ordinatio, seu statutum: & illum refert & sequitur Franc. Rip. in d. l. 2. in prin. num. 8. ff. si certum pet. Sed, prout ostendunt Moderni Parisi. de contract. q. 87. num. 667. sententia huiuscemodi in secundo casu recipi potest: secus autem in priori, nam in d. priori casu nullum potest considerari depositū, sed potius mutuum, cum distribuatur pecunia confratrib. in eius administrationem, & sic, ut quisque conuertat in usum suæ negociationis, unde egreditur depositi notissimos fines, & transit potius in mutui formam, in quo casu etiam tempore I.CC. non debuisset usura à depositario, quando ipse in usum suum ex uoluntate deponentis conuertit, nulla eius intercedente mora.

135 Quæritur etiam de his, qui † data pecunia, possessiones, uel domus, aut aliam rem fructuosam recipiunt in pignus, nunquid usuram committere dicantur, si fructus aliquis ex re sic accepta percipiant, ut illos teneantur in sortem computare. & Alexander in l. 1. C. de pignora. actio. constituit fructus per tales creditores perceptos debiti quantitatem releuare, atque usuram committit, statuit Alexander eiusdem nominis 3. Pont. in cap. 1. de usur. & tradit ibi Abb. Bal. in l. cum pignoris. C. de pignora. actio. & demum sanctio huiusmodi tradita est pro regula, de qua per Soc. in tract. fallē. Reg. 3. Mantua sing. 230. Et propterea aduertendum est, quòd si creditor inhabitauerit domum acceptam in pignus, tenebitur fructus, quos potuerit percipere absoluendo in sortem computare, nam inhabitando quis dicitur fructus percipere. l. si is qui. §. 1. ff. de pignor. ubi Bart. Sed fructus d. habitationis erunt tot, quot ipse

fuisset

fuiſſet expenſurus in conducendo aliam domum, ut ibi ſubiungit gloſ. Vnde non tenebitur ad penſionem, pro qua alius d. domum conduxiſſet. Specul. in tit. de pignor. uerſicu. quid ſi obligaſti. Alex. conſi. 141. nume. 7. lib. 5. Anton. de Fano in tract. de pignor. in 3. memb. 6. part. nume. 7. reprobando Bald. in Auth. ei qui in rat. col. antepe. C. de bon. auto. iudi. poſ. dum tenebat eiuſmodi inhabitantem non computare illos fructus in ſortem.

136 Ampliatur primò, Regulam procedere non ſolùm in † fructibus perceptis, ſed etiam in his qui percipi potuerint, ut habetur in l. 2. C. de pignorat. act. ſequitur Abb. in d. cap. 5. de uſur. ſuper gloſ. 1. & hoc intelligitur de fructibus, qui percipi potuerant ab ipſo creditore, non autem à debitore domino rei, ut per Bal. in d. l. 2. Alex. in l. apud Iulianum. §. fructus. ubi Iaſ. in prima limit. ff. de leg. 1.

137 Secundò ampliatur, rem pignoratam extenuari per fructus perceptos, ſi deteriorata fuerit dolo uel culpa creditoris: quia æſtimatio d. deteriorationis detrahi debet de d. ſorte. gloſ. & Sal. in d. l. 2. Anton. de Fano ubi ſupra in 3. memb. 6. part. num. 2.

138 Tertiò ampliatur, ut etiam ſi fructus aliqui ſuperſint ultra ſatiſfactionem ſortis, nihilominus illi debeant reſtitui debitori unà cum pignore. cap. cum contra. de pignori. Bal. & Saly. in d l. 2.

139 Quartò ampliatur, procedere non ſolũ in ipſo creditore percipiente fructus, ſed etiam in ſingulari ſucceſſore, ut per Bal. in d. l. 1. C. de pigno. actio. de cuius ueritate habes per Anto. Neguſan. ubi ſupra, in 2. memb. 7. part. nu. 1. & ſeq.

140 Quintò ampliatur, procedere non ſolùm in † pignore conuentionali, ſed etiam prætorio, ut ſcilicet fructus percepti ex pignore prętorio extenuent ſortem. Bar. in l. Titia. ff. de ſolutio. & l. ſi is qui. §. j. ff. de pignori. Benè uerum eſt, quòd talis creditor differt ab eo, qui habet pignus conuentionale: ille enim, ut ſupra dicitur, tenetur de fructibus per eum percipiendis: hic autem qui habet pignus ex primo decreto, non tenetur de fructibus percipiendis, niſi in eo caſu, quando eos omiſiſſet percipere dolo, uel lata culpa: de quo per Deci. in l. contractus. nume. 27. ff. de reg. iur. Ant. Neguſan. ubi ſupra, in 3. memb. 6. part. nume. 5. licèt Specula. in titu. de primo decreto. §. iam de effectu. verſi. miſſus ergo, &c. abſolutè exiſtimet talem creditorem habentem pignus prætorium, non teneri vnquã de fructibus percipiendis. Quando autem in dolo & lata culpa dicatur eſſe talis creditor, tradit glo. in d. l. ſi is, qui. §. 1. Neguſ. ubi ſupra.

141 Sextò ampliatur, procedere etiam ſi fuiſſet pactio inita, ut talis creditor lucretur fructus pignoris: quia nihilominus fructus deberent

rent sortem extenuare: ita Bald.in l.1.C.de distract.pigno. Abb.in cap.1.in primo notab.de usuris.Et ratio est:quia paria sunt promittere creditori soluere usuras, & pacisci quòd fructus non computentur in sortem.cap.1.de usur. Alexan.consi.31.viso themate.nume.4.uer.& hanc partem.lib.6. Quæ ampliatio intelligitur dummodo non essemus in uno ex casibus,in quo usuræ permittuntur; de quibus habes in commentario primo. tunc enim tale pactum ualeret.& hoc modo debet intelligi l.1.§.pacto. & ibi glos.ff.de pig. & glo.in l.1. C.de distract.pig.& aliis de quibus per Boer. decis.44 nume.34. & ita intelligit Cacchera. decisio. Pedemonta.143. nume.2.& seq.

142 Septimò † ampliatur,procedere etiam, si debitor iurasset soluere creditori,uel etiam cum iuramento non molestare creditorem super re pignorata & eius fructibus: quia tunc nihilominus debitor, soluto prius debito,repetere poterit à creditore pignus unà cũ fructibus perceptis & percipiendis,iuxta superius dicta. facit cap.ad nostram.ubi Abb.de iureiur.Socin.ubi supra, in 2.casu. Anton.de Fan.ubi supra,limit.5.in fin. Bene uerum est, quòd in istis duobus casibus per debitorem non potest opponi compensatio: sed debet prius præcisè soluere, prout iurauit, licèt Bart. in l.amplius.ff.rem rat.habe.existimet in eo casu,quando uidelicet debitor simpliciter iurasset soluere absque alia promissione, quòd per eum possit opponi compensatio:quod latè disputant Soci.in l.Iulianus.ff.de cõdi.& demon.Tindar.in tract.de compensatio.car.5.col.2. Sed contra Bar.tenuit Alex.consi.9.uisis actis.colum.2.lib.2. & communiter contra eum tenent Canonistæ in d. cap. ad nostram, ut testatur & sequitur Negusan.ubi supra.& Lauren.Rodul.in d.cap. consuluit,par. 2.q.122.tradit per hunc debitor prius peti debere absolutionem à iuramento.

143 Limitatur nunc primò,suprascriptam† Regulam procedere,quãdo fructus essent consumpti: tunc enim extenuarent sortem ipso iure,ut per Abb.in d.cap.1.de usur.in 2.notab. intelligendo tamen opposita compensatione ab homine, prout intellexit glo. in d.l.1. uersi.ipso iure.C.de distract.pigno.& sequitur ibi Bal.& Sali.Soci. in d.Regu.3.8.casu. Si enim non essent consumpti,tunc non extenuarent sortem, neque in eam computarentur:quia de specie ad quantitatem non admittitur compensatio.Benè uerum est,quòd tales fructus tacitè essent obligati in ea causa in qua res principalis ex qua sunt percepti,est obligata.l.3.C.in qui.cau.pig.taci.cont.distinguendo tamen, ut per Sali.ibi. Et istam differentiam inter fru-

ctus

ctus consumptos, & non consumptos, ultra præallegatos DD. memorat alios Alex. in l. diuortio. §. 1. nume. 3. & seq. & ibi Iaf. ff. sol.

144 matrimo. Neque per hoc † fructus dicuntur consumpti, licet sint commixti cum aliis fructibus, ut per Alex. consil. 102. nu. 10. lib. 6. alleg. Bal. in l. 2. in 2. col. C. de fruc. & lit. exp. Sequit Ant. Negus. ubi supra, in 3. memb. 6. par. nu. 12. Debebit ergo cõsumptio probari p allegantem, cum in dubio non præsumatur. glos. in l. creditor. §. si inter. uer. negetur. ff. manda. Alex. ubi supra, nume. 9. Et hoc nisi à tempore perceptionis esset elapsum triennium: quia fructus consistentes in uino, oleo, frumento, & simil. non præsumuntur durare ultra triennium: de quo per Alex. in l. pen. in prin. col. ult. ff. ad leg. Falcid. glos. in l. 1. & ibi communiter DD. C. si aduer. usucap. quicquid ibi dixerit Bald. qui ait relinquendum hoc esse arbitrio iudicis. Sed opinionem communem sequitur Corne. consil. 104. li. 2. Negusan. ubi supra. Idem etiam, nisi fructus consisterent in pecunia, prout sunt pẽsiones: quia perinde est ac si cõsumpti essent: nã statim extenuãt debitũ. Bal. in l. quãuis. C. in qui. ca. pig. taci. contra.

146 Secundò limitatur, procedere tantùm † in illis fructibus, qui supersunt deductis expensis, ut per Negusan. ubi supra. & facit, quia regulariter fructus intelliguntur deductis expensis factis pro illis recolligendis. l. fructus. & ibi nota. ff. sol. mat. propter quod dicebat Soc. ubi supra, in 3. casu. ꝙ ista nõ erat propriè limitatio ad regulã.

147 Tertiò limitatur, † nisi creditor ratione pecuniæ numeratæ subiisset notabiles labores: quia tunc lucratur fructus contemplatione laborum. dictum fuit Hostien. in Sum. eodem titu. §. an aliquo. uersi. 13. refert & sequitur Roma. singu. 542. Abb. in d. cap. conquestus. num. 8. Soc. ubi supra, casu. 12. Beroius in d. c. 1. col. 7. in prima limit. de usur. Boeri. decis. 44. quo ad secundum. nume. 24.

148 Quartò limitatur, nisi res pignorata spectaret † ad creditorem ratione proprietatis uel directi dominij; ratione autem possessionis uel usufructus spectaret ad debitorem: quia tunc fructus non computarētur in sortem. & ponitur exemplum in clerico, qui acciperet in pignus beneficium à laico: de quo in cap. 1. de usur. in fi. Idem de domino, qui reciperet rem feudalem in pignus à uassallo, de qua in d. cap. conquestus. Abb. in cap. at si clerici. nume. 23. de iudici. Idem de domino, qui reciperet rem emphyteoticam ab emphyteota: de quo notatur in d. cap. conquestus. tradit Roma. in l. diuortio. §. ob donationes. ff. sol. mat. & sing. 329.

Idem etiam de proprietario & domino locatore, qui reciperet ab usufructuario & conductore: de quo Socin. ubi supra. in 5. casu.

Negusan.ubi supra.nume. 135. & de omnibus uideas Couar.lib.3. variarum resolu.cap.1.nume.4. ubi aliter hanc limitationem exponit: similiter & Nauar. in Manual.Confesso. sub 7.præcep.c.17. nume.215.Sotum lib.6. de iusti. & iur.q.1.arti.2.col.7. Limitatur generaliter, supradictam regulam non procedere, si per creditorem fructus perciperentur ratione usuræ recompensatiuæ uel restaurati uæ, de quibus habes casus, & exempla tradita in Commentario 1. Et sub ista limitatione cadent quamplures constitutę per Soci.ubi supra .Syluestr.in Rosa aurea.casu 28. Nauar.in Manual.Confess. sub 7.præcept.cap.17.num.217.

Commentarij Tertij, Finis.

IOAN. BAPTISTAE LVPI GEMINIANI

I. C. CLARISSIMI,

De Vsuris & Commercijs illicitis,

COMMENTARIVS QVARTVS

In cap. Quamquam, de vsur.

SVMMARIVM.

1 *Gregorij X. Pont. uita, seu elogium.*
2 *Pœna infamiæ in vsurarios statuta.*
3 *Vsurarius hæres institutus præterito fratre, priuabitur hæreditate.*
4 *Vsurarius non potest esse testis, sed repellitur à testimonio.*
5 *Vsurario denegatur iuramentum suppletiuum, & in litem.*
6 *Clericus usurarius, ipso iure infamis.*
7 *Vsurarius præsentari, nec eligi potest ad beneficium.*
8 *Clericus vsurarius, deponendus est ab officio, & beneficio.*
9 *Iniuria irrogatur uocando usurarium, & iniuriarum agi poterit.*
10 *Vsurario denegatur Communio altaris. Item & Sacramentum Confessionis.*
11 *Vsurario denegatur ecclesiastica sepultura.*
12 *Vsurarius non admittitur ad oblationem faciendam.*
13 *Vsurarius non prohibetur facere eleemosynam.*
14 *Vsurarius non potest agere ad usuras, nisi prius ipse restituerit perceptas per se, vel eum, cuius sit hæres.*

15 *Vsurario denegatur appellatio.*
16 *Vsurario denegatur aduocatus.*
17 *Vsurarius tenetur edere actori.*
18 *Vsurarij nunquid alia pœna criminali puniri debeant.*
19 *Lex ciuilis contra crimen ecclesiasticum, pœnam statuere potest.*
20 *Statuta, & leges laicorum, tribuentes facultatem Iudicibus secularibus decidendi in materia vsurarum, valent.*
21 *Pœnæ imposita vsurarijs nunquid intelligantur ipso iure, an verò circa eas requiratur sententia hominis.*
22 *Vsurarius manifestus est, qui palam, & publicè fœnus exercet. Idem etiam domi.*
23 *Vsurarius manifestus, probatur per eius confessionem in iudicio.*
24 *Confessio extraiudicialis, non conuinceret quem vsurarium manifestum.*
25 *Vsurarius manifestus probatur testibus deponentibus, se pluries uidisse illum fœnerantem.*
26 *Testes asserentes se pecuniam recepisse sub usuris, nunquid probent usurarium.*
27 *Testes singulares, nunquid probent quem usurarium.*
28 *Testes, si non probant, quòd quis usuram receperit, non concludit, & ideo instruitur aduocatus ad articulandum.*
29 *Testes deponentes, quem solitum fœnerari, non conuincunt usurarium.*
30 *Vsurarius manifestus probatur fama & communi opinione.*
31 *Vsurarius probatur ex libro ipsius.*
32 *Vsurarius ad hoc, ut probetur manifestus, necesse est sequi declarationem, & sententiam Iudicis.*
33 *Vsurarius manifestus, qualis esse debeat.*

Præfatio.

Surarum ergo labem uidimus quàm maximam & execrabilem fieri, ipsamque ab omnibus gentibus prorsus reiici, atque improbari, postquam homines à Deo opt. Max. nulla re longius arcentur, quàm huiusmodi facinus exercendo: per hoc enim scelus traditum est ipsum Deum, naturamque offendi, iura, præceptave, tum diuina, tum humana, uiolari, atque contemni, necnon uiros in suis facultatibus

cultatibus consumi, & prorsus abligurriri, ut ex supra relatis colligere potes, & passim à DD. reperimus inuehi in probrum huiuscemodi, quorum nomina longum esset recensere. Vt hinc mirari nõ debeamus, si uitium hoc tot patrum dogmata, sanctionesve fuerint detestatæ, contraque illud insurgãt armati canones, leges, omniaq; iura singula feriẽdo uariis, & illis quidem grauibus pœnis, de quibus modò referam, & pro quarum faciliori explicatione duxi aggrediendam constitutionem firmatam in generali Concilio Lugdunensi, positam sub titu. de vsur. lib. 6. incip. Quamquam, &c. quam statuit Gregorius, illo nomine X. sed 190. in ordine Pont. Max. patria Placentinus, † antea Thebaldus nuncupatus, è familia Vicecomitum, uir certè præclarus, atq; per omnes uitæ gradus summè laudatus, ob egregias animi sui dotes, quæ in eo magis, ac magis elucebant exornatæ magno consilio, humilitate, sanctimonia, pietate, religione, cæterarumque uirtutum genere, quibus Christianæ Reip. euaserat bonus, sanctissimusque ciuis, deq; ea optimè meritus: quod tum ex hoc dicere possumus, quando inter Christianos sacro illo fœdere icto, ut Edouardus, Henrici Angli filius, cum instructa classe in Syriam, ob uarios paganorum insultus, tunc inclinantem traiiceret, dum Ludouicus Franchus Africanos edomaret, ipse Leodiensis tantùm Archidiaconus, Caroli Siciliæ, Hierosolymorũque Regi, atque Ecclesiæ uacante Põtifice tutoris, necnon omnium Principum iudicio, Apostolicæ sedis Legatus fuit in illã sacrosanctam Syriacã expeditionẽ declaratus, atq; assumptus: qui dũ in Ptolemaide, Syriç urbe, rẽ Christianã cũ Edouardo maxima ingenij sui prudentia curabat, & dum apud Viterbium, ob Clemẽtis IIII. optimi, sanctissimique Pont. mortem ibi sequutam, non solùm inter Principes, verùm etiam inter Cardinales discordia fuisset orta de creando nouo Pont. qui illo dignus uideretur, ut ob id in tertium annum sedes uacaret, meruit Theobaldus, nondum Cardinalis, & absens, ad hoc summũ rei fastigium euehi, anno tunc agente à Christo nato 1271. qui, dum Italiam magnis undique in itinere donatus muneribus, egregioque comitatu aduentaret, apud Viterbium obuia, necnon multorum Principum honoribus fuit exceptus, ibique Pontificatum sumpsit: quem dum per quatuor annos, totidem menses, ac dies incredibili religione, & sapientia rexit, continuò ad rem in Syria iuuandam animum adiecit conciliatis prius Venetis, ac Ianuensibus inter se tunc ualde dissidentibus, quorum discordias plurimum huic incepto obstare didicerat. hic insimul Lugduni Concilium patrum indixerat, atque ad

id celebrandum quia cum Græcis instabat certamen, de Spiritus sancti processione, doctissimi quique accersebantur, inter quos Thomas ille Aquinas, qui tamen, antequam eò peruenisset, diem suum obiit. Adfuit Bonauentura Balneoregius, Franciscanæ familiæ ornamentum, Eboracensis Antistes. Ianuensium ope adfuit Paleologus Imperator, cũ Ioseph, Patriarcha Constãtinop. magnoq; comitatu, qui, ut Græci Imperij iura adipisceretur à Pont. Max. et reclamantibus Balduino Imperatore, & Carolo Siculorum Rege, id obtinuit, quando cum aliis Græcis, utrinque almum Spiritum procedere profitebatur, plures etiam cõstitutiones, atque dogmata in Christiana Repub. saluberrima fuerunt in hoc generali concilio firmata, & inter cætera, ad euitandas longas illas sedis uacationes, qui antea in maximam Ecclesiæ perniciem extiterant, inductus fuit egregius, & nunquam satis laudatus ordo, atque usus congregandi, necnon in loco claudendi Cardinales, ob creandum Pont. qui mos deinceps conclaue nomen fuit nũcupatus, modus, atque nomen in æuum duraturum, quando antea publicè Cardinales soliti fuerant conuenire apertis illis congregationibus ad illum eligendum. Similiter Gregorius, nullis meritò infensior, quàm fœneratoribus exacerbatus, quòd post edicta Concilij Lateranensis, improbissimi homines nihilominus præsumerent circumire prouincias, & in alienas urbes proficisci ad exercendam huiusmodi usurariam, siue potius depredationem, ibique ad hoc domos conductas habere, cum proposuisset edictum in generali Cõcilio Lugdunensi firmatum, quo iubebat constitutionem Lateranensis Concilij contra usurarios editam sub diuinę maledictionis intermina tione inuiolabiliter obseruari, eosque vsurarios infra tres menses urbibus, prouinciisque excedere, & quòd, nec collegium, nec alia uniuersitas, uel singularis persona domos locent, uel sub alio quocunque titulo concedant, quinimo eos infra illum terminum præfixum de terris suis expellant, nunquam aliquos tales de cætero admissuri, sub graui censurarum periculo, prout in præcedenti sanctione huius tituli expressum reperitur, his non contentus addidit in eorum odium hanc constitutionem, quòd testamenta manifestorum usurariorũ nõ ualeant, sed sint irrita ipso iure, & quòd nullus ipsis debeat interuenire: idque hac formali epistola statutum fuit.

Quamquam usurarij manifesti, de vsuris, quas receperint, satis fieri expressa quantitate, uel indistinctè in ultima uoluntate mandauerint, nihilominus tamen eis ecclesiastica sepultura denegetur, donec de vsuris ipsis fuerit, (prout patiuntur facultates eorum) plenariè satisfactum.

ctum, uel illis, quibus facienda est restitutio, si præsto sint ipsi, aut alij, qui eis possit acquirere; uel, eis absentibus, loci ordinario, aut eius vices gerenti, siue Rectori parochiæ, in qua testator habitat, coram aliquib. fide dignis de ipsa parochia, e quibus quidem ordinario Vicario, & Rectori prædicto modo, cautionem huiusmodi eorum nomine liceat præsentis constitutionis auctoritate recipere, ita, quòd illis perinde actio acquiratur, aut seruo publico de ipsius ordinarij mandato, idoneè de restitutione facienda sit cautum. Cæterùm, si receptarum usurarum sit quantitas manifesta, illam sempet in cautione prædicta exprimi uolumus, alioquin aliam recipientis cautionem huiusmodi arbitrio moderãdam: ipse tamen scienter non minorem, quàm uerisimiliter creditur, moderetur: & si secus fecerit, ad satisfactionem residui teneatur. Omnes autem religiosos, & alios, qui manifestos usurarios contra præsentis sanctionis formam ad ecclesiasticam ausi fuerint admittere sepulturam, pœnæ Lateranensis Concilij, contra vsurarios promulgatæ, statuimus subiacere. Nullus manifestorum vsurariorum testamentis intersit, aut eos ad confessionem admittat, siue ipsos absoluat, nisi de usuris satisfecerint, uel de satisfaciendo pro suarum uiribus facultatum præstent, ut præmittitur, idoneam cautionem. Testamenta quoque manifestorum usurariorum aliter facta, non ualeant, sed sint irrita ipso iure.

Hactenus constitutio. Et antequam ad eius seriem deueniamus, præmittendum est, prisco illo iure in usurarios pęnas fuisse indictas, prout ad hoc recenseri possent multæ authoritates Liuii, aliorumque, de quibus dicitur in l. curabis. C. de actio. empt. Similiter de iure quoque Cæsarum in usurarios pęnæ fuerunt indictę: †nam Diocletianus, & Maximianus AA. statuerunt improbum fęnus exercẽtes, infamiæ pęnam ipso iure fore irrogandam. l. improbum fęnus. C. ex qui. caus. infam. irroga. & ibi glos. & Bart. & Augustus prius notauit aliquos, quòd pecunias leuioribus usuris mutuati, grauiori fęnore collocassent, ut testatur Suetonius in eius uita, cap. 39. Quæ pęna infamiæ recepta, confirmataque fuit à iure Pontificio, cap. infames. §. porrò, 3. q. 7. Abb. & alii in cap. inter dilectos. nume. 2. de exces. Prælat. Mathesi. notab. 196. Et hodie irrogatur infamia, siue usurarij excesserint modum, & limites definitos in l. eos. C. de usur. siue fęnerarentur intra illum modum & limites, sed reprobatos, licèt hoc Abb. in d. cap. inter dilectos. nume. 2. cogitandum relinquat: uerum tenuit hoc Guil. de Cun. Petr. Iac. ob. Butrigar. Sali. & alii in d. l. improbum. Mathesil. notab. 49. Et quamuis glos. in d. l. improbum. contrarium senserit, & uideatur sequi Gemin. consi. 77. col. pen. tamen hæc opinio glo. communiter reij-

citur, ut per Couar.lib.3.uar.resol.cap.3.

Inferunt modò ex hoc DD. quòd cum iste vsurarius sit infamis, 3 & sic † uilis & turpis persona, si quis illum heredem instituerit, præterito & exhæredato fratre; ille frater sic præteritus, & exhæredatus possit rumpere eius testamentum per querelam inofficiosi, originalis illatio fuit Anton.de But.in cap.Raynutius.de testa. sequitur Mathesila.d.notab.49.& 196. tradit Ias.in l.fratres.nu.18. C.de inoffi.testa.Marsil.singul.273.nu.4.

4 Inferunt etiam, quòd † usurarius non possit esse testis, sed repellitur à testimonio, Bald.in l.1.q.7.C.de testam.Lauren.Rodul.in d. cap.consuluit.par.2.q.ult.Iul.Clar.de testam.§.usura.uer.punitur. Et qui unum testem examinasset, qui esset usurarius, nō possit obtinere iuramentū suppletorium, Caccialup.in l.admonendi.cart.18. uer.26.ff.de iureiur.

5 Infertur etiam, quòd † usurario non debebit deferri iuramētum suppletiuum, quando is probasset per unum testem: quia in hoc iuramento sibi deferēdo fungitur vice testis, qui ratione infamię repelli deberet. Cyn.in l.in bonæ fidei.q.7.C.de re.credi. Curt. in d. l.admonendi.num.73.Craue.consi.73.nume.6. Iacob.Menoch.in pract.de arbitr.iudi.lib.2.censu.2.casu 190. num.14.Marsil.sing. 273.nume.2.Idem etiam, nec iuramentum in litem, de quo latè post alios per Ioan.Bapt.Plot.in l.si quando.§.13.nume.7. & §.50. nume.1.& nume.15.C.unde ui.Pet.Ioan.Anchara. in suarum qq. lib. q.33.nu.17.

6 Similiter, eodem modo & clericus usurarius † est ipso iure infamis, text.in d.cap.inter dilectos. ubi Abb.de excess. prælat. & ideo procedent in eo, quæ de laico usurario inferuntur. Vnde traditum est eum repelli debere ab obtinendo beneficio.glo.in cap.pręterea. de usur.probatur in cap.infamibus.de reg.iur.in 6.

Et per ista Cæsar Lambertin.in tract.de iure patro.lib.2.art.21. 9.q.princi.1.par.post Firmianum, quem allegat in tract.de episco. 7 in 2.lib.in 1.par.q.33.inferebat usurarium † non debere præsentari, nec eligi: & si præsentetur, & de crimine usurario opponatur, & probetur, tunc debeat degradari, & deponi. Tradit tamen glos. in d.cap.præterea. quòd Episcopo permissum est hanc, infamiæ notam tollere, & abolere ab usurario, post pęnitentiam, & satisfactionem ab eo factam, & illum dispensare ad effectum retinendi beneficia ecclesiastica obtenta: nam his ob infamiam, etiam iuris, minimè est priuatus. Secus quo ad obtinenda de nouo beneficia, quæ infames assequi non possunt absque Rom. Pont. indulgentia, ut tradit

ut tradit glos.in d.cap.inter dilectos. Infamia enim, quò ad hæc, ab alio, quàm à Principe tolli non potest, Geminian. consil. 77. colum.ulti.

8 Quinimò clericus usurarius deponendus est † ab officio, & beneficio, not.Abb.in cap.r.nu.4. ubi Ioan. And.& Rauen.de usur. Alexan.consi.72.in princip.lib.1. Et hoc intelligendum, ut primò quidem suspensione sit punitus,& postea si in eodẽ errore usurariç prauitatis perseueret, tunc ab officio & beneficio sit deponendus: quia usurarius absque illa proterua contumacia, & perseuerantia, suspensione tantùm est puniendus.Hostien.in sum.eodem titu.de usur.§.ult.uersi.alia à Iudice.Ioan.Episc.Calagurritan.in summ. & pract.criminal.cap.82.& faciunt uerba tex.in cap.1. & cap.præterea.de usuris.

9 Inferunt etiam DD. quòd † cùm usura infamiæ notam tribuat, maxima erit iniuria,quem uocare usurariũ:unde iniuriarum agi poterit,per ea,quæ tradit Old.consi.53. Roma.consi.96.Ludoui. Bolog.in addit.ad consi.Ioan.Anani.consi.44.Socin.consi.118.& 146.lib.1.& in terminis ponit Craue.consi.145.lib.1.

Reperiuntur etiam multæ aliæ pçnæ in usurarios excogitatæ:& quidem Alexan.illo nomine III. Pont.Max.in Concilio Lateranensi edito, statuit alias, & illas tres grauissimas pçnas, relatas in cap. quia in omnibus.eodem titu. Quarum prima est, ut ipsi non ad-

10 mittantur † ad Communionem altaris, quam Innocen. ibi exponit, id est, ut non possint suscipere corpus Christi. Sed Abb. in ca. cum tu.eodem titu. aliter eam interpretatur, id est,ut non admittantur ad ecclesiam, quando celebrantur diuina: quia assistentes in ecclesia debent admitti ad Communionem altaris. quæ expositio magis placet Panormita. in d.capitu.quia in omnibus. nume.2.& magis communiter recipitur: & sic usurariis excommunicationis censura infligitur. Abb.& DD.in cap.præterea. de usur.

Interdicta quoq; illis fuit cõfessio, postquã sancitũ est, ut nullus eos ad confessionẽ admittat, siue ipsos absoluat,ut in hac cõstitutione dr̃:& gl.in uer.absoluat.exponit ẽt ab aliis peccatis,allega.c. legatur.24.q.2.Nauar.in Manua.Confes.sub 7.præc.c.17.nu.279.

11 Alia & secunda est pçna, ut talis usurarius manifestus decedens in hoc peccato,careat christiana sepultura,& sic non debeat sepelliri in cemiterio ecclesiastico, nec clerici debeant interuenire sepulturæ, tradit glos. in authen. qui dominum. C.de sepulc. uiola. Quinimò,si aliqui usurarios manifestos scienter sepelliri præsumant,ipso facto sententiç excommunicationis subiacere decretum

fuit, in clem. eos. de sepultu. & confirmatum est per hanc constitutioné in uer. omnes autem. tradit Laurent. Rodul. in d. cap. consuluit. q. 102. nume. 134. & glos. in d. clem. in uersi. sepellire. declarat, qui dicantur sepellire, an clerici tantùm, an clerici associantes, an foueam facientes, seu propriis manibus in foueam tradétes. Nec talis usurarius decedens in peccato ad ecclesiasticam sepulturam deberet admitti, etiam si eius hæredes restituerent, uel cauerent de restiruendo usuras, quia huiusmodi cautio non liberaret animam suam, ex quo mortuus est in tali scelere. Oportet ergo, quòd ipsemet restituat, uel caueat de restituendo, ita quòd appareat illum nó decessisse in peccato. Hostien. in sum. eod. tit. §. alia imponitur. notatur in d. clem. eos. per glo. ibi. in uer. manifestos. & in hac constitutione, super qua tradunt DD. quòd etiam si fuerit sepultus, nihilominus erit exhumandus. Abb. consi. 81. Card. consi. 2. Quinimo etiam si tempore sepulturæ fuisset occultus, neque aliter apparuisset usurarius manifestus, tamen si postea detegeretur, & constaret illum decessisse in tali peccato, sine aliqua confessione, & signo cótritionis, deberet exhumari in eo casu, quando ab aliis eius cadauer, & ossa discernerentur. secus aliter, ut per Geminian. hic, nume. 11. decidens hac sua notabili distinctione huiusmodi casum ualde ab antiquis disputatum, de quo per eum.

12 Tertia est pœna, ut non admittantur ad oblationé faciendá, sed eam clericus debet respuere: & si aliquid habuit ab usurario offerente, tenetur hoc ei restituere, ad sui inuerecundiam. Host. in sum. eod. titu. §. alia pęna imponitur. & ultra hoc clericus tenetur satisfacere de delicto, ut per Abb. in d. c. quia in omnibus. nume. 6. Quę pęna fuit statuta in maximum odium usurariorũ. Nam omnes alij peccatores, & homines uitæ quantũuis sordidæ, extra illos expressos in cap. oblationes. 90. dist. & per glo. ibi, & in cap. minor. 17. q. 4. ad oblationem faciendam non prohibentur admitti, ut uidetur concludere glos. illa, & sequitur Abb. in d. cap. quia in omnibus. nu. 5. reiecta opin. Hug. Benè uerũ est, ꝙ iste usurarius poterit facere eleemosynam: ná, ut concludit Io. And. in c. cum uoluntate. de sen

13 tent. excomm. prohibitus facere oblationem, †non prohibet facere eleemosynam de illicitè acquisitis, & subiacentibus restitutioni, licèt huiusmodi eleemosyna non placeat Deo. ca. eleemosynam. 14. q. 5. habes de hoc gl. in ca. ex transmissa. de decim. cap. non sine. 14. q. 5. Et Abb. in d. ca. quia in omnibus. diuersitatis rationé adducit, quia de sui natura oblatio fit in publico, eleemosyna uerò in occulto. Vlterius fuit statutũ, quòd clerici admittentes usurarios ma-

nifestos

nifestos ad communionem, uel ecclesiasticam sepulturam, uel recipiẽtes eorũ oblationes, sint ad officio suo suspensi. Quæ omnia fuerunt postea in Concilio Lugdunensi confirmata, & iussa obseruari sub diuinæ maledictionis interminatione, ut dicitur in constitutione pręcedenti hoc. eod. tit. nostro.

14 † Offert etiam se nobis alia pœna in usurarios statuta, de qua in cap. quia frustra. & cap. Michael. eod. tit. videlicet, ut usurarius repetens usuras sibi debitas, uel agens, ut fructus computentur in sortem, non audiatur, nisi prius restituerit vsuras, quas ab alijs apparebit extorsisse per se, per patrem, uel defunctum, cuius sit hæres: & sic in hoc casu admittitur quis allegãs de iure tertij: quod fit in usurariorũ odium, quo scilicet purgato, prius crimen, quàm odium de ipso arguat, ut tradit Abb. in dictis iuribus. Et quamuis Lapus allega. 55. uideatur limitare in eo casu, quando esset coram iudice delegato, prout dicit loqui citatus text. 6. capitu. quia frustra. secus si causa penderet coram Iudice ordinario, quemadmodum tenet quoq; Alc. in l. viro. ff. sol. mat. Nihilominus restrictionem huiuscemodi reijciendam puto, de quo per Roma. singul. 340. & cons. 180. omnia. ut & in d. l. viro. quamuis & ipse in hoc parum sibi fuerit constans, & traditis per eum consi. 238. pro honorãda, col. pen. versi. 2. & ista. & in urbe hac floret. Video hanc difficultatem cessare, quando per constitutiones synodales sub Leone X. Pont. Max. editas, iam decisum fuit exceptionẽ hanc admitti debere in quocunque iudicio tam ordinario, quàm delegato, ipsamque opponi debere ante litem cõtestatam, nisi post litem contestatam peruenisset ad ipsius rei notitiam, declaratumque fuit exceptionem huiuscemodi probari debere infra 10. dies utiles, postquam fuisset admissa.

15 Rursus, contra † usurarios statuta est pęna, de qua in c. quàm perniciosum. de usur. videlicet, ut ipsi appellare non possint ad subterfugiendam restitutionem: & sic denegatur eis appellatio, quod speciale est in odium usuræ, prout adnotant Abb. & alij.

16 Traditum † est quoque à DD. quòd cùm propter delicti grauitatem accusato denegetur aduocatus, l. per omnes. C. de defensori. ciuita. ita per hunc tex. usurario manifesto erit denegandus, ut refert Barbat. in l. 4. §. Cato. col. 38. ff. de uerb. obli. se audiuisse illum tex. allegatum fuisse ab egregio quodam aduocato corã Eugenio Pont. in publico Consistorio. Ad hoc, quòd manifesto usurario erat denegandus aduocatus, recenset, & latius tenet Andr. Tiraq. de pęn. ff. natu. tempe. causa 49. num. 30.

17 Similiter est alia pęna aduersus usurarios statuta, per clem. 1. §. cæterùm.

cæterum. de uſur. ut videlicet eccleſiaſtica cenſura compellantur edere actori codices ſuarum rationum. Et quamuis communis,& illa uulgata regula ſit, quòd reus inſtrumenta, ſeu rationes actori non cogatur edere, de quo Bal. in l.j.§.editiones. col.4. ver. uenio ad exempla. ff.de edend. & ordinariè DD.in l.prima.C.de edend. Attamen hæc regula in odium uſurariorum limitatur, ut, uidelicet ipſi teneantur edere. d.§.cæterum. & hoc, ut dicit ille text. cum de uſuris agetur: unde ſi ageretur contra uſurarium ad alium effectum, quàm ad reſtitutionem uſurarum, non teneretur edere: ita exponit ibi Ancharan. & Cardinal. poſt Lap. tradit Bald.in cap.clerici. col.ult. uer.ſed nunquid. de uit.& honeſta. cleric. cum aliis, de quibus per Dec.in cap. 1.num.24.de proba.

18 Exoritur nunc illa ‡ difficilis, & ualde controuerſa q. videlicet, nunquid uſurarij præter ſupradictas pęnas alia criminaliter puniri poſſint. Et quod nulla alia ſint pęna afficiendi ſuaderi uidetur ex eo:quia,ut concludunt Bar.& DD.in l.1.C.de ſum. Trin. Vſuræ de iure ciuili non prohibentur, ſed permittuntur. ideo quod fit l. permittente, pęnam non meretur, uulgata.l.Gracchus.C.de adult. Præterea non reperitur iure cautum, quòd uſurarius puniatur aliqua pęna criminali: ergo pęna imponi non debet, niſi ubi lex expreſsè dicat.§.cum igitur.de non.eligi ſecun.nub.Bal.in authen. ex teſtamento.col.pen.C.de ſecun.nup.

Et de iure canonico ſunt prohibitæ, inſpecta ſalute animæ tantùm:qua de cã,ut euitetur peccatũ, uſurarius punitur ſolũ ad earum reſtitutionem cenſura eccleſiaſtica,ut dicitur per cap.cum tu. de uſur. Et quando ius canonicum uoluit punire uſurarios ultra reſtitutionem,proceſſit ulterius,prout diſpoſuit in aliis pęnis, de quibus ſupra. Similiter Deci.in conſi.170. allegat fęneratorem ob paupertatem excuſari à reſtitutione uſurarum.d.cap.cum tu. §.illi.Si ergo ob paupertatem, quis excuſatur à reſtitutione, nec aliter puniri debet,quanto fortius debet exire impunitus, qui uſuras reſtituit? & per iſtas rationes ita opinatus fuit Bal. in d.l.improbum fęnus.ſequitur ibi Sali.tradit Dec.in l.rogaſti.§.ſi tibi.in fi.ſi cer.peta.& latius d.conſi.170.Iaſ.conſi.153.in 2.dubio.lib.4.cum aliis, de quibus Hieronym.Gratus conſil.38.col.2. & conſi.49. col.2.& ſeq.lib.2.Soc.Iuni.conſi.83.col.2.lib.2.& defendit latè Craue.conſil.6.nume.101.& ſeq. Roland.à Val.conſil.75.lib.1. ubi nume. 29. dicit hanc opinionem magis communiter receptam, pro qua allegat aliam rationem, de qua etiã per Craue. uidelicet, quòd ubi dolus commiſſus contra aliquem,purgari poteſt actione ex contractu,

ctu, in quo dolus interuenit, cessat actio de dolo, nec criminaliter punitur. l.& eleganter. in prin.ff.de dolo.Bal.consi.15. ad euidentiam. lib.j.Cast.consi.411.col.2.lib.1. Sed usuræ repeti possunt cõditione indebiti.cap.Michael.de usur.Abb.consi.34.in fin.lib.1. & consi.81.in fin.lib.2.uel agi potest ex contractu, ut declaretur nullus, & usurarius: cessat ergo actio de dolo, & sic pęna.

Sed aduertendum est, quia contrarium tenuit Iaco.Butrigar.in d.l.improbum fęnus. tradens ibi fęneratorem puniri stellionatus crimine, cuius pœna est arbitraria, ut ostendit post alios Iaco. Menoch.in tract.de arbitr. iudi.lib.2.censur.4. casu 38. sequitur Caccialup.in l.1.num.49. C.de sum.Trinita. Corne.consil.19. videtur prima fronte. lib.3. Alciat.in cap.1.nume.76.de offic.ordina. ubi fatetur hanc opinionem receptam esse, & istam de consuetudinè seruari testantur Modern.Parisi.de contract.q.10.num.156. uidelicet in casu, quando esset excessus magnus, uel enormis, alioquin dicunt sufficere nullitatem, uel moderationem contractus: sequitur Rubeus consi.65.Couar.in epito.de sponsali.par.2.cap.6. in initio.nume.19.& lib.3.uariarum resolu.cap.3.nume.2.Iul.Clar.lib.5.senten.§.usura.uer.& ex hoc.Caccher a.decisio.Pedemonta.137. nume.11. Videtur sentire Archidiaco.Ioan.Andr.& Geminian. in cap.1.in prin.hoc eodem titu.dum concludunt, quòd punitus de tali crimine in foro ecclesiastico, & in foro seculari puniri possit, & pro hac opinione allegantur multa. Sed ista potissimum, ratio mihi uidetur augeri, quia, ut modo dicebamus, fęnerator transgreditur mandatum Dei, offendit naturam, & contemnit Principum leges, & constitutiones: meritò ergo sequi debet pęna inobedientiæ, quæ extraordinaria est, & arbitraria, ut ostendit Menochi.ubi supra, lib.2. censur.4.casu 364. & 398. ubi hac ratione usus est in istis terminis, quam potuit habere à Maranta in suo praxi iudiciar. par.6.titu.de inquisi.num.121.& disputatio.5.num.10.in fin. His sic stantibus non obstant rationes in contrariũ adductæ. Non enim obstat primò, dum dicitur, usuras de iure ciuili permitti: quia hoc est falsum, ut latè de hoc traditur in Commentario 1. ubi ostendimus, usuras lucratorias esse omnino de illo iure damnatas, atque ita etiam punitorias, & recompensatiuas, quando sint ultra legitimum modum, de quo in l.eos. C.de usur. & l.curabit.C.de actio. empt. Non obstat etiam, dum dicitur pęnam aliquam à lege non esset inductam, ergo nec a iudice inducenda: Quia & si lex pęnam aliquam ordinariam haud induxit, attamen non sequitur quin à Iudice in odium istius criminis statui possit aliqua extraordinaria.

Minus

Minus obstat, dum dicitur, usurarium de iure canonico non puniri, nisi ad usurarum restitutionem: quia uerum est, ius canonicum non punire pœna ordinaria: sed non sequitur, quin per hoc sentiat usurarium esse puniendum aliqua extraordinaria: exemplum in furto, & falso, de quo in c. 1. de furt. & cap. ad falsariorum. de falso. ubi dicitur, quòd per restitutionem solùm est satisfactum peccato, quo quis læsus fuit: non autem satisfactum est peccato inobedientiæ. Et si uera esset illa ratio contraria, sequeretur, quòd in causis, in quibus nulla fit restitutio, sola pœnitentia peccatum tolleret. Vnde totus titu. de pęn. ueniret abrogatus: quod non est dicendum. Non etiam obstat, dum dicitur, ius canonicum ulterius processisse, quando uoluit punire usurarios, prout disposuit cõtra manifestos: quia hæc argumentatio non concludit, cùm sit sumpta à contrario sensu, & ob id non ualet, quando resultaret prauus intellectus: prout in casu nostro, de quo ordinariè in l. 1. ff. de offic. eius. Nec d. cap. quia in omnibus. uel alia iuris Pontificij constitutio limitatè loquitur in usurario manifesto, sed ratione criminis notorij: non tamen sequitur, quin & simplices, occultique usurarij, si detegantur, puniri debeant, alioquin præberet ansam fęnus exercẽdi: quod non est dicendum. Non obstat, dum dicitur, fęneratorem ob pauperratem excusari, d. cap. cum tu. §. illi. ergo multò magis, qui restituit. Nam, prout respondit Corne. d. consi. 19. lib. 3. quem probauit Maran. d. 6. par. de ordin. Iudi. titu. de inquisitio. nu. 111. Verum est, fęneratorem ob paupertatem excusari à pęnis, nempe inductis ad restitutionem usurarum, quæ per Lateranense Concilium sunt statutæ contra non restituentem, de quibus supra: Sed non per hoc tollitur, quin usurarius puniatur extraordinariè in odium huiusmodi criminis. Præterea d. cap. cum tu. §. illi. loquitur de manifesto usurario, prout tenet Deci. d. consi. 170. & Roland. d. consi. 75. nume. 22. & tamen ipsi firmant, talem usurarium criminaliter puniri. Minus obstat ratio allegata per Crauet. d. consil. 6. quam etiam refert Rolan. d. consi. 75. uidelicet, quòd ubi dolus cõmissus contra aliquem, purgari potest actione ex contractu, cessat actio de dolo, nec criminaliter potest puniri: quia prout respondet Caccialup. in d. l. 1. ratio illa procedit, quando dolus remaneret in puris terminis contractus, & materia non esset apta ad crimẽ inducendũ: quod secus est in casu usuræ, quæ est aptissima crimen producere, cùm sit contra præceptum Dei, & bonos mores. Vnde à partibus non potest tolli ius fisci, ne delicta remaneant impunita; & quin Iudex pro illo iure ualeat usurarium punire, Bar. in l. 1. §. usq;

adeo.

adeo.ff.de iniur. Ange. Areti.in §.1.nume.5. Institu.de obliga.quæ ex delic.nascun.& in tract.malefici. uersi.contra uoluntatem Dei. Deci.in l.nemo fraudare. in fin. ubi Cagno.nume.7.ff.de regu.iur. Petra sancta singul.55. nota bene.in fine. Marsil.singul.22.confes-sio,&c.Non obstat etiam,dum Roland.d.consi.75.nume.29.dicit contrariam opinionem magis communiter receptam: quia iure optimo sibi tribui potest illud uitium, quod in Alciat.dicebat, ui-delicet, quòd non rectè in hoc ponderauerit authoritates DD.quæ pro hac parte numerantur: cum etiam aliqui ex DD.per eum rela tis, non teneant illud; ad quod eos allegat: prout sunt Bertrand. Ripa, & Maranta. Concludas ergo ex his, quemlibet usurarium, siue manifestum, aut simplicem, posse de iure & Cæsareo,& Pon-tificio, per Iudicem, tam ecclesiasticum, quàm laicum indistinctè pœna stellionatus puniri. Et hoc etiam, quando exegissent usuras intra modum constitutum à Iustiniano A. in d.l.eos. Neque huic conclusioni aduersabitur opinio Menochij in tract.de arbitr.iudi. lib.2.censur.4.casu 398.nume.28.ubi post alios à se relatos, firma-uit talem fęneratorem in foro ciuili puniri non posse. Quia & si ve rum esset, quòd de illo iure olim, & præcipuè tempore Iustiniani, autoris illius l. & donec non fuit ipsi derogatum, haud potuisset talis fœnerator exigens usuras intra illum modum constitutum pu niri aliqua pęna.hoc ideo factum fuisset: quia is nō diceretur exer-cuisse actum illicitum, uel damnatum: neque potuisset dici usura-rius. Sed postquam per Canonum constitutiones fuit illi legi dero gatum,& ad alium modum usuræ redactæ: prout traditur in Com mentario 1. talis exigens intra illum modum constitutum in d. l. eos.non diceretur amplius actum licitum exercere: sed contra Ca-nonum constitutiones, & sic reputaretur delinquens: quo casu pu niri deberet, etiam de iure ciuili, per iudicem laicum, ut sentit Co-uar.in epito. de sponsali. part.2.cap.6.in initio.nume.20. dum se-

19 quens conclusionem per nos firmatam, ait legem† ciuilem contra crimen ecclesiasticum pęnam posse statuere; neque esse inconue-niens, quòd aduersus id crimen committentes, pęnæ temporales à secularibus Principibus statuantur: & sic ad laicam potestatem pertineant, probat hoc authoritate Roma.consi.512.nec non Al-phonsi à Castro, lib.2.de iusta hæreti.puni. cap.26. & latius tenet ipse Couar.hoc lib.3.uariarum resolu.cap.3.num.2.ubi post alios dicit hanc opinionem communiter receptam. Leges etenim, cùm fuerint ordinatæ, ut instruantur, & cogantur homines ad benè ui-uendum.cap.factæ sunt.4.distin.sequitur, quòd cùm ius canonicū

declara-

declarauerit per usuræ exercitium offendi ius diuinum; & naturale, ut qui talem actum uetitum fecerit, puniri per leges ciuiles à laico possit. Leges etenim hac in re subseruire debēt apud Christianos prohibitioni iuris Pontificij. Hinc uidemus ius ciuile punire contrahentes incestas nuptias, etiam si quis contraxerit illas in gradu non prohibito de illo iure, cum tamen de iure canonico prohibeātur: ita Cardi. Abb. & Præposi. in cap. & si necesse. de donatio. inter uirum, & uxorem. Alexan. in l. si auiæ. C. de success. edict. in fin. Deci. in cap. 2. colum. 2. de testi. & consi. 158. ubi asserit hanc opinionem communiter receptam. sequitur Couar. in d. cap. 6. §. 8. num. 18. reiecta in hoc sententia Anchara. consi. 391. Geminia. consi. 71. Calder. consi. ult. de consanguin. Deci. sibi parum constantis, consi. 268. nume. 5. Alciat. in cap. cum contingat. nume. 53. de iureiurā. qui in hoc contrarium tenebant. Et si hoc procederet in tali casu, ubi pęna de iure ciuili erat certa & ordinaria statuta, per Authen. incestus. C. de incest. nup. multò magis in hoc casu usuræ procedere debet, ubi nulla certa & ordinaria pęna est inducta per leges, sed tantùm extraordinaria per interpretationem DD.

10 Ex quo infertur ualere statuta, & leges laicorum, quæ† facultatē tribuant Iudicibus secularibus cognoscendi, & diffiniendi super materia usurarum, & certam pęnam indicendi contra fęneratores: quod statutum extare Brixiæ, refert Menoch. ubi supra, nume. 45. & in Regno Neapolitano, attestatur Maran. ubi supra, extare cōstitutionem, quæ pęnam publicationis bonorum fœneratoribus indicit. Similiter ait Crauet. d. consi. 6. nume. 105. certam esse pęnam constitutam pro usuris, per statuta Delphinalia. quamplurium etiam locorum statuta refert Cacchera. ubi supra. nume. 12. Et in hac urbe tributa est iurisdictio Magistratui nuncupato Conseruatores, legum cognoscendi, & decidendi super usuris, & per l. S. M. D. N. Het. mulctandi eos usque ad summam scutorum centum. Iudices ergo, secundum magis communem sententiam, criminaliter punire poterunt usurarios: quinimò cōtra eos in defectum probationum ad usuras eruendas poterunt procedere ad torturā, vt voluit Soc. consi. 219. colum. ulti. uersicu. circa tertium. lib. 2. & Modern. Parisi. ubi supra. q. 10. nume. 156. testantur Parlamentum Parisiense usurarios torturæ subiecisse: refert quoque Iul. Clar. ubi supra, per Senatum Mediolanensem factam fuisse specialem delegationem, ut contra usurarios inquireretur. & Couar. lib. 3. uariarum resolutionum, cap. 3. nume. 1. uersi. tertiò apparet. dicit Iudicem cognoscere posse, non secus ac de homicidio, adulterio, furto,

& simili

& simil. sequitur etiam Caechera. ubi supra.

21 Sed quæritur, nunquid pœnæ impositæ usurarijs† intelligantur ipso iure impositæ; an uerò circa eos requiratur sententia hominis. & glo. 2. in cap. cum tu. de usur. tenet, quòd canones statuentes pœnas contra usurarios, nō sint latæ sententiæ. mouetur per illum tex. sequitur Gof. & Hostien.

Sed contrarium tenet Innocen. in d. ca. quia in omnibus. sequitur ibi Abb. nume. 9. tenuerunt glos. Cyn. Alberi. & Salyce. post Azon. in sum. in d. l. improbum. cum aliis, de quibus per Couar. lib. 3. uariarum resolu. cap. 3. nume. 2. Facit ad hoc, quia in d. cap. quia in omnibus. dicitur, quòd maneant suspensi: ergo denotat canonem latæ sententiæ, cùm illud uerbum, Maneat, sit directum, prout dicit Abb. ibi, & latius de hoc Tiraq. in l. si unquam. in uersic. reuertatur. num. 205. C. de reuo. donatio. quod nullam in se continere debet difficultatem, ut apparet in hoc tex. ubi statuitur, quòd testamenta usurariorum sint ipso iure irrita: quod uerbum latæ sententiæ existere nemo dubitat, de quo per glos. in l. in criminali, & ibi Ange. C. de iurisdict. omnium iudi. cum sexcentis, de quibus per Tiraq. ubi supra, num. 144. quem libenter in hoc, prout in aliis cito: nam in d. loco num. 20. cum multis seq. omnium latissimè & melius de more suo congerit, & refert, quando lex, aut statutum dicatur esse latæ sententiæ, aut ferendæ.

Oportet nunc exponere quis dicatur usurarius manifestus, & quomodo declaretur, ut ei conueniant prædictæ sanctionum pœnæ. Et in primis, manifestus usurarius altero ex duobus modis sumi potest. Altero, cùm † palam, & publicè, fœneratitiam artem 22 exercet, adeo ut euidentia patrati sceleris non indigeat clamore delatoris, ut dicitur in cap. euidentia. de accusatio. & in hoc conueniunt DD. omnes inferius citandi. Et licèt quis publicè omnibus uidentibus non fœneretur: si tamen domi usuras assiduè, frequenterque exerceat, usurarius manifestus nihilominus dicetur, ut per Barto. & Angel. in l. 2. ff. de furt. Angel. in dispu. Astensis miles. colum. 2. Abb. consi. 2. num. 3. & consi. 8 1. num. 2. in fi. lib. 2. Anton. Burgens. in cap. ad nostram. num. 2. in fi. de emptio. & uendit. Anani. in d. ca. quia in omnibus. colum. 7. vnde sequitur, quòd non erit sufficiens probare aliquem esse fœneratorem simpliciter, sed cū istis qualitatibus ad hoc, ut conuincatur manifestus usurarius, ita Bal. consi. 447. ad euidentiam prœmittēdum est. col. 1. lib. 5. Ias. consi. 78. col. 2. lib. 3. cum concordantibus, de quibus per Menochi. in tract. de arbitr. iudi. lib. 2. censur. 3. casu 235. nume. 4. & prius Deci. in

ct. in l. 1. nume. 17. C. de edend. & in l. eius. remissiue. nume. 2. ff. si certum peta.

23 Et ad probandũ quem manifestum usurarium, traduntur † plures modi, quorum primus est per confessionem ipsius usurarij, ueluti quando crimen ipsum in iudicio est cõfessus, hoc est se publicè, & palam fęnus exercuisse. glos. in cap. 1. uersicu. manifestos. hoc eod. tit. quam ibi DD. sequuntur. & in d. cap. quia in omnibus. ubi Abb. Anchara. Cardina. & alij. Quamobrem ad hoc, ut quia conuincatur de manifesta usuraria prauitate, necesse est, quòd cõfessio cum ista qualitate fuerit in iudicio emanata, alioquin non sufficiet fateri simpliciter se usuras extorsisse. Fel. in cap. in præsentia. num. 13. de probatio. Abb. consi. 2. colum. 2. versi. 2. quia. lib. 3. Ias. consi. 78. uolum. 4. lib. 3. Anto. Burgen. in d. cap. ad nostram. num. 26. Debebit etiam ista confessio esse, quòd sub usuris publicè sæpius, uel domi frequenter mutuo dederit, ut per Menoch. ubi supra, nume. 20. qui eam rationem assignat, ne illa simplex confessio in uno actu uerificetur, qui solus non esset sufficiens, ut usurarius dicatur, cum per solum actum, quis non probetur malus, ut per Rip. in cap. 1. num. 96. de iudici. ubi post Pari. de Puteo in specie de hoc fęneratore scribit: & de his similibus latè Tiraq. in tract. de pęn. ff. statuto. tempera. causa 51. num. 159.

24 Et per hoc sequitur, quòd † confessio extraiudicialis non conuincat quem usurarium manifestum, ut tenet Abb. ex mente Fede. in d. cap. quia in omnibus. in fin.

Bene uerum est, quòd si tali confessio fuerit facta cum supradictis qualitatibus, puta coram Sacerdote, aut testibus, uel publicè adeo ut in plurium notitiam deuenerit; dicitur quis ex illa confessione usurarius manifestus: secus si fateretur clanculo, & taliter, quòd non publicaretur in populo: quia tunc non diceretur manifestus, glos. hic in ver. manifesti. & sequitur Geminian. num. 9. allegãs Bal. in l. 1. col. 4. C. de sacrosanct. ecclesi. Laurent. Rodulf. præceptorem suum in d. cap. consuluit. q. 88. num. 13. Abb. in d. cap. quia in omnibus. & in d. consi. 2. col. 2. lib. 2. Felyn. in cap. auditis. col. pen. de præscript. Socin. d. consi. 127. col. 2. lib. 3. Couar. lib. 3. uaria. resolu. cap. 3. num. 4. Simpliciter tamen usurarius dici deberet, propter quod teneretur ad usurarum restitutionem.

25 Aliter & secundo modo probatur huiusmodi usurarius † testibus, qui deponant se pluries uidisse hunc fęnerantem. Abb. consi. 81. nume. 1. lib. 2. Fulgos. consi. 138. colum. 2. Anton. Burgens. in d. cap. ad nostram. nume. 28. Neque in hoc casu maior testium numerus,

merus, quàm in cęteris delictis probandis requiritur, ut per Menochi. ubi supra, reprehendentem Angel. Areti. in §. ex maleficiis. nume. 3. Inst. de actio. dum uolebat septem testium numerum requiri ad hoc delictum probandum. Bene uerum est, quòd in tali casu prout in probandis aliis delictis exiguntur testes omni exceptione maiores: quamobrem Iudæi soli in hoc non reciperentur contra Christianum. ca. Iudæi. de testi. & ibi DD. Afflict. decisio. 214. Craue. consi. 73. nu. 2.

16 Et adnotandum est, quòd in hac usurarii manifesti probatione non censentur legitimi testes, qui asserant ab accusato sub usuris mutuam pecuniã recepisse, si quidem hi suspecti cẽsentur. Federi. consi. 93. Roma. singul. 360. Fel. post Abb. in cap. personas. de testi. Crauet. consi. 73. num. 4. Couar. lib. 3. varia. resolut. cap. 3. nume. 4. in fi. & ratio est, quia ubi testes commodum aliquod, uel principaliter, uel in consequentiam sperare possunt, idonei non sunt, ut per eos.

Sed quòd imò testes huiusmodi censeantur legitimi, tenuit Calderi. consi. pen. sub titu. de testi. Ange. in disput. Astensis miles. col. 15. & alij, quos refert Socin. Iuni. consil. 19. nume. 18. & seq. lib. 2. Craue. consi. 73. nume. 31. Zasi. consi. 11. num. 15. Vtcumque tamen sit, à præcedenti opinione haud censeo recedendum, ut ostendit Caccher. decis. Pedemonta. 72. nume. 5. Menoch. ubi supra, nume. 23. qui dicit, illam esse magis communiter receptam. Verùm Crauet. consil. 6. nume. 102. nititur conciliare istas contrarias opiniones, videlicet, ut relata communis sententia procedat in criminalibus, contraria uerò in ciuilibus. Sed ad hoc melior est distinctio tradita per Bald. in l. dictantibus. C. de testam. videlicet, quòd quando isti testes nullum commodum possent sentire, uel sperare, ut quia hoc fuissent protestati, eique renunciassent, tũc essent legitimi testes: secus aliter, quem sequitur ibi Alex. Soc. in tract. fallen. regula 422. limit. 1. Lauren. Rodul. ubi supra par. 2. q. 117. nu. 153. Ferrat. cau. 40. & sequutus fuit postmodum alibi ipse Craue. cons. 73. nume. 29.

17 Similiter testes singulares nõ debent admitti ad huius criminis probationem, nempe cum unus testis testificatur de uno actu, alter autem de alio, Abb. consil. 42. lib. 1. Alexan. consi. 72. num. 4. lib. 1. Craue. consi. 73. nume. 5. Ias. consi. 78. colum. 3. lib. 3. Purpura. in l. 1. col. 12. ff. si cer. pet.

Quod intelligitur nisi cũ illa testiũ singularium depositione concurrerent aliquot aliæ coniecturæ, videlicet multitudo testifi-

cantium, aliaq; pręsumptio, quia tunc esset sufficiens testimonium huiusmodi testium singulariũ, prout adnotant Moderni Pari. in d. consi. Alex. & sentit ipse Alex. consi. 100. num. 50. lib. 1. Cacchera. ubi supra, nu. 5. Sola ergo testium singularium depositio non sufficit. Quinimò statutum uel constitutio facta ab episcopo disponente quòd usurarum crimen probari possit per testes singulares, censeretur nulla & inualida, Feder. consi. 17. Bal. consi. 276. lib. 4. Lanfranch. in clem. dispendiosam, col. ult. de iudi. Caccia lup. in l. omnes pop. col. 46. ff. de iust. & iu. communem asserit Abb. in d. c. cum in dięcesi, col. ult. de usur.

Bene uerum est quòd si ageretur de probando quem usurarium in genere, idest consuetudinem fœnerandi exercuisse, non autem actum particularem fœnerationis. Tunc testes singulares sufficerent, & hoc quando ipsorum depositio fuisset eius qualitatis, de qua supra. ita Alex. in locis pręcitatis, & in cons. 141. col. 2. lib. 1. & cons. 92. col. 4 lib. 5. Bart. in l. de quibus, nu. 24. ff. de ll. Bald. in l. 1. q. 8. C. de testa. & in l. rogasti, §. si tibi. col. 2. ff. si cer. peta. Cœp. consi. ciuil. 3. ad fin. Lanfranch. in cap. quoniam contra. §. testium, nu. 30. de probatio. Castren. in l. Lucius. ff. de his qui not. infam. Socin. cons. 95. lib. 3. in fi. Crauet. consi. 73. nu. 32. & cons. 78. num. 6. cum alijs, de quibus per Couar. lib. 3. var. resol. cap. 3. num. 5. Ant. Gabriel. lib. 1. commu. conclus. tit. de testi. conclus. 2. nu. 28. Et in probando crimine in genere & in specie declarat modum Simmancas Praxi hæreseos, cap. 62. nu. 24. Iul. Clar. li. 5. sentent. §. vlt. q. 53. vers. dixi etiam.

28 Aduertendũ est quoq;, quia testes non concluderent si deponãt quòd quis publicè & palam, & domi frequenter dederit mutuo sub vsuris, & non dixerit quòd vsuram receperit: tunc enim non haberent locum constitutiones & aliæ pęnæ statutæ contra vsurarios & manifestos, vt aduertit hic Geminian. post Ioan. And. nu. 4. vbi instruit Aduocatos quatenus non forment simpliciter articulos, videlicet quòd quis mutuo dederit ad vsuram, sed addat quòd ille etiam vsuras receperit, vt per eum.

29 Similiter nõ cõcluderent deponentes solum quem solitum esse fęnerari: non enim sequitur, quis est solitus fęnerari, ergo contractus ille de quo agitur, est fęneratitius, vel ille vsurarius, cum vsurarij quoq; possint facere contractus veros & licitos, vnde alia requisita exigentur, Cast. consi. 66. In causa quæ vertitur, colum. 2. & consi. 109. Visa petitione, col. 1. lib. 2. Abb. cons. 113. col. 2. lib. 2. Bal. in l. 1. C. de probat. cum alijs, vt per Crauet. consi. 73. nu. 3. & vide

vide illum ibi, num.8.vbi ponit requisita quæ sufficiant pro tali probatione.

30 Tertio modo probatur hoc crimẽ vsurarij manifesti fama & cõmuni opinione,& de fama tradit Federig.consi.62.Abb.consi 81. num.1.& 4.lib.1.Ange.in l.2.ff.de furt. Anan.in d.c. quia in omnibus,col.2.Anton.Burgen.in d.c. ad nostram. Fulgos. consi.138. col.2.de communi opinione scribit Bald.in l.1.in 1.lectu. col. 3. versf.quid de testamento vsurarij. C.de sacros. eccle. Abb.cons. 2. num.3.vers.sextum ponit,lib.2. Et ista fama & communis opinio testibus probabitur, prout in cæteris casibus, de quibus in cap. qualiter & quando, el 2. de accusa. & in l. plurium.§. tormenta, de quæstio. Considerandum est tamen quòd fama, & communis opinio idem reputatur, vt dicit Menoch.vbi supra,nu.27.& Abb. in d.cap.cum in diœcesi.nu.2. de vsur.scribit quòd sola fama non sufficit ad probandum quem vsurarium manifestum,sed vltra famam requiruntur alia argumenta & indicia, quibus probabitur vsurarius,vt per Abb.in d.conf.81.nu.4.lib.2.Ias.in l. licet Imperator,nu.11.ff.de leg.1.Burgens.in d.c.ad nostram, & de indicijs, & coniecturis traditur in commentario 2. Circa quod notabis, quòd si fuit ibi conclusum per illa indicia quem non probari vsurarium simpliciter, multò minus probabitur & manifestus. quamobrem resoluas per ista non probari, sed magis detegi vsurarium.

31 Quarto modo probatur hoc crimẽ ex libro vsurarij,Imo.in clemen.1.de sepult. ratio affertur, quia liber rationum probat contra scribentem, de quo ordinariè traditur in l.1.C.de eden.Vnde notatur quòd si quis in suo testamento dixisset, relinquo de bonis meis pro restitutione vsurarum illis personis, de quibus in libris meis fit mentio vsque ad illam quantitatem,quæ apparet per me ibi fuisse receptam ab eis, tunc probaretur vsurarius manifestus, Lapus allegat.29.nu.2. Et hoc quando in ipso libro legatur plurium actuum frequentia, vt ex mente Bal. in l.1.nu. 15.in fi.C.de fals.cau.adiec.leg. credidit Menochi. vbi supra, nu. 30. Alioquin si semel,aut bis legeretur quem ad vsuram dedisse,non conuinceretur nisi vsurarius simpliciter. atque in hoc casu procedat doctrina Anan. in d. c. quia in omnibus, col.2.versic. tu considera. Quinimò si non legeretur, vel aliter non probaretur eum vsuras extorsisse,vsurarius etiam simplex dici non posset,neque confessio huiusmodi præiudicaret, Castrens.conf.321.clarum videtur, col.1. lib.1.quem refert & sequitur Crauet.cons.48.num.7. vbi tradit ꝙ

confessio super vsuris non præiudicat nisi appareat de veritate vsurarum. Si autem appareret & confessus fuisset quis, puta in testamento se esse vsurarium & ignoraretur per quod tempus suæ vitæ fęnus exercuisset, ad totum vitæ suæ tempus confessionem istam referri concludunt DD. prout respondit Anchar.consi.179. incip. Prima facie.sequitur Fel.in c.dudum.col.5.in prin. de præscript. Marsil. singula.151. Concludendum est modò, quòd etsi

32 præcesserint supradictæ probationes, tamen non poterit dici vsurarius manifestus, sed necesse erit quòd sequatur sententia & declaratio Iudicis, Abb. post Hostiens.in d. cap. cum in dięcesi.num.5. Feder.cons.64.Gemin.cons.59.Abb.cons.2.lib.2.& cons.34.lib.1. Ias.cons.78.nu.3.lib.3.Couar.vbi s. reiecta opinione Abb.consil. 81.lib.2.contrarium ibi sentientis prout etiam sensit Sal.in l.improbum.q.3.nu.4.C. ex quib.cau.infam.irroge. Et quando probatum est quem publicè & palàm exercuisse vsuras, adeo quòd constet per ipsam facti euidentiam, tunc super hoc euidenti & notorio crimine sequitur saltem quædam Iudicis pronunciatio, quæ non sententia, sed pęnæ executio potius dicetur, vt tradit Imo. in cap.ex parte, el j.de verb.signi.Roma.consi.324.Grammat. decis. 36.num.44.Si autem appareret quòd talis, qui probatur manifestus vsurarius, posset habere aliquam excusationem, vt puta quòd alieno nomine, non autem suo exercuisset vsuras: nam licet super notorio non sit procedendum seruato iuris ordine, tamen super hoc, quod aliquam excusationem in se continere potest, procedendum esset, vt per Are.cons.163.nu.6.Gramma.d.decis.36.nu.45. Iul.Clar.lib.5.senten.§.vlt.q.9.versi. quæro nunquid in notorijs. Quando verò probaretur domi quem vsuras frequenter exercuisse, tunc cùm non cōstaret notoriè per ipsam facti euidentiā, in hoc casu procedendum esset per Iudicem seruato ordine iudiciario vt per Menoch. vbi supra, nu.19. qui tradit in hoc casu probationē vsurarij manifesti, quemadmodum & alias esse arbitrarias ipsi Iudici, prout etiam scriptum reliquit Bal. in addi.Specul.in titu.de appell.versi.nota quòd.

33 Illud tamen non censeo omittendū supradictis modis quempiam vsurarium manifestum dici, aut eorum altero, si tractetur quò ad subijciendum eum pęnis statutis in d.Concilio Lateranensi, de quibus in d. c. quia in omnibus. atque in hoc sensu accipiendus est text.in d.cap.cum in dięcesi. Cæterum si tractetur de alijs pęnis & de illis statutis in Concilio Lugdunensi, de quibus in hac constitutione, quò ad has pęnas ille tantum haberi poterit mani-

festus

festus vsurarius, qui publicè tabulam & mensam paratam tenuerit ad mutuandum sub vsuris; & sic quòd sit manifestus ratione manifesti exercitij & negocij vt credidit Couar. vbi supra, & ante eum voluit Abb. in d. c. cum in diœcesi, nu. 6. quod probat ratione & autoritate vt per eum, cui adde tradita per Deci. in l. 1. nu. 17. C. de eden. Et per ista redditur falsa opinio eorum qui censent pœnas etiam statutas per hanc sanctionem habere locum in eo qui plus vendiderit suas merces ad tempus, quàm si pecunia statim penderetur. talis enim vsurarius reputatur, vt dictum est in commentario 3. Sed non per hoc veniet subijciendus pœnis de quibus in hoc tex. vt per Dec. in d. l. 1. nu. 17. C. de eden. & in l. eius. nu. 2. ff. si cer. peta. Cast. cons. 160. ad primum quæsitum, vers. ad tertiũ, lib. 1. Ias. cons. 78. Visis depositionibus, col. 3. li. 3. Stracch. de Mercat. par. 1. nu. 34. reiecta opinione contrarium tenentiũ, prout fuit Abb. in cap. ad nostram, in 1. not. de empt. & vendi. & in cons. 22. quanquam consultor, lib. 1. Andr. Sicul. cons. 67. col. 5. lib. 4. Ioan. Dilect. de arte testan. tit. 1. caute. 7. Ias. sibi contrarius, in d. l. eius, col. 2. vbi quadam ratione mouetur, à Dec. ibi refutata. Aduertendum est tamen, quia contraria opinio retinenda esset quando vsurarij manifestè, emptionis & venditionis titulo vsuras exercerent prout inferius dicitur.

SVMMARIVM.

34 *Vsurarius manifestus de iure ciuili non probibebatur testari.*
35 *Testamenta vsurarij manifesti de iure canonico damnata.*
36 *Testamentum vsurarij manifesti nullum, etiam si tempore ipsius conditi vsurarius dimisisset fœnerari & non restitueret.*
37 *Testamentum vsurarij manifesti nullum, etiam si cautionem præstiterit, & tamen secretè continuet in fœnerando.*
38 *Testamentum vsurarij manifesti conualidatur, si post illud conditum cautio præstetur.*
39 *Legata piæ causæ in testamento vsurarij manifesti an valeant.*
40 *Vsurarius manifestus prohibetur codicillari.*
41 *Vsurarius manifestus prohibetur causa mortis donare.*
42 *Pœnæ in vsurarios statutæ nunquid comprehendant Iudæos.*

§. 1.

REASSVMENDO nunc huius nostræ Constitutionis seriem in tex. ibi, *testamenta quoque*, colligitur pęna illa in vsurarios manifestos statuta, videlicet vt eorum testamenta non valeant, sed sint ipso iure irrita. tradit Zabarel. cons. 91. vsurarius. Quæ pœna

34 indicta est ab huiusmodi canone. Siquidem iure ciuili vsurarius manifestus non vetabatur condere testamentum, Ias. post Alberi. & Roma. in d. l. eius, in prin. ff. si cert. petat. facit, quia infamis non prohibetur testari. l. 1. C. de secund. nup. Bart. & communiter DD. in l. is cui. §. si quis ob carmen. ff. de testa. Bal. in l. vlt. in fi. C. si a nō compet. iud. iure ergo Pontificio testamentum huiusmodi vsura-

35 rij est ipso iure nullum, vt in hoc tex. Quinimò non posset lex Principis secularis statuere quòd talis vsurarij testamentum valeat, Bald. cons. 334. lib. 2. & huiusmodi constitutio loquitur non solum aduersus vsurarios manifestos ex causa mutui, sed etiam contra eos qui manifestæ venditionis & emptionis titulo vsuras exercent, de quibus dicitur in l. 2. C. de pact. inter empt. & venditor. tradit hoc Abb. in cap. ad nostram, de empt. & vendi. vbi Ant. Burgens. nu. 7. idem Abb. consi. 22. lib. 1. Ias. in d. l. eius. in princi. col. 2. Barbat. cons. 67. lib. 4. quæ opinio est attendenda. & si contradixerit Dec. in l. 1. nu. 17. C. de edē. sed hoc superius declaratur.

36 Et testamentum factum ab vsurario manifesto irritum erit nō solum si fiat ab eo, qui tempore conditi testamenti manifestus est vsurarius, sed etiam si d. tempore huiusmodi improbum exercitiū dimisisset, tradit Angel. in disput. incip. Astensis miles, q. 12. Ana. in d. c. quia in omnibus, Fely. in cap. 1. nu. 19. de probatio. communem asserit Soçin. cons. 127. lib. 3. Et hoc quando vsuras non restituisset: nam si restituisset & desijsset fęnerari, vtiq; testari posset Clarus in §. testamentum, q. 26.

37 Similiter irritum erit testamentum vsurarij manifesti qui præstiterit cautionem & postea etiam secretè continuauerit in eodem crimine vsurarum, tradit Angel. in d. dispu. q. 13. Federi. cons. 7. Abb. in d. c. quia in omnibus. nu. 10. & ibi Ana. nu. 15. idē Abb. cōs. 1. lib. 2. Franch. in rubr. de testa. nu. 38. Io. Cald. cons. 4. tit. de vsur. Gemin. post alios hic, §. vlt. in fi. Bal. in l. executorē. C. de execut. rei. iudi. nu. 21. Imol. omniū latiss. in cle. 1. de vsur. nu. 36. Erit quoq; irritum testamentum illius, qui postea effectus fuisset vsurarius manifestus, cum tamen tempore conditi testamenti non esset vt

adnotat

adnotat Franchus in d.rub.de testa.nu.37.Gem.vbi s.Fed.d.conf. 7.Imo. in c.2.nu.25.de testa.& in cle.1.de sepultu. Couarr.lib.3. var.res c.3.nu.9.vers.11 reiecta opinione. Ang.in d.dispu.q.12.& Ana.in d.c.quia in omnibus.nu.14.vers. 12. 9riū sententiū.hanc quoq; 9riam sententiam sequutus fuit Ias.cons.78. Bernardi.li.3.

38 Verum si vsurarius manifestus condidisset testm̄ nulla prædicta cautione,& post illud conditū cautionē præstiterit, eius testm̄ vi res assumeret & valeret.gl.Io. And.Gem.Anch.& Franch. hic, idē Franchus in rub.de testa.nu.38.Ana.in d.c.quia in omnib.nu.12. Bart.& Imo. in l.filio præterito, col.vlt.ff.de iniu. testa. Castrens. cons.292.lib.2.Imol.in c 2.nu.26.de testa. communiter receptā asserit Alex.in l.Gallus.§.vlt.col.2.ff.de lib.& posth.idē Fely.in c. cum dilectus, col.2. de accusa. sequitur Couarr. vbi s.vers.12. Et quāuis 9rium de iure verius asserat idem Ale.vbi Bal.in l posthū mo,col.vlt.C.de bon.poss.cont.tab.& in d.l.executorem, nu.22. Franciſ. de Rampon. in d.l.filio præterito,quē ibi recenset Imol. col.vlt.idē Franc.in cons.incip.Alberi.Rip.13,Respon.lib.1. Attamen præcedentē opinione tanquam æquiorē tenendam esse in practica dicit Clarus in §.testamentum,q. 26. Hanc quoq; hodie communem esse testatur Ant.Gabriel.in 4.lib.commu.conclusio. 3.conclus.nu.1.vbi ampliat sufficere etiam si dimittat procurato rem ad talem cautionē præstandam,de quo per Ang.in disput.incip.Astensis miles.Fel.in c.ad hæc.col.1.de rescrip.Gualdens.de ar te testan. titu. de his qui non hab. testa. factio.caute.7.nu.2.& dicitur inferius, nu.53.

39 Testamentum ergo vsurarij manifesti est ipso iure irritum, vt in hoc tex. Quod extenditur vt non substineatur etiam quo ad legata piæ causæ,vt Bart.& Bal.crediderunt in l.1.C. de sacrosī.eccl. ille nu.30.hic nu.6.sequitur Abb.in rub.de testa.col.vlt. Franch. in eadem rub.nu.5.lib.6.Idem etiam non substineretur factum in fauorem filiorum Anton.Butr.consil.25. Sed contrarium tenuit Geminia. hic in §.vlt,num. 5.in eo casu quando testator pęnitens scelerum & contritionis signis decessisset & dicit ita consuluisse Pet.de Anch.vt apparet consi.430.citat etiam Lapum alleg.125. & alleg.29.nu.3.quam opinionem vti æquiorem sequitur Couar. vbi supra in fi. tenet Anton. de But. cons.28.vers. non obstat.

40 Extenditur modò constitutio huiusmodi ad codicillos & aliā vltimam voluntatem, vt hi manifesti vsurarij sicut nec testari,ita nec codicillari valeant ne sanctio hæc reddatur elusoria,vt per gl. hic,& sequuntur Ioan.And.Gemin. & Franch. idem Franchus in

rubr.de testa.6.num.34. Anan.in d.cap. quia in omnibus.nu.13. Lapus allegat.125.num.2.Fely.in cap.translato, col.vlt. de constitu.Burgens.in cap.ad nostram,col.3.de empt.Barbat.consil.53. col.6.lib.2.Couar.vbi supra,nu.9.versf.5.

41 Extendas etiam,vt nec vsurarij manifesti possint causa mortis donare,vt per glo.hic, quam sequuntur communiter DD.& fatetur Imol.in l.tam is.ff.de donat.causa mor. sequitur Bald.in hoc sibi parum constans,consil.294.lib.2.Lapus allega.125. Laurent. Rodulf. in d.c.consuluit.q.100.Anan.in d.cap.quia in omnibus, col.16.à qua opinione recedendum non esse suadet Socin.in l.2. num.6.ff.de lega.1.& dicit Alex.in l.discretis,num.2.C.qui testa. face.poss.quòd sententia isthæc videtur magis communis, sequitur Dilect.de arte testan. lib.1. caute.7. communem etiam dicit Cur.Iun.in l.eius qui.ff.si cert.peta.Couar.in rubr.de testa.par.3. num.11.Clarus in §.donatio. q.7. Vnde redditur falsa opinio contrarium sentientium,prout fuit Bald.in d.l.executorem.num.11. Imol.licet dubius in d.l.tam is.Deci.consi.196.Probus hic, num. 5.Soc.in d.l.2.nu.9.vbi Ripa nu.7. qui attestatur communiter illã receptam, & sequuntur alij de quibus per Francisc. Viuium in 1.lib.Recepta.opin.in versi.vsurarius manifestus,in 2.Fallent. qui tamen in 4.Fallent.nititur ostendere sententiam huiusmodi procedere posse in donatione inter viuos.idem Dilect.vbi supra.Bal. consi.198.quæritur,lib.2.Illud quoque disputatur nunquid constitutio hæc extendatur,vt comprehendat Iudæos vt sic eorum te-

42 stamenta sint irrita.versum quod pęnæ aduersus vsurarios statutę nulla in parte afficiant Iudæos,existimauit Alexan.consi. 6.lib.6. Areti.consil.158.Soci.consil.119.lib.4.& consi.70.lib.1.Alciat. lib.1.de verb.signi.col.21.Gualdens.de arte testan. tit. de his qui non hab.testa.factio.cautel.7.nu.2.Franc.Viui.in lib.1. Recepta. sent.versi.vsurarius manifestus, in 3.limi.Clarus in §.testamentũ, in fi.q.26.mouentur ipsi, quia verba sanctionis non conueniunt Iudæis,quando de ecclesiastica sepultura,quæ ad eos nihil attinet, tractatur,& ob id nec conuenire debet ipsa constitutio.l.4.§.toties.ff.de dam.inf.gl.in l.mancipia.ff.de seru.fug.Præterea Iudæi videntur exempti à legibus ecclesiasticis, cum hi extra ecclesiam sint, c.gaudemus, de diuort. c. omnis Christianus. 11.q. 3.c. multi.2. q.1.not.in c.1.de constitutio.

Sed in contrariam sententiam iuere Moderni Paris.in d. consi. Alex.6.videtur tenere Deci.licet dubius, in c.1. in 2.lect.num.8.de consti. sequitur expresse Couarr. lib.3.var. resol.c.3.nu.9.vers.7.

tenuerunt

tenuerunt hoc prius Laurent. Rodulf. vbi supra, parte 2.q.146. Anan.in c.quanto,col.3.de vsur. Ias.in l.1.col.4.vbi Dec. nu 14. C.de eden.Marsil.singul.609. allegant ipsi,quia Iudæi in prouincijs Christianorum habitantes subijciuntur Principibus secularibus & Ecclesiasticis,non solum quo ad spiritualia,sed ad ea,quę ratione politica ad legis naturalis obseruationem & tutelam constituuntur, vt colligitur ex tradit. pet glos. in ca. sæpe. 28.q.1. Oldrad.cons.333.Deci.& alij in cap.1.in 1.lect.nu.17.de consti. & in cap.consuluit 3.de appell.Socin. cons.119.lib.4.facit etiam quod tradit Dec. in cap.1.nu.20.de probat.

SVMMARIVM.

43 *Cautio vsurarijs ad effugiendas pœnas vt restituant vsuras.*
44 *Restitutionis modus ab vsurario faciendus.*
45 *Restituere tenetur vsurarius,etiam si debitor iurasset de non repetendis vsuris.*
46 *Debitor iurans vsuras præstare,tenetur illas soluere nisi peteret absolutionem à iuramento.*
47 *Restitutio vsurarum cuius expensis sit facienda, & qualiter.*
48 *Debitor repetens ab vsurario vsuras, quas dicit præstitisse ei secundum suam consuetudinem & probat solitum fænerari ad decem pro centum, nunquid vsurarius teneatur.*
49 *Vsurarius mentalis qualis dici debeat.*
50 *Vsurarius mentalis non tenetur ad restitutionem,& ad quid teneatur.*
51 *Donatio debitoris facta creditori occasione mutui,nunquid ipsi prosit habenti prauum animum recipiendi aliquid vltra sortem.*
52 *Vsurarius mentalis quando tenetur restituere,cui sit facienda restitutio quæritur.*

§. 2.

43 IN tex.ibi, *plenariè satisfactum*. Colligitur cautio pro vsurarijs ad effugiendas pœnas contra eos statutas, illaq; est vt ipsi reddant vsuras, quas extorserint, ad quarum restitutionem per Lateranense Concilium compelluntur,vt dicitur in d.c. quia in omnibus, & de hac restitutione traditur modus in c.cum tu, de usur. videli-44 cet,vt reddant his à quibus fuerint extortæ,vel eorum hæredibus, quibus non extantibus debent pauperibus erogari,& de hoc videas

deas per Abb. ibi colum. vlt. & in d. cap. quia in omnibus. num. 8. Gasp. Calderin. consi. 2. tit. de vsur. Hostiens. in sum. eod. titu. §. quæ pęna, col. 3. versic est autem vsura reddenda. Traditur quoque modus restitutionis faciendæ per Gaieta. in sum. vers. restitutio, cap. 4. quem refert & sequitur Nauar. in Manua. confessor. sub. 7. præcept. cap. 17. num. 28. & seq. Ratio autem quare vsurarius teneatur ad restitutionem, procedit à Regula, peccatum, de regul. iur. 6. quia, vt dicit Pont. in d. cap. cum tu, non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum. fuit enim receptio vsurarum iniuriosa proximo & iniqua, omniq; iure prohibita, vt dicitur in Commentario primo. qua ratione vsurarius non debet esse immunis à restitutione, etiam si quod extorserit, perijsset prorsus nihilque authoritatis ex eo habuisset, de quo D. Thom. sec. 2. quæst. 62. artic. 6.

45 Similiter tenetur vsurarius restituere etiam si debitor cui mutuo dedisset, iurasset de non repetendis vsuris, vel super solutis nullam quæstionem mouere, quia hoc iuramento non obstante vsurarius ecclesiastica censura compelletur ab exactione desistere, & exactas restituere, vt dicitur in cap. tuas, vbi Abb. de vsur. & in c. ad nostram. 2. de iureiur. Laurent. Rodulf. in d. cap. consuluit. parte 2. q. 8. num. 19.

46 Quod secus esset in debitore, qui iurasset soluere vsuras, ille enim soluere teneretur nisi peteret se à iuramento absolui, cap. cum contingat, de iureiuran. & tradit Laurent. Rodul. vbi supra, par. 2. q. 122. & sequen. num. 160. & hoc est quod voluit glos. in d. cap. ad nostram, in versicu. repeterent, vbi tradit iuramentum non seruandum etiam si iurasset non denunciare ecclesiæ, & sic non petere absolutionem à iuramento, atque hoc tenuit Hostiens. in sum. tit. de vsur. §. quæ pœna, col. 3. vers. sed quomodo potest. dicit eam glos. singularem Cardinal. Floren. cons. 120. Titius obligauit, ante fin. cum alijs, de quibus per Tiraq. in 2. lib. Retract. ad fin. titu. num. 152. Quod multò magis secundum præallegatos procedet, quando debitor absque iuramento promisisset, vel sciēs soluisset usuras etiam cum sorte principali, quia tunc eas poterit repetere propter turpitudinem recipientis cui lex resistit, de quo etiam Bal. in l. constitutionibus, in fi. & ibi Salyc. C. de vsur. idem Bal. in auth. & qui iurat. colum. vlt. C. de bon. autorita. iud. possi. Alex. consi. 80. circa primum. col. vlt. versic. prætereà dicit, lib. 3. Stepha. Bertrand. cōs. 244. viso, & c. paulo ante fi. lib. 3. Atque hęc sententia debet iure optimo accipi, quicquid in contrarium, & malè,

malè, tradant Bar. & Alex. in l. si non sortem, §. 1. ff. de cond. inde. idem Alex. consi. 221. super titulo, col. 2. versi. confirmatur, lib. 2.

47 Castren. post Bal. in l. pen. in fi. ff. de condi. ob turp. cauſ. Quæritur modo cuius expensio facienda sit hęc restitutio, vt puta si ille, cui est restituendum, abijsset à loco vbi debitor habitat. & glo. in d. c. cum tu, in ver. non superstitibus concludit restitutionē faciendam esse expensis creditoris absentis. quo in loco Abb. nu. 9. Anan. Rauen. & communiter DD. idem Laur. Rodul. vbi supra par. 2. quęs. 110. nu. 142. verum esse existimant, quando ille debitor abest à loco vbi sibi fuerint vsuræ extortæ. secus si vsurarius ipse recesserit, quia tunc suis proprijs sumptibus teneretur hanc restitutionem facere, arg. l. cum res. ff. de leg. 1. vbi fit similis distinctio de re legata. Et quando restitutio illa esset faciēda expensis debitoris suspendi ac differri deberet, si plus vel tantundem esset expendendum in ea restitutione facienda, quantum res ipsa principalis valeret, vt dicit supradicta glo. per DD. ibi communiter recepta, & probat Syluest. in sum. versi. restitutio. 4. §. vlti. Sed aduertendum est quia D. Thom. sec. 2. q. 62. art. 5. tenet supradictam distinctionem procedere. in eo qui iustè & voluntate domini esset debitor cęterum si iniustè haberet rem alienam, prout est fur, vsurarius & similis iniquus acceptor, tunc is in restitutione subire debet onus & omne damnum, quod proueniret ex illa restitutione. & ratio est, quia obligatur facere possessorem dominum rei propriæ. sequitur Caier. in sum. ver. restitutio. c. 4. Nauar. in Manua. confess. sub 7. præcep. c. 17. nu. 43. Vnde Ioan. Metin. in trac. de restit. fol. 7. & seq. dicebat restitutionem hāc ita faciendam esse, vt debitori nullum damnum sequatur ex iniqua acceptione vsurarij, aut simi is acceptoris. & idcirco ita distinguebat, videlicet si debitor nullas subiturus fuisset expensas in exportandis rebus, quæ sibi fuissent ab vsurario extortæ, vt quia absque vllis expensis eas secum ferre potuisset, vel ante discessum eas venditurus esset, tunc vsurarius teneretur: secus si aliquæ essent expensæ subeundæ, quia tunc ad necessarias, non autem ad maiores teneretur. quam distinctionem ex nostris rectè probauit Couar. in d. reg. Peccatum, in 1. parte, nu. 7. explicans post D. Thom. quòd quando hæc restitutio erit facienda, vsurarius tenebitur certiorem facere debitorem huius sibi debitæ restitutionis, quò ipse debitor certus respondeat quid velit agendum esse de rebus restituendis. Quo stante cessabit quod supradicitur per glo. & DD. in d. c. cum tu. videlicet de illa suspensione, & dilatione facienda quando in restitutione esset expenden-

pendendum quanti res ipsa valeret, postquam restitutio illa fit de voluntare debitoris. Tenetur ergò, vt dicitur, vsurarius ad restitutionem vsurarum quas apparuerit verè extorsisse. Ex quo in-
48 fertur ad subtilem quęstionem de illo debitore qui repetit ab vsurario vsuras, quas dicet sibi soluisse secundum suam consuetudinem, & mox probauit illum esse consuetum fœnerari puta ad decem pro centum quolibet anno, sed de suo solutionis actu non probauit, nam quærunt in tali casu DD. nunquid vsurarius condemnari debeat ad restitutionē, & quòd non teneatur, rectè ostendit Bal. post Cy. in l. 1. C. de probat. per illum tex. sequitur Calderi. consi. 6. tit. de vsu. Et licet Ioan. And. in c. ex literis, de iureiu. contrarium tenuerit, & hanc opinionem de consuetudine seruari testetur Ro. singul. 364. vbi quoque ait se nescire quid sibi esset consulendum, nihilominus præcedēs opinio secundum eum videtur verior, quam ipse tenet consi. 419. in primis. sequitur Alex. in addi. ad Bar. in l. 2. ff. de iureiu. latè Philip. Franch. hic in §. cęterum, col. pen. & sequen.

Sed quæritur de vsurario qui mentalis dicitur, nunquid teneatur ad restitutionem eius quod à debitore vltra sortem absque vlla cōuentione tacita vel expressa habuit. pro cuius q. perfecta scien-
49 tiæ oportet inuenire qualiter DD. intelligant hūc vsurarium mentalem. & Laur. Rodulf. in c. consuluit. qō. 3. per illum text. vbi alij tradunt, ostendit illum dici, qui principali spe lucri ductus, & eo proposito, vt aliquid vltra sortem reciperet omni cōuentione cessante mutuam pecuniam credit non aliter mutuo daturus. Vnde si quis mutuo daret pecuniam principali causa ob amicitiam alterius, & vt indigenti subueniret, sed non minus principali ratione ob spem quam concepit aliquid à debitore vltra dandum accepturum, non per hoc diceretur vsurā mentalem committere vt tradit glo. in d. c. consuluit, in ver. sperantes. & sequuntur ibi Laur. Rodulf. d. q. 3. & alij. quod procedit etiam si non concepta illa spe lucri non aliter esset mutuaturus, cum ista spes aliquid vltra sortem recipiendi non iudicetur causa finalis sed impulsiua, quamuis ea seclusa actus hic non fieret, atque hoc quādo lucrum speratur ratione amicitiæ, cuius ille est dignus, secus si speraretur ratione mutui. colligūtur hæc omnia ex Caieta. super sec. 2. q. 78. arti. 1. ad 4. & in quolibet de vsur. c. 2. Ioan. Metin. de restit. fol. 129. Couar. in d. reg. Peccatum, in initio, nu. 8. & lib. 1. var. reso. c. vlt. nu. 4. Soto lib. 6. de iust. & iu. q. 1. arti. 1. col. 3. & art. 2. colū. 1. & seq. Nauar. in Comment. super c. si fœneraueris. 14 q. 3. nu. 12.

Redeundo

50 Redeundo nunc ad q. propositam cõcludunt multi vsurarium mentalem, licèt semper in corde labem retineat nunquam tamen obligari ad restitutionem nisi dum re uera subsequitur vsuræ receptio, quinimo & si pactum interueniret, & mutuator iniquè contenderet vsuras exprimere, nisi recipiant nulla, aiunt, emergit restituendi obligatio: tunc enim nihil deberi inquiunt, nisi Deo satisfactionem pro culpa, sed quòd debitori illas pactiones remittere teneatur eumque ab earum obligatione eximere, & sic quòd per Vrbanum 3. sum. Pont. disponitur, in d.c. consuluit. vbi restitutio iubetur vsuræ mẽtalis hoc pacto sit intelligendum prout hoc voluerunt Hostien. in d.c. in ciuitate, de vsur. glo. in c. vlt. de Sim. & ibi Card. Anch. in reg. Peccati venia, de reg. iu. 6. Lau. Rodul. ubi supra. d. q. 3. Car. in cle. vni. q. 24. de vsur. Alex. consil. 93. lib. 6. nu. 7. & hanc opinionẽ sequitur D. Ant. Flo. de vsu. c. 35. nu. 41. vbi dicit hanc teneri per oẽs Canonistas, & Theologos, & de hoc rectè tradit Soto lib. 6. de iust. & iu. q. 1. art. 4 colum. 6. & seq.

Similiter ad hoc vt vsurarius mentalis ad restitutionẽ teneatur, & sic procedat dispositio d.c. consuluit, traditur ꝙ de eius praua corruptaq; mente apparere debet, ut quia illam alteri insinuauerit, secus aliter. atq; hæc fuit sententia Scoti, in 4. sen. dist. 15. q. 2. arti. 3. Ait enim quòd animus sine vllo pacto verbali aut alio signo æquiualenti ostendente debitori, quòd mutuans non mutuò daret sine spe lucri, non facit illum recipientem sine pacto habere alienum, & ideo non tenetur ad restitutionem. eiusdem quoq; sententiæ apparet esse Richar. eadem dist. arti. 5. q. 5. & ibi Gabr. Biel. q. 2. dubio pen. credidit hoc Syluest. in sum. ver. usura, §. 3. Caieta. in quolibet. de vsur. cap. 3. facit ad hoc dictum Gregorij in Registro quod habetur causa 1. q. 2. c. sicut Episcopum. vbi ait, eius oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambientis petitione processit. atque ex nostris illud videntur uoluisse Bal. in l. pen. vbi Cast. ff. de condi. ob turp. cau. Alex. in l. si non sortem, §. 1. vbi Bar. ff. de cond. inde. dũ tradunt debitorem scienter ex causa mutui mercedem soluentem condicere non posse, dummodo absque pacto processerit, & sequitur hoc Ant. de But. consi. 17. Occurrentibus. Card. Flo. in d.c. consuluit, Moder. Paris. de contractis. in prin. nu. 17. dicentes apud Theologos hoc esse communiter receptum, prout etiam testatur, & sequitur Couar. in d. reg. Peccatum, in initio, par. 1. nu. 4. tradentes quòd talis recipiens, etsi non ostendat suam prauam intentionem, debeat nihilominus erga Deum agere pœnitentiam, per tex. in c. ult. de Simon. facit text. in

in l.inter omnes,§.rectè.ff.de fur.Instit.de oblig. quæ ex delic.nascunt.§.placet,in fine.

51 Et per ista, prout hoc quoque fatetur Soto vbi supra, colum.8. redditur falsa opinio eorum tenentium quòd libera donatio debitoris occasione mutui facta creditori nihil ipsi prosit habenti prauum animum, nempe recipiendi aliquid vltra sortem ab ipso debitore absque vlla pactione dante,neque creditor aliter mutuaturus, nisi hac spe ductus. cuius sententiæ fuerunt Innocent. Host. Abb. Ana.& alii,in d.c.consuluit,vbi Laurent. Rodulf. par. 2.q.9.nu. 20.glo.in c.vlt.de Simon.Ioan.And.in d.reg.peccatum, Adria.in 4.sent.tit.de vsur.Iacob.Almay.in 4.sentent.dist.15.q.2. affirmantes, quòd à creditore sub hac spe,ita receptum sit omnino esse restituendum. & ad eorum conclusionem confirmandam allegantur notata per Bart.in l.1.ff.de donatio.videlicet dum asserit non esse veram & perfectam donationem quando quis sciēs soluit indebitum, existimans nullam subesse causam dandi, cum tamen recipiens credat se recipere debitum, & sequitur ibidem Cast.& in l.absenti,in princ.ff.eodem tit.

Sed aduertendum est,quia iste casus Barto. plurimum differt à conclusione illa: nam cum vsurarius mentalis aliquid recipit vltra sortem omni conuentione cessante,ob id scit sibi illud non deberi,sed gratuito dari, licet hac spe ductus mutuo dederit,quod diuersum est à casu Barto.Præterea,& si illa donatio non sit vera & perfecta,dicitur tamen irreuocabilis datio,l.cuius per errorem, ff.de reg.iur. vnde is qui dedit donatum repetens etiam re extante submouebitur exceptione,Castren.in d.l.absenti,& in l.si tibi, per illum tex.ff.de donat.Dec.in d.l.cuius per errorem, in princ. glo. Bart.Ang.Alexan.& Deci.in l. si ego pecuniam , in ver. consumpserit.ff. si cert. petat. Et licet ibi contrarium tenuerit Odofred. Oldrad.Bald.Fulgos.& Ias. credentes posse rem adhuc extantem repeti; à præcedenti tamen communi opinione glos.non est recedendum,quæ est magis communiter recepta, vt per Couarr. in d. reg.peccatum,in initio, par.1.nu.4.

52 In eo tamen casu, quando vsurarius mentalis tenetur restituere,non conueniunt DD.inter se,quibus sit illa restitutio facienda: nonnulli enim opinantur restitui debere pauperibus, & non ei qui dederit. voluit hoc Rayner. in sum. eo. tit. de vsur. vers. sed nunquid voluntas, Iacob.Almay.d.q.2.Caieta. super 2.sec.q.78. art.1.Guid.Pap.in tract.de contract.illi. num.15.Quod tamen est falsum,vt apparet ex supra relatis,& latè improbat Couarr. in d. reg.

reg.peccatum, in initio, nu.6.& seq.& lib.3.var.resol.cap.2.nu.3.
vers.4.verò.

SVMMARIVM.

53 *Cautio alia vsurarijs pro effugiendis pœnis, vt caueant de restituendis vsuris, & qualiter sit cauendum ab eis.*
54 *Fideiussor pro vsurario non tenetur vltra vires hæreditarias vsurarij.*
55 *Bona vsurarij nunquid sint à iure tacitè hipothecata pro restituendis vsuris.*
56 *Vsurarius non tenetur restituere lucrum ex pecunia fænebri acquisitum.*
57 *Vsurarius si extorserit pro vsura rem fructum ferentem, tenetur illam restituere cum fructu.*
58 *Hæredes vsurarij tenentur ad restitutionem vsurarum, & qualiter.*

§. 3.

53 IN tex.ibi, *cautionem huiusmodi*, colligitur alius modus effugiendi pęnas contra usurarios statutas, tam in Lateranensi, quàm Lugdunensi Concilio, & talis est, uidelicet ut usurarius idoneè caueat de usuris per ipsum extortis restituendis, & in tex. traditur forma ipsius cautionis, & quomodo sit præstanda, & qualiter procedatur, de quo etiam traditur per Lapum, alleg.125.nu.3.& aduertendum est, quia gl.hic in ver.mandauerint, &c. & in clem. eas, de usur.uoluit quòd ipsi usurarii cauere debeant in uita, alioquin testamentum sit ipso iure nullum, quam sequuntur communiter DD.hic, & in c.quia in omnibus, ubi Augus.Beroi.num. 52.& seq. licet quo ad pęnam sepulturæ contrarium uelit glo.in clem.1.uer. manifestos de usur.Benè uerum est, quòd etsi usurarius decessisset nulla præstita cautione, dimisso tamen procuratore ad eam præstandam post mortem, ea præstita iustificaretur testamentum, prout quamplures tenuerunt hic, Card.in c.significauerunt, de testi.& in cle.1.q.23.de sepult.dicens ibi, ita fuisse decisum publicè Ferrariè, sequitur Dilec. de arte testan.tit.1.caute. 7.Fel.in c.ad hæc, col.1.de rescri. & in c.quoniam frequenter, col. 4.ut li. non contest.communem dicit Franc. Viuius in 1.lib.Recept.sent.uer.usurarius manifestus, post Cald.& Anch.per eum allegatos. & ex ipsa forma cautionis colligitur etiam non sufficere simplicem cautionem, sed requiri pignoratitiá, uel fideiussoriam

prout

prout hic exponit glo. in uer. idoneè, & sequitur Gemin. num. 15. Gaspar Cal. consi. 17. de usur. Fel. post gl. & alios, in c. ad nostram, de iureiur. Ias. post gl. in l. sancimus, col. 2. C. de uerb. sign. Socin. consi. 127. nu. 3. lib. 3.

54 Et aduertēdum est quòd fideiussor pro usurario in omnem casum restitutionis non tenebitur ultra uires hæreditarias d. usurarij tempore cautionis factæ, nec etiam ultra propria bona ipsius, Ioan. And. in addi. Spec. de fideiuss. §. 1. uer. illud autem, super uer. constitutus. Lauren. Rodul. ubi supra, par. 2. q. 73. nu. 99. tradunt etiam DD. quòd in tali casu non sufficiet hypotheca bonorum generalis, aut specialis ab usurario constituta. ita post Io. And. & alios quos allegat, adnotat Gem. hic, nu. 13. Lau. Rodulf. ubi supra, par. 2. q. 77. nu. 102. cum alijs, de quibus per Couar. li. 3. uar. resol. c. 3. num. 4.

55 Ex quo succedit quæstio, nunquid bona usurarij sint à iure tacitè hypothecata pro restituendis usuris. & glo. hic in uer. facultates, tenuit bona usurarij pro restitutione esse tacitè hypothecata, idem gl. in c. tua nos, de usu. ubi Abb. num. 7. testatur hanc esse communem opinionem antiquorum, per tex. in c. cum tu, eo. tit. sequitur Lapus allega. 74. Laur. Rodul. cum distinctione ubi sup. par. 2. q. 76. nu. 101. tenuit Bal. in l. executorem, col. 1. C. de executio. rei iudi. & in l. ult. C. de ser. pig. da. manu. Albe. in l. pro officio, C. de admi. tut. Ripa in l. Senatusconsulto, nu. 9. ff. qui. ea. pig. taci. cont. tradit latè Ioan. Lup. in rub. de dona. §. 65. nu. 23. tradit Soto lib. 6. de iust. & iu. q. 1. arr. 4. col. 5. Sed aduertendum est, quia tex. in d. c. cum tu, non probat huiusmodi conclusionem, cum ibi statutum sit, quòd bona empta ex pecunia usuraria, & fęnebri si sint penes tertium titulo lucratiuo, deficientibus alijs bonis usurarij uendantur pro restituendis usuris sicut ibi adnotat glo. ulti. quod tamen Abb. ibi, nu. 13. uidetur limitare, nisi talis res esset penes illum tertium ex causa dotis, ut quia usurarius constituisset genero dotem sine fraude in re empta ex pecunia usuraria, licèt tamen hoc non firmet, sed dicat decisionem hāc esse satis dubiam, de quo etiam per Laur. Rodulf. ubi supra, par. 2. q. 72. nu. 96. Ioan. And. in add. Spec. in tit. de execut. sent. §. sequitur, uer. hinc legatus, tradit Ias. in l. si eum seruum. ff. si cer. pe. Apostil. ad singu. Mathesill. 146. nu. 7. Nauar. in Manua. confess. sub 7. pręcep. c. 17. nu. 271. & seq. Ex quo patet bona usurarij non esse tacitè hypothecata: quia si ita essent, uendi deberent etiā quando tertius ea possideret titulo oneroso. uēduntur ergo potius in eo casu ex quadam benigna

benigna interpretatione, de qua in l. si me, & Titium. ff. si cer. pet. ut dicit Abb. in d. c. cum tu, nu. 12.

Et quòd huiusmodi tacita hypotheca à iure fuerit inducta, nullibi reperitur cautum aut statutum, quamobrem contrarium tenuit Ant. But. in d. c. cum tu, Abb. in d. c. tua nos, nu. 7. ubi dicit hanc esse communem opinionem Modernorum, tenet Ioann. Calde. consi. 1. tit. de vsu. in eo casu quando bona non essent pro vsuris assignata, secus aliter: & omnium latissime tradit Gemin. hic nu. 13. post alios per eum allegatos, cõmuniter hoc receptum asserit Couar. vbi supra num. 6. licet eam cum hac distinctione videatur sequi, videlicet in eo casu quando tertius possessor ignorasset tempore quo emit eum esse vsurarium, secus si sciuisset. quæ tamen distinctio non est per eum absolutè posita, sed pro sub stinenda opinione Caietani, vtcunque tamen sit, mihi nullo modo placet: arbitror enim illum, qui oneroso titulo bona vsurarij habuit, non posse conueniri actione aliqua ad vsurarum solutionem, etiam si eo tempore, quo bona illa acquisiuit, vsurarius non haberet vnde posset reddere, & ipse tertius possessor tempore quo emit, sciuisset. & pro hac conclusione facit, quia res emptæ ex pecunia vsuraria ipsius ementis efficiuntur, argu. tex. in l. si ex ea, C. de rei ven. idem tex. in l. 1. C. si quis alte. vel sibi. l. quamuis ex ea, C. de pign. actio. fatetur hoc Couar. lib. 3. var. resol. c. 3. nu. 6. post Moder. Paris. à se relatos in trac. de contract. q. 83. nu. 628. tradit hoc Soto lib. 6. de iust. & iu. q. 1. art. 4. col. 4.

56 Et per hanc rationem resoluitur quòd vsurarius non teneatur restituere rem, seu lucrum ex pecunia fœnebri acquisitum, sed ipsam pecuniam vsurariũ reddere compellitur, prout visum fuit quàmplurimis Canonistis atque Theologis, videlicet Anch. in d. reg. peccatum, Lauren. Rodul. vbi supra, par. 2. q. 44. num. 62. vbi omnium latissimè examinat, Gemi. hic nu. 6. vbi Franch. Abb. in c. ult. ad fi. de vsur. sufficit enim vt restituat id, in quo debitorem læsit, cum lucrum quod ex sua industria sibi accreuit, non esset alterius, atque hoc è Theologis sequuntur D. Thom. Sec. 2. q. 74. art. 3. Scot. Gabriel Biel & alij in 4. sent. dist. 15. q. 2. vbi Ioan. Maior. q. 18. Syluest. in sum. ver. vsura 6. q. 2. Amplius dicit Sco. quòd debitor recipiendo tale lucrum ab vsurario diceretur vsuram ipse committere. refert & sequitur Nauar. in Manua. confess. sub 7. præcepto. c. 17. nu 25. & licet Bal. in l. 1. q 10. C. pro soci. existimet quòd vsurarius teneatur restituere vsuram, & omne id quod fuit lucratus ex ipsa pecunia, & sequatur Deci. in l. certi condictio, §.

vlti.nu.3.ff.si cer.pe.quasi lucrum & fructus isti proueniant à radice infecta. Tamen à precedenti opinione non est recedendum, de quo per Couar.post Moder.Parif.de contract.q.83. num.628. vbi suprà, rectè ostendit Dom.Soto lib.6.de iusti.& iu.q.1.art.4. allegatur ad hoc vulgata illa regula,quòd res ex pecunia mea etiã immediatè, & mala fide acquisita,non est mea,nec mihi restituenda.l.1.C.si quis alteri,vel sibi.l.quamuis ex ea.C.de pig.Quod procedit etiam si acquisita sit per eum, cum quo erat nobis contractus societatis quæstuariæ, si extra causam societatis acquisitio facta sit.l.cum duobus. §. cum erant.ff. pro soc. DD.in l. si patruus C.comm.vtri.iudi.Pet.de Perus.in trac.de societ. par.5.q. 1.facit l.si ex ea.C.de rei vendi.

57 Quæ tamen conclusio limitatur nisi vsurarius pro vsura extorsisset rem aliquam germinantem , & ex sui natura producentem fructum , vt puta agrum, vineam,domum, equum, & simil.tunc enim restituere teneretur ipsam rem cum fructibus , vt tradunt præcitati DD.& ratio est quia dominium huiusce modi rei sic pro vsura traditæ non transfertur in vsurarium , prout è Theologis crediderũt D.Tho.Sec.2.q.78.art.3.& Alex.de Hales Doc.irrefragabilis, 3.par. q.66.memb. 4. Altissidoren.3.par.trac.21.q.1.de vsur.refert & sequitur Io.Maior.in 4.sent.dist. 15.q.38.vbi D.Bonauen.necnon Riccar.qõ.4.art.5.Caiet.in opusc. quæstionum.6. de vsur.c.1.Syluest.in sum.uer.vsura 6.q.1.Io.Met. in lib.6.de contract.c.de vsura,§.1.in 3.arg.prin. eandem sententiam accipiunt quoque communiter Canonistæ,videlicet Io.And. Lapus, Gemi. Franch.& alij hic. Et licet gl.illius tex.Ambrosij, in c.si quis vsuram.14.q.4.senserit in vsurarium transferri dominium rei sic acquisitę,cum qua consentiat Scot.in 4.sent.dist.15.q.2.art.3.& Paluda.ibidem arti.5.atque Hadri.in trac.de resti.in q. de vsura.§.ex his, qui ait esse hanc communem opinionem Canonistarum,vbi citat in eandem sententiam Henri.Gandauens. in quolibet 4.qõ. 27.imo & D.Tho.in 4.dist.15.q.2.arti.4.cum tamen D. Tho.non asserat illic nisi quosdam hoc dicere , & ex nostris teneat Bal.in l. 1.nu.3.C.de pigno.actio. A præcedenti tamen opinione non est recedendum quæ uerior est, & communior prout rectè ostendit Soto lib.6.de iust.& iu.q.1.art.4.col.3.

58 Vnde colligitur quòd hæredes vsurarij coguntur vsuras reddere.tex.in d.c.tua nos.vbi Abb.gl.hic in ver.facultates.Gaspar Calderi.cons.2.titu.de vsu.Soto vbi supra,col.6.quod communi omnium consensu receptum asserit Couar. lib.3.var. resol.c.3.nu.7.

Nec

Nec mirum, quia de iure canonico hæres tenetur ex delicto defuncti etiam si nihil ad eum peruenerit, nec lis fuerit contestata cum defuncto, ca. in literis, de raptor. c. ult. de sepul. ubi gl. Quod tamen secus esset de iure ciuili, secundum quod hæres non teneretur, si nihil ad eum peruenisset, neq; lis fuisset contestata cum defuncto. l. 1. C. ex delic. defunct. Et ideo circa hoc discrimen constituitur inter ius Pontificium, & Cæsareum, ut per glos. in d. ca. ulti. cuius opinio est communiter recepta, vt apparet ex traditis per Henric. ibi, Ant. Burgens. in c. 1. col. 4. de empt. Io. Fab. in §. pęnales, col. 3. Insti. de perpet. & temporal. actio. Ruin. consi. 20. lib. 4. Roderi. Xuares allegat. 26.

Sed aduertendum est, quia Ab. in d. c. vlt. nu. 6. de sepultu. existimat non dari huiusmodi differentiam, & quòd ideò de iure canonico hæres teneatur ex delicto defuncti ad satisfactionem damni & læsionis illatæ per eum, quia apparet defunctum decessisse cum signis pœnitentiæ & contritionis, & tacitè mandasse satisfactionem hæredibus, cuius præcepti causa potius, quàm ex delicto hæres tenetur, cæterum vbi ista signa defuncti cessarent, vt quia decessisset defunctus sine confessione, aut alio sacramento, putat quòd non possit agi contra hæredem ex delicto defuncti nisi quatenus potest agi de iure ciuili. idem repetit Abb. in d. ca. in literis. allegat glo. in ca. à nobis, in glo. vlt. de sentent. excomm. quæ ab eo recipitur ibi, necnon à Fely. verùm ista opinio Abb. nullo modo admittitur, postquàm ex d. c. tua nos, colligitur hæredes vsurarij teneri ad restitutionem vsurarum, etiam si defunctus decessisset impœnitens, & sine signis contritionis, prout adnotauit Bald. in l. 1. num. 13. C. ex delic. defunct. Ioan. Fab. in d. §. pęnales, col. 2. Aret. in rub. ff. de acquir. hære. col. 3. Adrian. in quolibet. art. 1. Et sic, vt vides, huiusmodi sententia Abb. non meretur recipi. neq; etiam admitti debet illa communis differentia cõstituta inter ius ciuile & canonicum, siquidem glo. communiter approbata in ca. Michael, de vsur. & in c. Episcopum. 16. q. 6. Abb. & Anan. in d. c. tua nos, tradunt hæredem vsurarij haud obligatum esse ex delicto defuncti, sed ex quasi contractu, nempe condictione indebiti; quamobrem tenebuntur hæredes ad vsurarum restitutionem etiã de iure ciuili, vt per Bar. in l. 1. nu. 7. ff. de priuat. delict. non secus, ac hæredes furis, incendiarij, raptoris & simil. vt per Fab. & Aret. vbi supra. Resoluas ergo breuiter hæredem vsurarij, furis & aliorum similium, non teneri ex delicto defuncti, nec contractu, aut quasi contractu, sed quodam naturali iure ex causa damni proxi-

mo illati, dictante hoc reg. peccatum, de reg. iur. 6. Vnde tenebitur talis hæres de omni iure canonico & ciuili ad satisfactionem huiusmodi damni actione rei persecutoria, quamuis nihil ex eo crimine ad eum peruenerit, nec lis fuerit contestata cum defuncto. neque ad hoc obstabit regula, de qua in d. l. vni. C. ex delic. defun. quia illa intelligenda est quò ad pœnalem actionem, non autem quo ad damni illati persecutionem, atq; hoc doctissimè ádnotarunt Moderni Parisf. in addi. ad Deci. in l. pupillum. §. in hæredes. ff. de reg. iur. refert & sequitur non minus doctè quàm eleganter, Couarr. vbi supra, alia deducens ad corroborationem sententiæ huiusmodi. Tenebuntur ergo hæredes de omni iure ad satisfactionem læsionis proximo illatæ per defunctum, & ad hoc pro modo facultatum, quas ab eo recepissent siue confecerint, aut non confecerint inuentarium, prout colligitur ex tex. in d. c. cum tu, & hic. Nam vltra patrimonium defuncti in huiusmodi casibus obligari haud debent etiam in foro conscientiæ, postquam contra omnes regulas iuris ex delicto defuncti conueniuntur. ita per hāc rationem tradit Federig. consi. 21. Ioan. And. & Franch hic super glos. in vers. Mandauerint. & omnium latissimè Geminian. nu. 13. Henric. in d. c. vlt. de sepultu. Areti. consf. 148. col. vlt. & hoc communiter receptum asserit Anan. in d. c. in literis, nu. 7. de raptor. idem testatur Ruin. consi. 20. lib. 4. Sed Areti. in rub. ff. de acquir. hære. col. 3. limitabat hanc communem conclusionem procedere in omnibus supradictis criminibus præterquàm in vsura, ad cuius satisfactionem existimat hæredem, qui non confecerit inuentarium, insolidum teneri & vltra vires hæreditarias, & Abb. in d. ca. in literis, nu. 3. opinatur hæredem non confecto inuentario tunc teneri insolidum omnibus criminibus, quando defunctus cū signis pœnitentiæ & contritionis decessisset, & in vsura. sequitur Castrensf. in rubr. ff. de acquiren. hæred. num. 4. Soto lib. 6. de iusti. & iu. q. 1. art. 4. col. 6. Verum his non obstantibus, à præcedenti opinione non est recedendum, vt per Couarr. lib. 3. var. resolut. cap. 3. num. 8.

SVMMARIVM.

59 *Cautio alia vsurarijs pro effugiendis pœnis si à debitore est sibi facta remissio.*

60 *Debitor non obstante remissione facta, nunquid vsuras possit repetere, si vsurarius mandat restitui.*

61 *Transigi*

61 *Transigi potest super vsuris præteritis earumq; valet remissio.*
62 *Vsuræ futuræ numquid donari, vel remitti possint.*
63 *Vsurarius excusatur à restitutione propter paupertatem.*
64 *Vsurarius compelli potest, dummodo non egeat victualibus.*
65 *Vsurarij excusantur à pœna ob cõsuetudinem, & qualiter intelligatur.*
66 *Vsurarum crimen, nunquid sit merè ecclesiasticum, vel temporale.*
67 *Theologis in materia vsurarum, nunquid sit magis credendum quàm Canonistis, & Iuristis.*

§. 4.

59 EXTRA tex. huiusmodi nostræ Constitutionis reperitur traditus alius modus vsurarijs ad euitandas pęnas licet non restituerint, videlicet in eo casu quando ipsis fuisset facta remissio ab illis, quibus tenentur vsuras reddere, tunc enim effugient peccatum absque restitutione reali, ita glos. in d. regu. peccatum, vbi Anch. Franch. & Couarr. in initio, Laurent. Rodulf. vbi supra, parte 2. q. 7. Alex. consil. 91. col. 1. lib. 2. D. Anton. Florent. 2. parte, titu. 2. cap. 6. col. 3. Federic. consi. 22. & consi. 18. Calderin. consil. 10. titu. de vsur. Moderni Parisi. de contracti. num. 8. Ioann. Meti. de restitu. q. 3. casu 2. Tiraq. in 2. lib. Retract. ad fin. q. 28. num. 153. Quæ opinio vera & communis est, quicquid dixerint, Dyn. Ioan. And. in d. regula, peccatum, Lap. allegat. 137. num. 14. Abb. post Anan. in dicto cap. cum tu, ad fi. & in d. c consuluit. Qui omnes à præcedenti communi opinione discrepant quantum à crimine & in foro, quem dicunt conscientię. discrepat etiam Roma. singu. 796. vbi tradit quod vsuræ vsurario remissæ ab Episcopo extorqueri possunt, & dari pauperibus. quod si verum esset, sequeretur quòd remissio facta non teneret, quod tamen est falsum, & ideo hoc optimè per Franch. vbi supra, reprobatur.

60 Et circa remissionem factam vsurario à debitore, infert Lauren. Rodulf. vbi supra, parte 2. q. 62. num. 86. ad quæstionem de illo vsurario, qui post remissionem sibi factam à debitore iussisset vsuras nihilominus restitui, nunquid debitor possit illas repetere nõ obstante remissione per eum facta. & in hoc post Ioann. Andr. in addit. Specul. huius titu. dicit recurri debere ad coniecturas per quas colligatur, nunquid illa remissio fuerit facta libera & spontanea, vel aliter extorta ab vsurario, & in primo casu non possit petere, secus in altero. & ponit exempla in quolibet, vt per eum ibi, &

ibi,& q.81.num.106. vbi approbat primum casum reiecta opinione Federi. de Sen. consil.179.in fi. Idem etiam si debitor remissionem, vel finem fecisset vsurario nondum extincto debito sortis, & in instrumento vocasset se satisfactum cum omnibus clausulis consuetis: nam ad hoc, vt debitor possit non obstante huiusmodi liberatione per eum facta, petere vsuras solutas, recurrendum etiam erit in hoc casu ad coniecturas, vt idemmet Rodulf. tradit vbi supra, q.78.num.103.licet multi DD. per eum relati voluerint in tali casu debitorem non posse vsuras petere, atque de his omnibus videtis per Gaspar. Calderin.consil.10. tit. de vsur. Similiter si per debitorem fuisset facta remissio, vel finis generalis, nunquid in eo casu includantur vsuræ adeò quòd non possint à debitore peti. idem Laurent. vbi supra, q.80.num.105. tradit recurrendum esse ad coniecturas.

61 Ex quibus sequitur transigi posse super vsuris præteritis, earumq; remissionem valere. ita tenet DD. dum tradunt dolum de præterito remitti posse, de quo in l.si vnus, vbi glos.in vers.agat.ff. de pact. Dec.in l.contractus, num.40.& seq.ff.de regul.iur.& in l. actione, in fi.& in l. cum donationis.C. de transactio. Afflict. decis.220.num.7.Paris.consi.49.num.44. & seq. lib.1.cum alijs de quibus per Cacchera.decis. Pedemonta.143.nu.1.

62 Sed quæritur de vsuris futuris, nunquid illæ remitti, vel donari possint, & idem Cacchera. vbi supra, concludit vsuras illicitas de futuro non posse remitti, neque pactum valere de non compu tandis vsuris, & fructibus in sortem, nisi illæ essent approbatæ & permissæ, de quibus habetur in Commentario primo. in illis enim aliter obseruaretur, vt ipse dicit, quia remitti & donari possent, secus si illicitæ, atque ad hoc allegat vulgatam illam doctrinam, videlicet quòd dolus futurus remitti haud possit, de quo vltra præallegatas tradit Deci.consi.187.num.3.& consi.192.nu. 4.versi.2.principaliter, cum alijs de quibus per Menoch. in tract. Recuper.15.remedio, num.138. Similiter conuenit huc quod dicunt DD. uidelicet ingratitudinem futuram remitti haud posse cum præstetur occasio delinquendi, vt per DD. in l.stipulatio hoc modo concepta, vbi Socin.iun.num.103.ff.de verbo. oblig. Rom. consi.26.pro decisione, colum.vlt. versic. 5. posset dubitari, cum alijs de quibus per Deci.in l.vlt. num.23. vbi alij tradunt, C. de pact. latè Tiraq.in præfat. l.si unquam, nu.140.C.de reuoc. donat.

63 Alio modo excusantur vsurarij à pœnis, licet non restituant, videlicet in casu inopiæ, & paupertatis: tunc enim quis non tenetur

netur restituere, cum non habeat in facultatibus vnde possit restitutionem executioni mandare, & in hoc limitatur d.regu.peccatum, iuxta verbum D. Augustini in epistola 54. tradentis, quòd hæc apud Deum sufficiens sit excusatio, dum ipse vsurarius, & debitor ab animo aliena detinendi abstinuerit. & licet in l.etiam, §.vlt.in fi.ff.sol.mat. videatur tenere vsurarium eo casu non excusare in foro conscientiæ, tamen in hoc remittit se ad Theologos, vti etiam faciunt Ang.Imo.& Alex.ibi.& probatur hæc sententia d.cap.cum tu, vbi glo.& Abb.eadem glo.hic in ver.facultates, & in d.reg.peccatum, vbi Dyn.& Anch.col.9.D.Thom.Sec.2.q.62. art.vlt.Couar.in d.reg.peccatum, par.1.nu.2.rationem assignant præcitati DD.quia nemo ad impossibile obligatur, iuxta tex.in l. impossibilium.ff.de reg.iu.nec tenetur ad id quod proprias vires excedit, cum sit satis quò ad diuinam maiestatem, quòd quis faciat in emendationem criminis, & iniuriæ id quod iuxta proprias vires valet efficere, & hoc communiter apud DD. recipitur, & in tantum vt etiam quis non teneatur alienum restituere, cum rebus alienis indigeat ad propria ipsius alimenta, quia in tali casu extremæ necessitatis posset rem alienã inuito domino capere, cap.siquis propter necessitatem, de fur.& de hoc doctè more suo tradit Couar.in d.regu. peccatum.§.1.nu.3. Quinimo, & si quis alienis rebus non indigeret ad propria ipsius alimenta, tamen si eius restitutio fieri non posset absque maximo debitoris damno, vt quia oporteret res proprias ad restitutionem uili pretio vendere, restitutio illa posset differri, cum ex ea creditor non dicatur pati detrimentum aliquod graue, vt ostendunt Scot. & alij in quarto senten.distinct.15.D.Anton.2.parte.titu.2.capit.8. Syluest.in sum.in versi.restitutio. 5.quæst.3.D.Thom.Sec.secundæ, quæstio.62.articu.vlti. Ex nostris Ioann.Lup.in rubri.de donatio.inter virum, & vxor.§.65.nume.5. Anchara.in dicta regula peccatum, colum. nona.& ibi Couar. vbi supra, tradens in hoc opus esse arbitrium iudicis in discernendo graui debitoris nocumento à leui creditoris iactura. Et licet Hadrian.in 4.senten. tracta.de bello. cap. incipien. aggredior quæstio. 6. Ioann.Metin.in tracta.de restitu.quæstio.quinta.videantur excipere ab obligatione statim restituendi ipsam extremam necessitatem.quæ compelleret debitorem ad elemosynam, quod quando fiat, tradit optimè Couarr. libro tertio var. resol.capitu.14 numero quinto. A præcedenti tamen opinione non esset recedendum, ut per Sotum lib. 4.de iust.& iu.q.7.art.4.vbi doctè, & melius hoc ipsum explicat.

64 Ex quibus redditur falsa opinio glos. in d. capit. cum tu, in versicu. facultates, dum credidit vsurarium, qui semel fuit immunis à restitutione propter inopiam etiam si bonis cesserit, si ad pinguiorem fortunam redierit, teneri integras vsuras restituere absque deductione alimentorum, & in hoc dicit limitari regulam de qua in l. is qui. ff. de cessio. bonor. sequuntur ibi Abb. numero 10. Cardinal. Rauen. & Anan. in eo casu tantum, quando vsurarius non cessisset bonis, nam ita ipse intelligit sensum dictę glos. Sed Couar. in dicta regula, peccatum, parte prima, numero secundo, reiicit hanc opinionem, & indistinctè sentit vsurarium semper conueniri debere, dummodo non egeat victualibus, quemadmodum & alij debitores, qui bonis cesserint solent conueniri, de quo etiam ipse tradit libro secundo var. resolu. capitu. primo, numero quinto.

Redditur quoque falsa opinio Abb. Cardinal. & Rauen. in dicto cap. cum tu. dum ex dicta glo. collegerunt, priuilegium quod leges concesserunt his qui bonis cessissent, non esse admittendum in foro conscientiæ, imo eos fore cogendos integrè restituere nullis deductis alimentis, & sequitur Hadrian. in 4. sentent. tracta. de restitut. capit. aggredior, versicu. sexto dubitatur. Ioann. Metin. de contract. quæst. 5. quod ipsum improbat Couarr. in dicta regula, peccatum, vbi supra, & latius libro 2. var. resol. cap. primo, numero sexto.

65 Excusantur etiam vsurarij à pœna licet non restituant, videlicet propter consuetudinem, vt quia actus ab illis gestus communiter fieri consuetum esset, tunc enim licitus reputaretur ad excusandum tantummodo quem à pęna, quamuis rei veritate vsurariam saperet prauitatem, adnotat Bar. in l. quid si fugitiuus, §. apud Labeonem, per illum text. ff. de ędili. edic. quem sequitur Deci. consilio 170. colum. penulti. omnium latissimè Tiraquel. in tracta. de pęn. ll. statu. temperan. causa 42. numero 8. tradit Oldrad. consilio 207. vniuersis, in fine. Bald. in l. vni. in 3. quæstio. C. de his qui pęn. no. Ias. in l. 1. in penul. lectu. colum. antepenulti. in quarta quæstio. C. de summa Trinita. Abb. consilio 15. colum. 1. ad fin. versicu. quid ultra. libro 1. Calder. consilio quarto, in fine, titulo de vsur. Roman. singula. 19. cum aliis de quibus per Crauet. consilio 145. numero 12. refert alios Straccha in tracta. de mercatu. parte prima, numero 37. omnium latissimè Tiraquel. in 2. libro retract. ad fin. numero 129. & sequen. qui omnes allegant, & cumulant plura circa consuetudinem præbentem excusa-

cusationem à pęna. Hoc tamen intelligitur, vt consuetudo excuset, & ualeat, videlicet respectu pęnæ temporalis, non tamen in foro conscientiæ, & apud Deum, quia tunc non valebit tanquam contraria iuri diuino.ita declarat Ias.in l.tertia,§.iurari,colum.penulti.ff.de iureiuran.Crauet.consilio sexto, numero 103. Alexand. consilio primo,numero quarto,libro secundo. Plotus in l.si quando.§.sexto,numero 54. C. vnde vi. non valebit etiam quin debeat rescindi actus ille illicitus, & cõdemnari usurarium ad restitutionem, ut dictum fuit in Commentario secundo.

Similiter intelligitur vt consuetudo excuset, videlicet in eo casu quando actus in sui forma non apparerent usurarij, & in dubio: secus si ex tenore ipsorum constaret de usuris, quia tunc non excusaret, neque attenderetur illa consuetudo usurarum inductiua.ita tradit Deci. consilio 170.colum. penulti. ubi dicit de hoc esse casum in capitu.inter dilectos,de excess.prælato.

66 Videndum nũc restat an pęna uel crimen usurarum,sit merè ecclesiasticum adeo quòd iudex laicus super earum cognitione se possit intromittere. in quo articulo diu esset immorandum in referendis tantummodo dictis multorum interpretum, qui illum longe lateque pertractarunt. Sed quia in explicanda superius q. illa de usurario, nunquid pęna criminali puniri possit, aliqua traduntur cum isto articulo communia, ideo breuiter causam perstringam. Reperiuntur ergo circa hoc tres DD.sententiæ,& quidem glos. ulti.in capitu. ex literis, de iureiuran. firmauit causam usurarum quasi spiritualem & ecclesiasticam esse, tenuit quoque ecclesiasticam glo.in capitu. cum sit generale, de fo. comper. ubi Abb.& alij, & in capitu.primo, de offic. ordinar. & in clementi. dispendiosam,de iudi.sequitur latè Deci.consilio 170. Ias. consil. 153.colum.ultima,libro 4.Rolandus à Valle consilio 75. numero 14. & demum hanc opinionem communiter receptam testatur Alberic.in rubrica, C. de usur. numero tertio. Ambros. à Vignat.in capitu.salubriter,numero 122. & sequen. de usur. & per hoc extat prima DD.sententia,uidelicet quòd iudex laicus de usurarum labe minime ualeat cognoscere etiam inter seculares, quẽadmodum nec de hæresis crimine,matrimonio,aut alia causa spirituali, sed quòd semper de hoc cognitio spectet ad Iudicem ecclesiasticum tantum, nisi esset quæstio de solo calculo, super quo tunc laicus iudex posset se intromittere.tenet hoc Bald.in l. quoties,C.de iudi. ubi Fulgo. & Ias. Ancharan.in clementi. secunda, de iud.Lapus allega.56.Imo.& Roman.in l.Titia.ff.solu.

matrimo.

matrimo. Deci. in capitu. secundo, numero 24. de iudi. Gerardus singul. 96. ad quod allegantur multa, ut per eos, & de quibus supra in illo relato articulo, quæ non est opus recenseri.

Quamobrem alia, & secunda circa hoc fuit sententia, uidelicet vt quando esset tractanda quæstio iuris, ut quia partes concordarent super forma contractus, tunc cognitio usurarum spectet ad Iudicem ecclesiasticum, quod secus esset ubi quæstio facti incideret, ut quia partes discordarent in modo contractus, nam tunc tradunt Iudici seculari cognitionem de iure competi. ita Bartol. in l. Titia, ubi Alexand. ff. solu. matrimon. idem Bartol. in l. omni nouatione, ubi Castrens. C. de sacrosanct. ecclesi. & in l. secunda, ff. de iurisdic. omnium iudicum. & in dicta l. quoties. Alexand. consilio nono, libro quarto, cum alijs de quibus per Felyn. in dicto capitu. cum sit, numero primo. ubi testatur hanc opinionem communiter receptam, quam sequitur Ripa in dicto capit. secundo, numero 17. de iudic. Alciat. in capitu. primo, numero 53. & sequen. de offi. ordina. Natta consilio 396. numero octauo. Couarr. in epito. de sponsal. secunda parte, capitu. 8. §. 12. numero tertio, & sequen. Cagnol. in l. secunda, numero 62. C. de pact. inter empto. & uendit. Sed quoniam hæc communis opinio non caret dubitatione, quia ut ostendit Iason in dicta l. quoties, numero sexto, differentia ista iuris & facti potius uerbis quàm rebus uidetur imposita, cótra l. secundã, C. communia de leg. Qui enim uolet trahere causam ad ecclesiasticum, opponet per uiam iuris. Præterea, ut dicunt Imo. & Roma. in dicta l. Titia, & corroborat Deci. in dicto capitu. secundo, numero 24. de iudic. cum ex facto ius oriatur. l. si ex plagis. §. ultimo, ff. ad leg. Aquiliam. non uidetur quòd possit esse quæstio facti quin sit de iure, cum una ab alia separari non possit, sed inter se habeat necessariam, & inseparabilem admixturam, ut tradit Fulgos. consilio 134. incipien. In quęstione, circa fi. ratione ergo connexitatis ab uno Iudice totũ erit expediendum. & per ista quoque reijci poterit opinio Geminia. dum in capitu. si annum. §. si uero, in fi. de iudic. 6. sentiebat ad solum Iudicem ecclesiasticum cognitionem super usura spectare, quando negaretur contractus usurarius: secus si absque tali negatione ageretur super usurarum solutione, quia tunc opinatus fuit esse locum præuentioni. quæ opinio si diligenter inspiciatur, est eadem cum suprascripta.

Vnde tertia fuit orta sententia, ut uidelicet crimen istud usurarum sit mixti fori, & quod secularis Iudex possit inter laicos causam

causam istam iudicare. ecclesiasticus uero inter clericos. ita sensit Saly. in l. eos. §. vltimo, numero 8. C. de vsur. Gaspar Calderi. inter consilia Anchara. 236. incipien. Inhærendo &c. Archidiaco. in capit. quid dicam, 14. quæstio. quarta. Barba. in dicto capitu. cum sit generale, numero 173. & Moderni Paris. pertinaci & iraro animo de more suo aduersus Canonistas in tracta. de contracti. quæstio. 10. numero 155. firmant huius criminis cognitionem non minus ad Iudicem laicum pertinere, quàm homicidij, furti, & similium delictorum. sequitur postmodum hoc magis ex professo tractans Dida. Couarr. libro tertio var. resolu. capit. 3. numero 1. cuius opinionibus multum arbitror tribuendum, & quem idcirco toties libenter retuli. sequitur nouissimè Cacchera. decisi. Pedemonta. 137. numero 10. Quæ opinio mihi videtur verissima, & vbique in vsu & praxi recepta, & in hac vrbe Florent. Iudices seculares prout Magistratus ille, qui præest legibus conseruandis de vsuris iura dicunt, iusque litigantibus reddunt. allegatur ad hoc capit. post miserabilem, de vsur. vbi præcipitur principibus, & potestatibus secularibus compellere Iudæos ad vsurarum restitutionem. ex quo colligitur, quòd nedum vetitum sit per ius Pontificium Iudicem laicum hac de causa cognoscere, vt etiam ipsi permissum sit de vsuris iudicare, licet contra Iudęos, quod tamen fuisset prohibitum si causa haberetur merè ecclesiastica, prout videmus fieri in capitu. lator, qui fil. sint legiti. capi. tua, de ordi. cogni. capitu. si iudex laicus. de sentent. excommunic. 6. capitu. vt inquisitionis. §. prohibemus. de hæret. 6. neque istud probrum potest dici magis ecclesiasticum quàm homicidium, furtum & similia scelera, quæ in damnum, & iniuriam proximi perpetrantur, cum tamen illa haud sint merè ecclesiastica, sed cognoscantur à Iudice temporali, ut clarum est. & si dicatur hoc crimen lege naturali, & diuina prohibitum, propter quod videretur censeri merè spirituale, eadem ratione necesse est fateri tale esse homicidium, furtum, adulterium, & similia, cum illa lege naturali, Diuina, Euangelica, & Pontificia sint expresśè prohibita, & tamen nullus dixerit illa esse merè ecclesiastica. Et demum quòd crimen istud vsurarum nequeat dici merè spirituale, colligi potest ex traditis tum doctè, tum eleganter per Nauar. in capit. nouit, nota. 6. Corrola. 7. de iudi. Nam vt scelus merè spirituale dici queat, oportet, vt ipse inquit, vetitum esse lege supernaturali, vel lege tantum Pontificia, aut naturali. Supernaturali autem lege vetitum dicitur, quando crimen fit contra ea, quæ per Deum aut eccle-

siam

ſiam Catholicam ſupernaturaliter ſunt inducta, aut reuelata, quatenus eſt probrum hæreſeos,aut ſimonię, & ſimilia, quæ ſcelera grauiſſima committuntur contra eccleſiæ ſacramenta, & articulos fidei. Sed tale haud eſt vſurarum crimen, quod etiam lege tantum Pontificia prohiberi falſum eſt vel naturali, quando de omni iure vetitum demonſtrauimus in Commentario primo. Sed dato quòd crimen iſtud Pontificio iure fuiſſet prohiberi cœptum, quod tamen haud verum eſt, ut iam non ſemel dixi: tamen cum per leges ſeculares poſtmodum iſta prohibitio fuerit expreſsè confirmata, non ſequitur ex hoc dici debere merè eccleſiaſticum. patet hoc in ſacrilegio olim canonibus eccleſiaſticis cœptum prohiberi, quod poſtea legibus ſecularibus fuit vetitum. Et ideo Iudex laicus poteſt de illo cognoſcere, vnde id non dicitur merę ſpirituale, ſed ſecundum quid, videlicet ratione iniuriæ locis, rebus, aut perſonis ſacris illatæ, qua de cauſa eius cognitio ad Iudicem ſpiritualem tunc debet deferri, ita Abb.in d. capitu. cum ſit generale, & ibi communiter recipitur, numero 31.de for.competen.Modò quò ad crimen vſurarum,de quo agimus, cum illud Pontificio, ciuili, & demum omni iure non ſupernaturaliter uetitum ſit, ſequitur illud eſſe mixti fori, vt videlicet laici coram ſeculari, & clerici coram ſpirituali Iudice puniantur, ſecundum regulam Gofred.à Panormita. relatam in dicto capit.cum ſit generale, numero 30 Confirmatur hoc per doctrinam ipſiuſmet Cagno. in l.curabit, numero 45. C. de actio. empti. vbi tradit laicos expedire poſſe cauſam vſurarum coram ſeculari Iudice,quando agatur de recompenſatiuis, aut de reſtauratiuis. rationem dicit, quia ille ciuili iure ſunt permiſſę. Atque id prius voluerat Lap.allegat. 55.columna vltima,verſicu. ſciendum.Franciſc.Purpura.in l.prima,colum.8.C.de ſumma Trinita. Si ergo uſurę illę ex cauſa permiſſionis ſortiuntur forum laicum, idem ſtatui debet ratione prohibitionis, vt contrariorum ſit eadem diſciplina atque cognitio, Inſti.de his qui ſunt ſui. Ac etiam vt operetur oppoſitum in oppoſito, quod operatur propoſitum in propoſito,de quo in l.vlti.§.vlt.ff.de lega.3.Deci. in l.in actionibus,nu.8.ff.de in lit.iuran.

67 Occurrit nunc alia pulchra, nec ſuperuacua quæſtio, quam pro huius libri coronide ſtatuam. Cum enim nobis opus fuerit referre quamplurium Theologorum authoritates ad huius noſtrę vſuræ traditiones diſputandas firmandaſue, cumque ipſi reperiantur quandoque in ea diſſentire à noſtris iuris Cæſarei,nec non

Pontificij

Pontificij interpretibus. Quæritur, quibus magis sit adhærendum, & credi debeat? & Pet.Anch in sua disputa. incip.antiquis & modernis &c.licèt arguat prima facie videri dicendum Theologis, necnō sacrę Theologiæ magistris & professoribus in hoc magis credi debere: quia vt ipse ait, prohibitio vsurarum trahit originē à iure diuino vtriusq; sacræ paginæ, vt in c.quia in omnibus, & c.super eo, de vsur. Vnde standum est peritis in ea facultate, arg c. fraternitatis, de frigid.& maleficia.c.significasti, el ij.circa prin.de homici.l.1.ff.de vent.inspic l.semel.C.de test.mil.lib.12.tamen ipse ꝯtrium resoluit, ꝙ imò in tali casu magis sit inhęrendum opin. DD.iuris Pontificij. Mouetur ipse, quia sciētia canonica principaliter ad hoc tendit, videlicet interpretari ius diuinum in dubijs casibus pertinentibus ad moralē philosophiam, vt patet in prin. Decret. Scientia autem Theologica pertinet ad interpretationem iuris diuini tantum quo ad opera Dei opt.Max.& sic supernaturalia, ut articulos fidei, Ecclesiæ sacramenta & similia, quod dicit benè probari in libro moralium B.Gregorij super Iob, in illa duplici expositione veteris & noui Testamenti. unde subdit ipse ꝙ sæpe uidit Theologos respondentes super dubijs quæ occurrunt etiam in iure diuino, sed super casibus ad moralem philosophiā pertinentibus, prout sunt usuræ, decimæ, testamenta, matrimonia & similia, errare: quamobrem periculosum esset illis in hoc affirmantibus, uel negantibus credere. refert & corroborat Alex. cōs. 1.nu.34.& seq.lib.2.quod etiam ab eo repetitum fuit, cons. 107. nu. 14.eo.lib.sequitur Ana.in c.in ciuitate, col.4.de vsur. Guliel. Bont.in suo tract.de usur.nu.14.latè Deci.consi.111.nu.3. quod etiam alibi repetijt, & faciunt quæ dicuntur supra in præcedenti articulo, & quæ traduntur per Roma.sing.685. incip. Dicas quæ autoritas.Tiraq. in tract. Primigen. q.60.nu. 5. Atq; ex Theologis ipsis fatentur hoc Syluest.in sum.uers.usura, 1.in prin.Soto lib.6. de iust.& iure.q.1. art.1.col.4.

Ioannis Baptistæ Lupi Geminiani I. C. de Vsuris & Commercijs illicitis Commentariorum finis.

REGISTRVM.

a b A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V.

Omnes ſunt Quaterniones.